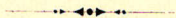

OM
FORUM I BROTTMÅL.

AF

ERNST KALLENBERG
JURIS DOKTOR, VICE HÄRADSHÖFDING.

DISTRIBUENT:
GLEERUPSKA UNIVERSITETS-BOKHANDELN, LUND.
(HJALMAR MÖLLER.)

E-boken är publicerad av Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2025

eISBN: 9789190023112

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.308>

Denna text är licensierad under CC BY-NC 4.0, Erkännande.

(Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>).

Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men ej användas i kommersiella syften. Verkets upphovsperson måste anges.

LUND 1896.

E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

Öfversigt af innehållet.

	Sid.
I. Inledande anmärkningar	1.
II. Om de i straffprocessen förekommande ordinära fora i all- mänhet	11.
III. Forum delicti commissi	38.
IV. Forum connexitatis	72.
V. Gällande svensk rätt	
§ 1. Forum enligt 10: 21 första punkten och 10: 23 RB jemte undantag därifrån	89.
§ 2. Forum för brott, föröfvade utrikes eller å fartyg (10: 22 RB)	136.
§ 3. Forum vid brottssammanhang	
a) Forum reconventionis (10: 24 RB)	142.
b) Forum vid subjektiv konnexitet	148.
c) Forum vid objektiv konnexitet	186.
d) Konkurrens emellan subjektiv och objektiv kon- nexitet	199.
§ 4. Om kompetensreglernas rättsliga natur och processuella behandling	202.
§ 5. Forum för skadeståndstalan	243.

Citerade arbeten.

- Abegg* — Beiträge zur Lehre von den Gerichtsständen in peinlichen Sachen. (I Archiv des Criminalrechts, Neue Folge 1839.)
- Abrahamsson* — Swerikes Rijkets Landslag. Stockholm 1726.
- A. Br.* — I hvad mån äro 6 § i 1 kap. UB och 7 § i 14 kap. RB genom K. Förordn. den 26 Nov. 1866 ang. falsk angivelse och annan ärekränkning ändrade? (I Tidskrift, utgifven af Juridiska Föreningen i Finland. 1874.)
- Afzelius* — Grunddragen af rättegångsförfarandet i tvistemål. Stockholm 1886.
- Annerstedt* — Om domarens processledande verksamhet vid civila rättstvister. Upsala 1875.
- Arnell* — Swerikes Stadslogh. Stockholm 1730.
- Ask* — Om ansvarighet för tryckfrihetsbrott. Lund 1890.
- Assarsson* — Svenska straffrättens allmänna del. I. Inledning. Lund 1879.
- Assarsson* — Framställning af den svenska straffprocessen. (I Nordisk Retsencyklopædi IV. Kjøbenhavn 1879—1880.)
- v. Bar* — Handbuch des deutschen Strafrechts. I. Berlin 1882.
- v. Bar* — Über die Wirkungen des Verbots eines Geschäftsbetriebes in internationaler Beziehung. (I Goldammer's Archiv. Bd 18.)
- Binding* — Handbuch des Strafrechts. I. Leipzig 1885. (I Systematisches Handbuch der deutschen Rechtswissenschaft. Herausg. von Binding.)
- Björklund* — Om bötesstraffet i den svenska medeltidsrätten. Lund 1893.
- Broome* — Allmänna civilprocessen enligt svensk gällande rätt. 2 uppl. Lund 1890.
- Calonius* — Handskrifna anteckningar efter Calonii föreläsningar öfver Rättegångsbalken. (I enskildt bibliotek.)
- D. F.* — Udkast til Lov om Strafferetsplejen. Kjøbenhavn 1875.
- Ehrensvärd* — Om verkan af utländsk straffdom i straffrättsligt hänseende. Lund 1895.
- Flintholm* — Lagfarenhets-Bibliothek. Del. 4. Stockholm 1801.
- Forsman* — Grunderna för läran om delaktighet i brott. Helsingfors 1879.
- Forsström* — I hvad mån äro 6 § i 1 kap. Utsökningsbalken och 7 § i 14 kap. Rättegångsbalken ändrade? (I Tidskrift, utgifven af Juridiska Föreningen i Finland 1874.)
- Garraud* — Précis de droit criminel. Paris 1895.
- Geib* — Geschichte des römischen Criminalprocesses. Leipzig 1842.
- Gerau* — Ueber den Gerichtsstand der Connexität im Strafprozeß. (I Archiv des Criminalrechts, Neue Folge. 1854.)
- Geyer* — Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafprocessrechts. Leipzig 1880.

- Glaser* — Handbuch des Strafprocesses. Bd 1, 2. Leipzig 1883—1885.
- Glaser* — Strafprocessuale Studien. Wien 1885.
- Goltdammer* — En uppsats i Goltdammer's Archiv. Bd 18, sid. 248 ff.
- Goos* — Indledning til den danske Strafferet. Kjøbenhavn 1875.
- Goos* — Den danske Kriminal-Proces. Kjøbenhavn 1888. (Autograferet af H. Schreier.)
- Grottenfelt* — Om målsegarebrottets begrepp enligt finsk straffrätt. Wiborg 1887.
- Hagerup* — Forelæsninger over den norske Straffeprocess. Kristiania 1892.
- H. A.* — Nytt juridiskt arkiv, utgifvet af G. B. A. Holm.
- Hammar skjöld* — Om falsk angivelse och ärekränkning. Upsala 1875.
- Heffter* — Kurze Bemerkungen aus der Criminal-Prozess-Praxis. 2: Ueber das forum connexitatis causarum in Strafsachen bei mehrern Complicen. (I Archiv des Criminalrechts. Neue Folge. 1834.)
- Heinze* — Dispositionsprinzip und Officialprinzip. Verhandlungsform und Untersuchungsform insbesondere im Strafprozess. (I Goltdammer's Archiv. Bd 24.)
- Hélie* — Traité de l'instruction criminelle. Bd I, IV, V. Paris 1866—1867.
- Husberg* — Om domens materiella rättskraft. Vexjö 1882.
- Hüberlin* — Über den Gerichtsstand der begangenen That. (I Goltdammer's Archiv. Bd 25.)
- Hälschner* — Nochmals das forum delicti commissi. (I Gerichtssaal 1878).
- Hälschner* — Das gemeine deutsche Strafrecht. I. Bonn 1881.
- John* — Strafprocessordnung für das Deutsche Reich. I. Erlangen 1884.
- Juslén* — Samling af Kongl. Maj:ts Bref. Stockholm 1787.
- Kleinschrod* — Vollständige Einleitung in die Lehre von der peinlichen Gerichtsbarkeit und dem peinlichen Gerichtsstande. Frankfurt am Main 1812.
- Korn* — Der Gerichtsstand der unerlaubten Handlung im Reichscivilprocess. Berlin 1885.
- Kreiger* — Den svenska kriminalprocessens utveckling. Lund 1885.
- v. Kries* — Lehrbuch des deutschen Strafprozessrechts. Freiburg 1892.
- Lagkommittén* — Förslag till allmän civillag. Stockholm 1826.
- Lagkommittén* — Förslag till allmän criminallag. Stockholm 1832.
- Lagberedningen* — Förslag till Straff-Balk. Stockholm 1844.
- Lagberedningen* — Förslag till Rättegångs-Balk. Stockholm 1849.
- Larsen, J. E.* — Criminalprocessuale Foredrag og Afhandlinger. Afdeln. 3. Bd 2. Kjøbenhavn 1857.
- v. Lilienthal* — Der Ort der begangenen Handlung im Strafrechte. Marburg 1890.
- v. Liszt* — Lehrbuch des deutschen Strafrechts. 6. Aufl. Berlin 1894.
- Löwe* — Die Strafprozessordnung für das Deutsche Reich mit Kommentar. 8. Aufl. Berlin 1894.
- Materialien* — Die gesammten Materialien zu den Reichs-Justizgesetzen. Dritter Band. Materialien zur Strafprozessordnung. Berlin 1884—1885.
- Merkel* — Lehrbuch des deutschen Strafrechts. Stuttgart 1889.
- Mittermaier* — Handbuch des peinlichen Processes. I. Heidelberg 1810.
- Mittermaier* — Das deutsche Strafverfahren. I. Heidelberg 1832.
- Mittermaier* — Kurze praktische Bemerkungen aus dem Gebiete des Strafprocesses. 1: In wie fern ist das forum der Connexität im Strafprozesse zulässig? (I Archiv des Criminalrechts. Neue Folge. 1834.)
- Montan* — Underställning af gröfre brottmål. (I Smärre Juridiska uppsatser. Stockholm 1893.)

- Modée* — Utdrag utur Publique Handlingar. D. 1—15. Stockholm 1742—1829.
- Müller* — Lehrbuch des deutschen gemeinen Criminalprocesses. Braunschweig 1837.
- Naumann* — Sveriges Statsförfattningsrätt. Bd 2. Stockholm 1880.
- Nehrman* — Inledning til then Swenska Processum Civilem. Stockholm och Upsala 1751.
- Nehrman* — Inledning til then Swenska Jurisprudentiam Criminalem. Stockholm och Upsala 1756.
- Nehrman* — Inledning til then Swenska Processum Criminalem. Stockholm och Upsala 1759.
- Nessel* — Ein Beitrag zur Lehre von dem Gerichtsstande des Thatorts und dem Territorialprincip (I Goldammer's Archiv. Bd 25.)
- Nordström* — Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historia. II. Helsingfors 1840.
- Novell* — Samling af Kongl. Maj:ts Bref, Rescripter och Förklaringar. Stockholm 1800.
- N. S. P. L.* — Norsk Straffeprocesslov. (1887.)
- Nya Lagberedningen* — Betänkande angående rättegångsväsendets om- bildning. Stockholm 1884.
- Nya Lagberedningen* — Förslag till lag angående vissa bestämmelser om rättegången i brottmål. Stockholm 1884.
- N. T.* — Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning. Ut- gifven af Christian Naumann.
- Ortloff* — Ueber die Wahl zwischen dem Gerichtsstand der Delicts- verübung und dem des Wohnsitzes. (I Gerichtssaal 1884.)
- Planck* — Die Mehrheit der Rechtsstreitigkeiten im Prozessrecht. Göttingen 1844.
- Planck* — Systematische Darstellung des deutschen Strafverfahrens. Göttingen 1857.
- Rydin* — Om yttrandefrihet och tryckfrihet. Stockholm 1859.
- Rydin* — Några anmärkningar om konungens rätt att göra nåd samt dess förhållande till dispensations- och restitutionsrätten. (I Up- sala Univ. Årsskrift 1861.)
- Rålamb* — Observationes juris practice. Stockholm 1674.
- S. A.* — Juridiskt Arkiv. Utgifvet af Carl Schmidt.
- Schanze* — Die Rechtskraft des Strafurtheils. (I Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft. Bd 4.)
- Schmedeman* — Justitiæ-Werk. Stockholm 1706.
- Schneidler* — Der Ort der begangenen Handlung in strafrechtlicher und strafprozessualer Beziehung. Tübingen 1886.
- v. Schwarze* — Commentar zu der deutschen Strafprozessordnung. Leip- zig 1878.
- Skarstedt* — Om straffprocessuella tvångsmedel enligt svensk rätt. Lund 1895.
- Stenglein* — Lehrbuch des deutschen Strafprozessrechtes. Stuttgart 1887.
- Tablåkommittén* — Tablå, innefattande jemförelse emellan Lagkom- mitténs förslag till allmän criminallag och den nu gällande. Stockholm 1841.
- Tittmann* — Kann dem Gerichtsstande des begangenen Verbrechens ein Vorzug zugeschrieben werden. (I Neues Archiv des Crimi- nalrechts. Bd 3.)
- T. S. O.* — Strafprozessordnung für das Deutsche Reich. (1877.)
- Uggla* — Samling af Kongl. Maj:ts Bref och Förklaringar. Stock- holm 1794.

- Ullmann* — Die allgemeinen Bestimmungen über die Zuständigkeit der Gerichte und die Ausschliessung der Gerichtspersonen. (I Holtzendorff's Handbuch des deutschen Strafprocessrechts. Bd 1. Berlin 1879.)
- Ullmann* — Lehrbuch des österreichischen Strafprocessrechts. 2 Aufl. Innsbruck 1882.
- Uppström* — Öfversigt af den svenska processens historia. Stockholm 1884.
- Uppström* — Öfversigt af straffprocessrätten. Stockholm 1884.
- Wach* — Handbuch des deutschen Civilprozessrechts. I. Leipzig 1885.
- Wach* — Das Princip des gewillkürten Gerichtsstandes. (I Archiv für die civilistische Praxis. Bd 62.)
- Vargha* — Das Strafprocessrecht. Berlin 1885.
- Winroth* — Anteckningar efter Professor Winroths rättshistoriska föreläsningar i straffrätt, genomsedda och bearbetade af Professor Winroth. Lund 1889.
- Wijkander* — Om preskription i brottmål enligt svensk allmän lag. Lund 1878.
- Wrede* — Processinvändningarna enligt finsk allmän civilprocessrätt. Helsingfors 1884.
- v. Wächter* — En uppsats i Goltdammer's Archiv. Bd 18, sid. 521 ff.
- Zachariæ* — Handbuch des deutschen Strafprocesses. Erster Band. Zweite Abtheilung. Göttingen 1861.
- Ørsted* — Om det Værnething, hvorved Forbrydelser bør paatales og paakjendes. (I Nyt Juridisk Arkiv. Bd 29—30.)
- Ö. S. Ö.* — Österrikisk Straffprocessordning. (1873.)

I. Inledande anmärkningar.

En nödvändig följd af de inom straffrättskipningens område fallande uppgifternas mängd och olikartade beskaffenhet äfvensom af statsterritoriets utsträckning är, att makten att skipa rätt i brottmål måste anförtros åt ett flertal domstolar. Emellan dem gäller det alltså att fördela de straffprocessuella uppgifterna och att för denna fördelning antaga bestämda regler. Från tre olika synpunkter eger sådan fördelning rum: från saklig, lokal och funktionell.¹⁾

Till grund för fördelningen i förstnämnda hänseende lägger den moderna straffprocessen företrädesvis brottens beskaffenhet. Med hänsyn till deras olika betydelse för samhället kunna somliga af dem kräfvat större, på domstolens sammansättning eller förfarandets natur beroende garantier för ett riktigt afgörande och därför vara att hänvisa till domstolar af förnämligare art. I de nyare processlagstiftningarna har denna betraktelse medfört en öfver hela strafflagens område sig sträckande gruppering af brotten, hvilka allt efter sin mer eller mindre svåra beskaffenhet tilldelats olika klasser af domstolar. Den i vårt land gällande rättegångslagen antager, som bekant, icke ett dylikt system; med få undantag äro de i strafflagen med ansvar belagda handlingarna tilldelade de allmänna underdomstolarna. Begreppet *saklig kompetens* omfattar emellertid ej blott det fall, att domstolarnas behörighet beror på brottens

¹⁾ WACH, Handbuch, sid. 347 ff.; v. KRIES, sid. 151 ff.

beskaffenhet; äfven andra principer komma vid fördelningen i ifrågavarande afseende till användning, såsom brottsobjektets natur, gerningsmannens person, sättet för brottets begående m. m. Hvilken fördelningsprincipen nu än må vara, så kan det i alla fall sägas vara målens beskaffenhet, som bestämmer behörigheten och därmed drager gränserna för domstolarnas verksamhetsområde. Reglerna för kompetensen i denna mening stå i nära samband med läran om domstolarnas inre organisation och behandlas också i utländsk lagstiftning i detta sammanhang.

Då man talar om, att en domstol är behörig i fråga om ett mål, har man för ögonen behörighet med hänsyn till målets behandling i dess helhet. Sålunda äro öfver hufvud stadgandena i 10 kap. RB «om laga domstol i hvarje handa rättegångsmål» gifna till bestämmande af domstolarnas befogenhet och plikt att företaga samtliga de handlingar, hvilka bilda verklig rättegång. Undantagsvis kan dock blott en särskild processakt tillkomma en domstol, och härigenom uppstår det förhållande, att olika rättskipningsfunktioner i samma sak utöfvas af olika domstolar. Härpå hänсыftar uttrycket *funktionell kompetens*. Därunder inbegriper man dessutom den kompetensfördelning domstolarna emellan, som sammanhänger med instansordningen.

För så vidt flera med samma sakliga kompetens utrustade domstolar bestå vid sidan af hvarandra, äro normer af nöden för att afgöra, till hvilken domstol hvarje konkret mål hör. Den ytterligare kompetensfördelning, som således är erforderlig, grundas därpå, att hvarje domstol har sig anvisadt ett geografiskt bestämdt område, inom hvilket domstolen skall utöfva sin rättskipande makt. På den straffbara handlingens eller den tilltalades förhållande till detta område uppbyggas inom straffprocessen de regler, med ledning af hvilka det afgöres, hvar ett mål skall anhängiggöras. Af dessa regler framgår begreppet *lokal kompetens* eller kompetens i trängre, vanlig betydelse, hvarmed alltså

förstås domstolens befogenhet att taga befattning med ett bestämdt mål. ¹⁾

I föreliggande arbete skola vi sysselsätta oss med kompetensfördelningen emellan domstolarna inom straffprocessen. Vår uppgift går dock ej ut på att göra allt, hvad som hör dit, till föremål för behandling, utan den afser endast den lokala kompetensen. Utom arbetets sfer ligger således framställningen af den sakliga behörigheten, hvadan vi ej ha att göra med grunderna för specialdomstolarnas behörighet i fråga om vissa personer och strafffall eller med de spörsmål, som ega samband därmed, att Hofrätterna och Högsta Domstolen omedelbart afdöma vissa brottmål. Vidare faller läran om instansordningen utom vårt ämne, som alltså hufvudsakligen kommer att omfatta kompetensfördelningen emellan de allmänna underrätterna.

I sammanhang med begreppet kompetens bör begreppet *forum* här underkastas utredning. Därmed åsyftas egentligen den ort, hvarest parterna i ett mål ha att stå till rätta, och därifrån har ordet kommit att beteckna den domstol, som å denna ort skipar rätt. ²⁾ I sistnämnda bemärkelse tages det, då man talar om kompetent eller inkompetent forum. — Vetenskapliga framställningar af straffprocessen upptaga vanligen en indelning af fora i *ordinaria* och *extraordinaria*. Denna indelning hänför sig till två olika indelningsgrunder, hvilket särskildt i äldre arbeten ofta förbisetts, hvaraf kommit åtskillig terminologisk oreda. ³⁾ Då man säger, att forum ordinarium är för handen, om en domstol enligt en gång för alla gifven, omedelbart i lag grundad föreskrift är kompetent i fråga om ett mål, medan däremot forum extraordinarium föreligger, då domstolen stöder sin kompetens på en för det konkreta fallet, utan hänsyn till lagens kompetensregler träffad bestämmelse, tänker man

¹⁾ ULLMANN, i Holtzendorffs Handbuch, sid. 143 ff.

²⁾ MÜLLER, § 53; WACH, Handbuch, sid. 348.

³⁾ Vi följa här ZACHARIÆ, sid. 360 f. Jfr ock ABEGL, sid. 148 ff.

närmast på domstolsförfattningen, och denna tankegång framträder ännu tydligare i den ytterligare indelningen af fora ordinaria i *communis* och *privilegiata*. De i lagen innehållna kompetensföreskrifterna kunna nämligen ha karaktären af antingen regel eller undantag, och härpå beror sistberörda åtskillnad. Läran om fora privilegiata sammanfaller hufvudsakligen med läran om specialdomstolarna. — Vid den andra indelningen af fora i ordinaria och extraordinaria utgås från grunden till den kompetens, som in concreto tillkommer någon bland flera i sakligt afseende behöriga domstolar. Härvid bortses alldeles från den sakliga behörigheten och afses endast beskaffenheten af det förhållande, som — sådan behörighet förutsatt — gör, att en viss domstol är kompetent eller, vid kollision emellan flera domstolar, uteslutande kompetent med afseende på ett mål. Det framgår häraf, att vid denna indelning fråga är om grunderna för den lokala kompetensen. Från denna synpunkt ordinära äro i allmänhet inom straffprocessen *forum delicti commissi*, *forum domicilii* och *forum deprehensionis*; då man vidare räknar hit *forum praeventionis*, är att märka, det preventionsprincipen icke grundar någon behörighet utan bestämmer företrädet emellan flera i och för sig behöriga domstolar. Ett extraordinärt forum är *forum connexitatis*, då nemligen kompetensgrunden är af den beskaffenhet, att en domstol får sin behörighet utsträckt till ett mål, som enligt de vanliga reglerna icke tillkommer domstolen, detta på grund af det sammanhang, hvari målet står till ett annat mål, med afseende å hvilket behörighet regelrätt är för handen.

Inom ramen för sistangifna indelning af fora i ordinaria och extraordinaria faller, såsom synes, denna afhandling.

Reglerna angående den lokala kompetensen bilda en temligen fristående del af den processuella ordningen, fristående så till vida, som dessa regler ega föga eller intet

samband med de principer, efter hvilka sjelfva det processuella förfarandet är ordnad. Men ämnet är därför icke mindre viktigt. Redan af nödvändigheten att något så när jemnt fördela arbetsbördan emellan domstolarna följer, att lagstadganden uti ifrågavarande afseende icke kunna undvaras. Med hänsyn härtill äro dylika bestämmelser erforderliga lika väl inom civil- som inom straffprocessen. För öfrigt råder dock i fråga om den betydelse, som från *statens* synpunkt måste tillerkännas den omständigheten, hvar rättegången försiggår, ej ringa olikhet emellan de båda processarterna. Inom straffprocessen spelar otvifvelaktigt denna omständighet öfver hufvud vida större rol än inom civilprocessen, detta beroende på de olika principer, som beherska rättskipningen i tvistemål och i brottmål. Hufvudmotsatsen emellan processarterna uttrycker man genom att säga, det i civilprocessen råder dispositions- och i straffprocessen official-principen.¹⁾ Den motsats, som häri innefattas, sammanhänger med och har sin grund i de olika syften, som civil- och straff-process tjena. I den förra är det fråga om skydd för *privata* rättigheter; den senare har till föremål ett *statens* anspråk, det s. k. straffanspråket.

Öfver den privata rättigheten får i allmänhet den berättigade fritt förfoga. Den fria dispositionsrätten bortfaller nu ej därmed, att den berättigade nödgas anlita domstol för att få sin rätt erkänd eller realiserad; statens på denna rätts bestånd riktade intresse blir ej härigenom så stort, att staten öfvertager något förmynderskap öfver rättssubjektet i ändamål att, till och med emot dess vilja, bereda all upptänklig säkerhet för, att rättegången verkligen lemna ett med det materiellt rätta öfverensstämmande resultat. Blott staten sørjt för, att möjlighet finnes för den rättssökande att på säkraste, snabbaste och minst uppoffringar kräfvande

¹⁾ Jfr HEINZE, a. a. o. arb.; HAGERUP, § 1; AFZELIUS, Grunddragen etc., sid. 11 ff.

sätt vinna sitt mål. får det bero på honom sjelf, i hvad mån han vill begagna sig af de förmåner, hvilka stå honom till buds. Vid tillämpning på frågan om forum framgår häraf, att äfven om en viss domstol skulle bättre än hvarje annan vara i tillfälle att taga befattning med ett konkret mål, det för staten ingalunda *af hänsyn till målets utgång* finnes någon anledning att påfordra målets utförande vid denna domstol. Från denna synpunkt kunde mycket väl alla föreskrifter om forum undvaras, utan att därför det allmänna blefve lidande. I ett annat afseende kunna däremot sådana föreskrifter synas vara af statens intresse påkallade. Om ävägabringandet af det för dom erforderliga faktiska materialet är förenadt med större svårigheter vid en domstol än vid en annan, så synes därmed ock gifvet, att utredningen, allt efter som den verkställes vid den ena eller andra Rätten, i olika grad tager deras tid och krafter i anspråk. Men för staten är detta påtagligen ej helt och hållet likgiltigt. Det statsintresse, som i nu berörda hänseende anknyter sig till frågan om forum, är dock af underordnad natur; skillnaden i den kraftanvändning, som kräfves af domstolarna, kan svårigen vara så stor, att därmed i minsta mån är förbunden fara för rättskipningens lugna och ostörda handhafvande. Allra minst kommer dylikt i betraktande, där domaren är fritagen från mödan att sörja för anskaffande af domens faktiska förutsättningar utan inskränker sin pröfning till det material, som parterna framlägga, där således förhandlings-, ej undersökningsprincip är rådande.

Straffprocessen är, såsom antydts, medel för den materiella straffrättens förverkligande, ja ett medel af den vikt. att därförutan realisation af straffanspråket ej är möjlig. ¹⁾

¹⁾ HAGERUP, sid. 11: «Straffens haandhaevelse gennem proces er en bestanddel af selve strafferettens indhold, og en opfyldelse af den til strafferetten svarende retspligt uden rettergang er umulig». Se ock MERKEL, sid. 173: «Der staatliche Strafanspruch gewinnt seine definitive Gestalt und Realisierbarkeit *erst durch das richterliche Ur-*

Här är naturligtvis ej platsen att närmare utveckla, hvad straffet innebär och betyder för samhället; framställningen däraf tillhör den materiella straffrätten, hvars teorier processrättsvetenskapen vid sina deduktioner förutsätter såsom gifna. Det är tillräckligt att erinra om straffets absoluta oundgänglighet för rättstillståndets upprätthållande och om nödvändigheten af, att straffet drabbar endast den, som gjort sig däraf förtjent, och drabbar honom i den form och med det mått, som motsvara hans brottslighet.¹⁾ Intet af det, som är egnadt att gifva trygghet härför, kan vara för staten likgiltigt eller eftergifvas. En af dessa garantier och en mycket afsevärd sådan ligger däri, att brottmålen utföras vid den domstol, som erbjuder mest säkerhet för, att ett processmaterial, innefattande en, så vidt möjligt, fullständig utredning af de faktiska förhållandena, åstadkommes.

En omständighet, som i synnerhet bidrager till, att forum i straffprocessen spelar en långt viktigare rol än i civilprocessen, och det ej blott om man ser saken från det offentliga intressets synpunkt utan i och för sig, beror på den delvis olika beskaffenheten af det material, som i de båda processarterna ligger till grund för domen. Med parternas i ett civilt mål rådighet öfver tvistens föremål följer, att deras uttalanden i stor utsträckning ha en dispositiv karaktär. Genom att fastställa ett faktum såsom sant göra

theil. Diese Abweichung von dem, was bezüglich privatrechtlicher Ansprüche gilt, findet samt den besonderen Grundsätzen des strafprozessualischen Verfahrens ihre Erklärung in der Natur der Interessen, welchen der staatliche Strafanspruch zum Ausdruck dient. Diese Interessen nämlich gehen einerseits darauf, dass thunlichst jeder Schuldige bestraft werde andererseits aber darauf, dass *lediglich Schuldige* durch Strafen getroffen werden und nur durch gesetzlich angeordnete und den Umständen der konkreten That entsprechende Strafen. Eine Garantie für letzteres aber kann nur durch die jedesmalige richterliche Feststellung der Schuld und der ihr im Sinne des Gesetzes entsprechenden Strafen dargeboten werden».

¹⁾ Se därom bland författare på straffprocessens område GLASER, Handbuch I § 3.

de bevisning därom öfverflödig; domaren har att vid sin pröfning taga detta faktum med i räkningen, som om det vore ådagalagdt. I tvistemålen äro dvlika dispositiva uttalanden ingalunda sällsynta; de förekomma tvärtom nästan i hvarje mål och reglera ofta väsentliga delar af målet, därigenom tagande början af att prestera bevis från parterna. Annorlunda förhåller det sig i straffprocessen. Ett erkännande af den tilltalade, hvilket här gifvetvis alltid har egenskapen af bevismedel, då disposition öfver det, hvarom rättegången rör sig, enligt sakens natur är utesluten, medför väl i allmänhet full visshet om det faktum, som erkännandet afser, och gör således ytterligare bevisning onödig, men å andra sidan är tydligt, att detta sätt att öfvertyga domaren icke kan intaga samma betydelsefulla ställning som det dispositiva erkännandet i tvistemål. Det anspråk, som i brottmålet riktas emot den tilltalade, går ut på ett stundom ödesdigert ingrepp i hans rättssfer, och däraf är klart, att någon benägenhet hos honom att genom erkännanden låta detta anspråk framstå såsom berättigadt sällan förefinnes. Vanligen måste på annat sätt åstadkommas visshet om samtliga de omständigheter, hvilka ej blott bilda brottets konstitutiva bestämmingar utan tjena såsom straffmättningsgrunder. — I hvad mån det sagda är af vigt för frågan om forum, inses lätteligen. Med hänsyn till den del af processmaterialet, som består i parternas egna uttalanden, är det fullkomligt likgiltigt, hvar rättegången eger rum. Detta material framlägges med samma lätthet för den ena domstolen som för den andra. Men ej så i fråga om den källa till sanningens utforskande, som utgöres af utom rättegången stående personers utsagor. Svårigheterna och kostnaderna för anskaffande af utredning på denna väg ökas högst väsentligt, i samma mån som afståndet emellan den ort, där bevisningen är tillgänglig, och den ort, där domstolen residerar, är större. Då nu i straffprocessen den plats, som i tvistemålen intages af parternas uttalanden, till

stor del utfylles af bevisning genom vittnen, framgår häraf, att i den förra vida viktigare intressen än i de senare knyta sig till frågan, hvar rättegången försiggår. Och i straffprocessen är staten subjekt för dessa intressen äfven i andra afseenden än det, som beror därpå, att en domstol kan erbjuda större säkerhet för ett materiellt riktigt afgörande än en annan. Vare sig nemligen processen är öfvervägande ackusatorisk eller inkvisitorisk, är det alltid staten, som i de mål, där ej enskild person för talan, genom ett sitt organ, åklagare eller domstol, har att sörja för processmaterialens anskaffande och får vidkännas utgifterna därför. Allt, som länder till att försvåra eller fördyra sträfvandet för denna uppgift, drabbar således direkt staten.¹⁾

Praktiska konsekvenser af största vikt följa däraf, att den lokala kompetensordningen inom straffprocessen spelar en långt betydelsefullare rol för det allmänna än inom civilprocessen; någon anledning för staten att vägra parterna i ett tvistemål rätt att öfverenskomma om forum finnes icke, medan i brottmål ett *forum conventionale* eller

¹⁾ Det bör måhända icke lemnas oanmärkt, att påståendet, det statens intresse i upprätthållandet af en lokal kompetensordning inom civilprocessen hufvudsakligen går ut på likformig arbetsfördelning emellan domstolarna, icke har någon generell giltighet. Privata rättsförhållanden gifvas, af hvilkas bestånd samhället på det allra lifligaste beröres, och i hvilka rubbning fördenskull icke får ifrågakomma, med mindre än att förutsättningarna därför verkligen äro för handen. Där detta gäller, där således samhället icke står likgiltigt för målets utgång, kan den på målets behandling vid en viss domstol beroende garantien för, att domens innehåll kommer att stå i öfverensstämmelse med den materiella rätten, af staten icke eftergifvas. Det gifves ock tvister, hvilka af hänsyn till tredje mans rätt måste behandlas vid en viss domstol. Exempel därpå erbjuda de mål, hvilka vinna handläggning vid *forum rei site*. Ett oundgängligt villkor för beredande af fullt skydd för de viktiga rättigheter, hvilka ha fast egendom till objekt, är, att samtliga de frågor, hvilka därom röra sig, utageras vid en och samma domstol, ty endast på detta sätt möjliggöres för en hvar däraf intresserad att ständigt vinna säker upplysning om allt, som angår egendomen; att domstolen i den ort, där egendomen är belägen, härvid kommer i betraktande, ligger i sakens natur.

prorogatum är uteslutet. Här om få vi tillfälle tala i kapitlet om kompetensreglernas rättsliga natur. — Ser man bestämmelserna om forum från den enskildes synpunkt, gäller, att lika litet som det i tvistemål, till följd af de missbruk, som därmed skulle vara förbundna, kan tillåtas kåranden att ensidigt välja domstol, lika litet får i straffprocessen staten godtyckligt bestämma, hvar åtal skall anställas. Detta är att förstå så, att staten icke får, med frångående af de lagliga kompetensreglerna, in concreto träffa val af forum; mot den tilltalades plikt att underkasta sig behörig domare, svarar hans rätt att icke af någon annan varda dömd. Den i vår Regeringsform uttalade satsen: «Konungen låte en hvar blifva dömd af den domstol, hvarunder han rätteligen hör och lyder», är i alla civiliserade stater erkänd; den plägar vanligen formuleras så, att ingen får beröfvas sin laglige, eller såsom det stundom, föga lyckligt, heter, sin naturlige domare. Däremot säger det sig sjelf, att statsintresset måste varda bestämmande vid lagstiftningen om domstols behörighet i brottmål; där den privaträttsliga uppfattningen af brott och straff fullständigt undanträngts af den offentligt-rättsliga, kan det allmänna intresset icke sättas tillbaka för hänsyn till målsegandens eller den tilltalades däremot stridiga.

Undersökningen af de synpunkter, hvilka göra anspråk på beaktande vid kompetensreglernas vidtagande, bildar, såsom man torde finna, en vigtig afdelning af vårt ämne. Innan vi öfvergå till Rättegångsbalkens stadganden om forum, skola vi söka uppvisa, hvilka dessa synpunkter äro, och till hvilket resultat de föra, hvarvid vi samtidigt kasta en blick på några nyare utländska lagar och lagförslag. För sig behandlas lämpligen de fora, hvilka komma till användning, då förening af mål ej är i fråga, och för sig forum connexitatis; på grund af den mångfald spörsmål, som anknyta sig till forum delicti commissi, måste dessutom däråt egnas ett särskildt kapitel.

II. Om de i straffprocessen förekommande ordinära fora i allmänhet.

För straffprocessen liksom för processen öfver hufvud gäller, att det ändamål, som skall genom densamma vinnas, måste vara bestämmande för hela rättegångsväsendets gestaltning. Från denna princip bör utgå, ej endast då fråga är om sjelfva förfarandet och dess olika moment, utan ock då afgöras skall, *hvar* rättegången bör anhängiggöras. Vid en undersökning de lege ferenda af sistnämnda spörsmål, så vidt angår straffprocessen, har man därför att först och främst göra sig reda för, hvad straffprocess är, hvilket mål den har i sigte.

Straffprocess är, enligt hvad redan är nämnt, det medel, hvarigenom statens straffanspråk realiseras. Vanligen låter man dock begreppet icke omfatta verkställigheten af det ådömda straffet och definierar straffprocess såsom den art af *rättegång*, som betingas och bestämmes af syftet att förverkliga statens straffrätt.¹⁾ Domstolens egentliga uppgift är att fastställa statens straffanspråk till existens och innehåll, medan verkställigheten, äfven där befattningen därmed är uppdragen åt domstol, är af administrativ natur.²⁾ Då det här gäller att se till, hvar det straffprocessuella förfarandet bör ega rum, tages ordet straffprocess i sistberörda, trängre betydelse, enligt hvilken verkställigheten icke afses. Den ledande grundsatsen blir således den, att i hvarje fall den domstol har att träda i verksamhet, som bättre än hvarje annan är i stånd till att lösa uppgiften att konstatera tillvaron af ett straffanspråk och bestämma detta anspråks innehåll. Om och i hvad mån den ena domstolen kan i detta hänseende tillerkännas företräde framför den

¹⁾ UPPSTRÖM, Öfversigt af straffprocessrätten, sid. 1.

²⁾ PLANCK, Systematische Darstellung, sid. 146.

andra, är hufvudsakligen föremål för undersökning i detta kapitel.

Dock innan vi inlåta oss härpå, skola vi något sysselsätta oss med spörsmålet, om icke straffprocessen har samma funktion som straffet, ja rent af utgör en del däraf, och om, för den händelse så är förhållandet, *här*af icke nödvändiggöres, att förfarandet eger rum inför en beständ domstol. «Dem allgemeinen Zweck der Rechtsstrafe,» säger MERKEL.¹⁾ «dient nicht bloss die Vollziehung der zuerkannten Strafe, sondern bereits *die richterliche Feststellung der Schuld und ihrer rechtlichen Konsequenzen* in dem zu öffentlicher Verkündigung gelangenden Strafurtheile». Utan tvifvel måste man till en viss grad tillerkänna förfarandet och framför allt dess resultat, domen, större betydelse än att blott utgöra en oundgänglig betingelse och grundval för straffet; i likhet med detta innefatta de på tvåfaldigt sätt reaktion emot brottet. Straffet innebär för den brottslige ett lidande och sträfvar därigenom i alla de fall, där ej blott oskadliggörande åsyftas, att rätta den rättsstridiga viljan och sålunda betaga förbrytaren lusten att ytterligare begå brott. Det söker vidare motverka det för samhällets lugn farliga psykiska intryck, brottet kan hafva utöfvat på samhällets medlemmar i allmänhet. I båda dessa riktningar äro äfven processförfarandet och straffdomen verksamma. Tänker man då först på straffets specialpreventiva syfte, på dess egenskap att innehålla en reaktion emot den i brottet framträdande rättsstridiga viljan, och tillmäter man processen samma uppgift, så torde man finna, att från denna synpunkt icke kan hemtas någon vidare ledning för bedömandet af, hvar forum bör vara. Rättegången och domen måste antagas i och för sig göra samma intryck på

¹⁾ Anf. arb. sid. 180. Liknande uttalanden förekomma hos GLASER, Handbuch, I sid. 13: «Das Strafurtheil ist nicht bloss Voraussetzung der Gegenwirkung gegen das Verbrechen, sondern der bedeutungsvolle Anfang derselben»; v. BAR, Handbuch, sid. 320, m. fl.

den brottsliges sinne, hvar de än ega rum. Däremot är möjligt, att processen på grund af den omgifning, inom hvilken den försiggår, tillskyndar förbrytaren större lidande vid en domstol än vid en annan. En brottmålsprocess tilldrager sig gifvetvis i högre grad allmänhetens uppmärksamhet, om den tilltalade är personligen känd å den ort, där processen är anhängig, än om han därstädes är helt och hållet en främling. Särskildt om han intager en mera framskjuten ställning inom samhället, samt brottet är af obetydligare art, kan hans intresse gå ut på att svara inför den domstol, där saken kommer att passera så oanmärkt som möjligt. Af hänsyn härtill tala stundom skäl för att icke gifva åt processen en publicitet, som genom att nedsetta den anklagade i deras ögon, med hvilka han i sin dagliga handel ochandel kommer i beröring, lägger hinder i vägen för hans framtida fortkomst. Stundom åter kunna ifrågavarande betraktelser snarare göras gällande för att förlägga förfarandet till den domstol, där det i anseende till den tilltalades mera intima förhållande till befolkningen må antagas på honom öfva kraftigare inverkan. I de flesta fall är det likväl från förevarande utgångspunkt fullkomligt likgiltigt, hvar förbrytaren ställes inför rätta, och i alla händelser låter det sig icke göra att härifrån hinna till några fasta kompetensregler.

Af ojemförligt mycket större betydelse än den synpunkt, från hvilken vi nu skärskådat frågan om forum, är den, som sammanställer processen med straffets syftning åt generalprevention, med dess uppgift att bota den ideella skada, som brottet förorsakat genom sin psykiska inverkan på allmänheten. Härpå stöder man vanligen en af de grunder, som åberopas för att ådagalägga, att domstolen i den ort, där brottet föröfvats, är att föredraga framför öfriga fora. Ett brott väcker i allmänhet mera uppseende i den trakt, där det begås, än i hvarje annan; hos alla rättsinnade framkallar det, i högre grad i samma mån brottet är af

svårare beskaffenhet, känslor af ogillande, förbittring, skräck, medan det omvänt för de icke välsinnade elementen innebär ett till efterföljd frestande exempel. Med afseende härpå är, särskildt vid gröfre, mera i dagen trädande brott, forum delicti commissi rättfärdigadt. Rannsakingen spelar en helt annan rol för dem, som på grund af sitt nära förhållande till den omedelbart af brottet träffade eller till den ort, hvarest förbrytelsen timat, nästan känt det, som om den brottsliga gerningen varit riktad emot dem sjelfve; det är därför ock ej ovigtigt, att dem lemnas tillfälle att genom närvaro vid rättegången öfvertyga sig om rättvisans behöriga handhafvande. Processens karaktär af en omedelbart till brottet sig anslutande reaktion från statens sida mot gerningens upphofsman kan ock sägas i yttre måtto komma tydligare till uttryck, då undersökningen och domen utgå från den myndighet, som är kallad att skipa rätt, där brottet blifvit begånget. — Tydligt är, att de anförda skälen till förmån för domstolen i gerningsorten gälla med större styrka under utvecklade samhällsförhållanden än nu; de förlora i värde, allt efter som de olika delarna af riket träda i lifligare förbindelse med hvarandra, och hvarje samhällsmedlem genom pressen erhåller kännedom om allt af större intresse, som tilldrager sig inom hela landet. Det intryck, en brottslig handling är egnad att väcka, inskränker sig ej längre till befolkningen i den domkrets, inom hvilken handlingen kommer till, utan sträcker sig ut öfver rättsgebitet i dess helhet, liksom å andra sidan en hvar får underrättelse om den skyldiges sakförande och fällande till straff. Allt mindre vigt kommer därmed att i nu ifrågasvarande afseende ligga på den omständigheten, hvar rättegången utföres.

Processens egenskap att direkt tjena samma ändamål som straffet bör väl ej förbises, men denna dess funktion träder uppenbarligen nästan helt och hållet i skuggan för dess andra egentliga uppgift, nemligen, såsom redan är

nämndt, att till existens och innehåll fastställa statens straffanspråk. Dit hör att konstatera, om ett brott är begånget, och om den tilltalade är till brottet skyldig, samt att åvägbringa utredning om samtliga brottets objektiva och subjektiva moment för möjliggörande af ett rättvist domslut. Då i straffprocessen allt härvid kommer an på bevisning, bör i hvarje konkret fall den domstol helst anlitas, vid hvilken bevisning säkrast, snabbast och billigast står att vinna. Fasthåller man strängt vid denna sats, tvingas man emellertid att förkasta alla regler, som gå ut på att bestämma forum med ledning af en eller flera fastställda kompetensgrunder. Det beror nemligen, såsom genast inses, helt och hållet på omständigheterna i hvarje särskildt fall, hvar upplysningar om alla de fakta, som i brottmål måste göras till föremål för bevisning, stå att ernå. — Af dessa premisser följer såsom konklusion, att oinskränkt valfrihet i fråga om forum bör finnas.

Obetingat måste erkännas, att det är en tilltalad persons plikt att svara inför den domstol, hvilken bäst synes kunna främja uppnåendet af processens ändamål; han har icke rätt att'fordra, det af hänsyn till honom det offentliga intresset i att brottmål rannsakas och afdömas, där det för sanningens fullkomliga utletande är ändamålsenligast, efter-sättes, och detta så mycket mindre, som till sanningens utletande hör, att ej mindre sådant, som talar till hans för-mån, än sådant, som länder honom till nackdel, framdrages. Emot obegränsad valfrihet kan ej göras gällande den före-trädesvis i äldre arbeten tidt och ofta återkommande frasen, att en anklagad har anspråk på att blifva dömd af sin *naturlige* domare, med hvilket uttryck man gemenligen syftar på domstolen i gerningsorten eller i den anklagades hem-ort. En sak är, att hvarje medborgare har rättmätiga an-språk på, att staten icke med frångående af antagna kom-petensregler ställer honom inför obehörig domare, en annan, att dessa regler icke kunna göras beroende af det indivi-

duella intresset, för så vidt detta är motsatt det allmänna. ¹⁾ Och ej bör synnerlig vikt tillmätas farhågan, att rättigheten till val emellan olika fora, hvilken vi här närmast tänka oss lagd i händerna på åklagaren, såsom den där initiativet till rättegångens inledande tillhör, kan missbrukas till att anhängiggöra åtal vid den domstol, där det snarast förväntas vinna bifall. ²⁾ Man får ej antaga, att den ena domstolen grundar sitt domslut på en mindre samvetsgrann pröfning än den andra, och den skiljaktighet, som, det oakadt, till följd af olika rättsuppfattning eller olika bedömande af fakta skulle kunna uppstå emellan domstolarnas afgöranden, är ej att taga i betraktande, framför allt icke där det förefinnes en för hela landet gemensam högsta instans, hvars betydelse ligger ej minst däri, att den sörjer för rättskipningens enhet.

Från antydda synpunkter möter väl ej hinder emot valfrihet i fråga om forum, men i öfrigt resa sig emot ett dylikt system betänkligheter af den art, att det afgjort måste förkastas. Principen, att forum bör väljas med hänsyn till en lätt, icke allt för kostsam bevisföring, är nog oantastlig, liksom det är alldeles obestriddigt, att man icke genom att fastställa en eller flera kompetensgrunder kan i hvarje fall blifva denna princip trogen. Men sannolikheten för, att brotten beifras, där det af processuella skäl är ändamålsenligast, torde knappast blifva större, om åklagaren har oinskränkt befogenhet att utse forum, än om han vid sitt val är bunden af fasta kompetensregler, till grund för hvilka ligger ofvannämnda princip. Det är i allmänhet ej möjligt att vid den tidpunkt, då valet skall träffas, öfverskåda hela den tillgängliga bevisföringen och med ledning däraf afgöra, hvilken domstol lämpar sig bäst; särskildt gäller detta, om, såsom i vårt land, målens anhängiggörande vid domstol oftast icke föregås af en grundlig undersökning, afseende att

¹⁾ V. LILIENTHAL, sid. 5.

²⁾ SCHNEIDLER, sid. 21.

anskaffa bevismedel. Godtycke snarare än ett på objektiva skäl fotadt öfvervägande torde, valfrihet förutsatt, ej sällan varda bestämmande.

Men utom att valfriheten ingalunda innefattar någon garanti för, att det syfte, som den skulle tjena, fullkomligast uppnås, är att märka, det denna princip lägger i åklagarens hand en oerhörd makt — en makt, hvars handhafvande till följd af principens obestämmdhet undandrager sig all egentlig kontroll. Härigenom utsättes den tilltalade för faran af svåra öfvergrepp från åklagarens sida. Förnämligast med hänsyn härtill kan det ej gerna blifva tal om fritt val emellan samtliga domstolar. Dessutom gifvas fall, då principen icke räcker till att försvara den maktfullkomlighet, som åt åklagaremakten inrymts. Stundom är det från statens synpunkt likgiltigt, hvar ett brottmål utföres, men ej så från den tilltalades. För honom kan det vara en källa till stora olägenheter att nödgas fjerran från sitt hemvist eller den ort, där han vid den brottsliga gerningens begående befann sig, sörja för sitt försvar; detta får man emellertid ej vänta att åklagaren beaktar.

Den rätt, som icke bör inrynnas åt statens organ, åklagaremyndigheten, kan så mycket mindre ifrågasättas upplåten åt enskild person, målseganden. Vid valet af forum skulle denne antagligen oftast icke låta leda sig af objektivt giltiga grunder utan endast af månhet om egen bekvämlighet, ej sällan kanske — då målsegandens känslor emot den, af hvilken han förmenar sig vara förorättad, väl i allmänhet ej äro de vänligaste — af begär att bereda sin vederdeloman så stort obehag som möjligt.

En utväg står till buds, som på en gång möjliggör, att den fastslagna principen för bestämmande af forum i hvarje fall vinner efterföljd, och tillgodoser den tilltalades berättigade intressen. Man kunde nemligen göra valet af forum till domstolssak, anordna ett ordentligt förfarande med ändamål att utreda, hvar det ifrågavarande åtalet lämp-

ligast borde handläggas.¹⁾ Men det vore säkerligen att göra mera affär af frågan om forum, än den förtjenar; detta förberedande afgörande kräfde måhända förhandlingar af sådan omfattning, att sjelfva målet på samma tid och med föga större kostnader hade kunnat föras till slut. Värst vore dock — i betraktande af, huru mycket i straffprocessen ett lyckligt resultat är beroende af ett raskt inskridande, innan spåren af brottet hunnit utplånas och bevismedlen mista sin friskhet — det uppskof med målens anhängiggörande, som af ofvanberörda tillvägagångssätt blefve en följd.

Den föregående framställningen gifver vid handen, att fastställande genom lag af ett eller flera fora är en oafvislig nödvändighet. Kompetensreglerna måste naturligtvis vara så konstruerade, att de i så ringa omfattning som möjligt föranleda afvikelse från den princip, hvilken, enligt hvad ofvan är utveckladt, bör ligga till grund för val af forum; detta sker därigenom, att till kompetensgrunder utses sådana omständigheter, som medföra behörighet för den eller de domstolar, vid hvilka undersökningen *i regeln* bäst försiggår. Denna tankegång har varit bestämmande för alla nyare processlagars hithörande föreskrifter.

Sedan gammalt kända lagarna tre olika omständigheter, hvilka betinga behörighet för domstol i brottmål, nemligen

att brott är begånget inom domstolens rättskipningsområde (*forum delicti commissi*),

att den tilltalade därstädes bor eller stadigvarande uppehåller sig (*forum domicilii*),

och att han därstädes gripes (*forum deprehensionis*).

Därutinnan ha lagarna städse företett skiljaktighet, att somliga likstält dessa tre fora, så rätt att välja dem emellan förefunnits, medan andra gifvit företräde antingen

¹⁾ Se Motiverna till D. F. sid. 45 f.

blott åt forum delicti commissi eller därjemte åt forum domicilii.

Romerska rätten ¹⁾ kände endast två fora, forum domicilii och forum delicti commissi. Förhållandet dem emellan synes emellertid aldrig ha varit ett förhållande af elektiv konkurrens, utan i äldre tider var det så, att de båda fora voro beräknade för olika domstolar, och sedermera utträngdes forum domicilii af forum delicti commissi, som synes ha blifvit enarådande. Så länge romerska folket sjelf på comitierna dömdo i de mål, i hvilka en romersk medborgare var tilltalad för brott, fans såsom en gifven följd häraf ej forum annorstädes än i Rom, således forum domicilii. Vid sidan häraf framträdde efter införandet af *quæstiones perpetuæ* forum delicti commissi, i det att dessa domstolars behörighet omfattade endast brott, begångna i staden Rom eller dess omnejd, ²⁾ medan öfriga af romerska medborgare föröfvade förbrytelser fortfarande, oafsedt gerningsorten, hörde till comitialdomstolarna. I fråga om straffbara handlingar af icke romerska medborgare gälde forum delicti commissi. Detta senare vann, i samma mån som comitialdomstolarna förlorade i betydelse, terräng från forum domicilii och blef under kejsartiden, sedan *ordo judiciorum publicorum* ³⁾ gått under, enligt många författares åsigt det enda forum i

¹⁾ KLEINSCHROD, sid. 122 ff., MITTERMAIER, Handbuch, sid. 339, Das deutsche Strafverfahren § 48; GEIB, sid. 486 ff.; ZACHARIÆ, sid. 365 ff.; HÉLIE, IV sid. 199; GEYER, sid. 362 f., m. fl. — Många författare antaga på grund af ett ställe i källorna, nemligen *L. 1 Cod., Ubi de crim. agi oport.* (3. 15), att romarne äfven känt forum deprehensionis, men denna åsigt torde icke vara den allmänna. Här finna vi ej anledning att närmare ingå på denna kontrovers.

²⁾ GEIB, sid. 178 f.

³⁾ Därmed betecknas, som bekant, den domstolsinrättning, som gälde i Rom under tiden för *quæstiones perpetuæ*, d. v. s. under republikens sista århundrade och de förste kejsarne, då folket genom valda domare i *quæstiones* utöfvade den dömande makten.

brottmål.¹⁾ Grundsatsen, att öfver en förbrytelse skulle dömas, där den föröfvats, genomfördes så strängt, att en person, som inom olika jurisdiktionsområden gjort sig till brott skyldig, icke kunde för dem alla ställas under tilltal vid samma domstol utan skulle för hvarje förbrytelse svara vid domstolen i gerningsorten.²⁾

I Frankrike har utvecklingen gått därhän, att ifråga-
varande tre fora likstälts. Forum domicilii var till en bör-
jan regel, hvilket dock icke hade sin grund i processuella
utan i politiska förhållanden³⁾; under feodalväldets dagar
ansågo nemligen läns herrarne, hvilka ängsligt vakade öfver
sin makt gentemot konungen, såsom en konsekvens af den
suveränitet, hvarpå de gjorde anspråk, rättigheten att döma
sina underlydande, äfven då desse utom deras territorium
föröfvat brott. Konungen sökte däremot både af begär att
försvaga vasallernas inflytande och af processuella skäl att
åter få erkänd den senromerska rättens grundsats om ute-
slutande behörighet för domstolen i gerningsorten.⁴⁾ Kam-

¹⁾ På grund af *L. 2 Cod., Ubi de crim. agi oport.* (3. 15), antaga GEIB och andra, att. forum domicilii ännu förekommit. Det har dock, enligt hvad GEIB (sid. 490) medgifver, betraktats «als eine Art Rarität, gleichsam als eine historische Erinnerung, welche zwar der Theorie nach fortwährend anerkannt wurde, in der Praxis selbst jedoch nur in den allerseltensten Fällen, und ohne Zweifel nur noch bei einigen wenigen Verbrechen, zur Anwendung gebracht wurde.»

²⁾ Redan de romerska källorna framhålla samma synpunkter, som ännu i dag åberopas för val af forum. *L. 2 Cod., Ubi de ratiociniis* (3. 21): In quo et instructio sufficiens et nota testimonia et verissima possunt documenta præstari; *L. 28, § 15, Dig., De pœnis* (48. 19): Ut et conspectu deterreantur alii ab iisdem facinoribus, et solatio sit cognatis et adfinibus interemptorum eodem loco poena redita, in quo latrones homicidia fecissent.

³⁾ HÉLIE, I sid. 368 ff., IV sid. 198 ff.

⁴⁾ HÉLIE (I sid. 369) säger härom: «Le juge du domicile, c'est le seigneur qui revendique ses vassaux, qui les suit hors de son territoire et qui prétend avoir seul le droit de les juger. Le juge du lieu, c'est le juge royal qui prétend punir le coupable qu'il a saisi sur son territoire, nonobstant la réclamation de son seigneur, et qui

pen slöts med seger för konungamakten, då en ordonnance under 16:de århundradet gaf forum delicti commissi en principal samt forum domicilii och forum deprehensionis endast en sekundär ställning. — Med Code d'instruction criminelle infördes det ännu gällande systemet, enligt hvilket rätt att välja emellan alla tre fora medgifvits. ¹⁾ Både doktrin och praxis anse dock, att forum delicti commissi i första hand bör komma i fråga såsom varande det i processuellt hänseende lämpligaste. ²⁾ I fråga om polisförseelser, contraventions, öfver hvilka tribunaux de simple police döma, bestämmer för öfrigt allenast gerningsorten forum. ³⁾

Äfven i Tyskland gynnade de politiska förhållandena uppkomsten af forum domicilii och forum deprehensionis vid sidan om forum delicti commissi, som torde varit det ursprungliga, och medförde, att i Gemeine Recht dessa tre fora blefvo likberättigade. ⁴⁾ Då riket var söndersplittradt i en mängd smärre stater, hvilka alla sträfvade efter oinskränkt suveränitet och ansågo med sådan oförenligt att

cherche à étendre sa juridiction en sapant le lieu qui attachait le vassal à la seigneurie.»

¹⁾ Efter det Art. 22 anbefalt les procureurs de la République att efterforska och åtala alla brott, som höra till tribunaux de police correctionnelle eller cours d'assises, heter det i Art. 23: Sont également compétents pour remplir les fonctions déléguées par l'article précédent, le procureur de la République du lieu du crime ou délit, celui de la résidence du prévenu et celui du lieu où le prévenu pourra être trouvé. Art. 63 gifver samma föreskrift beträffande instruktionsdomarens behörighet. Bestämmelser, som direkt handla om domstolarnas kompetens, innehåller ej Code d'instruction criminelle. HÉLIE, V sid. 507 ff.; GARRAUD, sid. 543.

²⁾ HÉLIE, IV sid. 201 ff. — Hvad angår forum domicilii bör anmärkas, att det ej är den tilltalades domicilium i civilrättslig mening utan hans *résidence*, hans vanliga uppehållsort vid tiden för åtals anställande, som bestämmer behörigheten. HÉLIE, IV sid. 212 ff.

³⁾ Art. 138: La connaissance des contraventions de police est attribuée exclusivement au juge de paix du canton dans l'étendue duquel elles ont été commises.

⁴⁾ MÜLLER, § 55; KLEINSCHROD, sid. 124 ff.; ZACHARIE, sid. 361 ff.; ULLMANN, i Holtzendorffs Handbuch § 4; GEYER, sid. 363 f.

utlemna en inom sitt territorium hemmahörande eller anträffad missdådare, hvilken annorstädes begått brott, blef det nödvändigt att, så framt icke ett tillstånd af rättslöshet skulle uppkomma, förläna kompetens åt domstol, inom hvars domkrets en brottsling hade hemma eller blifvit gripen.

Den romerska uppfattningen, att *forum delicti commissi* förtjenade företräde, blef emellertid aldrig helt och hållet tillintetgjord; den fortlefde i partikularlagstiftningen och vann under utvecklingens gång allt mer framsteg, så att vid tiden för den nu gällande tyska straffprocessordningens tillkomst bland partikularlagarna den preussiska ensam likställde alla tre fora, processordningarna för Baden och Braunschweig förklarade *forum domicilii* likberättigadt med *forum delicti commissi*, medan samtliga öfriga stälde det senare i första rummet.

Den nyaste straffprocesslagstiftningen, representerad af tyska, österrikiska och norska lagarna samt danska förslaget, ha samtliga upptagit ifrågavarande tre fora; med undantag af tyska straffprocessordningen, som sidoordnat *forum delicti commissi* och *forum domicilii*, gifva de företräde åt det förra och låta öfver hufvud taget det senare jemte *forum deprehensionis* inträda endast subsidiärt. De hithörande föreskrifterna utmärka sig i alla lagverken genom sin fullständighet; det kan ej yppa sig något brottmål, i fråga om hvilket icke kompetent forum finnes.

Tyska straffprocessordningen likställer, som sagdt, *forum delicti commissi* och *forum domicilii*, dock genom den ordning, hvari stadgandena angående dem förekomma, angifvande, att det förra betraktats såsom det regelmässiga.¹⁾

¹⁾ § 7: Der Gerichtsstand ist bei demjenigen Gerichte begründet, in dessen Bezirk die strafbare Handlung begangen ist.

§ 8: Der Gerichtsstand ist auch bei demjenigen Gerichte begründet, in dessen Bezirk der Angeschuldigte zur Zeit der Erhebung der Klage seinen Wohnsitz hat.

Hat der Angeschuldigte einen Wohnsitz im Deutschen Reich nicht, so wird der Gerichtsstand auch durch den gewöhnlichen Auf-

Är ej något af dessa fora för handen, hvilket, hvad särskildt beträffar forum delicti commissi, är fallet, då brottet är föröfvadt i utlandet, eller dess gerningsort är okänd, inträder behörighet för den domstol, inom hvars område brottslingen gripits, eller eventuellt för den Rätt, som utses af Reichsgericht. ¹⁾ Särskild bestämmelse är gifven med afseende på brott, som begås å tyskt fartyg i utlandet eller i öppen sjö. ²⁾ Emellan flera i samma sak kompetenta domstolar afgöres företrädet genom prevention; det moment, hvarpå häryd lagts vikt, är inledandet af undersökning. ³⁾ Genom att sålunda förr än någon annan i och för sig behörig Rätt öppna undersökning, vare sig förundersökning eller hufvudförfarande, ernår en domstol uteslutande behörighet.

Österrikiska straffprocessordningen förklarar, att straffförfarandet i regeln tillkommer den domstol, inom hvars domkrets brottet begåtts, ⁴⁾ men tillerkänner likväl forum delicti commissi ej obetingadt företräde framför öfriga två fora. Om en person angifves för en straffbar handling vid den domstol, inom hvars domvärjo han har sitt domicilium eller för öfrigt bor eller tillfälligtvis anträffas, är samma domstol behörig, så vida icke gerningsortens forum kan åberopa prevention; dock skall, därest åklagare eller tilltalad det påyrkar, målet alltid förvisas till sistnämnda fo-

enthaltort und, wenn ein solcher nicht bekannt ist, durch den letzten Wohnsitz bestimmt. — I § 11 gifves dessutom föreskrift om forum domicilii för tyskar, hvilka åtnjuta exterritorialitetsrätt, afvensom för i utlandet anställda embetsmän.

¹⁾ § 9.

²⁾ § 10. Den domstol är behörig, inom hvars domkrets fartyget hör hemma eller den tyska hamn ligger, hvilken fartyget först anlöper.

³⁾ § 12 mom. 1.

⁴⁾ § 51 mom. 1: Das Strafverfahren steht in der Regel demjenigen Gerichte zu, in dessen Sprengel die straffbare Handlung begangen wurde — — —

rum.¹⁾ Så framt brottet föröfvats utom Österrike, och således forum delicti commissi bortfaller, går forum domicilii före domstolen i den ort, där gerningsmannen anträffas.²⁾ Lagen har dessutom förutsett det fall, att behörig domstol saknas, då förbrytare af främmande stat utlemnas, och under denna förutsättning bemyndigat kassationsrätten att bestämma forum.³⁾

Den norska straffprocesslagens stadganden om forum, «Værnething», ha en synnerligen modern prägel; i dem kommer tydligt till uttryck syftet att möjliggöra, det brottmålen vinna behandling vid den domstol, där det af rent processuella eller andra beaktansvärda grunder är lämpligast. Bestämmelserna äro med hänsyn härtill affattade på sådant sätt, att de i sjelfva verket lägga i åklagarens hand nästan fri afgöranderätt.⁴⁾ Det skiljes emellan Værnething för rättslig förundersökning och för hufvudförhandling; Værnethingen äro desamma, men valet emellan dem är beträffande förundersökningen helt och hållet öfverlemnadt åt åklagaren.⁵⁾ För hufvudförhandlingen gäller, att den skall företagas i den rättskrets, där brottet är föröfvadt, eller om gerningsorten ej är känd, i en af de rättskretsar, där det antages vara föröfvadt.⁶⁾ «Gives intet saadant Værnething», heter det i ett senare moment af § 136, «eller vilde Benyttelsen af samme volde Sigtede eller Vidner væsentlige Ulemper, kan Forfølgningen ske der, hvor Sig-

¹⁾ § 52 mom. 1. — Ö. S. O. låter, i olikhet med T. S. O., som i fråga om forum deprehensionis gör «Ergreifung» till kompetensgrund, redan «Betretung» föranleda behörighet. ULLMANN, Lehrbuch, sid. 223 not. 1.

²⁾ § 54 mom. 1.

³⁾ § 54 mom. 2.

⁴⁾ En onödgärlig förutsättning för ett dylikt system är, att åklagaremakten är på ett tillfredsställande sätt organiserad. Detta villkor är i Norge enligt N. S. P. L. till finnandes.

⁵⁾ § 135 mom. 2.

⁶⁾ § 136 mom. 1.

tede har Bopæl, eller om han ingen Bopæl har, der, hvor han opholder sig». Redan bestämmelsen, att forum domicilii får aulitas, för den händelse den tilltalade eller vittnen skulle lida afsevärda olägenheter af målets utförande vid forum delicti commissi, visar, hvilken rol ändamålsenlighetshänsyn spelar, men detta framträder ännu tydligare i § 137, som nära nog öppnar dörren för det system, som ej vill veta af fasta kompetensregler. Här föreskrifves nemligen: «Kan intet Værneting efter § 136 paavises i Riget, eller vilde Forfølgning ved noget af disse medføre større Ulemper for Sigtede eller Vidner, betydeligt Tidsspilde eller forøgede Udgifter, kan Sagen forfølges der, hvor Sigtede er paagreben, eller hvor Oplysningerne lettest kan skaffes tilveie.» ¹⁾

Hvad slutligen angår danska förslaget, så ansluter detta sig till den uppfattningen, att domstolen i gerningsorten bör ega uteslutande behörighet. ²⁾ Forum domicilii och forum deprehensionis, hvilka likstälts, ha blott subsidiär ställning, i det att vid dem skola åtalas förbrytelser, som föröfvats i utlandet, eller hvilkas gerningsort är okänd. ³⁾ Från regeln, att forum delicti commissi är ensamt kompetent, göres undantag för brott, hvilka höra under polismyndighetens eller privat åtalsrätt; dessa kunna nemligen beifras vid hvilket som helst af nämnda tre fora. — I fråga om brott å fartyg utom rikets sjöterritorium innehåller danska

¹⁾ § 137 företer vid jemförelse med § 136 den egendomligheten, att ehuru § 137 har en subsidiär ställning i förhållande till hela § 136, forum enligt förstränmda § likväl kan komma att gå före forum domicilii, i det att man är berättigad att af hänsyn till tids- eller kostnadsbesparing välja de i § 137 omnämnda Værnething i stället för forum delicti commissi, men däremot icke befogad att af sådana skäl låta forum domicilii ersätta gerningsortens forum. Se anm. 2 vid § 137 i Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager, udgivet af GETZ og HAGERUP, Kristiania 1889.

²⁾ § 62.

³⁾ §§ 64, 65.

förslaget, ¹⁾ liksom för öfrigt äfven norska lagen, ²⁾ särskilda bestämmelser.

Frågan om förhållandet emellan de tre fora, som man för straffprocessen uppställt, har sedan gammalt varit föremål för uppmärksamhet, och en ej ringa del af det jemförelsevis lilla, som angående forum i brottmål finnes skrifvet, utgöres af undersökningar härom. Särskildt har förhållandet emellan forum delicti commissi och forum domicilii gifvit anledning till meningsutbyte; en särdeles grundlig och intressant diskussion i detta ämne förekom i den kommission, som af tyska riksdagen tillsattes för granskning af förslaget till den gällande tyska straffprocessordningen. ³⁾ Såsom vi redan sett, stannade man i Tyskland därvid, att dessa båda fora likställes, och kom härigenom till ett från den uppfattning, som torde vara den allmännaste, afvikande resultat; gemenligen finner man nemligen forum delicti commissi i ett så öfvervägande antal fall förtjena företräde, att detta forum bör vara regel och forum domicilii ej mindre än forum deprehensionis undantag. De skäl, som till förmån för det af den tyske lagstiftaren hyllade systemet gjordes gällande, voro emellertid synnerligen beaktansvärda. I det följande skola vi granska de synpunkter, som härvid framställa sig till betraktande.

För att komma till någon åsigt om, hvilken ställning, närmast nu, forum delicti commissi och forum domicilii böra intaga till hvarandra, är nödigt att utreda, hvilka fördelar i processuellt hänseende de hvar för sig erbjuda. Därvid gäller det att se till, hur bevisningen gestaltar sig vid de båda fora.

Föremål för bevisning är naturligtvis i hvarje brottmål den handling, på grund af hvilken ansvar påstås å den

¹⁾ § 63.

²⁾ § 136 mom. 2.

³⁾ Materialien, sid. 74—77, 551—556, 1210—1215, 1538—1540. Jfr ock TITTMANN, sid. 151 ff., ORTLOFF, sid. 319 ff., 488 ff.

tilltalade. Vid hvarje brott kan man särskilja två sidor, hvilka båda måste klargöras, därest ett rättvist domslut skall framgå såsom resultat af processen. Till brottet höra dels yttre i sinneverlden framträdande moment och dels ett inre moment, den i gerningen sig manifesterande viljans beskaffenhet och relation till karaktären. Bevisningen sönderfaller således i två delar; den ena angår den objektiva och den andra den subjektiva rättsstridigheten. Från hvardera af de sålunda vunna utgångspunkterna har man att anställa ofvannämnda undersökning.

Hvad först beträffar den objektiva rättsstridigheten, så omfattar utredningen därom ej blott sjelfva gerningen, d. v. s. verksamheten och effekten, utan äfven alla andra faktiska förhållanden, hvilka enligt lagens beskrifning på brottet höra till dess konstitutiva bestämningar eller betingade svårare eller lindrigare straff. Vid otukt med minderårig t. ex. måste ej endast sjelfva den otuktiga handlingen bevisas, utan det måste ock ådagaläggas, att qvinnan icke öfverskridit den i lagen angifna åldersgränsen. I fråga om bevisningen kan en anmärkningsvärd olikhet sägas föreligga emellan gerningen och öfriga till den objektiva rättsstridigheten hörande fakta; medlen att konstatera den förra måste enligt sakens natur i regeln vara för handen, där gerningen föröfvats, medan det beträffande de senare ej är möjligt att angifva någon viss ort, från hvilken i allmänhet upplysningar stå att vinna. Allt beror härvid på brottets natur och omständigheterna i det särskilda fallet. Det är ej riktigt att, för den händelse gerningsorten ej är densamma som den brottsliges hemort, gifva den senare företräde, ty äfven om det är sant, att en hvar har sin existensmedelpunkt, där han har sitt hem, och att därför de förhållanden, som hänföra sig till brottssubjektet, vanligen bäst vid dess forum domicilii utredas, får dock ej förbises, att de fakta, hvilka nu afses, lika väl kunna stå i sammanhang med brottets objekt, beträffande hvilket gerningsorten

med större sannolikhet än den brottsliges hemort är rätta platsen för utrednings vinnande.

I fråga om brottets subjektiva sida är lättare att komma till ett bestämdt slut. Otvifvelaktigt kan vid forum domicilii lättast förvärfvas kännedom om viljeskulden, särskildt så framt det gäller att ej blott undersöka viljebeskaffenheten i handlingens ögonblick utan att utforska de djupare liggande psykiska faktorerna. För att vinna en rätt uppfattning af gerningens relation till den handlandes karaktär, för att veta, huruvida gerningen är att anse som en tillfällig förvillelse eller såsom ett uttryck för en stadigvarande sinnesriktning, måste man skåda densamma i belysning af den handlandes tidigare lif och ej betrakta den såsom en isolerad företeelse. Gifvetvis kan man snarast vänta att i gerningsmannens hembygd erhålla underrättelser i detta afseende; allt talar för, att man där skall finna material, som kan läggas till grund för ett tillförlitligt bedömande af hans individualitet.

Öfver hufvud måste man, enligt hvad föregående framställning gifver vid handen, anse forum delicti commissi förmånligast för åstadkommande af den bevisning, som refererar sig till den objektiva rättsstridigheten, och forum domicilii lämpligast för den till brottets subjektiva sida hänförliga bevisningen. Här af följer, att den domstol, som kan till stöd för sin kompetens åberopa på en gång, att gerningen timat inom dess domvärjo, och att gerningsmannen därstädes har sitt hemvist, erbjuder de bästa garantierna för en allsidig utredning. «Il est certain», säger HÉLIE, ¹⁾ «que le meilleur juge serait celui qui serait à la fois le juge du lieu et celui du domicile, puisqu' il pourrait apprécier à la fois l'effet produit par le délit sur les lieux et toute l'existence qui a précédé ce délit». I verkligheten är det vanligen så, att brotten begås, där gerningsmännen ha

¹⁾ IV sid. 202.

sin boningsort, hvadan forum delicti commissi och forum domicilii merändels sammanfalla. Men om detta ej är förhållandet, har man att bestämma sig för ettdera.

Afgörandet synes närmast bero på, om man lägger hufvudvigten på brottets objektiva eller subjektiva moment. Det förra har hittills varit fallet, men utvecklingen har gått åt motsatt håll, och för närvarande gör sig, som bekant, inom straffrättsvetenskapen med stor styrka gällande en rörelse, som måhända till och med öfverdrifvet betonar den subjektiva sidan. Utan inflytande på den nyare lagstiftningen ha de moderna tendenserna ej varit. Man må nu emellertid intaga hvilken ställning som helst till antydda riktning, säkert är, enligt vårt förmenande, att åsigtarna härutiinnan icke kunna vara bestämmande för frågan om forum. Så länge man fasthåller, att straff skall inträda blott såsom följd af en i lagen som brottslig kännetecknad handling och rätta sig efter graden af den i handlingen uttryckta viljeskulden, men att det ej är tillåtligt vare sig att låta straff drabba en person, därför att han i allmänhet visat sig vara en dålig och samhällsvådlig individ, eller att mäta straffet efter viljebeskaffenheten, för så vidt den ej i brottet objektiverat sig, måste det alltid bli en hufvudsak i brottmål att konstatera sjelfva den straffbara gerningen. Bevisning härom erfordras städse, medan däremot annan utredning om det. subjektiva än den, som framgår af de med gerningen förbundna omständigheterna, i många fall ej är af nöden. Och äfven där en djupare analys af de subjektiva faktorerna är oundgänglig, är den bevisning, som härför kräfves, merändels af annan beskaffenhet än den, som angår brottets yttre moment. Mindre genom vittnen än genom intyg åvägabringas materialet i förstberörda hänseende; särskildt komma härvid i betraktande offentliga dokument rörande straffbara handlingar, till hvilka den tilltalade förut gjort sig skyldig. Denna omständighet är af ej ringa betydelse. Det är nemligen förbundet med vida

större omgång och kostnader att från annan, ofta aflägsen ort inkalla vittnen än att införskaffa skriftliga intyg; således torde det i allmänhet bereda mindre svårighet för domstolen i gerningsorten att från den tilltalades hemort inhemta upplysningar om hans person än för domstolen å sistnämnda ställe att från gerningsorten skaffa bevisning om brottets objektiva moment.

Oaktadt alltså forum domicilii i fråga om den viktiga sidan af brottet, nemligen den subjektiva, står i processuellt afseende framför forum delicti commissi, finna vi, att ett likställande af båda fora ej är berättigadt, om man tager hänsyn till, hvar undersökningen i det hela med störst fördel låter sig verkställa. På den objektiva rättsstridigheten kommer nemligen härvidlag mest an, och i fråga om denna är forum domicilii afgjort underlägset forum delicti commissi. Tillräcklig motivering för elektiv konkurrens innefattas i betraktande af det sagda ingalunda i satsen, att om processens ändamål uppnås bäst genom undersökning, i ett fall å gerningsorten, i ett annat å den tilltalades hemort, det ej finnes någon grund till att uppställa det ena forum såsom regel, det andra såsom undantag. Motiven till tyska straffprocessordningen gå i denna riktning.¹⁾ I dem säges, att det förekommer ofta, att de hufvudsakliga vittnena icke bo inom den domkrets, i hvilken gerningen är begången, utan inom samma domsaga, i hvilken den tilltalade har sin bostad. De exempel härpå, som anföras, äro, särdeles hvad det ena angår, föga lyckligt valda: en person, som är anklagad för mened, har aflagt eden icke inför domstolen i sin hemort utan inför annan Rätt, och alla de personer, hvilka ega kännedom om det omvittnade sakförhållandet, bo å samma ort som den anklagade; eller en straffbar handling föröfvas å marknad eller vid annat tillfälle, då personer från skilda håll träffa samman, och

¹⁾ Materialien sid. 75 f.

då saken kommer före vid domstol, ha vittnena åter lemnat platsen för brottet samt äro att finna i den brottsliges hemtrakt. Det sista exemplet rent af inbjuder till slutsatser, som gå vida längre, än exemplet åsyftar; det kan visserligen mycket väl hända, att vittnena bo i närheten af den tilltalade, men det är lika möjligt och sannolikt, att de äro att finna i en helt annan del af landet. Vill man begagna denna väg för att ådagalägga olämpligheten af, att forum delicti commissi är det enda forum, så ledes man följdriktigt till att förkasta alla fasta regler för den lokala kompetensen, ty exempel äro ej svåra att uppleta, hvilka utvisa, att det ej gifves något forum, som har privilegium på att under alla förhållanden vara det bästa.

Man kan emellertid, utan att vid jemförelse emellan forum delicti commissi och forum domicilii öfverdrifva det senares betydelse, ändock vara böjd för systemet med elektiv konkurrens. Utgår man därifrån, att kompetensreglerna innefatta en, visserligen af nödvändigheten påbjuden, afvikelse från principen, att ändamålsenligheten i hvarje fall skall tagas till rättesnöre vid valet af forum, synes det ha skäl med sig, att inskränkningen i nämnda principis herravälde göres mindre därigenom, att valet lemnas fritt emellan ifrågavarande två fora, af hvilka ju dock äfven forum domicilii har ej ringa anspråk på att komma i betraktande. Ju större hela rättsgebitet är, desto viktigare är det påtagligen, att det finnes mer än en domstol, som är utrustad med kompetens. Detta gäller framför allt, om processen är byggd på de med hvarandra nära förbundna grundsatserna om muntlighet och bevisomedelbarhet.¹⁾ Skall hela bevismaterialet omedelbart framläggas för den domstol, som har att afgöra saken, och vittnena således afhöras inför domstolen själf, möter det stora praktiska betänkligheter att

¹⁾ Denna synpunkt antyddes under förhandlingarna i tyska riksdagskommissionen af v. SCHWARZE; Materialien sid. 1210 f.

föra rättegången fjerran från den ort, där desse vistas. Utan att svårt betunga dem, hvilkas hörande påkallas, kan vittnesplikten ej göras alldeles oberoende af lokala begränsningar; ingen bör obetingadt vara skyldig att för vittnesmåls afläggande inställa sig vid en domstol, som har sitt säte å ort, belägen på längre än ett visst bestämdt afstånd från det ställe, där vittnet uppehåller sig.¹⁾ Erkännandet häraf medför emellertid brott emot omedelbarhetsprincipen, och för att så mycket som möjligt låta denna komma till sin rätt, kan det vara lämpligt att ha mer än ett regelmässigt forum, ty på detta sätt ökas sannolikheten, att för handen städse är behörig domstol, som kan upptaga all den tillgängliga bevisningen. I en skriftlig process, med hvars väsen bevisomedelbarheten ej står i något organiskt samband, ligger däremot mindre vikt på, hvar forum är. Bevisen kunna i en sådan upptagas af domstolen, där de finnas, och skriftligen meddelas den domstol, vid hvilken målet är anhängigt.

För den tilltalade är det utan allt tvifvel mycket ofta en förmån att få svara vid sitt personliga forum. Om den handling, som åtalet afser, är begången fjerran från den tilltalades domicilium, kan det för honom vara förenadt med betydande uppoffringar och olägenheter att vid domstolen i gerningsorten sörja för sitt försvar; i synnerhet då åtalet angår en mindre förseelse, och kontumacialförfarande är uteslutet, synes forum domicilii böra medgifvas till undvikande af, att sjelfva rättegången innebär ett större ondt än det straff, hvartill eventuellt kan komma att dömas. Såsom vi redan sett, tillåter ock danska förslaget, som för öfrigt gifver forum domicilii endast subsidiär ställning, i

¹⁾ Vår rätt innehåller, som bekant, ej någon annan inskränkning af vittnesskyldigheten uti ifrågavarande afseende än den, som framgår af 17: 4 RB., hvilket lagrumms tillämplighet på brottmål för öfrigt är omtvistad. Vissa nyare utländska processlagar ha däremot härom detaljerade bestämmelser. N. S. P. L. §§ 171, 174; D. F. § 132.

fråga om ej mindre polisförseelser än sådana förbrytelser, hvilka höra under privat åtalsrätt, val emellan alla tre fora.

Till fördel för det system, som likställer forum domicilii med forum delicti commissi, talar ytterligare ett skäl. Det är, på sätt framställningen i nästa kapitel torde visa, ingalunda alltid en lätt sak att afgöra, hvar ett brott skall anses begånget. Till frågan om brottets gerningsort anknuter sig en mångfald spörsmål af ofta mycket svårlöst natur. Vi syfta nu icke på faktisk ovisshet om, hvar ett brott är föröfvadt, ty, då sådan föreligger, har forum domicilii sin gifna plats såsom *subsidiärt* forum, utan på teoretiska tvifvelsmål, om hvilken ort rätteligen är att anse såsom *locus delicti*. Däraf uppkommande kompetenskonflikter emellan domstolarna undgås genom antagande af forum domicilii, som under ifrågavarande förutsättning kan anlitas.

Slutligen bör påpekas, att mot den begränsade valrätt, hvarom nu är fråga, icke med fog kan göras den anmärkningen, att därigenom den tilltalade utsättes för godtycke från den åtalande partens sida. Det rör sig nu icke om alla möjliga domstolar utan endast om tvenne, för hvilka det är gemensamt, att de, om än på olika vis, till den anklagade stå i nära förhållande. Då det inom civilprocessen ingalunda är ovanligt, att käranden har befogenhet att välja emellan domstolar, är svårt att inse, hvarför sådant skulle vara absolut otillåtligt inom straffprocessen, där det faktum, hvarpå talan grundas, är en i lag såsom brottslig betecknad handling. Den betydelse, som tillkommer forum delicti commissi, får icke öfverdrifvas, hvar till böjelse onekligen ofta är för handen. «Es ist kein Urrecht des Menschen gerade am Ort des Delikts abgeurtheilt zu werden». ¹⁾

Som man finner, saknas icke goda grunder för att ställa forum domicilii såsom likberättigadt vid sidan om forum delicti commissi. Det är därför icke lätt att bilda

¹⁾ V. AMSBERG, *Materialien*, sid. 554.

sig någon bestämd åsigt om, huruvida detta system eller det mera allmänt omfattade, som håller på, att forum delicti commissi ensamt bör inneha främsta rummet, förtjenar företrädet. Enligt vår åsigt är det riktigast att fasthålla vid det senare systemet. Sannolikheten för, att gerningsortens forum är från processuell synpunkt det bästa, är så stor, att forum domicilii, som blott undantagsvis kan mäta sig, icke bör i allmänhet likställas. Skulle någon gång vara nödigt eller blott ändamålsenligt, att rätttegången föres vid sistnämnda forum, så råder det, såsom de nyare straffprocesslagarna utvisa, ingen brist på utvägar att annorledes än genom valfrihet tillgodose det konkreta fallets behof. Genom antydda, längre fram närmare omnämnda medel, är därjemte möjligt att taga hänsyn till den tilltalades särskilda intressen, för hvilkas iakttagande ej torde blifva tillräckligt sörjdt därigenom, att den åtalande parten får valrätt. Hvad vidare beträffar det ofvan berörda förhållandet, att gerningsortens bestämmande kan gifva anledning till olika meningar och därigenom framkalla kompetenskouffikter, hvilka genom erkännandet af forum domicilii undvikas, så är detta väl sant, men å andra sidan är det ingalunda omöjligt att antaga sådana principer för brottets fixerande i lokalt afseende, att denna farhåga nästan mister sin betydelse. Dessutom får det ej förbises, att ett likställande af fora ännu mer medför möjligheten af konflikter emellan domstolarna och ställer i utsigt inledande af undersökning rörande samma brott vid flera domstolar, något som alltid innebär slöseri med arbetskraft och mångdubbla kostnader.

Forum deprehensionis bör, enligt motiven till tyska straffprocessordningen, icke göras till allmänt forum, enär därtill icke förefinnes något sakligt behof.¹⁾ Äfven detta är långt ifrån oomtvistadt. Man framhåller, att fall ej äro sällsynta, då detta forum står framför hvarje annat.²⁾ Så

¹⁾ Materialien, sid. 76.

²⁾ JOHN, sid. 189 ff.

är förhållandet, när bevisningen från början ligger klar; såväl från det allmännas som från den anklagades synpunkt är då lämpligast, att målet handlägges vid domstolen i den ort, där den anklagade anträffas. Om t. ex. en ökad tjuv gripes i det ögonblick, han står i begrepp att afyttra en stulen sak, och han genast erkänner tillgreppet, finnes ej någon anledning att hänvisa honom till gerningsortens forum för undergående af rannsaking; tvärtom lärer målets upptagande vid forum deprehensionis både till ett snabbare afgörande och till undgående af de med förbrytarens transporterande förbundna kostnaderna. Det sagda bevisar emellertid ingalunda riktigheten af att sidoordna ifrågavarande forum med forum delicti commissi; härom kan långt mindre vara tal än att göra detta med forum domicilii. Bortser man från de jemförelsevis få fall, i hvilka all den bevisning, som kräves, är att finna hos den tilltalade, så, då det helt och hållet beror på en tillfällighet, hvar denne anträffas, är det intet, som berättigar till antagandet, att forum deprehensionis skall tillfredsställa ändamålsenlighetens kraf.

Af den föregående undersökningen framgår, att forum delicti commissi bör föredragas forum domicilii och forum deprehensionis. Häraf följer dock icke, att det ej skall finnas något annat brottmålsforum än gerningsortens. De två öfriga äro helt enkelt outhärliga och måste subsidiärt kunna anlitas, hvarvid i första rummet forum domicilii och därefter forum deprehensionis förtjenar afseende. De lagverk, för hvilkas bestämmelser vi ofvan redogjort, ha ock samtliga upptagit dem båda. Användning af dem ifrågakommer, då forum delicti commissi enligt sakens natur är uteslutet. Detta inträffar först och främst, då brott skola beifras, hvilka föröfvats utom statens territorium. Vidare då all kunskap saknas om, hvar ett brott är begånget. Härifrån skildt är det fall, att det väl står fast, att en brottslig handling är företagen inom någon af flera domkretsar, men man ej vet, inom hvilken af dessa gerningsorten ligger.

Såsom exempel härpå kan nämnas, att brott föröfvats under jernvägsresa, utan att omständigheterna gifva vid handen, hvilken af de genomfarna orterna är gerningsorten. Forum domicilii och eventuellt forum deprehensionis synas under denna förutsättning böra anlitas. I fråga om det förhållande, hvarpå hänsyftas i nämnda exempel jemte det därmed beslågtade, att en straffbar handling företages på gränsen emellan två jurisdiktionsområden, råder emellertid sedan gammalt olika meningar inom doktrin och lagstiftning.¹⁾ De nyare lagarna innehålla i allmänhet härom den bestämmelsen, att åtal får anställas vid hvilken som helst af de domstolar, inom hvilkas domkretsar brottet kan ha blifvit begånget.²⁾

Till grund för kompetensreglerna ligger syftet att, så vidt ankommer på den ort, där processen utföres, bereda största möjliga säkerhet för, att processen på bästa sätt vinner sitt ändamål. Då emellertid i och med dessa regler till ändamålsenligheten tages hänsyn en gång för alla och ej för hvarje särskildt fall, måste det någon gång inträffa, att den domstol, som regulariter är behörig, icke lämpar sig för att med ett mål taga befattning. Behovet af undantag från reglerna gör sig då gällande, och de nyare lagarna ha träffat anstalter för att detta behof må blifva tillgodosedt. Gifvetvis inträder det oftare, om lagen har endast ett principalt forum, än om rätt att välja emellan flera är medgifven. Principen att på grund af omständigheterna in casu tillåta afvikelse från de allmänna föreskrifterna är af gammalt datum; redan i Gemeine Recht var den erkänd.³⁾ Emellan lagarna råder i detta afseende den olikheten, att, medan somliga uttryckligen angifva de grunder, på hvilka undantag få göras, andra däremot öfverlåta bedömandet åt vederbörande domstol.

¹⁾ PLANCK, Systematische Darstellung, sid. 78.

²⁾ Ö. S. O. § 51; N. S. P. L. § 136 mom. 1; D. F. § 62.

³⁾ PLANCK, anf. arb., sid. 84; ZACHARIE, sid. 394 f.

Code d'instruction criminelle gifver kassationsdomstolen befogenhet att förvisa ett mål från en domstol till annan, äfven sådan, som icke har för sig någon ordinär kompetensgrund, «pour cause de sûreté publique ou de suspicion légitime.» ¹⁾

Tyska straffprocessordningen föreskrifver likaledes, att om den i sig behöriga domstolen är i ett visst fall rättsligt eller faktiskt hindrad från utöfningen af domarekallet, eller om af förhandling vid denna domstol kan befaras ett störande af den offentliga säkerheten, närmast högre domstol har att hänvisa undersökning och dömande till annan Rätt af samma ordning. ²⁾

Österrikiska straffprocessordningen, hvilken ju icke likställer något forum med forum delicti commissi, går till följd däraf längre i sitt medgifvande af afvikelser från kompetensordningen. Icke blott «aus Rücksichten der öffentlichen Sicherheit» utan äfven «aus anderen wichtigen Gründen» är högre Rätt befogad att frantaga i sig behörig domstol befattningen med mål och förlägga dess utförande till annan jemnstäld domstol. ³⁾

Enligt norska lagen gäller, att «naar særegne Grunde taler derfor, kan Høiesteret tilstaa Afvigelse fra Reglerne om Værnething, selv om Sag allerede er anlagt.» ⁴⁾

¹⁾ Art. 542.

²⁾ § 15. — Ett stadgande, som äfvenledes i detta sammanhang må anföras, är det i § 12 mom. 2 förekommande, enligt hvilket befattningen med ett mål kan af högre Rätt frantagas den af flera kompetenta domstolar, som genom prevention förvärfvat uteslutande behörighet, och öfverföras till någon annan af domstolarna. Häri ligger så till vida ett afvikande från kompetensordningen, som preventionsprincipen, hvilken utgör ett led däraf, frånträdes, hvartill grunden naturligtvis är ändamålsenlighetshänsyn in concreto.

³⁾ §§ 62 och 63. — Såsom viktiga grunder gälla underlättande och påskyndande af förfarandet samt undvikande af oproportionerliga kostnader. ULLMANN, Lehrbuch, sid. 235; VARGHA, § 28.

⁴⁾ § 139 mom. 1. Enligt § 140 eger dessutom åtalsmyndigheten att med samtycke af den Rätt, vid hvilken ett mål är anhängiggjort,

Slutligen innehåller danska förslaget föreskrift därom, att i mål, som höra under allmänt åtal, högre Rätt kan af «særegne Grunde» besluta frångående af reglerna om forum. I mål, i hvilka åtalsrätten tillkommer enskild person, och där således, såsom förslagets motiv framhålla, kostnadsfrågan ej är af intresse för staten, ega parterna öfverenskomma om forum.¹⁾

III. Forum delicti commissi.

Den omständighet, som i brottmål företrädesvis grundar behörighet för domstol, består, enligt hvad förut är utveckladt, däri, att brott är begånget inom domstolens domkrets. Vill man förstå, hvad denna kompetensgrund innebär, måste man ha gjort sig reda för, *hvar* ett brott skall anses begånget. Denna fråga har alltid inom den materiella straffrätten och straffprocessen hört till de mera omtvistade och förtjenar både därför och till följd af dess egen vikt en mera utförlig belysning.

I och för sig är det fullkomligt likgiltigt, hvilken fläck af jorden vid ett brott förklaras vara gerningsort;²⁾ hvad som gifver spörsmålet intresse och nödvändiggör dess lösning är, att däraf beror ej mindre, hvilken bland flera domstolar skall öfver hvarje konkret brott raunsaka och döma, än äfven, hvilket är vida viktigare, om en stat skall göra sin straffrätt gällande i fråga om ett brott eller ej. I sistberörda afseende påpekas, att staterna icke bestraffa brotts-

öfverföra målet till annan jemväl behörig domstol; afvikelse från värnethingsreglerna får således icke därvid ega rum.

¹⁾ § 67 mom. 2 och 3. — Se ock § 69.

²⁾ BINDING, sid. 383: «Gesetze werden nicht für Räume, sondern für Menschen gegeben.»

liga handlingar utan hänsyn därtill, om de företagits inom eller utom deras territorium.

Hvad nu angår processrätten, så lemna lagarna ofta ingen ledning för det afgörande, hvarom här är tal. Då det heter, såsom i RB. 10: 21: «Brott och missgerningsmål, svårare och mindre, rannsakes och dömes, där gerningen gjord är»; ¹⁾ eller i tyska straffprocessordningens § 7: «Der Gerichtsstand ist bei demjenigen Gerichte begründet, in dessen Bezirk die strafbare Handlung begangen ist;» står möjligheten af olika meningar öppen. Detta blir tydligt, om man underkastar brottsbegreppet någon analys.

Vid hvarje brott — vi bortse nu från underlåtenhetsförbrytelserna — har man att tänka sig tre element: viljebestämningen, kroppsrörelsen och den genom kroppsrörelsen förorsakade förändringen i den yttre världen, effekten. Viljebestämningen såsom en rent inre akt faller ej inom sinneverlden och kan därför icke ha någon omedelbar betydelse för frågan, hvar ett brott är begånget; uppfattar man för öfrigt, hvilket många kriminalister göra, ²⁾ viljan såsom innervation, eller den psykiska akt, i hvilken själen förmedelst de motoriska nerverna sätter kroppen i rörelse, sammanfaller viljemomentet med kroppsrörelsen, så att de båda bli endast olika sidor af samma förlopp. Vi ha likaledes ej här att undersöka *sammanhanget* emellan kroppsrörelsen och förändringen i den yttre världen, deras förhållande till hvarandra af orsak och verkan; då det gäller att bestämma orten för brotts begående, utgår man naturligtvis därifrån, att allt, hvad brottet innebär, föreligger, och att det alltså jemväl står fast, att den kroppsliga verksamheten och förändringen äro genom kausalitetens band med hvarandra för- enade.

¹⁾ Då detta lagställe här anföres, betraktas det tydligtvis i och för sig.

²⁾ v. LISZT, sid. 102.

En kroppsrörelse har en effekt till sitt nödvändiga korrolat; i sjelfva begreppet rörelse ligger förändring af det bestående. Och hvarje kroppsrörelse har ej en utan ett oändligt antal effekter, ty hvarje förändring framkallar i sin ordning förändringar och så vidare in infinitum. Då man inom straffrätten talar om brottets effekt, afser man dock ej sammanfattningen af dessa oändligt många, meniskans varseblifning till största delen undandragna förändringar, utan man har för ögonen en viss bestämd verkan, dock ej nödvändigt en sådan, som står till den handlandes föreställning i det förhållande, hvilket betecknas med termen «skuld». Den verkan, som åsyftas — «effekten» i trängre mening — är den förändring, hvilken lagen förutsätter för straff. Oriktigt eller åtminstone i formuleringen inkorrekt är det, enligt hvad vi nu yttrat, att skilja emellan brott, till hvilka hör en yttre effekt, och sådana, som ej erfordra en dylik. Men indelningen, rätt fattad, häntyder på en olikhet, som i detta sammanhang icke är utan värde. Förstår man med yttre effekt en i synlig måtto från kroppsrörelsen skild verkan, förete nemligen brotten i det afseende olikhet, att somliga enligt sitt begrepp kräfvä en effekt, som icke föreligger i och med den kroppsliga verksamhetens afslutande, medan andra äro fullbordade i och med verksamhetens upphörande. Exempel på de förra lemna 14 kap. strafflagen i öfverflöd; såsom exempel på de senare kan nämnas mened, ärekränkning m. m. Det får dock ej förbises, att äfven vid den senare klassens brott verksamhet och effekt kunna falla åtskils. Man kan nemligen utföra ett sådant brott genom att betjena sig af verktyg: vid ärekränkning begagna sig af skrift, genom ett djur eller en otillräknelig person begå stöld o. s. v.

Alltid, då effekten icke innehålles i kroppsrörelsen, äro dessa i juridiskt afseende ett helt bildande moment med hänsyn till tid och rum skilda; effekten inträder senare och å annan ort, än verksamheten afslutades. Är tidsskillnaden

ytterst obetydlig, eller falla verksamhet och effekt inom samma rättskrets. tilldrager sig denna företeelse ej någon uppmärksamhet. men är förhållandet ett annat, måste det i straffrättsligt hänseende beaktas, och nödvändighet uppstår att fixera hela det ett brott utgörande förloppet till något visst tidsmoment eller någon viss ort. Därförutan erhålles ej någon utgångspunkt för beräkningen af pre-skriptionstid, och hvad angår ortsskillnaden, har den betydelse just för den fråga, hvarmed vi nu sysselsätta oss, den om forum delicti commissi.

I allmänhet erbjuder det ej någon svårighet att afgöra, hvar ett brott är begånget, då vanligen alla de fakta, emellan hvilka val kan komma i fråga, ha samma tillkomst-ort. Är detta emellertid ej fallet, yppa sig, då man vill bestämma gerningsorten, flera möjligheter. Man kan lägga hufvudvigten på vare sig verksamheten eller effekten; man kan vidare gå en medelväg och fästa sig vid någon dem emellan liggande punkt; och man kan slutligen låta det ena momentet gälla lika mycket som det andra, så att flera domstolar bli behöriga, och prevention får afgöra företrädet. Då dessutom i ett brott ofta ingå flera verksamhetsakter eller effekter, blir förhållandet ytterligare kompliceradt så till vida, som man måste besluta sig för att antingen framhålla någon eller några af dem eller ock likställa samtliga. Dock, innan vi gå till framställningen och granskningen af de olika åsigterna, återstår att egna några ord åt ett begrepp, som vi hittills undvikit nämna, nemligen handlingsbegreppet. I anslutning till de olika uppfattningarna om hvad detta begrepp innebär, har man sökt svar på frågan efter gerningsorten. och har detta berott därpå. att man icke uppställt spörsmålet: hvar är *brottet* begånget. utan hvar är den brottsliga *handling* företagen?

I tre olika betydelser förekommer ordet handling. ¹⁾

¹⁾ Jfr HÄLSCHNER, anf. arb. i Gerichtssaal, sid. 58 ff.; SCHNEIDER, sid. 1 ff.; v. LILIENTHAL, sid. 5 ff. Hos sistnämnde två för-

Många inbegripa därunder endast den kroppsliga verksamheten.¹⁾ Andra medtaga äfven effekten. Till de senare hör HÄLSCHNER, som i sin här citerade skarpsinniga afhandling tager till ordet emot dem, som ur handlingsbegreppet vilja utesluta sistnämnda moment och anse denna uteslutning vara af handlingens eget väsen påbjuden. Ehuru det naturligtvis ej finnes hinder för att särskilja verksamhet och effekt och benämna den förra handling, bör man dock, enligt vårt förmenande, gifva HÄLSCHNER rätt, då han påstår, att effekten är ett väsentligt moment i handlingsbegreppet, och att därför det språkbruk, som i en gemensam benämning sammanfattar båda momenten till en enhet är att föredraga. «Handeln heisst verursachen, und nie kann irgend Etwas an sich selbst Ursache sein, sondern ist es immer nur in seiner Verbindung mit dem Verursachten, dem Erfolge. Soll der Wille sich ursächlich verhalten, so kann er dies immer nur, indem er den Naturcausalismus anregt, in Bewegung setzt, und die geringfügigste von ihm verursachte Muskelbewegung ist bereits Erfolg. Wird vom Erfolge abgesehen, so kann von einer menschlichen Handlung nicht die Rede sein, denn dann bleibt nur eine unendliche, ziellose Vielheit und Mannigfaltigkeit von Muskelbewegungen und durch sie in der Aussenwelt verursachter Veränderungen übrig. Zur Vorstellung einer menschlichen Handlung können wir nur gelangen, indem wir erkennen, dass der Handelnde eine gewisse Summe vorsätzlicher körperlicher Bewegung und durch sie veranlasster äusserlicher Veränderungen auf Herbeiführung eines bestimmten beabsichtigten Erfolges bezogen hat.» Det är dock gifvetvis skäligen likgiltigt, om

fattare är de fleste mera bemärkte tyske rättlärdes ställning till förevarande fråga angifven.

¹⁾ Inom den svenska litteraturen märkes här ASSARSSON, som (sid. 213 f. i sin Inledning till Straffrättens allmänna del) säger: «I allmänhet kan man i hvart och ett brott urskilja två beståndsdelar, handlingen, eller den verksamhet, som brottslingen utvecklat, och verkan, som med verksamheten varit åsyftad eller därur uppkommit.»

man med handling förstår blott verksamhet eller både verksamhet och effekt; hufvudsaken är en fast terminologi, så att ordets innebörd är i hvarje fall klar. I detta afseende lemna särskildt äldre kriminalprocessualisters arbeten mycket öfrigt att önska; ofta är deras verkliga mening synnerligen dunkel, då de på tal om forum delicti commissi yttra sig om gerningsorten.

Enligt en tredje åsigt omfattar handlingsbegreppet väl icke effekten, men sträcker sig dock längre än till blotta verksamheten.¹⁾ HÄBERLIN är den, som utförligast utvecklat denna uppfattning. Enligt honom slutar handlingen med den kroppsliga verksamheten, endast så framt målet nås, brottsobjektet träffas, dess subjekt och objekt stå mot hvarandra liksom man emot man. Däremot är handlingen icke fullbordad med kroppsrörelsen, om genom denna en främmande kraft sättes i rörelse, genom hvars förmedling den afsedda verkan skall inträda å det från den handlande mer eller mindre långt aflägsna objektet. Denna af den handlande i rörelse satta kraft måste nödvändigt räknas såsom en del af handlingen, ty den handlande vill därigenom och kan under för handen varande omständigheter endast med dess hjälp begå brottet. Den främmande kraftens verksamhet är därför icke att anse såsom effekt, utan såsom en del af handlingen, *det fortsatta egna handlandet*.

Det vanliga, af alla dem, som sysslat med undersökningar angående hvar handlingen skall anses företagen, använda exemplet om den, som skjuter öfver gränsen på en person, hvilken befinner sig i ett annat jurisdiktionsområde, illustrerar bäst ofvan angifna betydelser af ordet handling. Låter man det inbegripa både verksamhet och effekt, så är handlingen — förutsatt nu, att skottet har dödlig påföljd — fullbordad, först då döden, oafsedt när och hvar, inträff-

¹⁾ NESSEL, sid. 1 ff.; HÄBERLIN, sid. 432 ff. Jfr ock HÄLSCHNER (Gerichtssaal), SCHNEIDLER, v. LILIENTHAL, WACH, Handbuch, sid. 466.

far. Handlingen, liktydig med kroppsrörelsen, är däremot avslutad redan med det, att gerningsmannen afskjutit skottet, medan enligt den tredje, förmedlande, åsigten handlingen omfattar förloppet till den punkt, då kulan träffar brottsobjektet.

Denna tredje åsigt har med rätta tadlats såsom den där saknar inre berättigande. I sjelfva verket finnes ingen grund till att låta vissa länkar i den kausalkedja, som sammanbinder kroppsrörelsen med effekten, jemte den förra bilda begreppet handling, medan öfriga länkar i samma kedja icke tilläggas sådan betydelse. Vill man till handlingen hänföra mer än den kroppsliga verksamheten, så måste man konsekvent komma därhän att uppfatta hela förloppet till och med effekten såsom en oskiljaktig enhet, ty det är utan fullständigt godtycke ej möjligt att uttaga någon viss del och sätta kroppsrörelsen i närmare samband med den delen än med den återstående. De krafter, som den handlande genom sin verksamhet kallat till lif, upphöra ej på en viss punkt utan göra sig oafbrutet gällande, så att effekten ej är annat än en manifestation af dem. Visserligen förefaller det mycket naturligt, att man i ofvan anförda exempel fäster sig vid det moment, då kulan träffar den, emot hvilken brottet är riktadt, men detta beror därpå, att den senare delen af det förlopp, som finner sin avslutning med den sårades död, mera undandrager sig betraktandet och därför synes frigjord från den handlandes egen verksamhet. Sedan kulan inträngt i kroppen och där börjat sitt förstörelsevärf, kan man väl iakttaga yttringarna däraf, men sjelfva de verksamma krafterna kan man ej, så att säga, se vid arbetet. Principens ohållbarhet framträder till fullo, om ett exempel väljes, vid hvilket man utan afbrott förmår följa de krafter, hvaraf den handlande betjenar sig, utöfver den punkt, där de stöta samman med objektet. Någon låter en otillräknelig individ fasttaga en tredje person, släpa denne med sig till ett vattendrag och kasta ned

honom däri med den påföljd, att han omkommer. I ett dylikt fall framstår för en hvar det godtyckliga i att anse handlingen fortsatt till det ögonblick, då den otillräknelige fattar tag i offret, men afskilja allt hvad som sedan inträffar. ¹⁾

Lätt förklarligt är, att lösningen af spörsmålet, hvar ett brott skall anses föröfvadt, på det närmaste anslutit sig till de olika åsigterna om, hvad begreppet handling innebär. Ersätter man, hvilket ligger nära till hands, ordet brott med uttrycket straffbar handling och derefter spörjer efter gerningsorten, så är tydligt, att de, som identifiera handling och kroppsrörelse, måste vara böjda för att hålla för sjelfklar sak, att locus delicti är där, hvarest kroppsrörelsen företages, d. v. s. den ort, hvarest subjektet befinner sig, då det är verksamt. Likaledes är gifvet, att de, hvilka förklara sig för den sista af ofvannämnda uppfattningar, betrakta såsom afgörande den ort, där brottsobjektet träffas af den kroppsliga verksamheten eller af de utaf denna i rörelse satta krafterna; hela deras konstlade konstruktion af handlingsbegreppet har just att för sin tillkomst tacka nödvändigheten att angifva en viss ort såsom deliktsort. Låter man däremot handlingen omfatta hela förloppet från och med kroppsrörelsen till och med effekten, följer ej här af, att effektsorten nödvändigt måste utmärkas såsom locus delicti.

Det kan väl synas vara en naturlig konsekvens af den åsigt, som gör effekten till beståndsdel af handlingen, att man förlägger denna senare till den ort, hvarest det moment träder i dagen, med hvilket handlingens alla konstitutiva bestämningar äro gifna, men det får å andra sidan icke förbises, att sammanfattningen af de i ett brott ingå-

¹⁾ Vi åsyfta naturligtvis den persons handling, som begagnar sig af den otillräknelige till brottets utförande; den senare är enligt straffrättens grundsatser likställd med ett djur eller ett annat oförnuftigt redskap.

ende elementen till ett begreppslenligt helt under namn af handling är något, som ej har att göra med frågan, hvar handlingen, så uppfattad, är begången. Om nämnda element i yttre måtto äro skilda från hvarandra, är det klart, att man ej kan tala om, att handlingen är begången å *en enda* bestämd ort, så vidt därmed åsyftas att påstå, det samtliga elementen i verkligheten inträffat på samma fläck af jorden. I sådant fall förefinnes ej någon gerningsort i sagda mening; handlingens egen natur omöjliggör detta.¹⁾ Men en helt annan innebörd har frågan om gerningsorten; därmed afses ingalunda att fingera något, som strider emot verkliga sakförhållandet, utan endast att finna en grundval för lösningen af vissa straffrättsliga och processuella uppgifter, hvarvid det syfte, som med dem fullföljes, gifver vid handen, hvilka synpunkter böra tjena till ledning. Fasthåller man detta, inser man, att handlingsbegreppet, bestämdt på ifrågavarande sätt, icke nödgar till att lägga tonvigten på något visst handlingsmoment och låta det konstituera gerningsorten.

Oafsedt emellertid nu hvilken af ofvan antydda åsigter angående handlingsbegreppets omfång man hyllar, har man att lägga märke till, att vid bestämmandet af locus delicti måste tagas med i räkningen brottets *hela* yttre sida. Äfven om således handling och kroppslig verksamhet betraktas såsom identiska begrepp, får man likväl vid valet af det gerningsorten afgörande momentet icke se bort ifrån den rättsstridiga effekten; obestriddigen hör denna med till brottet, och det gäller att finna en ort, där *brottet* och icke där brottssubjektets personliga verksamhet egt rum. Utan tvifvel är lagarnas mening sådan, då de föreskrifva, att forum delicti commissi skall vara, där «gerningen gjord är», eller där «die strafbare Handlung begangen ist.» Uttrycken äro visserligen tvetydiga och lemna rum för den tolkningen,

¹⁾ HÄLSCHNER (Gerichtssaal), sid. 60.

att blott den personliga verksamheten afses.¹⁾ Men något säkert bevis härför kan icke hemtas därifrån, att orden «gjord», «begangen» närmast ha en aktiv betydelse, ty det låter sig äfven göra att uppfatta dem passivt, så att de bli liktydiga med fulländad. Och då fullgiltiga grunder för förstnämnda tolkning saknas, bör den säkerligen förkastas. Straffrättsligt kommer i betraktande ej ensamt vare sig den personliga verksamheten eller effekten utan båda i förening, och när annat ej framgår af sammanhanget eller lagens språkbruk, bör man därför utgå från, att denna relevanta förening åsyftas. Det frågas alltså — ej endast om man ser saken rent teoretiskt, utan äfven när man betraktar den de lege lata — om något visst af brottets eller i vidsträckt mening handlingens moment, och i så fall *hvilket*, bör hafva afgöranderätt, då brottet skall i lokal afseende fixeras.

Spörsmålet är, såsom förut påpekats, rent straffrättsligt, så vidt af detsamma gränserna för strafflagarnas herravälde äro beroende; det är vidare af processuell natur, så vidt forum delicti commissi med dess besvarande sammanhänger. I förra hänscendet faller det väsentligen utom vårt ämne men har därmed så många anknytningspunkter, att vi ej kunna undgå att i någon mån beröra äfven denna sida. Tills vidare bortses dock därifrån.

Med rätta säger HÄLSCHNER²⁾ på tal om, hvar en brottslig handling bör anses företagen: «Nicht darum handelt es sich, beliebig eine Wahl zwischen verschiedenen Orten zu treffen oder auch einer solchen Wahl sich ganz zu enthalten, sondern darum das forum delicti commissi zu bestimmen, eine Bestimmung, für welche nothwendig der wesentliche Zweck derselben massgebend ist.» Af ändamålsenlighetsbänsyn måste man således låta leda sig vid fastställandet af de kompetensregler, som angå ifrågavarande

¹⁾ ASSARSSON, Inledning etc., sid. 215 f.; SCHNEIDLER, sid. 16 ff.; Goos, Den danske Strafferet, sid. 247.

²⁾ I Gerichtssaal sid. 61.

forum. Och det handlar härvid om en yttre, processuell ändamålsenlighet, icke om en djupare i brottets väsen grundad.¹⁾ Sådana resonnemang — som att verksamheten är i hvarje brott det väsentligaste, emedan i denna det i brottet straffbara, viljans opposition emot rättsordningen, kommer till uttryck, eller i motsatt riktning, att brottets sanna karaktär ligger i dess egenskap af rättskränkning, hvilken är fullbordad först med effekten, eller att brottets *art* bestämmes af den inträdda effekten²⁾ — ha ej i detta sammanhang något värde. Bortsedt därifrån, att man från denna djupare utgångspunkt med lika mycket skäl kan lägga vikt på det ena som på det andra momentet, då båda äro nödvändiga förutsättningar för straffanspråkets giltighet, och begreppet nödvändighet ej tillåter några grader, är frågan om gerningsorten icke prejudiciell för afgörandet af brottselementens förhållande inbördes. Man kan mycket väl låta en omständighet, som, då det gäller att bedöma brottet, spelar en jämförelsevis underordnad rol, angifva forum utan att fördenskuil anvisa densamma en öfver höfvan inflytelserik ställning vid detta bedömande. Men förhåller det sig så, kunna vi här förbigå alla straffrättsliga spekulationer öfver verksamhetens och effektens betydelse för straffbarheten. I det följande tagas således i betraktande endast de synpunkter, som ha afseende å processens ändamål.

Åsigtorna om, hvad den processuella ändamålsenligheten bjuder, äro emellertid synnerligen divergerande. De

¹⁾ Annorlunda HÄLSCHNER, sid. 62 f. Se ock v. BAR, i Golt-dammers Archiv, sid. 449 ff.; GEYER, sid. 366 f.; ULLMANN, Lehrbuch, sid. 218.

²⁾ v. LISZT, sid. 112 f. Oaktadt denna sats borde föra till annat resultat, låter v. LISZT emellertid icke den slutliga i straffrättsligt afseende relevanta effekten bestämma gerningsorten utan anser afgörande «denjenigen Erfolg, welcher bereits als eine von der Körperbewegung und damit von dem Willen des Thäters losgelöste, in sich selbständige Wirkung erscheint.» Hans mening blir tydlig, då han tillägger: «Massgebend ist also Ort und Zeitpunkt der tödlichen Verwundung, nicht des eingetretenen Todes.»

låta naturligen sammanföra sig i två grupper. Till den ena höra de, hvilka fästa sig vid något visst handlingsmoment, vare sig verksamheten, effekten eller den däremellan liggande punkt, som vid omnämmandet af den utaf HÄBERLIN m. fl. hyllade uppfattningen af handlingsbegreppet angafs. De författare, hvilka bilda den andra gruppen, anse däremot, att det ena handlingsmomentet ej kan tillerkännas företräde framför det andra, och att därför hvarje domstol, inom hvars domkrets någon del af handlingen inträffat, är behörig.

Lättast att komma till rätta med är den af äldre rättslärdé omfattade, ¹⁾ men numera allmänt öfvergifna åsigten, att den ort, där effekten inträddt, ensam bestämmer forum delicti commissi. Ordet effekt tages här i trängre mening, så att därmed afses den förändring, hvarmed rättskränkingen, som brottet enligt sitt begrepp innebär, är fullbordad. Effektsorten behöfver icke sammanfalla med den ort, hvarest brottsobjektet befinner sig, då det träffas af verksamheten eller af de genom denna i rörelse satta krafterna. Vid dråp t. ex. är brottets effekt offrets död, och denna kan inträda å helt annan ort, än där såret tillfogades.

Följande beaktansvärda synpunkter för brottets lokala fixerande med hänsyn till forum uppställas af GLASER. ²⁾ Det kommer an på, säger han, att finna en bestämning, som förhindrar, att val godtyckligt kan träffas emellan allt för många domstolar, som i flertalet fall är lätt att tilllämpa och som inledför, att den domstol blir behörig, hvilken raskare, lättare och med bättre resultat än hvarje annan kan inskrida, och hvars inskridande verksammast omintetgör det psykiska intrycket af brottet. Hvad beträffar den sista synpunkten, så faller denna, enligt hvad redan i näst föregående kapitel utvecklats, utom det rent processuella

¹⁾ Se därom HÄLSCHNER (Gerichtssaal), sid. 53 ff. Jfr ock GLASER, Strafprocessuale Studien, sid. 31 ff.

²⁾ Handbuch II, sid. 179.

området; den kan för öfrigt knappast lemna något utbyte. Visserligen påstår GEYER, ¹⁾ att den faller utslaget till förmån för effekten: «Wo der Vergiftete stirbt, ist offenbar der Eindruck des Schmerzes, der Entrüstung, des beleidigten Gerechtigkeitsbewusstseins am grössten — nicht so an jenem Ort, wo der Thäter von Niemanden beachtet das Gift gereicht hat, namentlich wenn er an diesem Ort auch nicht seinen Wohnsitz hat»; men det torde ligga i öppen dag, att allt härvid beror af de förhållanden, under hvilka verksamheten och effekten komma till.

De öfriga synpunkterna tala däremot hufvudsakligen emot effekten. En brottslig verksamhet har måhända ett mycket stort antal effekter, hvilka icke inträffa i olika tidsmoment, så att man har utvägen att med något sken af berättigande fästa sig vid någon viss i ordningen, utan hvilka komma till stånd samtidigt. «Ein als Betrug erscheinendes Börsenmanöver könnte vermögensschädigende Erfolge in ganz Europa haben.» ²⁾ Låter man effekten grunda behörighet, skulle i ett dylikt fall finnas rätt att välja emellan kanske samtliga landets domstolar, ett resultat, hvilket vi icke anse tillfredsställande.

I många fall är det icke lätt att afgöra, hvar effekten inträffat. Vi tänka nu icke på den svårighet, som har sin grund i okunnighet om det faktiska förloppet, utan på den, som beror på sakens egen natur. Om en person tillfogar en annan kroppsskada, som till en början ser föga betydande ut men så småningom antager en allt mer elakartad karaktär, så att slutligen svårt lyte uppkommer, och brottet faller under 14: 11 Strl., hvar har då, under förutsättning, att den skadade under tiden flere gånger bytt om vistelseort, effekten, den svåra kroppsskadan inträffat? Ej där misshandeln skedde, ty då förelåg ännu ej svår kropps-

¹⁾ sid. 367.

²⁾ SCHNEIDLER, sid. 34.

skada, och bland de öfriga orter, som komma i betraktande, torde det erbjuda svårigheter att göra valet.

En annan olägenhet af att göra effekten till kompetensgrund vore, att stundom, då brottets åtalande sattes i fråga, behörigt forum ej skulle vara för handen, enär effekten ännu ej inträddt. Så blefve ofta förhållandet i de fall, i hvilka en viss svårare påföljd af den brottsliga verksamheten föranleder tillämpning af en strängare straffskala. Men, om t. ex. någon blir så illa misshandlad, att döden efter allt att döma kommer att följa, bör ej rimligtvis med den skyldiges åtalande anstå i afbidan på ett moment, som kan gifva domstol befogenhet att inskrida.

Mot effektsorten talar slutligen det synnerligen viktiga skälet, att brottmål böra tillhöra den domstol, som erbjuder de största fördelarna med hänsyn till bevisföringen. Det är nog sant, att bevismedlen mången gång äro lika lätt, ja lättare tillgängliga å nämnda ort än å den, hvarest verksamheten eller annan del af handlingen framträder, äfvensom att det ej gifves många fall, i hvilka icke undersökningshandlingar måste företagas å alla de ställen, där något handlingsmoment inträffat, men då det gäller att afgöra företrädet emellan de olika orterna, och man helt naturligt har att låta leda sig af sannolikhetsberäkning, står effektsorten otvifvelaktigt tillbaka. Såsom allmänneligen framhållles, beror det helt och hållet af en tillfällighet eller den genom brottet kränktes godtycke, hvar effekten tilldrager sig. Den misshandlade kan begifva sig till hvilken plats, han behagar, och där dö af sina sår, utan att den brottsliga verksamheten härmed har att skaffa. Effektsorten erbjuder således ej någon säkerhet för, att de bevis, hvilka hänföra sig till handlingen i dess helhet, där äro att finna. Men hvad angår den bevisning, som speciellt rör effekten sjelf, så lär den i regeln vara mindre vanskelig att föra än den bevisning, som afser den brottsliga verksamheten,

och för denna senare har man snarast att hålla sig till den ort, där verksamheten utförts.

Ofvan kritiserade åsigt finner, såsom vi redan antydtt, numera ej några försvarare. Däremot har den närbeslägtade hvilken söker gerningsorten å en emellan verksamheten och effekten liggande punkt, förvärfvat, äfven å senaste tiden, många anhängare. ¹⁾ Denna mening synes vid första påseendet utgöra en lycklig förmedling af den uppfattning, som fäster sig vid effekten, och den längre fram närmare utvecklade, hvilken lägger vikt på kroppsrörelsen. Synnerligen lätt kommer man från sistberörda teori öfver till den nu ifrågavarande, hvilket några exempel klarligen ådagalägga. En person tilldelar en annan ett slag med handen. Det frågas, hvar handlingen är begången: där, hvarest den skyldige med fötterna hade sin plats, eller där, hvarest han med handen träffade den slagne? Spörsmålet är ingalunda så helt och hållet utan praktisk betydelse, som möjligen synes. Om nemligen den brottslige står invid gränsen emellan två jurisdiktionsområden, så att fötterna äro på ena och händerna på andra sidan, kan man ej undgå att spörja, hvar brottet skall anses föröfvadt. Det förefaller nu säkerligen en hvar föga naturligt att låta fötternas läge vara afgörande; man säger sig genast, att det ej är fötterna utan händerna, som äro verksamma. Gör man sitt val i enlighet härmed, är man emellertid inne på en väg, som så småningom kan föra till den teori, hvarom nu är fråga. Vi antaga, att gerningsmannen i stället för att slå med handen begagnar sig af ett vapen, t. ex. en sabel. Att göra skillnad emellan detta fall och det föregående tyckes ej vara skäligt; den betraktelsen ligger nära, att liksom i förra exemplet gerningsorten rättade sig efter det ställe, där handen träffade brottsobjektet, i förevarande exempel den punkt blir bestämmande, där sabeln, hvilken är betrakta såsom en

¹⁾ NESSEL, HÄBERLIN, v. LISZT, GLASER, ÖRSTED, Bd 30 sid. 196, LARSEN, sid. 28 ff. Jfr ock LÖWE, sid. 212 f.

«förlängd hand», ¹⁾ råkar objektet. (Går man ett steg vidare och antager, att gerningsmannen icke anfaller med sabel utan använder skjutvapen, kommer man till det resultat, att orten, där kulan träffar, är gerningsort. Hvarför det sista exemplet skulle behandlas efter andra grunder än det närmast föregående, är svårt att inse. Den enda olikhet, som är möjlig upptäcka, består däri, att den gerningsman, som opererar med en sabel, har denna hela tiden i sin makt, medan däremot den, som afskjuter en bössa, har i och med detsamma han tryckt af, mist herraväldet öfver sitt verktyg. Men i detta förhållande ligger ej något, som kan ha inflytande på frågan angående gerningsorten. ²⁾ Med ytterligare ett exempel framstår teorien i full belysning. I ett genom posten befordradt bref gör någon sig skyldig till ärekränkning. Posten är här det medel, hvaraf gerningsmannen betjenar sig för att utföra brottet; medlet är väl af annan beskaffenhet än sabeln och bössan, men det är just sådant, som det under för handen varande förhållanden bör vara, för att brottet skall komma till stånd. I analogi med hvad förut är sagdt blir locus delicti den ort, där smädeskriften framlemnas.

Ifrågavarande teori står i realiteten närmast den äldre teorien, som betonade effekten, men sammanställles gemen-

¹⁾ v. SCHWARZE, Commentar, sid. 126.

²⁾ På grundvalen af antydda förhållande har emellertid SCHNEIDLER (sid. 13 ff., 43 ff.) byggt sin konstruktion af handlingsbegreppet och i anslutning därtill af gerningsorten. De krafter, som den handlande satt i rörelse, måste enligt SCHNEIDLER'S åsigt delvis räknas med till handlingen; afgörande därför är den omständigheten, huruvida subjektet efter sitt behag förfogar öfver dessa krafter. «Man kann noch so lange von Handlung sprechen, als der Thäter in der Lage ist, das, was er für die Herbeiführung des Erfolges gethan hat, beliebig rückgängig zu machen und zwar mit einer nicht übermässig grossen, den Umständen des Falles, seinem Stand, Alter, wirtschaftlichen Können und der Wichtigkeit der Sache angemessenen Bemühung». Öfverallt, där handlingen, fattad på detta sätt, tilldrager sig, föreligger en gerningsort. — Det behöfver knappast påpekas, hur fullkomligt främmande för det praktiska lifvets behof denna teori är.

ligen af sina anhängare med den åsigt, som håller sig till verksamheten. Man utgår, såsom förut är nämnt, från en egendomlig konstruktion af handlingsbegreppet; enligt denna blir verksamhet i straffrättslig mening icke detsamma som personlig verksamhet, kroppsrörelse. LÖWE uttrycker detta på följande sätt: ¹⁾ «Icke gerningsmannens egen verksamhet utan gerningens utförande bildar från straffrättslig synpunkt den begreppsensliga motsatsen till effekten; såsom en beståndsdel af utförandet bör särskildt det förlopp gälla, i hvilket det rättsstridiga angreppet fullbordas eller rättskränkningen såsom sådan kommer till uttryck, oafsedt om gerningsmannen därvid är personligen verksam eller ej». I samma riktning yttra sig inom den nordiska litteraturen ÖRSTED och LARSEN. ²⁾ Den förre säger, att »fra selve Handlingens Fuldendelse maa nøie skjælnes den Begivenhed, hvorved Handlingen faaer sin Virkning, og, om end Lovene gjøre denne til en Betingelse for den fulde Strafs Anvendelse, kan den dog ikke anses som en Bestanddeel af selve den criminelle Handling, følgelig ikke have Indflydelse paa Stedet, hvor Sagen skal forfølges. Der, hvor nogen har givet en anden hans Banesaar, bliver han altsaa at tiltale som Drabsmand uden Hensyn til, at den Saarede maatte være bragt til et Sted under en anden Jurisdiction, og der havde endt sit Liv.» Nästan ordagrant lika uttrycker sig LARSEN, och bådas mening framgår ytterligare däraf, att de anse, att om en person låter utföra ett brott genom en annan, som befinner sig i villfarelse, den förre skall tilltalas å den ort, där brottet blifvit verkställt.

Den uppfattning af handlingsbegreppet, hvarpå ifrågasvarande teori hvilar, är, efter hvad ofvan är visadt, i logiskt afseende ohållbar. Och äfven om man tager hänsyn till den processuella ändamålsenligheten, lemna teorien åtskilligt öfrigt att önska. Om densamma gäller i föga mindre

¹⁾ Sid. 212.

²⁾ a. a.

grad än om den åsigt, som fäster sig vid effekten, att slumpen kommer att bestämma forum. I alla de fall, i hvilka brottets objekt icke omedelbart nås genom gerningsmannens personliga verksamhet, beror det på omständigheterna i det särskilda fallet och beskaffenheten af de krafter, hvilka gerningsmannen satt i rörelse, om dennes vilja har något inflytande på gerningsorten. Den i vår lag (10: 23 RB) omnämnda casus, att någon skrifver smädeskrift och sänder den till annan ort, lemnar exempel härpå. Den ort, där skrifvelsen framlemnas, behöfver ej vara densamma som den, till hvilken skrifvelsen adresserats. Adressaten kan ha rest bort, så att brevet å mottagningsstationen sändes till den plats, där han befinner sig. — Ännu tydligare är följande exempel: någon lössläpper en af rabies lidande hund i afsigt, att djuret skall komma ondt å stad. Här är tillfälligheten det enda, som afgör, hvar en rättskränkning kommer till stånd.

Hvad som mest talar emot den lösning af frågan om gerningsorten, hvarmed vi nu sysselsätta oss, är, att tillämpningen af den uppställda principen är långt ifrån enkel. Dess brist på stadga och inre sanning gifver sig med nödvändighet till känna, då det gäller att på den bygga praktiska regler. En dylik regel söker (GLASER formulera: ¹⁾) «Gerningsort är den ort, hvarest det faktum tilldrog sig, hvarigenom brottet framstår såsom fullbordadt eller dock såsom så långt framskridet, att till fullbordan saknas blott den till brottets konstitutiva element hörande effekten». Denna regel står emellertid icke i full öfverensstämmelse med sin egen inre grund, hvilken ej kan vara annan än den, att verksamheten anses först finna sin afslutning och angifva gerningsorten där, hvarest de i rörelse satta krafterna stöta samman med brottsobjektet. Regeln betecknar såsom gerningsort en punkt, som ofta ligger fjernare från

¹⁾ Handbuch II, sid. 181.

subjektets personliga verksamhet än den punkt, hvilken utmärkes genom krafternas sammanträffande med objektet. Häraf måste gifvetvis i alla de fall, i hvilka så är förhållandet, alstras tvifvel om hvar gerningsorten är att finna. Om någon skrifver smädeskrift och sänder den till annan ort, skall han dömas, där den framgafs; detta står i samklang därmed, att krafterna här träffa den, emot hvilken brottet är riktadt. Men om nu den person, hvilken smädelsern är ämnad, tager kännedom om skrifvelsens innehåll å annan ort än där den kommit honom till handa, kan det med skäl frågas, hvar brottet bör anses begånget. Å skrifvelsens mottagningsort har i detta fall den förfördelade icke lidit någon till brottets begrepp hörande kränkning, hvilket bäst visar sig däraf, att, om skrifvelsen aldrig blir läst eller obruten sändes tillbaka, något brott aldrig kommer till stånd. Det synes därför ej vara riktigt att lägga vikt på mottagningsorten. Där brefvet läses, inträffar emellertid effekten, som på detta sätt blir afgörande. — Särskildt i fråga om en vigtig grupp af brott, nemligen bedrägeribrotten, gifver förevarande åsigt anledning till tvekan vid fastställandet af locus delicti. Dessa förbrytelser karakteriseras däraf, att en person i afsigt att bereda sig rättsstridig fördel förespeglar falska fakta, att härigenom någon försättes i villfarelse, och att denne till följd häraf företager en förlustbringande disposition med sin förmögenhet. Om den ort, där den bedragne försatts i villfarelse — vare sig nu detta skett genom muntlig förbindelse med bedragaren eller genom bud, bref eller på annat sätt — ej är densamma som den, hvarest det ofördelaktiga förfogandet öfver förmögenheten egt rum, är det ingalunda klart, hvar man skall anse brottet föröfvadt. Å ena sidan kan man säga, att brottet är riktadt emot den bedragne, och att därför den brottsliga handlingen är företagen, där han blifvit förd bakom ljuset, oafsedt hvar brottets effekt inträffar eller det faktum, som är i ekonomiskt afseende förlustbringande. Å andra sidan kan man

resonnera så, att bedrägeri är ett brott, som har till objekt annans förmögenhet, och att då den bedragne ej är medveten om betydelsen af den akt, hvarigenom han lider förlust, bedragaren, juridiskt sedt, är att betrakta såsom den där företager denna akt, men den bedragne blott såsom ett verktyg. I så fall blir emellertid den ort, där förmögenhetsdispositionen eger rum, d. v. s. effektsorten, locus delicti.

Med rätta framhåller v. LILIENTHAL, ¹⁾ att ifrågasvarande teori är alldeles otillräcklig i fråga om försök till brott, för den händelse de i rörelse satta krafterna icke nå sitt objekt. Det kan ej sättas i fråga att tilldela behörighet åt den domstol, som, därest brottet kommit till fullbordan, skulle varit kompetent, ty dels är det ej möjligt att med säkerhet veta någonting härom, och dels kan naturligtvis ingen annan ort komma i betraktande än en sådan, å hvilken någon del af det brottsliga förloppet trädt i dagen. Sålunda säger det sig sjelf, att om någon i ond afsigt med jernväg afsänder från Malmö till en person i Stockholm en låda, innehållande ett farligt sprängämne, men under transporten lådans innehåll upptäckes och oskadliggöres, den skyldige icke kan ställas inför rätta i Stockholm, där brottet enligt beräkning skolat fullbordas. Lika litet bör vare sig det ställe, hvarest upptäckten skedde, eller annan ort, som lådan under forslingen passerade, tilläggas betydelse. Allt näst den brottsliges egen verksamhet eller afsändandet för-
mår här bestämma forum.

Af hvad ofvan blifvit anfördt framgår, att ifrågasvarande teori icke tillfredsställer krafvet på att principen för brottets lokala fixerande skall vara sådan, att med ledning af densamma lätteligen kan i hvarje fall afgöras, hvilken domstol behörighet tillkommer.

Och ej heller om man granskar denna teori från den synpunkt, som sammanhänger med bevisföringen, företer

¹⁾ Sid. 18.

den några särskilda förtjenster. I detta afseende gäller här hufvudsakligen detsamma, som förut sagts om effektsorten.

Det återstår att granska den åsigt, som håller sig till verksamheten i egentlig mening och alltså betraktar såsom gerningsort den ort, hvarest förbrytaren befann sig, då han lät det förhållande komma sig till last, hvilket gör honom ansvarig. Denna åskådning har, de fleste förespråkarna,¹⁾ och den torde ock obetingadt vara den bästa, därför att den, såsom GLASER medgifver,²⁾ kan följdriktigast genomföras och i flertalet fall gifver säkerhet för det rättvisaste domslutet.

Ett brott är begånget, där den handlande var kroppsligen verksam. Allt, hvad som följer efter den kroppsliga verksamheten, är effekt och kan icke, så framt man ej vill taga sin tillflykt till en godtycklig fiktion, göras till en del af det egna handlandet. Det är således ej tillåtet att skilja emellan det fall, att brottets objekt omedelbart nås genom den personliga verksamheten, och det, att gerningsmannen för detta ändamål sätter i rörelse och begagnar såsom verktyg en främmande kraft. Genom en sådan distinktion kommer man till närmast förut utvecklade, i teoretiskt hänseende ohållbara och i praktiskt afseende föga dugliga teori. Då hvarje kroppsrörelse med nödvändighet innebär ortförändring, är alltid den frågan möjlig, på hvilken punkt verksamheten skall anses företagen. Det rum, kroppsrörelsen förutsätter och kan fylla, är dock af så ytterst ringa omfattning, att frågan ej har praktisk betydelse utom för den sällsynta händelsen, att en person skulle befinna sig så nära gränsen emellan två jurisdiktionsområden,

¹⁾ ASSARSSON, Inledning etc., sid. 213 ff.; Goos, Den danske Strafferet, sid. 247 ff.; Den danske Kriminal-Proces, sid. 72 ff.; HAGERUP, sid. 119 f.; HÄLSCHNER i Gerichtssaal samt sid. 152 ff. i Das gemeine deutsche Strafrecht; PLANCK, Systematische Darstellung, sid. 76 ff.; v. WÄCHTER, sid. 521 ff.; GEYER, sid. 366 ff.; ULLMANN, Lehrbuch, sid. 218 ff.; HÉLIE IV, sid. 204 ff.; m. fl.

²⁾ Handbuch II, sid. 178.

att rörelsen faller inom dem båda. Att här låta fötternas läge vara afgörande är ingalunda, såsom man påstått, ¹⁾ någon tadelvärd spetsfundighet, utan torde stå i god öfverensstämmelse med den allmänna uppfattningen.

Beaktansvärda skäl kunna åberopas till förmån för den ort, där verksamheten i ofvan angifna mening företagits. I motsats till hvad fallet är med effekten och ännu mer med ifrågakomna därförut liggande punkt, möter det ej några svårigheter att bestämma, hvar verksamheten egt rum. Är denna kompetensgrund, kan det vidare ej vara tal om, att slumpen bestämmer forum; i verksamheten realiseras ju den brottsliga viljan, emot hvilken statens straffande åtgärder äro riktade. Härtill kommer, att verksamhetsorten måste sägas öfver hufvud erbjuda större fördelar med hänsyn till bevisningen än hvarje annan. Huruvida den tilltalade låtit något komma sig till last, som gör honom ansvarig för den föröfvade rättskränknigen, vinner i allmänhet bäst utredning, där verksamheten förmenas ha egt rum. Och såsom redan är antydt, är denna sida den, om hvilken bevisningen hufvudsakligen rör sig. Konsta-terandet af sjelfva det rättsstridiga ingreppet i det intresse, som genom brottet kränkes, är i regeln ej förenadt med stora vanskligheter. Exemplet om smädeskriften, som sändes till annan ort, använda vi äfven här för att visa riktheten af det sagda. Smädelsen, som tagit gestalt i det skrifna, är ådagalagd i och med företeendet af brefvet, och detta sker med samma lätthet vid hvilken domstol som helst. Men annorlunda förhåller det sig med den bevisning, som blir af nöden, så framt tvifvel yppas om, hvem som skrifvit eller afsänt brefvet. Den härför erforderliga utredningen har man att hemta där, hvarest brefvet blifvit aflemnadt till befordran. Från den processuella ändamålsenlighetens synpunkt är alltså rättare att förlägga under-

¹⁾ SCHNEIDLER, sid. 39.

sökningen till inlemningsstationens än till mottagningsstationens forum.

Därmed att man låter verksamheten bestämma forum, är ej i och för sig uteslutet, att behörighet kan tillkomma ett flertal domstolar. Ett brott består ofta af flera verksamhetsakter, antingen så, att dessa för en naturlig uppfattning tillsammans bilda en enhet, utgöra hvad v. LISZT ¹⁾ kallat en naturlig handlingsenhet, eller så, att flera sådana enheter enligt straffrättens grundsatser utgöra ett enda brott. Såsom exempel på en naturlig handlingsenhet, i hvilken ingå flera verksamhetsakter, må nämnas det fall, att en person tilldelar en annan flera omedelbart efter hvarandra följande slag; exempel på ett af flera naturliga handlingar bestående brott erbjuda den fortsatta förbrytelsen, de sammansatta brotten ²⁾ m. fl. Det blir således nödvändigt att besvara frågan, om ett brott skall anses begånget öfverallt, hvarest någon verksamhetsakt är företagen, eller om någon viss af dem skall ensam tillerkännas betydelsen att grundlägga kompetens för domstol. ³⁾

Till en början är tydligt, att endast sådana verksamhetsakter, hvilka enligt lagens beskrifning på brottet höra till dess begrepp, kunna komma i betraktande. Uteslutna äro således alla förberedelsehandlingar, liksom ock försökshandlingar äro ur räkningen, så framt brottet hinner till fullbordan. I fråga om de öfriga ha två olika meningar framstälts. Några författare anse, att brottet är begånget å hvarje ort, hvarest någon verkställighetsakt företagits. ⁴⁾ De fleste lägga däremot uteslutande vikt på den sista verk-

¹⁾ I fjerde upplagan af sin Lehrbuch (Berlin 1891), sid. 237 ff.

²⁾ Såsom rån, våldtäkt.

³⁾ Detta spörsmål är tydligtvis af vikt, äfven om man hyllar någon af de två först utvecklade teorierna. Vid framställningen af den svenska rättens ståndpunkt i fråga om forum delicti commissi få vi tillfälle att med anslutning till förmedlingsteorien närmare ingå härpå.

⁴⁾ SCHNEIDLER, sid. 46 ff.

samhetsakten.¹⁾ För den senare åsigtens företråde torde ej annat skäl kunna åberopas, än att därigenom kollision emellan olika fora, så vidt möjligt, uteslutes. Med verksamheten eger ett annat förhållande rum än med effekten; intet hindrar, att flera effekter samtidigt kunna å olika orter inträffa, men då det ej är möjligt att samtidigt vara kroppsligen verksam å flera ställen, blir resultatet af ett betonande af den sista verksamhetsakten, att en enda domstol erhåller kompetens.²⁾

Bland de teorier, hvilka lägga vikt på någon viss del af handlingen, finna vi, enligt hvad det föregående gifver vid handen, den sist omnämnda vara den bästa. Emellertid har den åsigt framstälts och vunnit betydande anhängare,³⁾ att det riktigaste både från teoretisk och praktisk synpunkt är att icke uteslutande framhålla något visst handlingsmoment utan låta det ena gälla lika mycket som det andra, så att hvarje domstol, inom hvars domkrets ett sådant moment inträffar, är behörig.⁴⁾ Dråp skulle således vara begånget, dels där gerningsmannen befann sig, då han afsköt skottet, dels där den dräpte stod, då han träffades, och dels där döden inträdde.

Denna uppfattning vederlägges ingalunda af v. LISZT's⁵⁾ invändning, att samma handling icke kan vara företagen på olika orter och vid olika tidpunkter, att samma menniska

¹⁾ HAGERUP, sid. 120; PLANCK, Systematische Darstellung, sid. 76 f.; HÄLSCHNER (Gerichtssaal), sid. 70; GEYER, sid. 369; m. fl.

²⁾ GEYER, sid. 368 f., anser, att en fortsatt förbrytelse är begången öfverallt, där någon af handlingarna företagits. Af praktiska skäl är det ock nödvändigt att så behandla den fortsatta förbrytelsen med hänsyn till forum; huruvida flera likartade brottsliga handlingar tillsammans bilda ett brott eller äro hvar för sig till särskilda brott att hänföra, är nemligen på förhand svårt, om ej omöjligt, att afgöra.

³⁾ WACH, Handbuch, sid. 464 f.; JOHN, sid. 207 ff.; v. KRIES, sid. 167 f.; v. LILIENTHAL, sid. 18 ff.; STENGLEIN, sid. 68; m. fl.

⁴⁾ Effekten i egentlig mening vill dock mången (så t. ex. STENGLEIN) utesluta från beaktande.

⁵⁾ Lehrbuch, 4 uppl., sid. 136. Jfr v. LILIENTHAL, sid. 21.

icke kan ha dödats i Bremen och New-York den 1 och 30 Juni. Ty meningen är ej att påstå, det allt hvad brottet inbegriper, alltså detta sjelf, tilldragit sig både i Bremen och New-York, hvilket visserligen vore orimligt, utan, då handlingen förlägges till båda dessa städer, afses därmed ej annat, än att den är hemfallen under bådas straffmakt på den grund, att någon del däraf inträffat å båda ställena. Å andra sidan måste den argumentation för ifrågavarande åsigt, hvilken stöder sig på handlingsbegreppet, fränkännas värde.¹⁾ Man säger, att då till ett brott höra både kroppsrörelse och effekt, brottet är föröfvadt *såväl* där den förstnämnda företagits, *som* där den senare inträdd; hvilket är alldeles obestridligt. Med hänsyn till frågan om domstolskompetensen skulle häraf följa, att hvarje domstol för sig vore obehörig. Då likväl en sådan slutsats är i praktiskt afseende omöjlig, måste man besluta sig för att tilldela någon domstol befogenhet att inskrida. Lagstiftaren har härvid två utvägar till sitt förfogande. Han kan antingen sjelf bland de flera domstolar, som kunna komma i fråga, utvälja den, inom hvars område något visst moment af handlingen faller, eller ock lemna valet åt den åtalande parten. Det synes oss nu alldeles uppenbart, att det ej är riktigt att påstå, det den senare utvägen är den enda, mot hvilken invändningar, hemtade från handlingsbegreppet, icke kunna framställas med afseende därå, att alla handlingens element äro lika väsentliga.²⁾ Skillnaden emellan de båda alternativen är blott den, att i ena fallet träffas valet in abstracto, i andra in concreto, men häri ligger gifvetvis ej något, som berättigar till påståendet, att det ena alternati-

¹⁾ JOHN, v. KRIES.

²⁾ V. LILIENTHAL, sid. 22: «Sie ist die einzige Lösung der Frage nach dem Orte der begangenen Handlung, gegen welche Einwände aus dem Handlungsbegriffe selbst nicht erhoben werden können, weil allen Elementen die gleiche Bedeutung zukommt. Der Streit über die grössere oder geringere Wichtigkeit, der aus sachlichen Gründen doch niemals ausgefochten werden kann, wird also vermieden».

vet i högre grad än det andra innebär ett underkännande af samtliga handlingselementens lika värde. Hela den synpunkt, från hvilken man vid ifrågakomna argumentation utgår, är för öfrigt, såsom förut är antydt, förfelad, såvidt angår forum delicti commissi; vid val emellan domstolar i och för handläggning af brottmåål har man ej att taga hänsyn till teoretiska spekulationer, huruvida något handlingsmoment har anspråk på företräde framför de öfriga, utan ändamålsenlighetens kraf äro afgörande.

I detta senare hänseende gör man gällande, att grunden till det försteg framför öfriga fora, som tillerkännes forum delicti commissi, påkallar full frihet att i hvarje konkret fall välja emellan alla de domstolar, som sett någon del af det rättsstridiga förloppet framträda inom sin domkrets. Då det vid forum delicti commissi kommer an på att få målet behandladt å den ort, där bevisföringen är lättast, och det icke gifves något moment af den brottsliga handlingen, om hvilket man kan säga, att bevisningen under alla förhållanden därom koncentrerar sig, skulle ett val en gång för alla icke vara tillåtet. — Det handlar här, fast inom ett trängre område, om samma spörsmål, som då tal var om förhållandet emellan forum delicti commissi, forum domicilii och forum deprehensionis. Och afgörandet bör gå i samma riktning. Verksamhetsorten erbjuder i allmänhet så bestämda företräden, att det ej kan vara riktigt att därmed likställa den därifrån skilda effektsorten. Genom denna lösning eruås förmånen af en absolut fast princip för konstaterandet af behörigheten. Men liksom forum domicilii och forum deprehensionis böra intaga en subsidiär ställning till forum delicti commissi, gäller detsamma om de domstolar, inom hvilkas domkretsar någon annan del af handlingen än verksamheten har tillkommit, i förhållande till den domstol, inom hvars område denna senare har företagits. Verksamheten faller ofta i det fördolda, medan dess yttringar på brottsobjektet ligga i öppen dag. Vill man

i dylikt fall icke stå utan forum delicti commissi, måste man låta hvarje handlingsmoment konstituera en kompetensgrund.

Den utländska straffprocesslagstiftningen har delvis afhållit sig från att lemna något uttalande om, hvar brott skall anses begånget, därvid ledd af den uppfattningen, att frågans besvarande tillhör doktrinen. Detta är förhållandet med franska, tyska och norska straffprocessordningarna.

Särskildt inom den tyska litteraturen har man egnat ämnet uppmärksamhet utan att dock komma till någon enighet. Praxis har äfven varit vacklande. På senare tiden har emellertid Reichsgericht allt mera afgjort visat sig hylla den meningen, att ett forum förefinnes öfverallt, där något till brottets «Thatbestand» hörande handlingsmoment inträffat.

Österrikiska straffprocessordningen äfvensom danska förslaget yttra sig utförligare om forum delicti commissi. Båda lagverken låta endast verksamheten bestämma forum. I österrikiska lagen säges detta uttryckligen (§ 51): «Das Strafverfahren steht in der Regel demjenigen Gerichte zu, in dessen Sprengel die strafbare Handlung begangen wurde, und zwar auch dann, wenn der zum Thatbestande gehörige Erfolg an einem anderen Orte eingetreten ist.» I danska förslaget heter det (§ 62): »Ved den Ret, i hvis Kreds Handlingen er foretagen, kunne alle i Kongeriget begaaede Forbrydelser forfølges;« men af motiverna upplyses man om, att »Gjerningsstedets Værnothing bestemmes ved Handlingen, ikke Virkningen, selv om denne hører med til Forbrydelsens Begreb.» Olikhet råder i fråga om forum för brott, i hvilka ingå flere verksamhetsakter. I österrikiska lagen stadgas härom: «Wurde die Strafbare Handlung in mehreren Bezirken begangen, so entscheidet unter den dadurch in Frage kommenden Gerichten das Zuvoorkommen». Denna bestämmelse omfattar både det fall, att flera handlingar höra till brottets begrepp, eller att brottet faktiskt

upplöser sig i flera verksamhetsakter, och det, att flera handlingar tillsammans bilda en fortsatt förbrytelse.¹⁾ I förslaget behandlas åter dessa fall olika: «Udkræves flere Handlinger til Forbrydelsens Begreb, er den Ret Værne-thing, i hvis Kreds den sidste af dem er foretagen. Ud-gjøre flere i forskjellige Retskredse foretagne strafbare Hand-linger, som hver især vilde begrunde Værne-thing efter foranstaaende Regler, tilsammen een Forbrydelse, — — — kan Forfølgningen ske ved en hvilken som helst af de Ret-ter, om hvilke der paa Grund af de angivne Omstændig-heder opstaar Spørgsmaal». ²⁾

Frågan om brottets gerningsort har, såsom nämnt, betydelse ej blott inom straffprocessen för bestämmande af forum delicti commissi; till densamma knyter sig ett annat och vida viktigare intresse med hänsyn därtill, att af dess besvarande beror tillämpligheten af statens strafflag, i det nemligen staterna icke obetingadt göra anspråk på att be-straffa brottsliga handlingar, oafsedt om de föröfvats på de-ras eget eller främmande område.

Inom doktrinen råder ej enighet om, huruvida man har att anlägga samma synpunkter för frågans behandling i båda dessa afseenden. Några författare³⁾ hålla före, att detta är oriktigt, och att en djup motsats är för handen emellan gerningsortens processuella och materiellt rättsliga verkningar. GLASER säger på tal härom: «Inbesondern

¹⁾ ULLMANN, Lehrbuch, sid. 221.

²⁾ Enligt motiven «ligger det i den almindelige Regel, at hvor Handlingen faktisk opløser sig i flere, der foregaa i forskjellige Rets-kredse, kommer det an paa den afsluttende Handling». Motiven framhålla såsom en fördel af regeln om forum i sista punkten, att man undgår svårigheten att på förhand afgöra, huruvida flera straff-bara handlingar utgöra fortsättning af ett och samma brott eller äro själfständiga förbrytelser; forum bestämmes nemligen, huru därmed än förhåller sig, efter enahanda grund.

³⁾ BINDING, sid. 415; WACH, Handbuch, sid. 463; GLASER, Hand-buch II, sid. 178 f.

muss man, soweit es auf die Vertheilung der Handlung zwischen Inland und Ausland ankommt, sich klar machen, dass die Frage des internationalen Rechtes voranzustellen ist: in welchem Maasse kann derjenige, dessen Handlung sich in solcher Weise vertheilt, gerechterweise auf beiden Gebieten verantwortlich gemacht werden? Hat insbesondere der Staat ein Recht, auch gegen denjenigen seine Strafgesetze anzuwenden, welcher, ohne sein Gebiet zu betreten, auf demselben Wirkungen hervorbringt, welche herbeizuführen jene verbieten? Genügt es, dass ein Theil der Handlung ein Gebiet berührt, um dessen Strafgesetz auf die ganze anzuwenden? — — Von ganz anderen Gesichtspunkten ist aber auszugehen, wenn es sich um die Abgrenzung der Aufgaben gleichartiger Organe desselben Staates handelt.» v. LILIENTHAL ¹⁾) är af motsatt mening. Han finner det å ena sidan vara otillåtligt att för lösningen af spörsmålet om gerningsorten taga till hjälp de allmänna grundsatser, från hvilka lagen utgår vid reglerandet af gränserna för sitt herravälde i lokalt hänseende. «Es steht ja nicht zur Entscheidung, ob und unter welchen Voraussetzungen eine im Ausland begangene strafbare Handlung im Inlande abgeurtheilt werden soll, sondern nur wann in Zweifelsfällen eine Handlung als im Inlande begangen anzusehen sei». Å andra sidan anser han, att man icke, såsom GLASER vill, får göra gällande, att för reglerandet af den inländska kompetensen ändamålsenlighetsgrunder äro för handen, hvilka icke spela någon rol, då det gäller förhållandet emellan det egna riket och utlandet. Äfven om GLASERS åsigt vore riktig, skulle den dock blott kunna rättfärdiga särskilda föreskrifter om en bestämd inländsk domstols inskridande men icke kunna utgöra en basis för bedömandet af den betydelse för behörigheten in abstracto, som tillkommer gerningsorten.

¹⁾ sid. 4 f. Se ock v. KRIES, sid. 167 not. 1.

För att komma till ett resultat i förevarande tvistefråga måste man, synes det oss, taga till utgångspunkt några här förut framhållna satsen, om hvilkas riktighet ej gerna tvifvel kan råda, nemligen: *att* det i och för sig är likgiltigt, hvar ett brott säges vara begånget; *att* i alla de fall, då handlingens moment falla åtskilds i rummet, det enligt sakens natur ej är möjligt fixera hela handlingen på någon viss punkt; *samt att*, då brottet likväl säges vara begånget å en bestämd ort, detta innebär, att någon af handlingens beståndsdelar tillägges verkan att tjena såsom faktisk grundval för afgörandet af de spörsmål, hvilka angå gränserna för strafflagens lokala verkningskrets eller arbetsfördelningen domstolarna emellan.

Från rättslig synpunkt talar man således om gerningsorten endast med tanke på det ändamål, som vinnes genom att angifva en viss punkt såsom den, där brottet kommit till. Häraf följer uppenbarligen, att detta ändamål måste vara bestämmande vid valet emellan de olika orter, som kunna komma i betraktande. Frågan blir på detta sätt den, om det ändamål, som nödvändiggör valet emellan in-land och utland, är detsamma som det, hvilket fullföljes, då behörighetsförhållandet emellan inländska domstolar skall ordnas. Att så ej är fallet, torde vara obestridligt. Det intresse, som knyter sig till bestämmandet af gerningsorten, då de orter, emellan hvilka brottet är fördeladt, tillhöra olika länder, står i samband med tankar, hvilka äro för processrätten helt och hållet likgiltiga. Inom denna har man ej att göra med territorialitets- och personalitetsgrundsatserna eller de öfriga principer, hvilka höra hemma inom den internationella straffrätten. Med ledning af dessa principer måste man däremot inom den materiella straffrätten fastställa gerningsorten, ty annars skulle det kunna inträffa, att de, ehuru antagna af lagstiftaren, icke komme att lända till efterrättelse. Om t. ex. territorialitetsprincipen ligger till grund för en strafflags stadganden angående dess lokala

tillämpningsområde, och denna princip, såsom några författare förmäna, ¹⁾ innefattar, att endast den är underkastad statens straffrätt, som vid den brottsliga handlingens företagande är närvarande inom riket, så ligger det i öppen dag, att man vid frågan om locus delicti har att härtill taga hänsyn. Under förutsättning, att nämnda princip är rådande och har angifna innehåll, är det icke möjligt att låta effekten afgöra gerningsorten; därigenom komme man till det resultat, att å ena sidan ett brott, hvars beståndsdelar äro sålunda fördelade på olika länder, att verksamheten faller utom och effekten inom riket, vore begånget *inom* riket, och att å andra sidan ett brott, vid hvilket den skyldige varit verksam inom, medan effekten inträdt utom riket, vore föröfvadt *utom* riket — hvilket påtagligen icke låter förena sig med den antagna förutsättningen. — För processrätten och dess lära om forum delicti commissi måste under alla förhållanden de slutsatser, hvilka framgå af territorialitetsgrundsatsen, vara fullständigt främmande; här har man blott att fästa afseende vid hvad som är egnadt att främja uppnåendet af processens ändamål. Det låge därför ej något orimligt i, att man, om ifrågavarande princip vore gällande och påkallade, att verksamheten finge bestämma, hvar brottet skulle anses begånget, för processrättens del hyllade annan uppfattning om gerningsorten.

Genom ofvanstående argumentation tro vi oss ha påvisat riktigheten af den utaf GLASER m. fl. hyllade åsigten om gerningsortens olika betydelse i processuellt och materiellt straffrättsligt hänseende. Med denna åsigt kan man emellertid, såsom v. KRIES påpekat, ²⁾ komma till «det underliga resultatet, att en handling enligt den materiella rätten gäller för att vara begången inom riket, medan det

¹⁾ GOLTDAMMER, sid. 248 ff.; v. BAR i Goltdammers Archiv, sid. 449 ff.; v. WÄCHTER, sid. 521 ff. Däremot med rätta HÄLSCHNER, Das gemeine deutsche Strafrecht, sid. 130 ff.

²⁾ Sid. 167 not. 1.

onligt processrätten saknas ett forum delicti commissi, eller omvänt, att ett sådant forum förefinnes, under det att enligt strafflagen handlingen anses föröfvad i utlandet och därför straffri eller endast under särskilda förutsättningar straffbar.» Hvad nu beträffar det senare fallet, så behöfver det ej innebära någon oegentlighet. Är en handling ej underkastad statens straffrätt, kan något forum delicti commissi ej sägas föreligga, för så vidt detta förutsätter en *straffbar* handling. Däremot får det erkännas vara en anomal, att ett brott, såsom föröfvadt inom riket, hemfaller under straff, men att det oakadt ej ett gerningsortens forum är för handen. - Möjligheten häraf utgör dock ej tillräcklig anledning till att frångå de i sakens natur grundade synpunkterna. Och en mycket naturlig utväg att komma från svårigheten ligger däri, att man i ett dylikt fall anser forum delicti commissi vara där, hvarest det moment inträffat, på grund af hvilket strafflagen finner handlingen höra det egna landet till.

«Die Lehre vom Begehungsort der Verbrechen gehört ins materielle Strafrecht,» säger v. KRIES. Hela den föregående framställningen gifver vid handen, att vi väl icke förkasta denna sats men anse den ofullständig. Nämda lära tillhör äfven processrätten och måste inom hvardera rättsdisciplinen behandlas efter de för densamma egendomliga principerna. Härmed är naturligtvis icke sagdt, att man med nödvändighet måste komma till olika slut inom straffrätt och straffprocess, om ock detta kan blifva förhållandet.

Kastar man en blick på den svenska lagstiftningen, har man att jemföra stadgandena i kap. 1 Strl. «om dem, som svensk straffrätt underkastade äro,» med de föreskrifter i 10 kap. RB., som angå laga domstol i brottmål. Man finner därvid, att medan § 23 i 10 kap. RB. närmare angifver, hvar ett brott bör anses föröfvadt, sådan förklaring saknas i 1 kap. Strl. Frågan blir därför, om uttrycket:

«brott, som någon begått inom riket», skall tolkas i öfverensstämmelse med 10: 23 RB. eller i annan anda. Det senare antager ASSARSSON ¹⁾ under förmenande, att lagstiftaren här velat låta verksamheten vara afgörande, så att sagda uttryck betyder straffbar handling, som någon utfört, då han vistades inom riket, oafsedt om dess verkan yppat sig utomlands. Med denna tolkning blir den af v. KRIES antydda oegentligheten möjlig; en brottslig handling kan på detta sätt enligt kap. 1 Strl. vara begången i Sverige, medan enligt 10 kap. RB. här ej finnes något forum delicti commissi. En person sänder t. ex. från Sverige till Danmark en s. k. helvetesmaskin. Då verksamheten faller inom riket, men verkan däraf inträder i annat land, skulle, därest ASSARSSONS mening godkändes, handlingen väl enligt strafflagen vara företagen inom riket och obetingadt underkastad svensk straffrätt, men behörigt forum saknas. Vi betvifla dock högeligen, att man är tvungen stanna vid detta föga tillfredsställande resultat. Då lagstiftaren icke aktat nödigt i 1 kap. Strl. uttryckligen uttala sig om grunderna för brottets lokala fixerande, synes man vara både berättigad och pliktig att häraf draga den slutsatsen, det lagstiftaren åtminstone icke förkastat den i 10: 23 uppställda principen. ²⁾ Onekligen hade lagstiftaren gjort sig skyldig till ett ganska groft fel, om han beträffande den materiella straffrätten, såsom ASSARSSON håller före, afgjordt omfattat den teori, som fäster sig vid verksamheten, men. oaktadt i annan. närstående del inom lagstiftningen motsatt princip är expressis verbis antagen, underlåtit bringa sin uppfattning till tydligt uttryck. De skäl. ASSARSSON åberopat, äro ej träffande; de äro hemtade från dels 8: 12 och dels 1: 2 Strl. ³⁾ Hvad särskildt angår sistnämnda lagrum, påpeka vi, att man genom att uteslutande lägga vikt på verksamhetsmo-

¹⁾ Inledning etc., sid. 213 ff.

²⁾ Af denna mening är äfven EHRENSVÄRD, sid. 100 ff.

³⁾ Jfr härom EHRENSVÄRD, med hvilken vi instämma.

mentet helt och hållet fränkänner staten straffanspråk i fråga om brott, hvilket har utländsk man till subjekt, och vid hvilket verksamheten är företagen i utlandet, medan de rättsstridiga verkningarna yttra sig i Sverige mot här sig uppehållande främlingar. ¹⁾ Lagens mening är gifvetvis icke sådan, och redan häri ligger tillräcklig anledning att starkt ifrågasätta giltigheten af ASSARSSONS tolkning. Staten åligger det att skydda rättstillståndet å sitt område, och härvid kan, enligt de grundsatser, som i civiliserade länder äro vedertagna, skillnad icke göras emellan statens ständiga och tillfälliga undersåtar.

Kan det alltså icke försvaras att med underkännande af det moment, som i 10: 23 RB. betonas, uteslutande framhålla verksamheten, så bör man å andra sidan icke gå så långt, att berörda moment ensamt tillägges betydelse. Här för kan ej uppletas något tvingande skäl. Fast hellre talar allt för att låta icke blott brottets *omedelbara* verkan utan äfven verksamheten, hvilken lagstiftaren vid affattandet af §§ 1 och 2 i kap. 1 Strl. väl närmast tänkt på, gifva upphof åt ett straffanspråk. Härigenom kommer man till de för den materiella straffrätten mest tillfredsställande resultaten och i öfverensstämmelse med de tendenser, hvilka göra sig gällande i utlandets rättskipning. ²⁾

¹⁾ Praktiskt sedt har detta fall ej mycket att betyda, ty först och främst föreligger den faktiska möjligheten att straffa, endast om staten får tillfälle att inom sitt område gripa den brottslige eller kan utverka hans utlemnande, och vidare lärers väl denne icke undgå att i utlandet blifva dragen till ansvar. Endast så framt den främmande staten skulle lägga vikt på den ort, hvarest verkan uppkommit, och således icke indraga brottet under sin straffrätt, uppstode en lucka i den internationella lagstiftningen.

²⁾ Jfr för öfrigt härom EHRENSVÄRD, sid. 102 ff. — Låter man blott brottets omedelbara verkan grunda ett straffanspråk, går den utländing straffri, som under sin vistelse i Sverige låter något komma sig till last, hvilket i utlandet framkallar en effekt, innefattande kränkning af en utländsk medborgares rätt.

IV. Forum connexitatis.

I de föregående kapitlen har hänsyn tagits endast till det förhållandet, att *en* person är tilltalad för *ett* brott. De kompetensregler, som under denna förutsättning äro antagna, kunna och böra emellertid vara underkastade modifikationer med afseende därå, att straffbara handlingar stå till hvarandra i ett nära sammanhang, som gör önskligt, att de blifva föremål för en gemensam rättegång. Det sammanhang, hvarom här är fråga, gifver begreppet *konnexitet*. Så framt de konnexa handlingarna enligt de vanliga bestämmelserna om behörigheten höra till samma domstol, finnes intet hinder för deras gemensamma processuella behandling, men om så ej är fallet, erfordras för dylikt ändamål särskilda kompetensföreskrifter; det blir nödvändigt att göra just konnexiteten till kompetensgrund, att införa ett *forum connexitatis*. Detta forum förutsätter således, att en domstol på grund af det sammanhang, som förefinnes emellan ett brottmål, i fråga om hvilket i och för sig domstolen är behörig, och ett annat mål, med afseende å hvilket sådan behörighet icke är för handen, får sin kompetens utsträckt till det senare.¹⁾

Forum connexitatis har ej så gamla anor som de tre ordinära fora, hvilka vi lärt känna inom straffprocessen. För romerska rätten²⁾ var det okänt och detsamma gäller

¹⁾ GERAU, sid. 554 ff.; ZACHARIÆ, sid. 373 ff.; GEYER, sid. 373 ff.; GLASER, Handbuch II, sid. 76 ff.

²⁾ Under questionsprocessens period, då det fans en särskild quæstio för hvarje brott, kunde det till följd häraf ej vara tal om ett gemensamt förfarande för olika brott, hvartill en person gjort sig

om Gemeine Recht ¹⁾ och den äldre franska rätten. ²⁾ Den nyaste straffprocesslagstiftningen har däremot allmänt erkänt oundgängligheten af ifrågavarande forum, hvarvid man dock haft öppet öga för, att föreningen af konnexa mål långt ifrån obetingadt är önskelig eller ens möjlig. Konnexiteten har därför icke tillagts betydelsen af en fast princip för arbetsfördelningen emellan domstolarna, utan hithörande stadganden äro affattade på sådant sätt, att möjligheten står öppen att taga hänsyn till omständigheterna i hvarje konkret fall. Så till vida intager alltså forum connexitatis en extra ordinär ställning inom den moderna processen.

Beskaffenheten af det sammanhang, som spelar rollen af kompetensgrund, måste först och främst närmare utredas. Man skiljer emellan *objektiv* och *subjektiv konnexitet*: dels hänföra sig straffbara handlingar, företagna af olika personer, till ett och samma brott (objektiv konnexitet), och dels ha flera särskilda brott samma subjekt (subjektiv konnexitet).

Vid den objektiva konnexiteten har man framför allt i sigte det band, som förenar gerningsman och delaktige i egentlig mening, anstiftare och medhjelpare. Gerningsmannen och de delaktige sätta samtliga genom sin verksamhet betingelser för samma rättsstridiga resultat; det föreligger endast en enda rättskränkning, men till denna ha flere personer medverkat. I denna omfattning har den objektiva

skyldig; å andra sidan hörde gerningsmannaskap och delaktighet givetvis till samma questio, och exempel på ett samtliga medskyldige omfattande förfarande förekomma. Sedan questiones upphört att utöfva den dömande makten och den kejsrerliga magistratsjurisdiktionen trädte i stället, fasthölls så strängt vid forum delicti commissi, att vid sidan därom ej fanns rum för något forum connexitatis. Jfr PLANCK, Die Mehrheit der Rechtsstreitigkeiten, sid. 94 ff., 157 ff.; GEIB, sid. 362, 491; ZACHARLÆ, sid. 374 f.

¹⁾ PLANCK, Mehrheit, sid. 372, 432; ZACHARLÆ, sid. 375; HEFFTER, sid. 390 ff.

²⁾ HÉLIE, V sid. 529 ff.

konnexiteten vunnit godkännande i österrikiska, tyska och norska straffprocesslagarna äfvensom i danska förslaget.¹⁾ Code d'instruction criminelle innehåller väl icke någon uttrycklig bestämmelse om, att de till ett brott medverkande skola undergå en enda rannsaking, men att lagens mening är denna, har aldrig ifrågasatts och framgår dessutom till full evidens af åtskilliga stadganden; inom den franska doktrinen begagnar man sig för att beteckna det intima sambandet emellan de medskyldiges handlingar af uttrycket *indivisibilité*.²⁾ — Då konnexitetsbegreppet inom läran om forum tages till hjälp för att möjliggöra ett gemensamt förfarande beträffande gerningsman och delaktige, utgår man naturligtvis från den uppfattningen, att desse icke enligt de oafsedt detta begrepp, bestående kompetensföreskrifterna för sina handlingar skola svara inför samma domstol. Anses däremot austifatan och medhjälp vara begångna å samma ort som hufvudgerningen, så är domstolen därstädes såsom forum delicti commissi behörig att döma öfver alla de medskyldige, och om ett forum connexitatis kan och behöfver ej blifva tal. Frågan om delaktighetens gerningsort kräfver därför utredning. Låter man verksamheten bestämma gerningsorten, är tydligt, att gerningsmannens och de delaktiges handlingar icke, förutsatt att de företagits inom olika jurisdiktionsområden, ha samma forum. Och det samma antages gälla, äfven om effekten, vare sig den omedelbara eller slutliga, får utgöra kompetensgrund. Man anser nemligen de positiva lagarnas delaktighetslära vara byggd på den visserligen både teoretiskt och praktiskt sedt ohållbara förutsättningen, att den, som förleder en annan till att utföra ett brott eller främjar dess utförande, icke är, ens medelbart, upphofsman till den rättsstridiga effekten; kausal sammanhanget emellan denna och delaktighetshandlingen

¹⁾ Ö. S. O. § 56; T. S. O. § 3; N. S. P. L. § 133; D. F. § 70.

²⁾ HÉLIE, V sid. 532 ff.; GARRAUD, sid. 544.

anses afbrutet. Anstiften och medhjelp betraktas såsom delaktighet i en *annan persons brott*, och från denna ståndpunkt är den delaktiges handling begången där, hvarest han förledde den andre till att utföra brottet eller befrämjade dess tillkomst. Hvad angår processlagarnas ställning till detta spörsmål, så är man däraf, att de aktat nödigt uppställa konnexiteten såsom kompetensgrund, berättigad draga den slutsatsen, att delaktighetens gerningsort icke ansetts sammanfalla med hufvudgerningens. Österrikiska straffprocessordningen har uttryckligen stadgat, att den domstol, som är behörig i fråga om gerningsmannen, äfven besitter kompetens i fråga om de delaktige.¹⁾

Hvad nu yttrats om delaktigheten och dess förhållande till hufvudgerningen har icke afseende på den s. k. efterföljande delaktigheten, hvilken har en helt annan straffrättslig karaktär. Den ansluter sig till ett brott, som redan ligger färdigt, och om någon medverkan till detta brott kan alltså icke vara tal. I straffrättsligt hänseende intager den efterföljande delaktigheten en fullt sjelfständig ställning till hufvudbrottet, och denna materiella olikhet emellan den efterföljande och den egentliga delaktigheten öfvar med nödvändighet inflytande äfven i processuellt hänseende. Det oaktadt hänföres ofta äfven ifrågavarande s. k. delaktighet under konnexitetsbegreppet, och skäl härför saknas ingalunda. Tyska straffprocessordningen har förklarat sig för denna utsträckning af begreppet,²⁾ och jemväl i franska rätten, som icke lemnar någon allmän bestämning på hvad det innebär, att brott äro konnexa, utan endast anför exempel, torde begreppet hafva denna omfattning.³⁾ Af de öfriga förenämnda lagverkens hithörande stadganden framgår

¹⁾ § 55.

²⁾ § 3: «Ein Zusammenhang ist vorhanden, — — wenn bei einer strafbaren Handlung mehrere Personen als Thäter, Theilnehmer Begünstiger oder Hehler beschuldigt werden.»

³⁾ Code d'instr. crim. Art. 227.

väl ej med full tydlighet, huruvida den efterföljande delaktigheten skolat därunder inbegripas, men säkerligen bör detta antagas, då lagarna icke kunna ha velat utestänga möjligheten af den stundom med stora fördelar förenade gemensamma undersökningen af hufvudbrottet och den handling, som följer efter och till detta ansluter sig.

Subjektiv konnexitet är, såsom vi antydte, för handen, då flera brottsliga handlingar ligga samma person till last. Förhållandet emellan brott, hvilka ha samma subjekt, kan som bekant gestalta sig på tre olika sätt, hvilka angifvas med beteckningarna ideell och reell konkurrens samt fortsatt förbrytelse. Endast den reella konkurrensen bildar begreppet subjektiv konnexitet. Ej att förstå så, som om de handlingar, hvilka formellt sammanträffa eller utgöra fortsättning af ett och samma brott, icke skulle vara att underkasta ett gemensamt förfarande; tvärtom bör den processuella föreningen betraktas såsom en gifven följd af dessa brottsrelationers egendomliga natur. Vid ideell konkurrens föreligger endast en enda handling i trängre mening, d. v. s. verksamheten är gemensam för alla förbrytelserna, vare sig till dem höra i yttre måtto skilda rättsstridiga effekter eller ej. Häraf följer, att, om verksamheten får konstituera forum delicti commissi, den omständigheten, att densamma innefattar flera brott, är utan betydelse för frågan om forum. Med flertalet brott följer ej ett flertal fora, och för forum connexitatis finnes således ej någon plats. Men äfven om man hyser annan åsigt angående gerningsorten, kan det, så framt man tillbörligen beaktar den ideella konkurrensens säregna natur, icke under några förhållanden komma i fråga att, för den händelse verksamheten gifvit upphof åt rättsstridiga effekter, som inträffat inom olika jurisdiktionsområden, låta hvarje effekt medföra behörighet för den domstol, inom hvars domkrets effekten inträdt, och blott med anlitande af konnexitetsbegreppet tillerkänna någon af domstolarna en extraordinär behörighet beträffande brotts-

ligheten i dess totalitet. Då förloppet är helt och hållet enhetligt, är det stridande mot sakens natur att i processuellt afseende dela på detsamma; däraf att brotten ha ett moment, nemligen verksamheten, gemensamt, och detta helt naturligt ej kan blifva föremål för mer än ett enda fastställande, framgår, att behörigheten alltid måste sträcka sig till all den brottslighet, som ligger den skyldige till last. — Med den fortsatta förbrytelsen är förhållandet enahanda. De särskilda handlingarna bilda i juridiskt afseende en enhet; det föreligger från straffrättslig synpunkt ett enda brott, och detta får icke med hänsyn till frågan om forum söndras i sina beståndsdelar. Den fortsatta förbrytelsen är väl begången öfverallt, där någon af handlingarna företagits, men hvarje sådan ort är gerningsort icke blott för *en* handling utan för alla. Bedömandet bör gå i samma riktning som då ett brott faktiskt upplöser sig i flera verksamhetsakter, af hvilka en hvar uppfyller alla fordringar på ett fullbordadt brott, men hvilka tillhopa för en naturlig uppfattning framstå såsom en enda handling. Om t. ex. en person förföljer en annan genom olika jurisdiktionsområden och därunder tilldelar honom upprepade slag, torde väl ingen falla på den tanken att anse hvarje domstol kompetent blott i fråga om hvad som inträffat inom dess domvärjo. Och rättsligt ställer sig saken ej annorlunda, om de delar, hvaraf brottet utgöres, bilda handlingar i stället för handlingsmoment. Inom processrättsdoktrinen uppfattar man allmänt den ideella konkurrensen och den fortsatta förbrytelsen, hvad angår forum, på det sätt, som vi här förfäktat vara det enda riktiga. Äfven de nyare lagarna intaga samma ståndpunkt, hvilket synes däraf, att de bestämma begreppet subjektiv konnexitet så, att den ideella konkurrensen icke inrymmes därunder, ¹⁾ samt att de lagar, hvilka

¹⁾ Subjektet konnexitet är enligt Ö. S. O. § 56, T. S. O. § 3 samt D. F. § 70 för handen, då en person föröfvat *flera* brottsliga handlingar.

lemnna närmare föreskrifter om gerningsorten i och för fastställande af forum delicti commissi, därvid äfven fästa sig vid den fortsatta förbrytelsen. ¹⁾

Vi komma alltså till det resultat, att forum connexitatis ej ifrågakommer vid ideell konkurrens och fortsatt förbrytelse; det är ej från sammanhanget emellan olika brott som en domstol hemtar sin befogenhet att med all den föreliggande brottsligheten taga befattning, utan befogenheten grundas därpå, att brottsligheten i dess helhet är i lokalt hänseende fixerad till en punkt inom domstolens domvärjo. Däremot intaga de förbrytelser, hvilka reellt sammanträffa, i förhållande till hvarandra en i allo sjelfständig ställning. Endast på grund af det sammanhang, som ligger däri, att de ha samma subjekt, kunna de sammanföras till *en* domstol, bortsedt nu därifrån, att de lagar, t. ex. den tyska, hvilka gifva rätt att välja emellan forum delicti commissi och forum domicilii bereda tillfälle att vid det senare, oberoende af konnexitetsbegreppet, beifra samtliga af en person å olika orter föröfvade förbrytelser.

De skäl, som föranledt tillskapandet af ett forum connexitatis, stå i samband med statens intresse af en säker, snabb, billig och konsekvent rättskipning. Vid undersökning af de synpunkter, hvilka här göra sig gällande, måste man skilja emellan den objektiva och den subjektiva konnexiteten, då den helt olika beskaffenheten af det sammanhang, som vid dessa båda konnexitetsarter är i fråga, gifver upphof åt vidt skilda spörsmål.

Hvad först angår den objektiva konnexiteten samt närmast den egentliga delaktigheten och dess förhållande till hufvudgerningen, så ha de skäl, som tala för gemensam process, sin grund förnämligast i delaktighetens accessoriska ställning till hufvudgerningen och de medskyldiges förhållande till hvarandra. Delaktighetens straffbarhet är betingad

¹⁾ Ö. S. O. § 51; jfr ULLMANN, Lehrbuch, sid. 221. D. F. § 62.

af hufvudgerningens. Ett nödvändigt villkor för, att en person skall kunna fällas till ansvar för anstiftan eller medhjälp, är, att hans handling ansluter sig till ett brott; kommer ett sådant aldrig till stånd, eller har hufvudhandlingen icke någon brottslig karaktär, föreligger ej heller anstiftan eller medhjälp. Men ej endast delaktighetens straffbarhet öfver hufvud utan ock graden af dess straffbarhet är beroende af hufvudgerningen; dess egenskap af försök eller fullbordadt brott samt den rättsstridiga effektens mer eller mindre svåra beskaffenhet bestämma delaktighetens objektiva karaktär. Af denna delaktighetens intima relation till hufvudgerningen följer, att undersökningen angående den förre måste omfatta jemväl den senare. Att nu låta dem undergå gemensam behandling sparar tid, möda och kostnader; utredning och bevisning skulle i händelse af skilda undersökningar blifva delvis desamma i alla målen.¹⁾

Mot att göra de medskyldiges handlingar, hvar för sig och vid sitt forum, till föremål för rättegång talar ock hänsynen till rättskipningens konsekvens. Då det ej gerna är möjligt att vid olika tillfällen framlägga alldeles samma processmaterial, och då dessutom, äfven om detta alltid ginge för sig, domstolarnas uppfattning af samma fakta ändock skulle allt som oftast förete en eller annan skiftning, måste vid flerfaldig pröfning af samma sak motsatta domslut ej sällan komma att stå emot hvarandra. Härigenom minskas förtroendet och aktningen för rättskipningen, och särskildt när det gäller straffrättskipningen, är detta betänkligt. Från denna synpunkt ligger vigtt uppå ett gemensamt förfarande beträffande samtliga medskyldige, och såsom ett medel härtill kommer forum connexitatis i betraktande.

För ett riktigt resultat gifva slutligen flera skilda förfaranden ej samma säkerhet som ett samfäldt. Endast ge-

¹⁾ Jfr PLANCK, Mehrheit, sid. 433 f.

nom att samtidigt och emot hvarandra höra alla medskyldige kan man ernå en fullständig och klar bild af deras inbördes förhållande samt af hvars och ens verksamhets betydelse för den rättsstridiga totaleffekten. Det samtidiga förhöret är ock ett viktigt medel att komma till visshet om hvars och ens skuld. Den enes utsagor, sammanställda med den andres, erbjuda ofta den bästa ledning till sanningens utletande, ja denna väg torde mången gång vara den enda, på hvilken utredning står att vinna.

Ej på långt när så kraftiga argument kunna åberopas för den efterföljande delaktighetens indragande i den för gerningsmannen, anstiftaren och medhjelparen gemensamma processen. Då denna art af delaktighet i sjelfva verket omfattar delicta sui generis, bortfalla hufvudsakligen de skäl, som beträffande delaktigheten i egentlig mening hemtats från dess accessoriska ställning till hufvudgerningen. Under det att det samfälda förfarandet emot alla dem, som medverkat till en rättskränkning, i allmänhet är ett oundgängligt villkor för ett rättvist bedömande af hvars och ens straffbarhet, kan detsamma icke sägas om den till efterföljande delaktighet skyldige i förhållande till gerningsmannen och de med honom medskyldige. Det processmaterial, som speciellt angår den förstnämnde, är i regeln utan betydelse för domen öfver de senare. I betraktande häraf äro några författare af den åsigten, att det icke kan vara tal om forum connexitatis för ifrågavarande slag af brottslig verksamhet. ¹⁾ Så säger ASSARSSON ²⁾ — med anslutning till det fall, att en person, utan att vara egentligen delaktig i ett brott, har sålt gods, som genom brottet, honom veterligt, är tillgripet — att det skulle vara orimligt, om man, därför att säljaren haft kunskap om tillgreppet, eller därför att samma gods varit föremål för båda brotten, fordrade, att försäljningen skulle blifva föremål för ramsakning och dom vid samma

¹⁾ MITTERMAIER, i Archiv des Criminalrechts, sid. 273 f.

²⁾ Inledning etc., sid. 221 f.

Rätt, som tillgreppet. Men detta är säkerligen att gå för långt. Efterföljande delaktighet förutsätter, att ett brott föregått; dess straffbarhet är däraf beroende, och det måste således städse fastställas, att den gerning, till hvilken delaktigheten hänför sig, är brottslig. Detta fastställande kan lämpligen ske i sammanhang med raunsakningen om hufvudbrottet. Har därför hufvudbrottet icke varit underkastadt undersökning, ligger det ingalunda något orimligt i, att rättegången angående den efterföljande delaktigheten förläggas till det förras forum. Såsom källa till sanningens utforskande i fråga om hufvudbrottet spelar ofta undersökningen beträffande delaktigheten den största rol; det gäller framför allt om den art af delaktighet, som består i brottslig befattning med olofligen åtkommet gods. Förhållandet emellan tjuften och den, som måhända yrkesmässigt egnar sig åt undandöljande af eller handel med tjufgods, är vanligen af allra intimaste beskaffenhet; med afseende härå bör ock utväg ha beredts för deras lagförande gemensamt.

Sammanförandet af objektivt konnexa mål i ett enda förfarande är ingalunda förbundet med blott fördelar; äfven olägenheter kunna vara därmed förknippade, och dessa framträda, i samma mån som antalet förenade mål är större. Sålunda leder föreningen lätt till en vidlyftighet, som försvårar öfverskådligheten och redan i undersökningen; genom mängden af det material, som indrages i processen, kan det bli hardt när omöjligt att behålla öfversigten öfver dess alla delar. Detta har ej särdeles mycket att betyda i en skriftlig process men så mycket mer i en muntlig. Skall domen grundas omedelbart på hvad som muntligen bringas till domarens kännedom, får detta ej ha större omfång, än att det kan bibehållas i minnet och i medvetandet ordnas till en både fullständig och klar totalbild. Af hänsyn härtill är ej möjligt att utan begränsning genomföra föreningen. Särskildt resa sig betänkligheter emot sammanförandet af mål, hvilka blott medelbart sammanhänga. (Ge-

nom kombination af objektiva och subjektiva konnexa fall erhåller man begreppet medelbar konnexitet.¹⁾ Om en person är delaktig i flera brott, så komma nemligen de mål, hvilka angå hans medskyldige i de olika brotten, i medelbart sammanhang. Går man vidare på denna väg, säger det sig sjelf, att ett mycket betydligt antal mål kunna träda i relation till hvarandra. Den riktiga begränsningen härvidlag synes det ej vara möjligt genom en allmän regel fastställa, utan omständigheterna in concreto få afgöra, hvad ändamålsenligheten påkallar. Af lagarna har endast den österrikiska uttryckligen nämnt den medelbara konnexiteten och därmed ock dragit gränserna för begreppet;²⁾ enligt nämnda lagbestämning innebär det, att af flera personer, hvilka äro medskyldige i ett brott, någon i förening med andra personer ytterligare föröfvat straffbara handlingar.

Den processuella behandlingen af reellt sammanträffande brott, hvilka föröfvats inom olika domkretsar, erbjuder mångfaldiga svårigheter. Af intresse är den subjektiva konnexiteten företrädesvis till följd däraf, att strafflagarna till brottskonkurrensen knyta särskilda regler för brottens bestraffande. Ett hvart af flera brott, hvartill samma person gjort sig skyldig, bestraffas icke för sig, utan i allmänhet får den brottslige försona samtliga sina missgärningar med ett gemensamt straff. Hithörande regler göra det emellertid nödvändigt, att alla brotten underkastas ett gemensamt förfarande. Så långt är saken klar; det tvistiga börjar först, då man vill besvara frågan, hur långt det gemensamma förfarandet skall sträcka sig. Straffrättens grundsatser angående bestämmande af straff vid reell konkurrens kunna nemligen tillgodoses, äfven om icke brotten undergå gemensam *rannsaking*. Om hvart brott vid sitt forum göres till föremål för undersökning och dom, kan ett efterförfarande föranstaltas, hvarigenom de ådömda straffen förenas

¹⁾ GLASER, Handbuch II, sid. 79.

²⁾ § 56.

till ett helt. I en skriftlig process finnes dessutom ej något hinder för, att efterförfarandet afser icke blott sammanläggning af förut ådömda straff utan straffrågan i dess helhet, medan skuldfrågan afgöres beträffande hvar särskildt brott vid dess forum. Då här talas om forum connexitatis, åsyftas ej ett dylikt alla brotten omfattande efterförfarande utan en förening, som beträffande dem alla sträcker sig äfven till skuldspörsmålet.

De synpunkter, som framställa sig, då man vill undersöka, huruvida vid reellt sammanträffande af brott forum connexitatis är rättfärdigadt, föra hvar för sig till olika resultat. Från synpunkten af en lätt bevisföring utfaller pröfningen hufvudsakligen emot antagandet af forum connexitatis. Bevismedlen äro lättast tillgängliga, där brottet är begånget, och med hänsyn härtill måste ofta en alla brotten afseende rannsaking vid forum delicti commissi för ett af dem medföra stora svårigheter och ökade kostnader. Å andra sidan får icke förbises, att så väl statens som den tilltalades intresse går ut på att få målen så fort som möjligt afgjorda, och att detta syfte gemenligen snarare vinnes, om de helt och hållet utageras vid samma domstol, än om de fördelas på flera och därefter sammanföras i ett efterförfarande. Ty äfven om bevisföringen i hvar särskildt mål bäst försiggår vid dess forum, så kan denna tidsbesparing mer än uppvägas genom det uppehåll, som föranledes af den tilltalades successiva inställande vid olika domstolar. Och om den tilltalade är häktad, både beredes honom lidande genom de särskilda rannsakingarna vid domstolar i olika delar af landet och tillskyndas staten i och för den häktades transporterande dryga utgifter. Dessa missförhållanden framträda i högre grad, i samma mån antalet föröfvade förbrytelser är större; i synnerhet göra de sig gällande, då en person yrkesmässigt begått brott. Bedrägeribrotten erbjuda i detta sammanhang ett lämpligt exempel. Det inträffar ofta, att personer i stor skala genom användande

af enahanda svikliga tillvägagångssätt bedraga sig till penningar. I sådant fall anses reell konkurrens föreligga. Att här göra hvart bedrägeribrott till föremål för rannsakning i gerningsorten är synnerligen otillfredsställande. Brotten stå genom sin yrkesmässiga karaktär i nära förbindelse, ja äro att betrakta nästan såsom ett helt. Åtal för hvart brott vid dess forum medför, att den skyldige måste under längre tid skickas från den ena domstolen till den andra, och detta är så mycket förkastligare, som ofta brottens mängd gör, att en del af dem icke kan tagas i betraktande vid fastställandet af det gemensamma straffet, som ju icke får öfverskrida ett visst maximum. — Slutligen gifver det gemensamma förfarandet för subjektivt konnexa brott i ett afseende säkerhet för ett grundligare och följaktligen riktigare bedömande. Därigenom att undersökningen utsträcker till alla de straffbara handlingar, hvilka ligga den brottslige till last, får domstolen en djupare inblick i hans subjektivitet och kan således bättre afgöra straffrågan, så vidt den sammanhänger med brottens subjektiva sida. Anmärkas bör dock, att brottens hopkedjande från processens början till dess slut icke är en oundgänglig förutsättning härför. Såsom redan är antydt, är det nemligen i en på skriftlighet byggd rättegång möjligt att skilja emellan fastställandet af skulden och bestämmandet af straffet samt förlägga den förra delen till hvarje brotts särskilda forum, medan den senare beträffande alla brotten tillägges en enda domstol, hvilken sålunda erhåller den för ett allsidigt beaktande af brottens subjektiva sida nödiga överblicken.

Då de skäl, som tala för forum connexitatis, ha sin grund däri, att sammanhanget emellan mål påkallar ett gemensamt förfarande, förmår gifvetvis konnexiteten spela rolen af kompetensgrund, endast så framt målen samtidigt kunna blifva föremål för behandling. Det säger sig sjelf, att om någon af flera reelt konkurrerande förbrytelser redan blifvit med dom afhjelpt, det ej bör vara tal om att

med afvikande från de vanliga kompetensreglerna hänvisa de öfriga till den domstol, som med det förut afdömda målet tagit befattning. Äfven i fråga om den objektiva konnexiteten gäller detsamma. Har hufvudgerningen blifvit bedömd, finnes ej anledning att anhängiggöra ett mål, som angår en delaktig, vid hufvudgerningens forum, så vidt det är ett annat än delaktighetshandlingens. Några afsevärda förmåner stå ej härigenom att vinna. Visserligen sträcker sig icke rättskraften hos den dom, som fällt gerningsmannen, till de delaktige, så att gerningsmannens brottslighet, som ju utgör den nödvändiga förutsättningen för straffanspråket emot anstiftaren och medhjelparen, gäller emot dem såsom fastställd; ¹⁾ bevisning, som hänför sig till hufvudgerningen, är därför ingalunda utesluten i det särskilda målet emot den delaktige. Men det torde ytterst sällan inträffa, att sådan bevisning kommer före; i regeln ligga handlingarna i hufvudmålet uteslutande till grund för domen öfver den delaktige i det afseende, hvarom nu är fråga. Och dessa kunna utan svårighet företes vid hvilken domstol som helst, medan den bevisning, som har den delaktiges egen verksamhet till objekt, lättast åvägabringas, där verksamheten företagits.

Den föregående framställningen gifver vid handen, att föreningen af konnexa mål icke bör vara obligatorisk utan fakultativ; då föreningen stundom är, stundom icke är ändamålsenlig, måste en lags bestämmelser härom vara så affattade, att de medgifva full frihet att taga hänsyn till omständigheterna i hvarje särskildt fall. I den moderna processen har man beaktat detta. Tyska straffprocessordningen ²⁾ har

¹⁾ Däremot torde, enligt den uppfattning, som hos oss är den allmänna, en dom, som frikänner gerningsmannen, sträcka sina verkningar äfven till de delaktige; för rättskraft förutsättes ej här identitet med hänsyn till den tilltalades person. Inom doktrinen är denna fråga mycket omtvistad. Jfr GEYER, sid. 840; LÖWE, sid. 451; HAGERUP, sid. 268; PLANCK, Systematische Darstellung, sid. 138.

²⁾ § 13.

lagt i åklagaremaktens hand att anhängiggöra konnexa mål vid en och samma domstol och stadgat, att föreningen kan ske vid hvarje domstol, som är behörig i fråga om något af målen för sig; skillnad göres ej härvid emellan principal och accessorisk skuld, hvadan målen kunna sammanföras lika väl vid den delaktiges som vid gerningsmannens forum. Det samtidiga anhängiggörandet vid samma domstol är dock ej ett villkor för gemensam rättegång; sådan kan åvägbringas, äfven för det fall att åtal från början inledts vid olika domstolar. Lagen föreskrifver härför en ganska omständlig procedur. Föreningen beror nemligen under denna förutsättning på yrkande af de åklagare, som med de särskilda målen ha befattning, och på öfverenskommelse emellan domstolarna. Kommer emellertid förening icke på detta sätt till stånd, eger högre domstol, så framt någon åklagare eller tilltalad det påyrkar, fatta beslut i frågan. — Enligt norska lagen ¹⁾ skola konnexa mål sammanföras i en enda rättegång, «forsaavidt det lader sig gjøre uden væsentlig Forhaling eller Vanskelighed»; bedömandet häraf tillkommer den, som anhängiggör saken, och därefter domstolen, hvilken har makt att åter upphäfva föreningen. ²⁾ Om åtalsrätten beträffande de särskilda brotten tillkommer olika personer, erfordras för föreningen öfverenskommelse dem emellan, hvarmed dock ej åsyftas det fall, att flera allmänna åklagare äro kompetenta; i sådan händelse kan nemligen den öfverordnade åtalsmyndigheten meddela beslut i ämnet. Liksom tyska lagen, bestämmer den norska, att de konnexa förbrytelserna kunna gemensamt beifras vid hvarje domstol, som är forum för något af brotten. — Österrikiska straffprocessordningen ³⁾ gör det till *regel*, att konnexa mål skola bilda en enda rättegång och på en gång afgöras i gemensam dom. Behörig är bland flera domstolar, som kunna

¹⁾ § 133.

²⁾ § 134.

³⁾ § 56.

komma i betraktande, den, hvilken kan åberöpa prevention. Korrektivet emot ett olämpligt sammanförande af konnexa mål ligger i domstolens befogenhet att, vare sig efter yrkande eller ex officio, besluta, det beträffande någon af de straffbara handlingarna eller någon af de tilltalade ett särskildt förfarande skall föras och bringas till afslutning; såsom grunder för ett sådant beslut nämner lagen, att därigenom dröjsmål undvikas, förfarandet underlättas eller häktningstiden för en tilltalad förkortas.¹⁾ — Äfven danska förslaget²⁾ har gjort det till en plikt att, där åtal för konnexa förbrytelser samtidigt eger rum och utgår från åklagaremakten, förena målen vid någon domstol, som är forum för ett af brotten. Ett gemensamt förfarande kan anordnas, äfven om målen blifvit hvart för sig anhängiggjorda; beslutanderätten tillkommer den af domstolarna, som är de öfriga öfverordnad, eller om detta ej är förhållandet med någon af dem och enighet ej råder, den gemensamma öfverrätten.³⁾

Bandet emellan konnexa mål, hvilka knutits samman i ett förfarande, bör gifvetvis ej vara oupplösligt. En ovillkorlig regel, att målen skola, sedan de en gång sammanförts, följas åt ända till dom, kan ej annat än föra med sig olägenheter. Med domen måste ofta komma att anstå, äfven då uppskof ej påkallas af hänsyn till sakens utredning i dess helhet; den andel, en person har i ett brott, kan vara af mycket underordnad betydelse, och i sådant fall bör icke undersökningens utsträckande till denne vålla, att processen för de öfrige förlänges. Man finner ock, att lagarna medgifva upplösning. Detta är fallet ej blott, efter hvad ofvan är antydt, med österrikiska och norska lagarna

¹⁾ § 57.

²⁾ § 70.

³⁾ § 73. — Förslaget medgifver domstol att förena äfven icke konnexa mål, dock endast så framt ingen af parterna gör invändning däremot.

utan jemväl med den tyska, liksom ock danska förslaget innehåller bestämmelse härom. Enligt tyska lagen sker upplösningen på samma omständliga och, såsom det synes, opraktiska sätt som föreningen, när den beslutas af domstol; danska förslaget har åter, i likhet med österrikiska och norska lagarna gifvit den domstol, vid hvilken det gemensamma förfarandet är före, afgöranderätt.¹⁾ Då föreningen emellan de konnexa målen upphäfves, uppstår fråga, huruvida de mål, beträffande hvilka domstolens kompetens haft sin grund i deras af konnexiteten påkallade behandling gemensamt med annat mål, nödvändigt skola förvisas till sina rätta fora eller fortfarande få handläggas vid samma Rätt. Det senare medgifva sistnämnda två lagar äfvensom danska förslaget; det beror på domstolen att härom fatta beslut.

¹⁾ § 72.

V. Gällande svensk rätt.

§ 1. Forum enligt 10: 21 första punkten och 10: 23 RB jemte undantag därifrån.

Med den äldsta germanska rättens karaktär af en personlig förbunds rätt, upprätthållen af fridsförbunden, hvilka garanterade sina medlemmar skydd för person och egendom, var mest öfverensstämmande att göra forum domicilii till forum i brottmål.¹⁾ Både målsegandens och svarandens forum domicilii kunde från denna synpunkt komma i fråga; ett hänvändande till det förra innebar en af målseganden till sitt eget fridsförbund riktad anhållan om upprättelse, medan å andra sidan ansvarspåståendets framställande vid svarandens forum syntes vara en konsekvens däraf, att den nes fridsförbund icke kunde tillåta något ingrepp i hans rättssfer, med mindre än att det sjelf pröfvat, om förutsättningarna därför voro för handen. I den äldre svenska rätten liksom i den germanska öfver hufvud torde antydda uppfattning ha varit den ursprungliga, men redan i landskapslagarna har dock forum delicti commissi vunnit erkännande,²⁾ till grund hvarför väl, såsom NORDSTRÖM antager, från början legat den omständigheten, att målseganden vanligen i gerningsorten har sitt hemvist.

Genom sina föreskrifter om hvar nämnd skulle till sättas, visa Götalagarna, att öfver brott skulle rannsakas och dömas i gerningsorten. Så säges i VgL. II Add. 2: 14:

¹⁾ NORDSTRÖM, sid. 564 ff.

²⁾ UPPSTRÖM, Öfversigt af den svenska processens historia, sid. 20 f.; BJÖRLING, sid. 64.

«I þy hæræþe scal nempd gangæ sum iordþ ligger, æller giærning görs.»

I ÖgL. Eps. X. 2:

«Nu skal um all epzsöre hæræzsnæmd uita huat þær ær sant um, þön hæræzs næmd sum af þy hæræþe ær sum gærþin uær gör i». ¹⁾

I UL MB XLVII: 5 lemnas särskild bestämmelse för det fall, att en förbrytare blef gripen i annat landskap än det, i hvilket han begått brottet. Det heter här:

«Nu stiael man ok i andru lanzskapi fangin wærpær, ok kiænnis sialwær wiþ sinæ giærning, orkær malseghande han þær laghlikæ til winnæ sum han far han, taki þær þiufts ræt; orkær han æi, þa föri han þitt han giærning giörþi, ok þær a han laghwinnaes upp a rætt sin.»

Af detta lagrum framgår, att forum delicti commissi äfven enligt Upplandslagen var regel, men att det här undantagsvis fått en mera subsidiär ställning; det inträdde endast, så framt rannsaking i gerningsorten var för bevisnings åstadkommande nödig, hvaremot, om bevisningen icke förorsakade några vanskligheter, målseganden kunde vända sig till tinget, där den brottslige gripits (forum deprehensionis). Samma stadgande förekommer äfven i SmL þjB XII: 6 och VmL II MB XXX: 5.

I Landslagarna säges uttryckligen, att ett brottmål hör till domstolen i den ort, där förbrytelsen blifvit föröfvad. Så i MELL þgB XVIII: 1: «Ok gifs manne sak, han skal værias ællæ fællas þer gerningin giörþis, ok böte þer sum han bor»; hvilket stadgande nästan ordagraut upprepas i KrLL TgB XXIV: 1. ²⁾ Med den för hela riket gemensamma Landslagen bortfölla helt naturligt alla bestämmelser, som afsågo förhållandet emellan inbyggare i olika landskap.

¹⁾ Se ock VgL. II Add. 7: 25; 10.

²⁾ Se ock MELL EpsB XXVIII, XXXIX: 2. KrLL EdsB XXII, XXXV; HögmB I; Draap m. vilia XII.

Regeln om forum delicti commissi återfinnes jemväl i MESL RB XII: 4: «Ther skal gerningen ransakas hon gör ær, ok bötes ther man bygger». ¹⁾ Den gälde äfven för den händelse, landsbo begick brott inom stadens område eller omvänt stadsbo på landet. ²⁾

Samma princip uttalas sedan' tid efter annan i författningarna intill 1734 års lag ³⁾ samt har blifvit bibehållen såväl i denna som i Lagkommittéens och Lagberedningens processförslag. ⁴⁾

Hufvudbestämmelsen i gällande lag om behörig domstol i brottmål innehålles i 10: 21 RB: «Brott och missgierningsmål, svårare och mindre, ransakes och dömes ther gierningen giord är, ehvad Rätt han eljest hörer til, som brutit.» — Härmed bör till en början jemföras Kongl. Brefvet den 21 April 1738, ⁵⁾ i hvilket det heter: «Lagen har uti thet Capitlet om foro competenti, eller Laga domstol i

¹⁾ Med lagarnas uttryck, att den brottslige skall böta, där han bor eller bygger, afses, att domen, hvarigenom till böter dömts, skulle därstädes exsequeras. Jfr BJÖRLING, anf. arb. sid. 62 ff. Man får således icke tänka sig en fördelning af målet på olika domstolar så, att den ena domstolen afgjorde skuldfrågan, den andra straffrågan. — RÅLAMB anmärker med hänvisning till Stadslagens stadgande (sid. 133): «Man finner uthi vår Lagh klare ord, at thär skal gärningen ransakas hon gjord är;» samt (sid. 136): «Uthi Criminalibus söker actor thet forum hwar gärningen är giord. Skiühl her till lägger CARPZOVIVS, locus delicti är violeradt, och förthenskul skola andre aff hans Exempel som blifwer straffadt, affskräckias».

²⁾ KREÜGER, sid. 65 f.

³⁾ Se t. ex. Rättegångs-Ordinantien af 1614, 14:de Art.; Stadgan om eder och sabbatsbrott 1665, 15:de Art., m. fl.

⁴⁾ Lagkommittéens förslag till Rättegångs Balk, senare delen, kap. 1 § 12. Lagberedningens förslag till Rättegångs Balk, senare delen, kap. 1 § 12. Hvad angår Nya Lagberedningen, har denna, som bekant, i sitt betänkande angående rättegångsväsendets ombildning icke lemnat något detaljeradt förslag om domstols behörighet utan endast angifvit vissa grunder; men af Beredningens motiver till dessa synes, att den hyllar forum delicti commissi såsom regel. Se Betänkandet I, sid. 252 ff.

⁵⁾ JUSTIEN, sid. 34.

hvarjehanda Rättegångsmål, uti the föregående §§ determinerat och utnärkt forum domicilii, contractus, och forum rei sitæ, och sedan i 21 § i allmänhet utsatt forum delicti, eller then domstol, hvarest brott och missgärningsmål dömas skola, och at thet bör ske, ther gärningen giord är, fast än then, som brutit, under annan Rätt sitt hemvist hafva kunde; men om the personer, hvilka i anseende til theras tjenst och ämbete under något privilegieradt forum, eller särskildt förordnade domsäten, höra, är så mycket mindre i thenna §, eller i hela thet Capitlet något förordnat, som särskilte Förordningar therom utgångne äro, och Lagen uti 26 § i 10 Cap. sig på dem beropar.» Meningen med orden: «ehvad Rätt han eljest hörer til, som brutit», var således ej att i brottmål utesluta forum privilegiatum — de lemna alla till den sakliga kompetensen hänförliga regler oberörda — utan intet annat har skolat sägas, än att i brottmål gäller icke forum domicilii utan forum delicti commissi.

För tillämpning af regeln i 10: 21 är oundgängligt, att man vet, hvar enligt lagens uppfattning en brottslig gerning är gjord. Af sjelfva uttrycket: «ther gierningen giord är», är, efter hvad vi redan förut antydtt, ingen ledning att hemta, ty det kan lika väl betyda: där den brottslige personligen varit verksam; som: där den rättsstridiga effekten inträffat. Men äfven om lagstiftaren icke hade aktat nödigt närmare angifva sin mening, hade likväl den förstnämnda tolkningen af historiska skäl afgjort bort förkastas. För den äldre germanska rätten karakteristiskt är dess betonande af brottets objektiva sida; hufvudsaklig vikt lades på förbrytelsens yttre, i sinneverlden framträdande moment, medan dess psykiska faktorer, viljeskulden, föga beaktades. I brottet såg man vidare förnämligast ett ingrepp i annans rättssfer, och för denna dess egenskap trädde viljans straffbarhet i skuggan. Med denna uppfattning harmonierar det bäst att fästa afseende vid effekten; i denna

inneslutes skadandet af annans berättigade intresse, under det att handlingen i trängre mening eller brottslingens personliga verksamhet i alla de fall, då till brottet hör en icke med verksamheten sammanfallande effekt, är i och för sig den genom brottet kränkte likgiltig. På denna ståndpunkt kvarstår ännu väsentligen 1734 års lag, hvarom dess Missgerningsbalk nogsammt vittnar. Då det därför i 10: 21 RB stadgas, att brott skola rannsakas och dömas, där geringen är gjord, är det otvifvelaktigt, att lagstiftaren mera haft för ögonen effekten än verksamheten.

För den händelse verksamhet och effekt falla inom olika jurisdiktionsområden, och anledning till tvekan, om hvilken domstol rätteligen bör inskrida, kan yppa sig, har emellertid lagstiftaren förtydligat sin vilja; detta har skett i 10: 23 RB, som lyder: «Står någor i thet ena Häradet, och skadar then, som är i annat; svare ther skådan timade. Skrifver någor smådeskrift, och sänder then til annan ort; dömes ther then framgafs.»¹⁾ Med anslutning till de typiska fall, af hvilka doktrinen sedan gammalt betjenat sig för att frambära de skiftande åsigterna om locus delicti, har lagen här tagit ställning till frågan, hvar brottet skall anses begånget. De båda exemplen äro uttryck för en och samma princip, tillämpad på fall, som skilja sig från hvarandra genom arten af de verktyg, hvilka gerningsmannen använ-

¹⁾ Redan ABRAHAMSSON förtydligar på detta sätt TgB XXIV: 1. Han säger (sid. 646): «Står någor i det ena Häradet och der utur skader annan, som står i annat Härad, han swarar därest den andra blifwit skadat. Skrifwer någor någon Smådeskrift på det ena ställe, och öfwersänder den til ett annat ställe; Han bör swara, därest Smådeskrifften blifwit aflewererat.» — I Lagkommittéens förslag heter det ock, kap. 1 § 14: «Står någon i en domsaga och skadar den, som i annan domsaga är; svare der den var, som skadades»; § 15: «Skrifver man smådeskrift eller skrift, som eljest missfirmlig är, och sänder den till annan ort; svare der den framkom eller utspridd blef.» Samma bestämmelser förekomma i Lagberedningens förslag kap. 1 § 14 och 16 med en redaktionsförändring i § 14: «svare der denne var, *all* han skadades.»

der för att nå sitt mål. Vid det första tänker lagen tydligtvis därpå, att någon, stående invid gränsen emellan två härad, genom skott, kastning eller på annat dylikt sätt sårar en person, som befinner sig på andra sidan gränsen; i det andra exemplet begagnar den brottslige sig af annan persons hjälp för att få skriften med det straffbara innehållet bragt till den, emot hvilken brottet är riktadt. Den teori, som ligger till grund för denna kasuistik, är den förut utvecklade, hvilken lägger afgörande vikt på en emellan verksamheten och den slutliga effekten liggande punkt. Det är således ej lagens mening, att effekten eller det från brottets utförande skilda faktum, med hvars inträde brottet är fullbordadt, skall bestämma gerningsorten. Om den skadade dör å annan ort, än där han blifvit sårad, är ej forum där, hvarest döden inträffade, utan där, hvarest han befann sig, då såret erhöles. Den del af det brottsliga förloppet, som ligger senare i tiden än sistberörda moment, synes för den naturliga uppfattningen vara i förhållande till den personliga verksamheten mera fristående än den del, som, från verksamheten afsöndrad, finner sin afslutning med nämnda moment, och denna senare del anses därför vara en fortsättning af verksamheten, som sålunda varar, till dess de i rörelse satta krafterna nått brottsobjektet.

Den regel, som är att härleda ur 10: 23, torde lämpligast formuleras så, att gerningsorten bestämmas af den effekt, hvarigenom redan det fättsligt skyddade goda, emot hvilket handlingen är riktad, framstår såsom kränkt eller satt i fara.¹⁾

Häraf framgår omedelbart, hur man i fråga om forum har att bedöma samtliga s. k. distansförbrytelser, eller de brott, vid hvilka den handlande genom sin verksamhet framkallar på annan ort, än där han sjelf befinner sig, verkningar, hvilka höra till brottets begrepp. Detta är en-

¹⁾ v. LISZT, Lehrbuch (4 uppl.), sid. 136.

dast möjligt därigenom, att han betjenar sig af främmande krafter, d. v. s. krafter, öfver hvilka han icke i sin egen kropp förfogar. Den ort, där dessa träffa brottets föremål, är locus delicti. Den viktigaste klassen bland distansförbrytelsema utgöres af de brott, hvilka föröfvas genom skriftligt meddelande; vare sig detta öfverbringas medelst post, telegraf, telefon eller hudsändning, anses brottet begånget, där meddelandet kom vederbörande till handa. Det kan, såsom vi påpekat, på detta sätt komma att bero af en tillfällighet, hvar gerningsmannen skall svara. Så, då det skriftliga meddelandet af någon anledning framlemnas å annan ort än adressorten. Emot lagens uttryckliga bud i 10: 23, att den, som skrifvit smädeskrift, skall dömas, där den framgafs, kan adressorten ej komma i fråga; ej heller är det med lag förenligt att, därest skrifvelsen blir läst annorstädes, än där den mottogs, anse det ställe, hvarest kännedom om innehållet erhöles, såsom gerningsort.

En distansförbrytelse kan man äfven begå genom en annan person, hvilken är för sin gerning oansvarig, såsom varande otillräknelig eller stående under inflytande af tvång eller villfarelse. Förhållandet blir alldeles likställt med det fall, att den brottslige tager till hjälp ett djur. Den, som hetsar en hund på en person eller intalar en vansinnig människa att föröfva ett mord, har, så vidt rör forum, handlat, där hunden grep tag i den anfallne.¹⁾ eller den vansinnige tilldelade sitt offer det dödande såret. Detta är ej annat än en gifven konsekvens af den princip, hvilken lagen uppställer i 10: 23. På den brottsliges personliga verksamhet kommer det enligt denna ej an, utan afgörande är den ort, hvarest brottets objekt angripes.

¹⁾ Jfr 33: 2 MB: «Hissar man hund å folk, eller jagar, af öfvermod, häst, oxa, eller annat diur, å någon, at honom themed skada giöra; straffes, som han thet med egen hand giordt hade, elqvad thet är, dråp, eller sår.»

Uppenbart är, att med den regel, som framgår af nyssnämnda lagrum, långt ifrån någon uttömmande princip för bestämmandet af forum delicti commissi är funnen. Många spörsmål återstå obesvarade. I § 23 får man strängt taget endast besked på, huruvida man skall fästa afseende vid den brottsliga verksamheten eller dess verkningar, men därmed gifves ingen ledning för bedömandet, då brottet utgöres af flera verksamhetsakter, tillsammans bildande yare sig en enda eller flera handlingar. På grundvalen af den ståndpunkt lagen intager och med fäst afseende på hvad brottens rent straffrättsliga natur bjuder, låter det sig dock göra att uppställa ytterligare regler, med tillhjälp af hvilka förekommande frågor kunna vinna sin lösning.

Först och främst har man att noga göra sig reda för, hvad det här gäller. Det gäller att bestämma, hvar *brott* skola anses begångna. Man har således att i hvarje särskildt fall gå till strafflagen och där förskaffa sig kännedom om, hvad lagen kräver för att en straffbar handling af ifrågavarande slag må anses föreligga. Endast sådant, som enligt lagens beskrifning på brottet hör till dess konstitutive element, kommer i betraktande vid fråga om forum. Hvarken förberedelsehandlingar eller handlingar, som företagas, sedan brottet blifvit fullbordadt, äro af betydelse: de senare ej ens, om de, så att säga, räknas med till brottet, emedan de blott framstå såsom en gifven följd däraf. Vid förgiftning enligt 14: 18 Strl. ligger ej vikt på tillredandet af giftet; likaså, om någon brutit emot 10: 17 Strl. genom att befria fånge eller häktad person, fästes ej afseende vid den verksamhet, den brottslige därefter utvecklat för att dölja den befriade eller underlätta hans flykt. Tydligt är vidare, att där fullbordadt brott föregåtts af försökshandlingar, dessa senare lemnas ur räkningen.

Efter uteslutandet af ofvan angifna handlingar återstå de, hvilka bilda en verklig beståndsdel af det i lagen beskrifna och med straff belagda förloppet, d. v. s. verkstäl-

lighetshandlingar. Flera sådana kunna emellertid ingå i ett brott, och sålunda uppstår frågan, om ~~hvarje~~ dylik handling bör tillerkännas förmåga att förläna den domstol, inom hvars domvärjo handlingen företagits, behörighet att döma öfver brottet. Enligt vår mening är det icke rätt att likställa samtliga verkställighetsakter utan afseende på deras olika kriminella betydelse; genom att göra detta skulle man otvifvelaktigt komma i strid med lagens anda. Om man ser på åtskilliga stadganden i strafflagen, finner man, att vid brott, till hvilkas väsen höra flera handlingar, dessa icke intaga samma ställning, hvilket framgår af det sätt, hvarpå brotten beskrifvas. Då det i 21: 1 Strl. heter: «Hvar, som medelst våld å person eller användande af hot, som innebär trängande fara, af annan tager gods eller penningar, dömes för rån» etc., är det alldeles otvifvelaktigt, att våldet, ehuru det hör till brottets karakteristik, likväl träder tillbaka för tillgreppet, hvilket är ändamål, medan våldet blott är medel.¹⁾ På samma sätt förhåller det sig med våldtägtsbrotten i 15 kap. Strl., fastän lagens ord här ej äro lika tydliga; och såsom ytterligare exempel må nämnas de förfalskningsbrott, till hvilkas fullbordan erfordras, att bruk blifvit gjort af det förfalskade. I alla fall, sådana som de nämnda, gäller, att den handling, hvilken mister sin sjelfständiga betydelse genom en efterföljande, icke grundar forum delicti commissi. Härmed öfverens är svensk

¹⁾ Det såsom rån bedömda brott, hvilket omförmåles i 21: 4 Strl., är egendomligt därutinnan, att våldet eller hotet följer efter tillgreppet. I analogi med det sätt, hvarpå de egentliga rånbroten bedömas, kunde äfven här tillgreppet, icke våldet, synas böra bestämma gerningsorten; detta torde emellertid icke vara riktigt. Först med våldet eller hotet erhåller den redan skedda rättskränkningen den kvalifikation, som gör, att brottet betraktas såsom rån, icke såsom stöld eller snatteri, och då således först med våldet eller hotet det brottet särskildt utmärkande momentet trädte i dagen, får man nog anse den efterföljande verksamheten här vara den i kriminellt afseende betydelsefullaste.

praxis, och jemväl författare yttra sig i denna anda. Så säger NEHRMAN: ¹⁾ «Warder någon ogärning påbegynd i en Jurisdiction, och fullbordad uti en annan, såsom i Dråp, och wåldtäkt ske kan: bör then Domaren uptaga och af-döma saken, under hvilkens Jurisdiction gierningen är fullbordad;» och grundar detta på lagens bud, då han tillägger: «Om smådeskrifter stadgas thetta i Cap. 10 § 23 RB». Hvad angår förfalskning yttrar FLINTBERG ²⁾ — med anledning af ett Kongl. Bref den 28 Okt. 1762, hvori Kongl. Maj:t i mål rörande en person, som skrifvit sig falsk kunglig fullmakt på en landtjägarebeställning i Österbotten, förklarade, att målet rätteligen bort afdömas vid den domstol i Österbotten, där den falska fullmakten blifvit uppvisad — att häraf tyckes följa, det icke blott i anseende till smådeskrifter utan ock alla falska dokumenter är forum, där de upptes. ³⁾

¹⁾ Processus civ., sid. 50.

²⁾ Sid. 249.

³⁾ Jfr rättsfall i *N. T.* 1864, sid. 273; de olika domsluten berodde icke på olika uppfattning, huruvida sjelfva förfalskningen eller begagnandet skulle afgöra forum, utan på olika åsikter om, när begagnande borde anses ha egt rum. Fallet var följande. Daniel Persson i Bränderne tilltalades vid Rådstufvurätten i Linköping för förfalskning af ett af honom utgifvet, med bevitnad, af K. B. i Linköpings län till vederhäftigheten styrkt borgen försedt skuldebref, hvilket blifvit belånadt i Rikets Ständers banks diskontverk. Efter det Rådstufvurätten fält D. P. till ansvar för begagnande af enskild handling, som han visste vara falsk, utlät sig Göta Hofrätt, att, emedan D. P., om han än å ifrågavarande skuldebref falskeligen skrifvit löf-tesmännens och vittnens namn eller haft vetskap om förfalskningen därpå, genom handlingens uppvisande för K. B. för erhållande af vederhäftighetsbetyg icke gjort sig saker till ansvar för förfalskningsbrott, samt det ej ens vore påstådt, att han eljest inom Rådstufvurättens domvärjo gjort sådant bruk af densamma, som till ådömande af dylikt ansvar kunde föranleda, ogillades det emot D. P. anställda åtal, med vederbörande öppen lemnad rätt att för förfalskningsbrottet vid *behörig* domstol föra talan. Men Högsta Domstolens fleste ledamöter pröfvade, af anfördt skäl, och då D. P. vore öfvertygad att hafva hos K. B. uppvisat reversalet för erhållande af det vederhäftig-

Med uppställandet af förestående grundsatser ha vi ännu icke på långt när uttömmande angifvit brottens ger-

hetsbetyg, som för den sedermera skedda belåningen varit erforderligt, rättvist att med ändring af Hofrättens utslag fastställa det slut, hvori Rådstufvurätten stannat. Två ledamöter funno ej skäl till ändring i Hofrättens utslag. — I ett annat rättsfall, som afgjordes genom Hofrättens öfver Skåne och Blekinge utslag den 4 Juli 1865, framträder en liknande meningsskiljaktighet. A. hade i stämning till Luggude Häradsrätt framställt anspråk att på grund af köpeafhandling varda tillerkänd eganderätt till andel i en jakt. B. påstod afhandlingen vara falsk och yrkade ansvar. Häradsrätten yttrade, att enär afhandlingen redan före målets anhängiggörande blifvit till Rådstufvurätten i Helsingborg inlemnad samt i dess dombok till framtida säkerhet intagen, och det af B. angifna brott genom handlingens ingifvande till Rådstufvurätten, hvilken åtgärd A. erkänt sig hafva ombesörjt, så mycket snarare måste anses vara till fullbordan bragt, som genom berörda åtgärd blifvit åt handlingen beredd offentlighet, så att därefter all verkan af samma handling icke kunnat ointetgöras, förklarade Häradsrätten, jemlikt 10: 21 RB, sig icke vara rätt domstol. Härefter anhängiggjorde B. sin talan hos Rådstufvurätten i Helsingborg, som i utslag utlät sig, att enär den åtgärd, att afhandlingen blifvit till Rådstufvurätten ingifven, icke kunnat ensam för sig föranleda till annat än det af Rådstufvurätten fattade beslut, att afhandlingen skulle i domboken införas till den kraft och verkan lag förmådde, samt genom berörda inlemnande A. icke framställt, än mindre till pröfning hänskjutit något anspråk mot viss annan delegare uti omförmälda jakt om bättre rätt till andel däri, funne Rådstufvurätten, jemlikt 10: 21 RB, sig icke vara behörig att åt B:s talan meddela vidare handläggning. Sedan Rådstufvurättens utslag öfverklagats, yttrade Hofrätten, att enär köpeafhandlingen blifvit vid L. Häradsrätt företedd och åberopad för bestyrkande af det emot B. väckta rättsanspråk, samt således Häradsrätten, inom hvars domvärjo A. sökt göra bruk af handlingen, och där den förmenta förfalskningen först blifvit upptäckt och angifven, varit behörig att det mot A. anhängiggjorda åtal till handläggning upptaga; ty och som Kongl. Maj:t i nådigt Bref tillåtit Hofrätten att utan hinder af den laga kraft, som åkommit Häradsrättens utslag, pröfva, hvilken domstol det tillkomme att ifrågavarande mål handlägga och upptaga, aktade Hofrätten, som funne Rådstufvurättens utslag lagligen grundadt, skäligt, med undanrödjande af Häradsrättens utslag, förklara Häradsrätten behörig att åtalet till pröfning upptaga. — Det spörsmål, på hvars besvarande här frågan om forum beror, är rent straffrättsligt och faller således, strängt taget, utom vårt ämne, men då det hör till dem, om hvilka just med hänsyn till forum tvekan ständigt yppar sig, anse vi oss icke böra underlåta uttala vår

ningsort. I ett brott kunna, som vi veta, ingå flera verksamhetsakter, hvilka äro i kriminellt hänseende fullkomligt likstälda. Så i exemplet om den, som vid misshandel tilldelar flera slag. Skall här en gerningsort antagas öfverallt, där ett slag tilldelats, eller skall det sista slaget vara afgörande? Lagkommittéen har i sitt förslag (1: 13) intagit följande bestämmelse: «Är brott begyndt i en domsaga och fullbordadt i en annan, höre åtalet till den Rätt, inom hvars domsaga brottet fullbordadt blef.» Samma stadgande återkommer med en obetydlig men välgrundad ordförändring i Lagberedningens förslag (1: 13); i stället för «fullbordadt» står «slutadt», hvarigenom undgås skenet af, att den slutliga effekten skall bestämman forum. De föreslagna bestämmelserna afse utan tvifvel äfven ifrågavarande fall, och af dem framgår, att Kommittéen och Beredningen ansett den ort vara gerningsort, där verksamheten fann sin afslutning. Genom att sålunda framhålla det sista verksamhetsmomentet undgås flera konkurrerande fora delicti commissi, hvilket ju visserligen kan anses vara en fördel. Men med gällande lag torde det icke vara förenligt att fränkänna de öfriga domstolar, inom hvilkas rättskipningskretsar en

mening. Det förefaller oss, som om i det första rättsfallet den af Hofrätten och minoriteten inom Högsta Domstolen hyllade uppfattningen samt i det andra fallet Rådstufvurättens och Hofrättens åsigt vore den med strafflagens beskrifning på brottet enligt 12: 4 mest öfverensstämmande. Då för ansvar kräfvos, att den brottslige begagnar den falska handlingen sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, ligger här, att hans åsigt med den åtgärd, som innefattar begagnande, skall gå ut på att *genom samma åtgärd* bereda sig eller annan fördel eller tillskynda skada. Men i förevarande fall voro icke uppvisandet af handlingen för erhållande af vederhäftighetsbetyg eller handlingens inlemnande till Rådstufvurätten för intagande i dess dombok åtgärder af sådan beskaffenhet, att *af dem* kunde förväntas nytta eller skada. Åtgärderna voro fasthellre i och för sig för den brottslige likgiltiga; de hade för honom betydelse endast såsom tjänande att möjliggöra eller underlätta ett framtida användande af handlingarna enligt deras bestämmelse.

brottslig verksamhet har utvecklats, kompetens. Straffrättsliga grunder stå ej att finna för den sista akteus utmärkande framför de andra; den ena är ej i högre grad än den andra af betydelse för brottet. Skall någon af dem betonas, finnes från denna synpunkt måhända mera skäl till att framhäfva den första än den sista,¹⁾ ty med den första är brottet konstitueradt, och de följande förändra ej något i dess karaktär. Af det sätt, hvarpå 10: 21 RB i fråga om forum behandlar den fortsatta förbrytelsen, och hvarför vi längre fram skola utförligare redogöra, är man ock berättigad draga den slutsatsen, att af flera lika mycket värda verksamhetsakter ingen bör gifvas företräde. Ty då lagen tillägger en hvar af de likartade straffbara handlingar, hvilka tillhopa bilda en juridisk enhet, så stor vikt i processuellt afseende, att hvarje domstol har att öfver den inom dess domvärjo företagna handlingen rannsaka. förefinnes ej skäl till det antagandet, att lagstiftaren, för den händelse verksamhetsakterna äro så nära förbundna, att de utgöra en enda handling, velat beröfva någon domstol befogenheten att med anledning af den brottslighet, som inom dess domkrets framträd, inskrida. Praxis torde ock vara af vår mening;²⁾ en svensk domstol förklarar sig rätteligen icke obehörig, blott därför att den verksamhet, som inom

¹⁾ GLASER, Handbuch II, sid. 182.

²⁾ Vi anföra här Hofrättens öfver Skåne och Blekinge utslag den 11 Juni 1880. A yrkade vid Medelstads Häradsrätt ansvar å B för olofligt gående å jernväg; men Häradsrätten — efter det A förmålt, att B börjat gå på jernvägsbanken inom M. härad och upphört med vandringen därå inom Östra härad — förklarade, under åberopande af 10: 21 RB, sig icke vara behörig domstol. I utslag på besvär af A fann Hofrätten, vid det förhållande, att jernvägsbanken, hvarå B frångått, delvis vore belägen inom M. härad, M. häradsrätt vara behörig att rannsaka och döma om den förbrytelse, som sålunda skulle hafva skett inom dess domvärjo. — Liknande exempel erbjuder det fall, att en person i berusadt tillstånd färdats å allmän väg genom flera domkretsar; hvarje domstol är gifvetvis befogad att upptaga och pröfva dit instämt ansvarspåstående.

domstolens jurisdiktion ligger den brottslige till last, efterföljts af ytterligare verksamhetsmoment. Principen om behörighet för hvarje domstol är äfven lämpligare än den princip, som håller sig till den sista verksamhetsakten, för så vidt den senare principen skall forceras därhän, att domstol, som redan inskridit, måste förklara sig inkompetent, så snart det upplyses, att en till brottet hörande akt företagits senare i annan domsaga.

Ett flertal fora är otvifvelaktigt för handen vid de s. k. fortfarande brotten eller de förbrytelser, till hvilkas väsen hör ett oafbrutet förverkligande af brottets begrepp. Då ett sådant brott, äfven sedan det är fullbordadt, kan sägas fortfarande begås, är förhållandet här med hänsyn till forum analogt med det, som framträder vid misshandel, hvilken består af flera likställda verksamhetsakter. 15 kap. Strl. lemnar exempel på fortfarande brott. Dess 9 § handlar om den, som olofligen genom inspärrande, fängslande eller annorledes beröfvar någon friheten. Här reproduceras brottet i hvarje ögonblick, som frihetsförlusten eger bestånd, och hvarje domstol, inom hvars domvärjo det rättsstridiga tillståndet upprätthållits, är forum competens.

Att märka är, det hvad vi yttrat om flera verksamhetsakter såsom föranledande flera fora endast gäller under den förutsättning, att de särskilda akterna verkligen äro likställda. Annorlunda gestaltar sig saken, om så ej är förhållandet. Om en person öfverfaller en annan och tilldelar honom flera hugg, af hvilka ett enda har döden till följd, bestämmer detta forum: en regel, hvilken det likväl icke torde vara praktiskt fasthålla så strängt, att, därest rannsakingen skulle gifva vid handen, att det antagande, hvarifrån vid valet af forum utgått, ej är riktigt, den domstol, som börjat rannsaka, har att förklara sig obehörig. Svårare kan afgörandet synas vara, om de olika akterna väl sinsemellan äro lika mycket värda, men icke hvar för sig utan först i förening förmått framkalla den effekt, som fullbordar

brottet. Till exempel härpå nämna vi det fall, att någon ingifver en annan gift i flera mindre doser, af hvilka hvarje särskild icke skulle verkat dödande, men hvilka tillsammans haft dödlig effekt. Det kan här synas ligga närmast till hands att låta den akt, som, trädande till de andra, sätter den slutliga betingelsen för det rättsstridiga resultatet, vara den bestämmande; men detta anse vi icke vara riktigt. I 10: 23 normeras icke det inbördes förhållandet emellan flera handlingar i trängre mening, utan det säges blott, att ej den personliga verksamheten utan dess omedelbara verkan å brottsobjektet skall konstituera forum. Lagen gifver således ingen anledning att i förevarande exempel lägga uteslutande vikt på ingifvandet af den sista giftportionen. Och från annan synpunkt kunna ej tillräckliga skäl härför framdragas. Ser man saken rent straffrättsligt, så, om gerningsmannens syfte just har varit att så småningom förorsaka döden, finnes näppeligen subjektiv grund till att ej anse alla verksamhetsakterna lika väsentliga. Och objektivt sedt råder ingen skillnad dem emellan, då de alla äro nödvändiga. Praktiskt är tydligen den här förfäktade åsigten ändamålsenligast, då med den undgås inkompetensförklaringar af de domstolar, inom hvilkas kretsar väl något moment af brottet, men ej det sista, inträffat.

Då, efter hvad förut är visadt, flera domstolar äro behöriga i fråga om ett och samma brott, afgör prevention företrädet dem emellan, d. v. s. den domstol, vid hvilken målet först anhängiggöres, utesluter de andra. Själfklart är, att denna domstol har att rannsaka och döma öfver *allt*, hvad till brottet hör, och ej endast öfver den del däraf, som tilldragit sig inom domstolens distrikt. I det anförda rättsfallet om den, som olofligen gick på banvall, tillhörde det således Häradsrätten att rannsaka och döma öfver brottet i dess helhet, alltså äfven öfver den del däraf, som föll inom annan Rätts domvärjo. Man får, såsom vi redan i annat sammanhang betonat och ytterligare här vilja framhålla, då

förhållandet ej alltid lärers beaktas, icke stycka ett brott, som består af flera, i lokalt hänseende skilda moment, på det sätt, att hvarje domstol får sin del att taga befattning med; ett dylikt tillvägagångssätt innebär ett synnerligen groft förbiseende däraf, att de olika momenten tillhopa straffrättsligt bilda ett oskiljaktigt helt. På grund af positiv lag är man pliktig att förfara på antydtt sätt beträffande de handlingar, hvilka utgöra en fortsatt förbrytelse. Redan detta är ingalunda tillfredsställande, men gör dock mindre, då den fortsatta förbrytelsens begrepp hvilat på en väl snart utdömd fiktion; däremot är det absolut otillåtligt att för behandlingen af verkliga brottsmoment taga lagens regel angående det fortsatta brottet till norm.

Svåra att komma till rätta med äro här liksom öfver hufvud taget underlåtenhetsbrotten. För att vinna en riktig åsigt om dessa förbrytelsers gerningsort är nödvändigt att först kasta en blick på deras straffrättsliga natur; uppfattningen häraf är, såsom en författare yttrar, ¹⁾ prejudiciell för bestämmandet af locus delicti. Ifrågavarande brottsväsen är icke till fullo karakteriseradt därmed, att de sägas utgöra ett *non facere*; en underlåtenhet betyder, för att begagna en af en tysk kriminalist använd fras, icke «Nichts-thun sondern *etwas* nicht thun». ²⁾ Det är icke översamheten i och för sig, som straffas, utan uraktlåtenheten att företaga en viss handling. Häraf framgår, att underlåtenhetsbrottet är föröfvadt, där den handling, hvartill den brottslige var förpliktad, skolat företagas. Det är ofta ingalunda lätt att med ledning af denna regel afgöra, hvar forum för en underlåtenhetsförbrytelse finnes. Om handlingen enligt uttrycklig bestämmelse eller sakens natur är anbefald å en bestämd ort, yppar sig emellertid ej någon svårighet. Sålunda kan, om man ser på några af de underlåtenhetsbrott, som omförmälas i strafflagen, t. ex. i 14: 20 och 19: 19,

¹⁾ BINDING, sid. 423.

²⁾ v. LISZT, sid. 109.

tvekan ej råda. Den, som utan uppsåt orsakat förgiftning, är pliktig att, sedan han det varseblifvit, faran däraf, så vidt ske kan, genast afvärja samt ådrager sig genom underlåtenhet härutinnan ansvar. Den handling, som är honom påbjuden, afser oskadliggörande af det förgiftade — vare sig nu den skyldige själf eller genom annan verkställer detta — och måste tänkas företagen, där det förgiftade genom sin förekomst sätter lif eller helsa i fara. Likaledes synes det underlåtenhetsbrott, som omförmäles i 22: 19 mom. 1, icke kunna gifva anledning till tvifvelsmål. I 16 § 2 mom. af Promulgationsförrordningen till Strafflagen stadgas nemligen, att kungörande af fynd eller hittegods skall försiggå i närmaste kyrka å landet eller i alla stadens kyrkor så ock å Häradsting eller Rådstufva; därmed är ock gifvet, att underlåtenheten att lvska skall göras till föremål för rannsaking och dom vid den Rätt, inom hvars domsaga kungörandet bort ega rum. — Om till underlåtenhetsbrottet hör en viss påföljd, måste stundom orten för dennas inträde blifva gerningsort. Så i följande af en författare uppkastade fall.¹⁾ En person befinner sig på resa och för med sig ett barn, som han låter förhugra. Man har sagt, att brottet icke får anses begånget, där döden inträdde, ty på den slutliga effekten kommer det ej an, utan där, hvar-est det sist var möjligt att förekomma döden genom att gifva barnet föda. Denna bestämmning är nog, äfven enligt vår lags ståndpunkt, fullkomligt riktig, men uppenbarligen är den alldeles olämplig att läggas till grund för fastställandet af forum. I förevarande materia kanske mer än på öfriga rättens områden är det oundgängligt att, då ett strängt vidhållande af den uppställda principen skulle leda till praktiskt odugliga resultat, låta principen jemka med sig. — Slutligen bör i fråga om underlåtenhetsbrotten anmärkas, att då handlingen skolat företagas inom en viss

¹⁾ SCHNEIDLER, sid. 62.

tid, det kommer an på den ort, där det senast stod subjektet öppet att handla; förr än det sista ögonblicket lemnats obegagnadt, är man icke berättigad säga, att någon underlåtenhet ligger subjektet till last.

Beträffande försök till brott kan den teori, till hvilken vår lag i 10: 23 RB ansluter sig, enligt hvad redan blifvit antydt, icke alltid genomföras. Denna teori fäster sig vid den ort, där de af gerningsmannen i rörelse satta krafterna nå brottets objekt, och om dessa förfela sitt mål, nekar teorien att göra tjänst. Vid mordförsök, som tillgår så, att den brottslige skjuter på en på andra sidan gränsen stående person utan att träffa, får icke — i analogi med hvad som gäller, om skottet träffar — brottet anses begånget, där den därför utsatte befann sig. Visserligen har faran där inträdt, och om man ser grunden till försökets straffbarhet ej endast i gerningsmannens utan ock i gerningens farlighet, är det härmed mest öfverensstämmande att tillerkänna behörighet åt den domstol, som, i händelse brottet kommit till fullbordan, skulle varit kompetent. Men en dylik regel är i många fall oduglig, nemligen i alla dem, i hvilka de medel, hvarmed gerningsmannen sökt vinna sitt syfte, hejdas på väg till sitt mål och sålunda icke hinna så långt som till den afsedda punkten. Vi påminna om exemplet angående den, som från en ort till en annan afsänder en helvetesmaskin, hvilken emellertid aldrig hinna fram. Då icke någon del af det brottsliga förloppet tilldragit sig å adressorten, kan det icke komma i fråga att dit förlägga gerningsorten. Att efter olika grunder bestämma forum i de båda nu nämnda exemplen, är emellertid icke riktigt. Det rätta är här att låta den brottsliges egen eller genom annan utföryade verksamhet vara afgörande.

En riktig tillämpning af reglerna angående forum delicti commissi förutsätter naturligtvis i hvarje fall kännedom om det ifrågakomna brottets natur. Framställningen af de olika brottens konstitutiva kännetecken tillhör straffrätten

och ligger således utom ramen för detta arbete. Det kan alltså icke ifrågasättas att genomgå samtliga brottsarter och vid en hvar angifva dess gerningsort; till den del en sådan uppgift icke fölle inom ett för vårt ämne främmande gebit, skulle den innebära ett ständigt uppreparande af samma principer. Blott med ett par förbrytelser, hvilka särskildt gifva anledning till spörsmål, skola vi i det följande sysselsätta oss.

I fråga om forum för förfalskningsbrott föreslogo Lagkommittéen och Lagberedningen följande bestämmelse: ¹⁾ «(För någon falsk skrift eller annan förfalskning; derför må han till ansvar ställas, der han sökte af det förfalskade bruk göra, eller förfalskningen eljest upptäckt blef»; hvarjemte stadgades, ²⁾ att den, som förde talan, egde rätt att, om han det hellre ville, anhängiggöra målet vid den Rätt, dit det efter den allmänna regeln hörde. ³⁾ Enligt nämnda föreskrifter skulle alltså finnas rätt att välja emellan tre olika domstolar: den, där förfalskningen verkstälts, den, där af det förfalskade gjorts bruk, och den, där brottet blef upptäckt. Dessa bestämmelser torde, säger en författare, ⁴⁾ vara af verkligt behof påkallade såsom tillägg till 10: 23 RB. «Det är en märklig olägenhet att nödgas hänvisa förfalskningsbrott från den domstol, der de upptäckts, till den, under hvilken förfalskningen är gjord, och som ofta svårligen står att uppleta.» — Hvad angår förfalskningsbrotten enligt kap. 12 i gällande strafflag, så äro de i §§ 2—5 omförmälda förbrytelserna fullbordade först i och med begagnandet, hvadan — enligt den förut utvecklade principen.

¹⁾ Lagkommittéens förslag 1: 16; Lagberedningens förslag 1: 17.

²⁾ 1: 18; 1: 19.

³⁾ Regeln: att brottmål hör till den Rätt, inom hvars domsaga brottet timat (1: 12). Enligt Lagkommittéens (kap. 13 och 26) samt Lagberedningens (kap. 14) förslag till Straffbalk voro samtliga förfalskningsbrott fullbordade i och med sjelfva förfalskningsåtgärden, så att begagnande icke var för straff erforderligt.

⁴⁾ Sid. 30 i S. A., Bd 14.

att, därest de till ett brott hörande handlingarna i trängre mening icke äro i kriminellt afseende likställda, den, så att säga, förnämligaste af dem bestämmer gerningsorten — det icke ifrågakommer att hänvisa dessa brott från forum, där begagnandet skett, till forum, där förfalskningen verkstälts. Däremot är icke enligt gällande lag medgifvet att annan-giggöra talan vid domstol, där brottet upptäckts, för så vidt denna domstol är en annan än den, där begagnandet egt rum. Nekas kan ej, att vid ifrågavarande förbrytelser de skäl, som i allmänhet tala för att vid sidan om forum delicti commissi erkänna annat forum, åtminstone subsidiärt, ega särskild giltighet; då såväl förfalskningsåtgärden som bruket af det förfalskade enligt sakens natur ske i största hemlighet, och det förfalskade stundom gått genom flera händer, innan dess verkliga beskaffenhet och därmed brottets tillvaro upptäcket, inträffar ofta, att, då åtal skall anställas, forum delicti commissi ej är känt. Detta förhållande är emellertid icke något för förfalskningsbrotten speciellt egendomligt, så att behovet af subsidiära fora är inskränkt till dem. Framdeles få vi tillfälle att vidare ingå härpå.

Så vidt vi veta, har i praxis icke försports någon tvekan om, att vid ofvannämnda förbrytelser enligt kap. 12 Strl. forum rättar sig efter begagnandet, men däremot ha olika åsikter framstälts i fråga om myntförfalskningsbrotten. Grunden härtill har man otvifvelaktigt att söka i det något ovanliga sätt, hvarpå lagen yttrar sig om dem. Det heter i § 12 mom. 1: «Eftergör någon mynt, som inom eller utom riket gångbart är, dömes» etc.; hvarefter mom. 2 fortsätter: «Har man ej myntet utgifvit eller begagnat — — — må tiden för straffarbetet nedsättas» etc. Jemför man de båda momenten, finner man, att ehuru det första för sin tillämpning förutsätter utgifvande eller begagnande, likväl endast eftergörande omnämnes, medan underlåtenhet att utgifva eller begagna enligt mom. 2 föranleder straffnedsättning.

På grund häraf synes man böra betrakta brottet såsom konsumeradt genom sjelfva förfalskningsåtgärden, under det att brottets ofullständiga objektiva realisation gifver anledning till nedsättning af straffminimum. Forum är alltså, äfven om utgifvande tillkommit, där förfalskningsåtgärden egt rum. I verkligheten är det emellertid vanligen så, att den för utprångling af falskt mynt gripne ställes inför den domstol, inom hvars jurisdiktion han ertappats, och att först under rannsakingen upplyses, hvar eftergörandet skett. Är stället därför beläget inom annan domsaga, och annan Rätt således behörig, kan målets hänvisande dit ej undvikas. Däremot får icke, därest förfalskaren lemnat mynt ifrån sig inom flera Rätters domkretsar, rannsaking anställas vid hvarje domstol. Detta är en gifven följd af den åsigt om myntförfalskningsbrottets forum, som vi hylla, men äfven om man anser utgifvandet vara det kompetens förlänande momentet, gäller detsamma. Då den omständigheten, att förfalskaren lemnar mynt ifrån sig till flera personer, icke konstituerar lika många brott, är det stridande mot sakens natur att låta mer än *en* domstol rannsaka och döma öfver *det enda* brottet. Och då den ena utgifningsakten icke kan gifvas företråde framför den andra, måste enligt nu ifrågavarande mening en hvar af de flera domstolarna vara kompetent och vara det med afseende på allt, hvad till brottet hör.

Bedrägeribrott enligt 22: 1 Strl. bestå, som bekant, däri, att en person genom att föra en annan bakom ljuset föranleder denne till en för honom förlustbringande förmögenhetsdisposition. Brottet är fullbordadt därmed, att den förledd lider ekonomisk förlust; därförutan föreligger blott försök till bedrägeri. Med vår rätt öfverensstämmande torde vara att betrakta såsom kompetensgrund nämnda *dispositionsakt*, med hvilken brottet, oafsedt förlusten eller den slutliga effekten, är färdigt; denna åsigt ansluter sig närmast till lagens beskrifning på brottet.

Kap. 10 RB. innehåller icke någon föreskrift om laga domstol i brottmål, för hvilka forum delicti commissi är uteslutet af det skäl, att man icke vet, hvar brottet är begånget. Detta är en påtaglig brist, hvilken också Lagkommittéen och Lagberedningen varit betänkta på att afhjelpa. Den första föreslog (1: 14): «Har brott timat så inpå gränsen, att ej utrönas kan, i hvilkendera domsagan det skett; varde åtaladt, der det först angafs.» Detta stadgande var dels alltför inskränkt, då uppenbarligen ett brott kan ha timat så, att ej utrönas kan, i hvilken domsaga det skett, utan att dock därför ha timat inpå gränsen,¹⁾ och dels otydligt, i det att meningen med orden: «varde åtaladt, der det först angafs», hvilken påtagligen var, att åtalet skulle anställas i endera af de båda domsagorna, icke kom tydligt till uttryck. Lagberedningen förändrade därför den föreslagna bestämmelsen till följande lydelse (1: 15): «Är brott begånget inom viss ort, som innefattar flera domsagor, och kan det ej utrönas, i hvilken af dem brottet timat; varde då målet upptaget i den af dessa domsagor, der brottet först åtalas.» Lagberedningens förslag får anses öfverensstämma med hvad för närvarande, i saknad af uttrycklig lag, gäller.²⁾ Det kan emellertid inträffa, att det ej endast

¹⁾ T. ex. brott, begånget under resa; se *S. A.* Bd 14, sid. 24 ff.

²⁾ Hvad angår brott på gränsen, säger NEHRMAN (*Processus civ.*, sid. 49): «Är något Mord eller Dråp begångit på gränsen wid twenne Jurisdictioner, kan man sluta af 6 C. Eds.B.LL in fin., at then Domaren bör ransaka och dömma ther öfwer, uti hwars Jurisdiction fötterna ligga, ty ther præsumeras gjerningen wara gjord.» I det af NEHRMAN åberopade lagrummet heter det: «Nu kan then man Hemsökn gör warda saar eller dräpin, eller faar blodhwita i thy at han sökñ hemsökn: Tha är thet alt ogilt han faar. Nu kunno the som hemsökn göra undan flya: Alt thet the faa i Gardenom eller a Tomptinna, thet är alt ogilt. I §. Nu än the aghas widher i Gardz lidhi, och falla fötter innan gardz lidh, och hofwodh utan a them som hemsökn giorda: Wari ogilder. Falla fötter utan, och hofwodh innan, Wari gilder: Thy at tädhan föll som fötter stodho.» — Den presumption, som NEHRMAN med stöd af anförda lagrummet vill göra gällande, torde man icke numera vara böjd att tillerkänna något värde.

är ovisst, inom hvilken af flera bestämda domsagor ett brott föröfvats, utan att *all* kunskap saknas om brottets gerningsort. För detta fall har ej heller Lagberedningen träffat någon föreskrift. Utländska lagar antaga, såsom vi sett, forum domicilii och forum deprehensionis såsom subsidiära fora. Då vår lag icke afgjort detta spörsmål, men behörig domstol gifvetvis måste finnas, återstår ej annat än att se till, hvad sakens natur snarast bjuder. Det synes då ligga närmast till hands, att åtal anhängiggöras vid den domstol, inom hvars domkrets brottet upptäckts och med anledning däraf efterforskningar anstälts. Skulle sedan under rannsakningens gång utrönas, att annan Rätt är forum delicti commissi, bör målet dit förvisas.

Vi öfvergå härefter till att omnämna några undantag från regeln, att brott, föröfvade inom riket, höra till forum delicti commissi.

Här nämnes först stadgandet i 10: 27 RB.: »Vil någor å landet söka Kronofogda, Länsman, eller Upbördsman, för thet the giordt honom orätt, i hvarjehanda utmätning, upbörd, eller med egenvillig pålaga, olikhet i skiuts och giärd; eller at the pant olagliga såldt, med mera thylikt; tå må han thet giöra i Häradsrätten, å then ort, ther brottet skedt, eller ther han bor, som klagar. I staden skall Rådstufvu Rätt dessa mål upptaga.» ¹⁾ — Detta lagbud är hemtadt från punkt. 25 i Kongl. Resolutionen på Allmogens besvär den 25 Maj 1720, ²⁾ och då för lagställets tolkning nämnda resolution är synnerligen upplysande, anmärka vi här följande: «Såsom Allmogen klagar, at den under tiden, både af Crono-Fogdar och Länsmän, stor oförrätt tillfogas; så anhåller Allmogen i underdånighet, at desse Cronobetiente, i hvad måhl det vara och kunde, må, lika som andra, stå Allmogen in för vederbörande Härads-Rätt til

¹⁾ Andra punkten har erhållit denna lydelse genom K. F. den 18 April 1849; ursprungligen hänvisades till 5: 1 RB (om Kämnarsrätt).

²⁾ Intagen i LILJENBERGS Lagsamling under 10: 27 RB.

laga ansvar, därpå, efter föregången skiedd ransakning, dömas, och efter deras befundne brott. likmätigt Lag och Kongl. Förordningar, utan skonsmåhl eller uppskof afstraffas. Kongl. Maj:t har i nåder sig här öfver sålunda förklara velat, at som slijke klagomåhl ej äro alla af den klara beskaffenhet, at Landshöfdingarne, ehuru de sig derom beflijta, hinna eller kunna, emot Cronobetienternas förnekande och invändningar, sanningen därutinnan fullkomligen utleta, och hvariom och enom til sin Rätt förbielpa, hålst när det på vittnen, som Domstohlarne allena tilhörer edeligen at afhöra, eller på någon mörcka omständigheters utredande ankommer, hvilka af Domaren undersökas böra: Så kunna vid Härads-Rätten, hvarunder den klagande hörer eller giärningen är giord, de besvär lämpeligast angifvas och undersökas, som emot Härads-Fogdarne och de andre ringare Cronobetienterna anföras, och angå hvarjehanda dem tillfogad oförrätt uti Executioner, Panters förytttrande, egenvillige Pålagor, olikhet uti Skiutzer. Giärdar och inquarteringar, och dylikt mera, som strider emot Förordningar och Privilegier» etc. Af den Kongl. Resolutionen framgår, att den optionsrätt, som däri lemnats emellan forum delicti commissi och den klagandes forum domicilii, var en *allmogen* medgifven förmån; rätt att välja emellan stadsdomstol och domstol på landet, hvarom fråga kunde uppstå, för den händelse brottet vore begånget på landet, men den förorättade hade sitt domicilium i stad, fans således ej. En uppmärksam granskning af 10: 27 ger, oafsedt det historiska skälet, det samma vid handen: orden «å landet» kunna nemligen blott hänföra sig antingen till det föregående ordet «någor» eller det efterföljande «söka», och hvilketdera än är fallet, är landtdomstol forum competens; det säges vidare, att den förorättade eger vända sig till «*Häradsrätt*, å then ort, ther brottet skedt, eller ther han bor, som klagar.» och då detta uttryck påtagligen är liktydigt med det i Resolutionen förekommmande: «Häradsrätten, hvarunder den klagande hörer

eller gärningen är giord», är det satt utom allt tvifvel, att optionsrätten afser endast landtdomstolar.¹⁾

Vidkommande därefter frågan, på hvilka mål 10: 27 har afseende, är att märka, det lagrummet ingalunda gifver befogenhet att afvika från hufvudregeln i 10: 21 i hvarje fall, då kronofogde, länsman eller uppbördsman låtit någon förseelse i tjensten komma sig till last. Till de exempel på oförrätter, hvilka lagen uppräknar, fogar den orden: «med mera thylikt», och angifver därigenom det område, som här kommer i betraktande; målen skola angå den orätt, som kronofogde, länsman eller uppbördsman begått i egen-skap af utmätningsman, uppbördsman eller tillsyningsman öfver gårders och andra oneras riktiga fullgörande. Där-emot bör iakttagas, att om kronobetjent såsom allmän åkla-gare gör sig skyldig till något fel, åtal därför får anställas endast vid forum delicti commissi; dylik orätt faller alldeles afgjort icke under 10: 27.

Den i 10: 27 upplåtna valfriheten står blott den för-orättade *sjelf* till buds; detta framgår omedelbart af stad-gandet: Vil någor å landet söka — — —, för thet the giordt *honom* orätt — — —, tå må *han* thet göra etc. All-män åklagare, som vare sig proprio motu eller efter angif-velse af målseganden inskrider, måste vända sig till ger-ningsortens forum.

Slutligen må beträffande 10: 27 anmärkas, att den åsigt, såsom det synes på goda skäl, gjort sig gällande, att lag-rummet är tillämpligt, äfven om de däri omförmälda tjenste-fel icke äro af sådan beskaffenhet, att kriminellt ansvar därå bör eller ens påstås skola följa, således icke kunna

¹⁾ På grund af stadgandet i andra punkten af 10: 27 har Högsta Domstolen lika med Svea Hofrätt funnit oriktigt förfarande af borg-mästare såsom ordförande i magistrat vid behandling af exekutivt ärende icke i åtalsväg böra blifva föremål för Hofrättens omedelbara pröfning. Se *S. A.* Bd 22, sid. 466.

sågas vara *brott*.¹⁾ För detta antagande talar stadgandets grund, som är att möjliggöra för landtbefolkningen att på beqvämligaste sätt komma till sin rätt, och orätt har skett, ej mindre om det felaktiga förfarandet föranleder blott ersättningsskyldighet, än om äfven kriminellt ansvar ifrågakommer. Det i §:n förekommande ordet «brott» står alltså såsom ett uttryck för den högsta graden af orätt och får ej tagas i strängt teknisk betydelse. Till stöd för ifrågasatta tolkning kan äfven åberopas tredje punkten i §:n, hvori det säges: «Then som ej nöjes åt Rättens slut, hafwe lof at sig beswära i Hofrätten, inom then tid, som i 25 Cap. 5 § framdeles sägs.» Denna hänvisning vore påtagligen alldeles öfverflödig, om förevarande § afsåg endast verkliga brottmål. Men om föreskriften angående besvär såsom remedium juris omfattar jemväl icke brottmål, måste gifvetvis detsamma gälla om första punktens bestämmelse angående forum. På detta sätt tillhör 10: 27 ej endast straffprocessen utan ock läran om forum i civila mål och föreskrifver undantag från dess regler.

Ett andra undantag innehåller § 135 konkurslagen enligt hvilken åtal emot gäldenär för bedrägligt eller oredligt förhållande eller för vårdslöshet skall utföras inför den domstol, under hvilken konkurssaken lyder. Det kommer alltså vid de i kap. 23 Strl. upptagna brotten icke an på, hvar den brottsliga handlingen är företagen; i stället för forum delicti commissi gäller *forum domicilii*, då ju konkurs enligt § 1 K. L. öppnas vid den domstol, under hvilken gäldenären lyder i tvistemål, som angå gäld i allmänhet. Skälen för denna undantagsbestämmelse ligga i öppen dag. Utredningen i konkursen är vanligen af största betydelse för brottmålets afgörande, och å andra sidan äro viktiga

¹⁾ Se vid det i *S. A.* Bd 10, sid. 429 ff., refererade rättsfall not. å sid. 434 f.

beslut i konkurssaken beroende af brottmålets förefintlighet och utgång. ¹⁾)

Ett tredje undantag från regeln om forum omtalas i K. Brefvet den 22 November 1749, som föreskrifver ett i vissa afseenden afvikande rättegångssätt i mål angående uppror och orolighet i riket. Till rättegångens förkortande är, så vidt här är i fråga, stadgadt, att om så bekvämligen ske kan, och Konungens Befallningshafvande finna det rådligt och nyttigt, ega de frihet att, fastän upproret och oroligheten skett å landet, låta därom i staden vid Rådstufvurätt undersökas eller ock närmast å landet, ehuru det angifna brottet skett i annan domsaga.

Genom K. Kungörelsen den 9 November 1836 angående upphörandet af Posträtter m. m. jemte K. Förklaringen den 25 Augusti 1837 är förordnad, att postförvaltare i mål, som röra åtal för tjenstefel, lyda under Rådstufvurätten i den stad, där postkontoret finnes, men under Rådstufvurätten i länets residensstad, om kontoret är på landet beläget. ²⁾) Till sistnämnda domstol höra ock mål rörande förbrytelse och försummelse i tjensten af postillon, postförare och öfver hufvud alla de personer, som med postens forslande ha befattning; för desse äfvensom för föreståndare af postkontor å landet gäller således icke forum delicti commissi.

Utom angifna undantag äro några sådana att märka beträffande brott, hvilka i särskilda lagar och förordningar äro med straff belagda. Hit höra tryckfrihetsbrotten, hvilka enligt § 5 mom. 6 i Tryckfrihetsförordningen upptagas vid allmän underrätt i den stad, där boktryckeriet, ifrån hvilket den åklagade skriften utkommit, anlagdt är eller, på sätt 1 § innehåller, vid anläggandet anmaldt blifvit. Denna be-

¹⁾ §§ 30 mom. 2, 106, 113 K. L.

²⁾ Angående betydelsen af uttrycket postförvaltare i K. Kung. 1836 se rättsfall i *H. A.* 1887, sid. 260.

stämmelse ej blott innefattar en afvikelse så till vida, som forum alltid är Rådstufvurätt, äfven för den händelse tryckeriet är beläget på landet, utan är i sig sjelf af undantagsnatur därigenom, att det enligt densamma kommer an på tryckningsorten och icke på publikationsorten, hvilken senare, därest bestämmelsen ej funnits, otvifvelaktigt måst betraktas såsom gerningsort. För de fall, för hvilka Tryckfrihetsförordningens stadgande om forum icke är afsedt, torde man däremot ha rätt antaga forum vara där, hvarest skriften lagts under allmänhetens ögon, och brottet således förverkligats. Ett dylikt fall är det, att skriften utkommit från tryckeri, beläget inom riket men på större afstånd från stad än en half mil.¹⁾ Ett annat blef föremål för domstolarnas pröfning i det bekanta i *H. A.* 1887 sid. 40 refererade tryckfrihetsmålet, i hvilket Rådstufvurätten i Malmö i utslag, fastställt af Hofrätten, med åberopande af 5 § 6 mom. Tryckfrihetsförordningen, och då den skrift, som utgjorde föremål för åtalet, vore tryckt i Köpenhamn och således icke utkommit från boktryckeri, beläget inom Rådstufvurättens domvärjo, förklarade sig obehörig, men Högsta Domstolen — enär nämnda stadgande icke afsåge det fall, att, såsom här vore förhållandet, den åtalade skriften blifvit tryckt utom riket, samt upplyst vore, att skriften efter därom gjord anmälan hos chefen för justitiedepartementet och af denne meddeladt tillståndsbevis utgifvits i Malmö — fann Rådstufvurätten därstädes behörig och dit återförvisade målet. På grund af Kongl. Maj:ts utslag i detta mål, i hvilket fråga var om periodisk skrift, har man velat fastslå såsom regel, att å utrikes ort tryckt sådan skrift skall åtalas vid Rådstufvurätten i den i tillståndsbeviset såsom ut-

¹⁾ RYDIN (Om yttrandefrihet och tryckfrihet, sid. 311 f.) antager, att domstolen i den ort, där den olagliga tryckningen skett, är behörigt forum; han synes emellertid utgå därifrån, att denna hans åsigt står i öfverensstämmelse med den allmänna regeln om forum i brottmål.

gifningsort uppgifna stad. Det synes emellertid vara synnerligen tvifvelaktigt, om man får inlägga denna mening i utslaget; Högsta Domstolen har nog endast haft för ögonen det konkreta förhållandet, att den uppgifna utgifningsorten äfven var publikationsort.¹⁾ Men om de icke sammanfalla, finnes ej anledning att fästa afseende vid förstnämnda ort; hvarken Tryckfrihetsförordningen eller allmänna lagens föreskrifter om forum kunna härför återopas. Och genom berörda regel kommer man dessutom därhän, att forum för åtal angående en utrikes tryckt skrift ej alltid är detsamma, då skriften är, och då den icke är periodisk; ty enär skyldigheten att uttaga tillståndsbevis endast gäller i fråga om periodiska skrifter, kan det beträffande de icke periodiska ej blifva tal om annat än att anställa åtal vid underrätten i den ort, där skriften publiceras. Då sålunda publikationen bestämmer forum, kunna flera domstolar blifva lika berättigade, eftersom det är möjligt, att skriften utsprides på mer än ett ställe. Att märka är dock, att blott det första offentliggörandet kommer i betraktande, sedan skriften en gång lagts under allmänhetens ögon, är brottet konsumeradt, och det därefter följande utspridandet är utan betydelse för frågan om forum.²⁾

Ytterligare undantag från Rättegångsbalkens regel om forum i brottmål innehållas i Sjölagen § 328, Tullstadgan § 165, K. F. angående lotsverket den 15 Februari 1881 § 53 och Lagen om skydd för varumärken den 5 Juli 1884 § 18. Några kommentarier till dessa lagrum torde icke vara erforderliga; vi anmärka endast beträffande det sistnämnda, att det väl närmast — hvilket framgår af uttrycket «tvist om varumärke» — afser tvistemål men otvifvelaktigt får utsträckas till att gälla äfven åtal för förseelser emot lagen.

¹⁾ Se särskildt justitierådet OLIVECRONAS yttrande. — Jfr ock ASK, sid. 176 ff.

²⁾ Jfr v. LILIENTHAL, sid. 29 ff.

Innan vi avsluta detta kapitel, återstår att utreda frågan om forum för brott, som tilldraga sig inför domstol vare sig i sammanhang med eller utom rättegång. Åtskilliga ganska svårlösta spörsmål yppa sig härvid. Något generellt stadgande innehåller icke Rättegångsbalken, och i hvad mån de mera speciella lagbudena betinga undantag från den allmänna regeln för behörigheten, är delvis mycket tvifvelaktigt.

I RB 15: 15 säges: «Alle äga Rätten heder och vördnad visa»; denna för öfrigt själfklara sats har sin betydelse äfven med hänsyn till forum. En domstol måste nemligen vara utrustad med den maktfullkomlighet, som kräfves för häfdande af dess egen värdighet och upprätthållande af god ordning i och under rättegångsförhandlingarna. Dit hör gifvetvis befogenheten att bestraffa förseelser, hvilka innefatta ett åsidosättande af tillbörlig respekt för domstolen eller ett störande af rättegångsfriden; och denna befogenhet måste domstolen hafva, äfven om förseelsen icke enligt vanliga regler skulle falla under domstolens kompetens. Att i Rättegångsbalken icke influtit någon allmän bestämmelse härom, kan ej väcka förundran. Dels står det i god öfverensstämmelse med 1734 års lags hela skaplynne, och dels kunde en dylik allmän bestämmelse anses öfverflödig. Hvad angår första instansens domstolar har lagstiftaren icke förutsatt annat, än att hvad som tilldrager sig inför Rätten, jemväl timar inom dess domsaga och således enligt 10: 21 RB faller under dess domsrätt, och då rättegången vid de båda högsta instanserna icke är offentlig, förefans ej beträffande dem anledning till en bestämmelse, afseende ordningsförseelser öfver hufvud. Sådan har däremot lemnats i fråga om Lagmansrätterna. I 3: 4 RB stadgades: «Med brott och Missgierningsmål befatte sig ej Lagman: doch må han öfver mindre brott döma, såsom oqvädinsord, oliud, tingsfridsbrott och slagsmål, som förefalla medan Ting påstår, och vidlyftig ransakning ej tarfva.» Just därför att Lag-

mansrätten icke hade att taga befattning med brottmål, medan å andra sidan till följd af den offentlighet, som Lagmansrättens förhandlingar egde, lätt kunde inträffa, att sådana förseelser som de nämnda tilldrogo sig å tinget och verkade störande, var det af nöden att särskildt utmärka, det lagmannen hade domsrätt öfver samma förseelser. Åberopade föreskriften i kapitlet om lagmansting utgör nu ett kraftigt stöd för det antagandet, att samtliga domstolar ha makt att sjelfva omedelbart döma öfver ordningsförseelser, hvartill personer inför dem göra sig skyldige, och icke skola hänskjuta beifrandet till den Rätt, som enligt 10: 21 är kompetent. Man kan icke anse, att lagstiftaren velat uti förevarande afseende tillägga Lagmansrätten en vidsträcktare befogenhet än de öfverordnade domstolarna. Att ifrågakomna behörighet måste dem tillerkännas, blir ännu tydligare, om man tager i betraktande ett annat i 1734 års lag förekommande och i senare lagstiftning upprepadt stadgande. Vi syfta på § 6 i 1 kap. Utsökningsbalken,¹⁾ som medgifver Konungens Befallningshafvande att, om någon brukar ohöfliga eller håniska ord emot sin vederpart eller gör oljud eller brister ut i svordom, fälla den skyldige till böter. Har Konungens Befallningshafvande, som ej är domstol, rätt att till ordningens upprätthållande bestraffa den, som däremot bryter, bör med ännu mera skäl domstol vara i besittning af sådan rätt. Någon så synnerligen stor praktisk betydelse har väl icke för de högre instanserna en dylik behörighet, så vidt den afser annat än makten att döma till ansvar för förbrytelser, som ske genom skrift. Men utan allt aktuellt intresse är frågan dock ej; om t. ex. vid muntligt förhör i Hofrätt förargelseväckande beteende genom oljud, svordomar o. s. v. förefaller, eger Hofrätten sjelf beifra förseelsen. Och såsom utgångspunkt för tolkningen af ett par lagrum, rörande hvilkas rätta innebörd

¹⁾ Jfr § 11 Utsökn. L.

olika meningar framstälts, torde nu afhandlade ämne förtjena att framhållas.

I RB 14: 7 talas om missfirmelse mot vederpart samt om förgripelser emot domaren; vidare omnämnes i RB 30: 10 missfirmelse mot Hofrätt eller vederpart. Hvad dessa lagrum innebära är, jemväl med hänsyn till frågan om forum, ingalunda i alla afseenden klart. Af det föregående synes, från hvilken synpunkt enligt vår åsigt berörda lagställen böra uppfattas. De innefatta ej annat än en tillämpning på några särskildt viktiga och ofta förekommande fall af den allmänna princip, som lagstiftaren beträffande Lagmansrätten bragt till uttryck; de gifva alltså domstolen makt att beifra omförmälda öfverträdelser såsom stående i strid med god rättegångsordning. Denna synpunkt för bedömandet af ifrågakvarande lagställen är ej endast den naturligaste i betraktande däraf, att de straffbara handlingarna i Rättegångsbalken gjorts till föremål för omnämmande, utan framgår otvifvelaktigt af sjelfva innehållet i 14: 7. Här skiljes emellan det fall, att någon talar eller skrifver vanvördligen emot domaren, och det, att någon höter eller undsäger honom eller gifver honom smädelig ord eller griper honom an till heder och ära. Endast i förra fallet får domaren, *där det skedd är*, döma, medan i det senare den brottslige skall anklagas i Hofrätten. Detta beror, enligt den efter vårt förmenande alldeles riktiga förklaring af lagrummet, som lemnats af ASSARSSON, ¹⁾ därpå, att §:s tredje punkt afser handlingar, hvilka verka stötande genom den brist på tillbörlig aktning för domstolen, som däri röjes, under det att fjärde punkten handlar om verklig missfirmelse. Så snart brottet faller under 10: 2 Strl., som ersatt 18: 8 MB, hör det därför till Hofrätt, medan den under rätt, inför hvilken förbrytelsen skett, icke oger med stöd af

¹⁾ Inledning etc., sid. 33 f.

denna § i Strl. fälla den brottslige. ¹⁾ Här i ligger en direkt bekräftelse på giltigheten af den här häfdade uppfattningen, enligt hvilken 14: 7. då det medgifves den domstol, inför hvilken omnämnda förseelser egt rum, att öfver desamma döma, anser dem vara förseelser emot rättegångspolitiet, Har nemligen förgripelsen emot domaren varit af sådan beskaffenhet, att den måste betraktas såsom en emot denne personligen riktad kränkning, träder förgripelsens egenskap att äfven innefatta oskickligt beteende inför rätta i skuggan, och den får — oafsedt nu att domaren såsom personligen förorättad och således part ej bör kunna döma i egen sak — icke behandlas på det summariska sätt, som nämnda lagrum tillåter.

Härmed komma vi in på ett annat för tolkningen af 14: 7 och 30: 10 betydelsefullt moment. Enligt dem får domstolen proprio motu inskrida; för ådömande af straff erfordras ej, att en representant för åklagaremakten eller enskild person såsom målsegande uppträder och påstår ansvar. Af eget initiativ kan domstolen, t. o. m. utan att något egentligt processuellt förfarande med åtal och försvar föregått, fälla den skyldige. ²⁾ Så tillämpas ock dessa lagställen

¹⁾ Jfr Kongl. Maj:ts utslag den 15 Februari 1883 och den 8 November 1887, *H. A.* sid. 84 och 424. Af det senare synes man, i betraktande af de ordalag, hvori Hofrätten formulerat sitt utslag, och Högsta Domstolen fastställt detta, icke vara berättigad draga den slutsatsen, att H. D. ansett Rådstufvurätten ha varit behörig att döma i fråga om smädelsen emot Rådstufvurätten sjelf.

²⁾ Så ock SKARSTEDT, sid. 40 not. 1. — Till stöd för den åsigtén, att domstol verkligen enligt 14: 7 ex officio eger beifra däri omnämnda förseelser, kan åberopas § 22 i Stadgan och Förordningen den 4 Juli 1695, innehållande några mål til widlyftigheters afkortande och lindring uti Rättegånger för the Stridige Parter, både wid Öfwer- och Under-Rätterne. Nämnda §, som ligger till grund för 14: 7, lyder: «Förbiudes all ohöflichkeit, ogwädens och smädes-ord uti skrifwande och talande inför Rätterne, så at ingen skal understå sig at angripa sin wederpart med några håniska eller försmädeliga ord eller beskyllningar wid Tio Daler Sölwermynsts wite eller mera efter godtfinnande, och stånde sedan hans wederpart fritt thetsamma med honom utföra»

i praxis, hvad beträffar ansvar för vanvördiga uttryck i tal eller skrift emot domare; tidt och ofta döma såväl under som öfverrätter till straff härför jemlikt 14: 7 eller 30: 10, utan att ansvarsyrkande framstälts. Och i ett fall har Högsta Domstolen ex officio, jemlikt 14: 7 RB samt 10: 2 och 5 Strl., bötfällt part, för det han i underdånig förklaring skrifvit smädligt emot sin vederpart, allmän åklagare. ¹⁾ Detta vore hvarken förklarligt eller försvarligt, om man icke i missfirmandet såge en försyndelse mot tillbörligt rättgångsskick. Rätt att ex officio beifra injurier torde emellertid förefinnas, ej blott då den injurierade parten är allmän åklagare, utan äfven då han är enskild person, och detta oaktadt 16: 15 Strl. undantager ärekränkingsbrotten från allmänt åtal, där de ej skett i och för någons embete eller tjenst. I vår äldre rätt och ännu i 1734 års lag voro väl ej dessa brott uttryckligen undantagna från offentligt åtal, men allt talar för, att åtminstone den lindrigaste arten eller blotta oqvädinsord finge åtalas endast af den förnärmade. ²⁾ Ehuru således ärekränkingsbrotten delvis intogo samma ställning som nu, fann lagstiftaren häri ej hinder för att tillägga domstolen makt att, oafsedt vederbörande målsegande icke därom framställde yrkande, ådöma ansvar för injurier, som under handläggningen af ett mål föreföllo. I förordningen den 4 Juli 1695 var, såsom vi sett, denna befogenhet åt domstolen inrymd, och otvifvelaktigt skulle enligt lagstiftarens vilja detsamma gälla efter 14: 7. Och någon förändring härutinnan kan nya strafflagen icke ha åvägabragt; i 16: 15 regleras endast förhållandet emellan

then som oskiäligen angriper Domare och Executorer, skal icke allenast böta dubbelt eller ock högre, eftersom thes förbrott kan vara stort til, utan ock giöra offentlig afbön; Men rörer thet theras heder eller ähra, bör han af Fiscalen anklagas och therföre undgiälla hvad Lag förmår.» (SCHMEDEMANS Justitiäverk, sid. 1423).

¹⁾ Kongl. Maj:ts utslag den 23 Oktober 1893, *H. A. not. B 693*

²⁾ Jfr GROTEFELT, sid. 32.

målsegandens och allmän åklagares åtalsrätt, men domstolens på rättegångslagen grundade plikt att vaka öfver sin egen värdighet och att fördenskull icke låta kränkningar däraf gå fria från straff har icke skolat upphävas. Onekligen är det egendomligt, att en domstol kan ex officio taga sig an en förolämpad parts sak och bestraffa förolämpningen såsom sådan; försök har också icke saknats att tolka 14: 7 på sådant sätt, att, jemte det domstolens makt att stäfja otillbörligt beteende fasthållas, nämnda anomali bortfaller. En författare ¹⁾ förmenar, att det i 14: 7 omförmälda missfirmandet innefattar två af hvarandra oberoende brott: det ena ärekränkning emot vederpart och det andra otillbörligt förhållande inför rätta. Öfver det senare skulle Rätten ega ex officio döma med tillämpning af det i lagrummet utsatta straff, hvaremot det förra brottet skulle i alla afseenden vara att anse uteslutande såsom riktadt emot enskild person och därför icke underkastadt beifran annorledes än efter yrkande af vederbörande målsegande och vid rätter domstol. Denna åsigt är väl tilltalande så till vida, som man med den undgår många svårigheter, men den är alldeles säkert icke riktig. Man kan icke komma ifrån, att de i första och andra punkterna af 14: 7 omnämnda handlingarna äro verkliga ärekränkingsbrott, endast förenade med den försvårande omständigheten, att de företagits inför rätta och därigenom innebära ett åsidosättande af skyldig respekt för domstolen; att handlingarna således äro kvalificerade ärekränkingsbrott. Ej blott ordalagen i 14: 7 gifva vid handen, att det förhåller sig så, utan riktigheten af det sagda blir än tydligare, om man dels kastar en blick på den lagstiftning angående ärekränkingsförbrytelserna, som egde bestånd före 1734 års lag, och dels med 14: 7 jemför 60 kap. MB. I KrLL förekommo mera allmänna stadganden om straff för injurier

¹⁾ F. FORSSTRÖM i Tidskrift, utgifven af Juridiska Föreningen i Finland, 1874, sid. 58 ff. — Jfr däremot en uppsats af A. Br. i samma Tidskrift, 1874, sid. 245 ff.

just för det fall, att tingsfriden därigenom stördes, utan att man därför hade minsta rätt att förneka brottens egenskap af ärekränkningar, och äfven i MESTL gäfvos straffbestämmelserna i rättegångsordningen.¹⁾ Hvad angår jemförelsen emellan 14: 7 och 60 kap. MB, så utvisar denna, att de i 14: 7 med straff belagda missfirmelserna icke föllo under MB utan helt och hållet voro att bedöma efter förstberörda lagrum. Det är nu alldeles påtagligt, att lagstiftaren icke velat, det ifrågavarande handlingar skulle såsom innefattande två sjelfständiga brott, det ena af processuell natur och det andra ett brott mot enskild person, föranleda dubbel tillämpning af straffbestämmelsen i 14: 7; lagstiftaren har icke kunnat, utan att uttryckligen förklara detta, åsyfta, att den qvalifikation, som varit anledningen till att handlingarna fått sin plats i RB, skulle för sig straffrättsligt och processuellt behandlas såsom brott, och handlingarna, frigjorda från denna qvalifikation, bedömas för sig. Detsamma gäller numera, sedan ärekränkningssbrotten samtliga belagts med straff i 16 kap. Strl. Fortfarande måste fasthållas, att där någon gör sig skyldig till ifrågavarande qvalificerade missfirmelse, någon sönderdelning af handlingen icke kan ifrågakomma på det sätt, att den såsom oskickligt beteende bestraffas efter 14: 7 och såsom ärekränkning enligt Strl.; handlingen är i alla afseenden i fråga om ansvaret hemfallen under Strl., men med hänsyn till de omständigheter, hvarunder den kommit till, tillämpas på den ett från reglerna för brottmålsprocessen öfver hufvud afvikande förfarande.

Forum competens för ordningsförseelser i allmänhet är enligt det föregående domstolen, inför hvilken de ega rum. Hur långt kompetensen enligt denna princip sträcker sig, återstår att angifva. Det går gifvetvis ej an att helt

¹⁾ KrLL TgB 43; MESTL RB 30—32. — Jfr WINROTH, sid. 152 ff.

generellt säga, det behörigheten omfattar rätt att döma öfver allt, som verkar störande eller innebär kränkning af domstolens värdighet. Enligt denna sats skulle, om inför Hofrätt två parter råkade i slagsmål, hvarunder den ene dräpte den andre, Hofrätten vara behörig att omedelbart upptaga målet, men något sådant kan icke på allvar ifrågasättas. Begränsningen ligger däri, att handlingarna skola vara straffbara uteslutande eller företrädesvis såsom förseelser emot rättegångspolitiet. Hit hänförliga äro därför endast hvad 3: 4 RB kallar mindre brott.¹⁾ Vidare torde det i nämnda lagrum uppställda villkoret, att brotten icke skola tariffas vidlyftig rannsaking, böra iakttagas. Är däremot förbrytelsen af svårare beskaffenhet, eller kräfver afgörandet en mera grundlig utredning, måste målet förvisas till undersökning och dom vid den Rätt, som enligt 10: 21 är kompetent.

Särskild utförligare behandling förtjenar frågan om forum för ärekränkning emot vederdeloman inför rätta, I 14: 7 omnämnes först missfirmelse i tal eller skrift, med oqvädins- och smådeord, förklenliga tillmälen eller åthäfvor, — hvarför böter stadgas — och därefter säges: «Går thet å ära mans; döme ock samma Rätt theröfver: men vil then, som tilmålet gjorde, honom ther til lagliga binda; skiute tå Domaren thet til then Rätt, ther under brottmålet hörer.» Eger på grund här af eller med stöd af 30: 10 RB, som talar om missfirmelse mot vederpart hos Konungen utan att göra skillnad emellan mindre svår sådan och sådan, som går å ära mans, öfverrätt omedelbart döma, äfven om äre-

¹⁾ I Lagkommittéens och Lagberedningens förslag (RB senare delen kap. 1 § 9) stadgades, att domstol, där brottmål i allmänhet ej omedelbart upptagas, egde döma till böter för oljud och missfirmelse inför domstolen, men att, därest brottet ansåges kunna medföra annat straff, åtal skulle anställas vid behörig domstol. — Då i 3: 4 RB med mindre brott förstås sådana, för hvilka den brottslige må med penningar böta, torde det af Kommittéen och Beredningen föreslagna stadgandet få anses öfverensstämma med gällande lag.

kränkningen är af den grofva beskaffenhet, att den innefattar tillmåle om visst brott? Spörsmålet har, oss veterligen, endast en gång varit föremål för domstols pröfning. Fallet var följande. I en till Hofrätten öfver Skåne och Blekinge väddad sak ingafs af ena parten skrift, som vederparten S. fann för sig förnärmande. Till Rådstufvurätten i Christianstad instämde nu S. sin vederdeloman med yrkande om ansvar jemlikt 16: 7, 8 och 9 Strl., för det denne skulle i berörda skrift emot S. ej mindre framställt tillmåle om brott och beskyllning för gerningar, som väl ej voro straffbara men för S:s medborgerliga anseende menliga, än äfven yttrat sig smädligt. Sedan det invändts, att Rådstufvurätten icke vore behörig att upptaga målet, utan att detta enligt 14: 7 RB hörde till Hofrätten, utlät sig Rådstufvurätten, att enär den skrift, hvilken S. förmenade innefatta för honom ärekränkande tillmälen, ingifvits till Hofrätten i en därstädes ännu anhängig tvist, samt det förty, jemlikt föreskrift i 14: 7 RB, tillkomme Hofrätten att pröfva, i hvad mån tillmälena vore att såsom straffbara anse, funne Rådstufvurätten sig icke behörig att med målet taga vidare befattning. Detta utslag blef af Hofrätten den 11 Dec. 1894 fastställt.

Svaret på den fråga, hvilken vi ofvan uppställt, synes måhända vid första påseendet icke vålla några svårigheter; då det beträffande missfirmelse, som går å ära mans, heter i 14: 7: «döme ock samma Rätt ther öfver», och då förtal enligt 16: 7 Strl. synes falla under nämnda art af missfirmelse, förefaller det, utan att man behöfver göra sig mödan af någon vidare undersökning, temligen tydligt, att i ofvan nämnda rättsfall Hofrätten var forum competens. Men en grundligare pröfning uppenbarar snart, att frågan erbjuder flera synpunkter, och att dess lösning ingalunda är enkel.

Först och främst måste tagas i öfvervägande, huruvida icke den förklaring af andra punkten i 14: 7, som S. emot sin vederparts vid Rådstufvurätten framställda exceptio fori gjorde gällande, är riktig. Denna förklaring gick ut därpå,

att i 14: 7 den missfirmelse, som går å ära mans, icke i processuellt hänseende likställes med den i första punkten omnämnda lindrigare arten af missfirmelse. Blott i fråga om den senare skulle det från de vanliga reglerna afvikande processuella förfarandet vara stadgadt, medan andra punkten icke skulle innehålla annat än en bestämmelse om forum — en bestämmelse, som, *då 14: 7 afsåge blott under rätt*, endast vore en tillämpning af regeln i 10: 21. — Skall denna tolkning varda acceptabel, är oundgängligt, att man uppvisar någon anledning till, att lagstiftaren har funnit sig böra framhålla hvad som redan förut, under förutsättning, att tolkningen är riktig, var sjelfklart, nemligen att den Rätt, inför hvilken missfirmandet sker, har att däröfver döma. En sådan anledning kan man nu möjligen finna i senare delen af andra punkten: «men vil then, som tilmålet gjorde, honom ther til lagligen binda; skiute tå Domaren thet til then Rätt, ther under brottmålet hörer.» Lagstiftaren skulle således för det fall, att injurianten vill bevisa sanningen af sitt tillmål, ansett nödigt särskildt anmärka, att, medan injuriemålet qvarblifver vid den Rätt, vid hvilken injurien framkommit, det mål, som afser tillmålens styrkande, förvisas till sitt behöriga forum. Mot detta antagande ligger den invändningen nära till hands, det påminnelse om, att sistberörda mål skall handläggas vid forum delicti, är skäligen öfverflödig, då annat väl icke torde falla någon in, och därför icke kan anses ha varit af lagstiftaren åsyftadt. Och hela resonnemanget hvilat också verkligen på en felaktig uppfattning af, hvad senare delen af andra punkten i 14: 7 innebär. Meningen är icke, att det mål, som angår tillmålens styrkande, skall skjutas bort — härom har lagstiftaren icke uttalat sig — utan «thet», som domaren skall skjuta till «then Rätt, ther under brottmålet hörer», är just injuriemålet. Lagstiftaren har icke gerna kunnat låta ordet «thet» i slutet af punkten hänsyfta på annat än de förut i punkten förekommande orden «thet», «ther öfver»

och «ther til». Så har äfven lagstället uppfattats af äldre författare, hvilka därom yttrat sig. NEHRMAN ¹⁾ utlåter sig på följande sätt: «Går tilwitelsen å wederdelomans ära, och then andra wil bewisa sina ord, skiutes thet til forum delicti — — Eljest dömer Rätten sielf ther öfwer, C. 14 § 7 RB, när Dom går i hufvudsaken, C. 24 § 3 ib.» Jemväl NEHRMANS uttryckssätt är, såsom synes, icke så klart, som önskligt vore, men hans åsigt kan likväl icke vara föremål för tvifvel. Det, hvaröfver Rätten sjelf har att döma, när dom i hufvudsaken gifves, är tydligtvis tillvitelsen, och af den motsats, som ligger i ordet «eljest», framgår, att Rätten icke har att göra detta, «när then andra wil bewisa sina ord», utan i sådant fall skall skjuta målet angående ansvar för tillvitelsen ifrån sig till forum delicti. CALONIUS ²⁾ säger om missfirmelse mot vederpart inför rätta: «Laga domstol i ty fall är alltid samma Rätt, där missfirmandet skett, därest icke den, som tilmålet giort, wil sin wederpart därtill lagligen binda, i hwilket fall brottet bör förskiotas til den Rätt, hwarunder det hörer,» CALONII mening är alltså, att, i händelse begäran om att få bevisa tillmålets sanning framställes, sjelfva tillmälesbrottet skall hänvisas till behandling af rätter domstol. Står det således fast, att lagstiftaren på förevarande ställe vill ha uttryckt, att, under angifna förutsättningen, tillmälesbrottet skall förvisas till laga domstol enligt 10: 21, så följer häraf, att lagstiftaren utgått därifrån, att den Rätt, där missfirmandet skett, icke behöfver vara laga domstol. 14: 7 — eller åtminstone dess första del — kan följaktligen ej vara skriven blott med tanke på hvad som tilldrager sig inför under rätt. Att detta ej är förhållandet, är troligt redan däraf, att, såsom vi redan anmärkt, 14: 7 har sin förebild i Förordn.

¹⁾ Processus civ., sid. 205.

²⁾ Handskrifna anteckningar efter CALONII föreläsningar öfver Rättegångsbalken.

den 4 Juli 1695, hvilken, enligt hvad dess rubrik angifver, angick både öfver- och underrätter.

Från ofvan utvecklade synpunkt kan man alltså icke, enligt vårt förmenande, ifrågasätta riktigheten af det slut, hvartill domstolarna uti ifrågavarande rättsfall kommit. Men möjligen från annan. För att grundligt belysa spörsmålet skola vi härefter söka utreda karaktären hos de brott, hvarom i första och andra punkterna af 14: 7 är tal och för sådant ändamål kasta en blick på 1734 års lags bestämmelser om ärekränkingsförbrytelseerna öfver hufvud; med de resultat, hvilka denna undersökning gifver, vilja vi vidare sammanställa gällande strafflags stadganden om ärekränkning.

I 60 kap. MB har 1734 års lagstiftare hufvudsakligen lemnat hithörande föreskrifter; de äro, liksom Missgerningsbalkens bud i allmänhet, långt ifrån uttömmande eller systematiskt uppställda. Det skiljes emellan: ¹⁾ 1) Lönligt beljugande, som går å lif och ära (60: 4), hvarmed åsyftas muntligt pådiktande af gerning, som kan medföra lifvets eller ärans förlust. Härför var urbota straff stadgadt. 2) Skrifvande och utspridande af smädeskrift (60: 5). Rörde skriften en eller fleres heder och ära, goda namn och rykte, var straffet detsamma, som för det under mom. 1 upptagna brott; var skriften eljest skymflig och förklenlig, bestraffades den med fängelse eller böter efter omständigheterna. 3) Öqvädinsord, som å heder och ära gå, eller andra ohöfviska och föraktliga ord, hvarför böter var straffet (60: 6). — I denna indelning af ärekränkingsbrotten finner man det i den moderna strafflagstiftningen allmänneligen förekommande särskiljandet emellan förtal och ärekränkning i inskränkt mening iakttaget. Men förtalsbegreppet hade ej på långt när det omfång, som det i vår gällande strafflag eger. Förtal, som skett muntligen, belades med särskildt

¹⁾ Jfr NEHRMAN, Inledning til then swenska jurisprudentiam criminallem, sid. 292 ff.; RYDIN, Om yttrandefrihet och tryckfrihet, sid. 38 ff.

strängare straff, endast så vidt det framträdt under formen af ett beljugande, som gick å lif eller ära, medan muntliga förnärmelser i öfrigt voro straffria, därest de icke framkommo såsom oqvädinsord. En betänklig lucka förefans således i lagen, i det att de handlingar, hvilka nu falla under 16: 7 Strl., blott delvis beaktats, och de, hvilka falla under 16: 8, helt och hållet förbisetts. Skyddet emot smädeskrifter var däremot, på sätt förut antydts, vidsträcktare, då de nemligen föranledde straff, så snart deras innehåll var i något afseende skymfligt eller förklenligt.

I hvilket förhållande stå nu de i 14: 7 punkt. 1 och 2 omnämnda missfirmelser till ärekränkingsbrotten enligt 60 kap. MB? En jämförelse gifver vid handen, att det i 14: 7 är tal om samma slags förseelser som i 60: 6 MB, hvilka, i anseende därtill att de föröfvats inför rätta, belagts med strängare ansvar. Hvad särskildt angår missfirmelse, som går å ära mans, har man att lägga märke till de ordalag, hvari lagstiftaren beskrefver motsvarande brott enligt 60: 6. Det heter där: «Kallar någon annan oqvädins ord i vredes mode, som å heder och ära går, och thet antingen genast, eller in för Domaren, rättar och återkallar; böte sex marek.» Utan allt tvifvel tänker lagstiftaren, då han i 14: 7 stadgar, att samma Rätt, vid hvilken de å heder och ära gående oqvädinsorden yttrats, skall däröfver döma, på det fall, att injurianten tager tillbaka sina ord, under hvilken förutsättning brottet ej var urbota. Skedde däremot ej någon återkallelse, förelåg, enligt lagstiftarens mening, den i senare delen af andra punkten i 14: 7 förutsedda händelsen, att den, som tillmälet gjort, vill sin vederpart därtill lagligen binda, eller hvad NEHRMAN kallar «fullt wite». Brottet bestraffades nu icke efter något af de lagrum, hvilka vi förut angifvit, utan enligt 60: 1 eller 2 MB, allt efter som angifvandet skedde af argt uppsåt eller af obetänksamhet; poena talionis inträdde i förra fallet, och i senare var straf-

fet böter, tjugu daler eller mera efter omständigheterna, jemte afbön.¹⁾

Man finner häraf, att 14: 7, såvidt lagrummet bestämmer behandling vid samma Rätt af mål angående missfirmelse mot vederpart och det mål, hvori missfirmandet egt rum, afser blott den lindrigaste, med böter bestraffade arten af de ärekränkingsbrott, hvilka 1734 års lag känner till. I 14: 7 har nu nya strafflagen icke gjort annan ändring än beträffande straffsatserna, men med denna ändring är nödvändigheten gifven att inränga ifrågavarande förbrytelser under någon § i 16 kap. Strl. Den enda §, som härvid kan komma i fråga, är uppenbarligen den 9:de, möjligen äfven den 11:te; då däremot missfirmelse, som går å ära mans, är enligt 1734 års lag ett brott af annan natur än förtal enligt 16: 7 och 8, är tillämpning af sistnämnda två §§ jemte 14: 7 utesluten.

Riktigheten af detta resultat af vår undersökning bekräftas till fullo, om hänsyn toges till några ställen i RB, hvilka med 14: 7 stå i intimt samband. Enligt 24: 3 skall tillika med hufvudsaken dömas, om någondera parten sig så förgripit, som i 14: 7 sagdt är; ärekränkingsmålet skall således prövas och af dömas i sammanhang med den sak, under hvars handläggning brottet föröfvats. Påtagligen har nu lagstiftaren icke velat i behandlingen af ett civilt mål inblanda undersökning och dom angående brott af svår beskaffenhet, utan lagstiftaren har endast tänkt på mindre förseelser, beträffande hvilka ett mera summariskt förfarande icke kunde väcka betänklighet. Den i många afseenden särdeles viktiga § 4 i 3 kap. RB lemnar äfven här god ledning. I senare delen däraf säges: «Hafver någor

¹⁾ 60: 1 MB: «Gifver man någon an in för Rätten, eller Konungens Befalningshafvande, för then sak, som går å lif, eller ära hans, och vil honom thertil binda, men gitter thet ej, och prövas, at han thet falskeliga och af argt upsåt giordt; stånde samma straff, som then angifne bordt undergå, om han brotslig varit.

vädjadt i then sak, theri ett mindre brott kommit, som af then sitt ursprung fått, och hafver en nära gemenskap dermed; ther må brottmålet följa saken åt, och döme Lagman öfver them båda. Är thet annat brott, eller sådant, at then brottslige ej med penningar böta må; så äger ej Lagman thet uptaga.» Undantagsvis har lagstiftaren här förklarat, att ett straffanspråk skall på grund af sitt sammanhang med en civil sak behandlas i civilprocessens former; såsom villkor härför har uppställts, att brottet icke får vara sådant, att den brottslige ej med penningar böta må. 3: 4 torde äfven härutinnan ha en mera generell betydelse, så att nämnda villkor gäller jemväl för den sammanknytning af civil- och straffsak, som enligt 14: 7 och 24: 3 skall ega rum. Förutsättningen för denna förening och därmed för den afvikelse från reglerna om forum, som kan blifva en följd, skulle alltså vara, att de i 14: 7 omförmälda förgripelserna icke äro att belägga med svårare straff än böter. Härmed öfverensstämmer det resultat, hvartill den straffrättsliga undersökningen ledt.

Ytterligare må anföras ett skäl, som talar för vår tolkning. Förut har blifvit påvisadt, att domstol får enligt 14: 7 ex officio inskrida. Att utsträcka denna befogenhet till det fall, att en tillvitelse afser brott, vore föga tillfredsställande. Då domstolen icke kunde ådöma ansvar för tillmålet utan att gifva den brottslige tillfälle att, på sätt i 16: 13 Strl. är föreskrifvet, därifrån freda sig, måste domstolen alltid lemna denne öppet att styrka tillmålet. På detta sätt blefve emellertid den förorättade partens intresse illa tillgodoseadt. Ty just med hänsyn därtill, att bevisning är tillåten, kan det för denne senare vara riskabelt att beifra beskyllningen, och det bör stå honom fritt att bestämma, om och när ett beifrande skall ske.

Såsom synes, var, enligt vår åsigt, i det rättsfall, med anslutning hvartill den föregående framställningen gifvits, Rådstufvurätten forum competens.

Tydligt torde vara, att, om en missfirmelse mot vederpart af den beskaffenhet, som i 14: 7 afses, framkommer vid behandlingen af ett mål i öfverrätt och icke i sammanhang med hufvudsaken, vare sig på domstolens eget initiativ eller på yrkande af den förfordelade, göres till föremål för dom, den sistnämnde eger, sedan hufvudsaken afgjorts, vid den domstol, som enligt 10: 21 är behörig, anhängiggöra ansvarstalan. Öfverrättens kompetens varar så länge som dess befattning med hufvudsaken, men ej längre. Öfverrätten är, medan hufvudmålet pågår, ensam behörig, men den är det icke så, att ett ansvarsyrkande för att öfver hufvud varda till pröfning upptaget måste framställas, innan öfverrätten skilt hufvudmålet från sig, eller så, att öfverrätten, äfven sedan detta skett, är den domstol, till hvilken den åtalande har att vända sig. Att antaga det förre innebär detsamma som att påstå, det åtalsrätten är i förevarande fall underkastad en särskild preskriptionstid, och då detta påstående uppenbarligen är grundlöst, måste berörda antagande förkastas. Emot det senare behöfver endast åberopas stadgandet i 24: 3, af hvilket man finner, att 14: 7 hvilar på den förutsättningen, att ansvarsfrågan behandlas i sammanhang med hufvudsaken.

Hvad angår missfirmelse mot vederpart enligt 30: 10 RB, gäller detsamma, som vi yttrat med hänsyn till 14: 7; båda lagstälernas innebörd är, så vidt vi kunna finna, enahanda.

I anslutning till de spörsmål, hvilka vi nu lemnat, må med några ord påpekas ett förhållande, hvilket särskildt kan ifrågasättas böra gifva upphof åt undantag från regeln om forum i brottmål. Då flera tingslag tillsammans bilda en domsaga med gemensamt tingsställe, eller då tingsställe är beläget inom stadsområde, eller då rannsakingar med häktade hållas annorstädes än å Rättens vanliga sessionsrum, kan det inträffa att förbrytelser, hvilka föröfvats inför en underrätt, enligt regeln i 10: 21 höra till annat forum.

Ha brotten karaktären af förseelser emot rättegångspolitiet, är spörsmålet redan förut afgjort. Men man synes icke kunna undgå att medgifva något mera vidtgående undantag. Då ett brott är på det allra närmaste förbundet med ett vid en domstol handlagdt mål, är det åtminstone från praktisk synpunkt ofta synnerligen olämpligt, att domstolen, inför hvilken under målets behandling brottet föröfvats, undandraget sig pröfningen af anställdt åtal. Om t. ex. i ett krafsmål svaranden emot bättre vetande nekar sin hand och förskrifning, samt käranden härför yrkar ansvar, vore det onekligen egendomligt, om domstolen skulle förklara sig obehörig att pröfva ansvarspåståendet, blott därför att domstolens sessionsrum låge utom dess domkrets. Alldeles samma bevismaterial, som käranden måste framlägga för att styrka fordringens existens, ådagalägger svarandens brottslighet; det förefaller nästan själfklart, att domstolen, på samma gång som den dömer ut fordringen, skall yttra sig jemväl i ansvarsfrågan.¹⁾ Härför kan med skäl anföras det redan nämnda stadgandet i 3: 4 RB, enligt hvilket vid vad

¹⁾ I sakregistret till S. A. hänvisas under uppslagsordet *forum* till ett i Bd 26, sid. 202, refererat rättsfall med orden: «i fråga om namns förnekande å förbindelse, därest detta förnekande skett inom annan jurisdiction, än där gäldenären borde efter stämning för den tvistiga fordran sökas». I nämnda rättsfall förhöll det sig på följande sätt. Sedan W. hos Konungens Befallningshafvande yrkat åläggande för M. att utgifva i skuldebref förskrifvet belopp med ränta, men Kongl. Maj:t, dit målet fullföljts, förklarat det tvistigt, instämde W. sin talan till V. G. Häradsrätt samt påstod därjemte ansvar å M., för det han under lagsökningen nekat sin hand och förskrifning. Häradsrätten ådömde M. betalningsskyldighet samt fällde honom, hvilken inför K. Bfhd bestridt skuldebrefvets riktighet och inför Kongl. Maj:t förnekade sig hafva skuldebrevet undertecknat eller utgrifvit, att böta. Utslaget blef af Hofrätt och Kongl. Maj:t fastställt. — Då frågan om forum för ansvarspåståendet icke i detta rättsfall, så vidt synes, kommit på tal, kan man ej anse genom domstolarnas utslag fastslaget, att brottmål af ifrågavarande beskaffenhet skall i sammanhang med krafmålet handläggas vid dess forum, äfven om detta ej är enligt 10: 21 behörigt. — Att så emellertid bör ske, anse vi vara otvifvelaktigt.

till Lagmansrätt i den sak, däri ett mindre brott kommit, som af den sitt ursprung fått och hade en nära gemenskap därmed, brottmålet skulle följa saken åt och Lagmannen döma öfver dem båda; stadgandets giltighet bör icke anses inskränkt till det fall, som det enligt sitt innehåll närmast angår, utan det är att uppfatta såsom uttryck för en mera allmän princip. Det villkor, som i 3: 4 uppställts, nemligen att brottet ej finge vara urbota, torde dock måhända icke böra fasthållas, då det, såsom här, gäller förhållandet emellan olika underrätter och någon grund att fordra villkorets iakttagande ej föreligger. — Emot den allmänna föreskriften i 10: 21 våga vi icke längre, än hvad antydt blifvit, utsträcka det undantag därifrån, hvarom fråga är. Om icke bandet emellan brottmålet och den sak, hvaraf det sitt ursprung fått, är så intimt, att de vid handläggningen böra följas åt, måste brottmålet förvisas till sitt vederbörliga forum delicti commissi. Dit hör det alltid, då åtal anställes, först sedan målet, hvaraf brottet sig härleder, funnit sin afslutning. ¹⁾

¹⁾ Beträffande menedsbrotten ha domstolarna ofta haft anledning att sysselsätta sig med förevarande spörsmål och därvid kommit till olika resultat. Stundom ha Häreadsrätter, hvilkas tingsställen äro belägna i stad, rannsakat och dömt öfver falskt vittnesbörd, som inför dem afgifvits (så t. ex. i de i *H. A.* 1887 not. B 376, och 1889 not. B 817 anmärkta rättsfall). Stundom har däremot Rådstufvurätten i den stad, där tingsstället ligger, upptagit sådana mål (så i det i *H. A.* 1893 not. B 695 omnämnda fall); och exempel förekommer, enligt hvad oss är bekant, därpå, att Häreadsrätt medelst uttryckligt beslut skjutit från sig dylikt mål. Enligt vår åsigt måste härvid regeln i 10: 21 RB lända till efterrättelse.

§ 2. Forum för brott, föröfvade utrikes eller å fartyg (10: 22 RB).

Då brott, som äro underkastade svensk straffrätt, föröfvats utom riket, förefinnes ej här i landet något forum delicti commissi. Någon uttömmande bestämmelse om forum för sådana brott innehåller icke Rättegångsbalken, detta beroende därpå, att vid tiden för lagens tillkomst andra principer angående omfånget för statens straffrätt voro gällande än de, som antagits i nya strafflagen. I 10: 22 RB finner man det hithörande stadgandet: «Gör svensk man dråp, eller annan svår gierning, å svensk man utrikes, och varder han ther ej gripen, utan kommer hit i Riket in; dömes ther han fångas — — —» Vid jemförelse med §§ 1 och 2 i 1 kap. Strl. synes, att ej på långt när alla fall gå in under 10: 22, men genom att analogt tillämpa lagrummet är det möjligt att utfylla luckorna.

Brott, begångna i utlandet och underkastade svensk straffrätt, kunna hänföras till två olika klasser: sådana som utan något villkor få här åtalas, och sådana som blott med konungens tillstånd åtalas må. Till den förra klassen höra de förbrytelser, som begås af svensk emot Sverige eller svensk man, och alla å svenskt fartyg föröfvade straffbara handlingar; till den senare annat af svensk föröfvadt brott samt brott af utlänning emot Sverige eller svensk man.

Hvad först angår straffbara handlingar, till hvilka svenske män utrikes göra sig skyldige mot landsmän eller sitt fädernesland, så är 10: 22 direkt tillämplig, så framt brottet är sådant, att häktning följer; forum är där, hvarest förbrytaren fångas, d. v. s. där, hvarest han för brottet häktas (*forum deprehensionis*).¹⁾ Om häktningar i rum för

¹⁾ Jfr härom rättsfall i H. A. 1c, sid. 319. Sedan svensk man, efter angivelse af sin i Sverige levande hustru, blifvit här häktad för tvegifte, begånget i utlandet, hemstälde Konungens Befallningshaf-

annat brott, och, under det den brottslige sitter fängslad, den utrikes begångna förbrytelsen upptäckes. bör utan tvifvel åtal därför ega rum vid samma Rätt, vid hvilken ramsakning pågår, ty där är deprehensionen att anse såsom inträdd. Skulle förbrytaren varda gripen i utlandet och hit utlemnad, är domstolen å den ort, dit han först ankommer, behörig; där måste han nemligen sägas vara här i riket fångad.

Har svensk man å utrikes ort låtit emot Sverige eller svensk man komma sig till last någon mindre förbrytelse, eller sådan, att häktning icke ifrågakommer, saknas strängt taget föreskrift om forum, då 10: 22 endast afser det fall, att den brottslige häktas, men det torde vara med lagens mening öfverensstämmande att anse den domstol behörig. inom hvars domkrets stämning varder gerningsmannen delgifven; denna akt är likställd med häktning därutinnan, att bådadera beteckna åtalets början.

Är ett utrikes föröfvadt brott med hänsyn till gerningsmannens eller målsegundens nationalitet sådant, att det ej utan konungens tillstånd här får åtalas, meddelar konungen — upplyser ASSARSSON i sin framställning af den svenska straffprocessen ¹⁾ — för hvarje fall föreskrift om behörig domstol i sammanhang med sitt förordnande, att åtal skall anställas. Något liknande har, oss veterligen, förekommit i ett fall, nemligen just det i *N. T.* för 1868 sid. 766 refererade, till hvilket ASSARSSON hänvisar. Därmed förhöll sig på följande vis. En svensk häktades vid

vande i Christianstads län, att, enär den i 10: 22 RB gifna regel om laga domstol för utrikes föröfvadt brott, som skulle här i landet åtalas, syntes icke vara i detta fall tillämplig, Kongl. Maj:t måtte meddela föreskrift, vid hvilken domstol åtalet skulle anhängiggöras. Med afseende å hvad i nämnda lagrum vore stadgadt om laga domstol i mål angående brott, som svensk man beginge mot annan svensk man utom riket, fann Högsta Domstolen denna hemställan ej föranleda vidare yttrande.

¹⁾ I Nordisk Retsencyklopedi IV, sid. 251.

Hessleholms jernvägsstation i Skåne för rån, föröfvadt i Danmark emot dansk man. Konungens Befallningshafvande i Christianstads län hemställde nu hos Kongl. Maj:t om bifall till dansk myndighets begäran, att den brottslige måtte utlemnas till Danmark, men denna hemställan blef tydligtvis afslagen af Kongl. Maj:t, som i stället föreskref, med stöd af 1: 1 Strl., att brottet skulle åtalas här i riket. Konungens Befallningshafvande anhöll därefter, att Kongl. Maj:t måtte bestämma forum för åtalets anhängiggörande, och efter det Högsta Domstolen sig utlätit, förklarade Kongl. Maj:t i statsrådet, att målet skulle upptagas af Rådstufvurätten i Malmö, hvilket ock Högsta Domstolen tillstyrkt. — I sin motivering yttrade Högsta Domstolens fleste ledamöter, att då brott, som svensk undersäte beginge utom riket emot utländsk man, ej finge utan konungens särskilda förordnande här i riket åtalas, samt någon allmän regel i afseende å laga domstol för upptagande af sådant åtal ej blifvit i lag gifven, syntes det med lagens mening öfverensstämma, att åtalet upptoges af den allmänna domstol, där det beqvämligast kunde ske. Denna motivering torde emellertid icke vara så alldöles riktig. Med rättegångslagen är otvifvelaktigt mest öfverensstämmande, att samma regler angående forum tillämpas, vare sig det af svensk utrikes föröfvade brottet är riktadt emot Sverige och svensk man eller emot utlänning. En annan sak är, att ändamålsenlighetens kraf bäst tillgodoses därigenom, att Kongl. Maj:t i hvarje fall bestämmer forum. Dessa torde gemenligen påkalla, att målet upptages vid domstolen å den ort, som är belägen närmast intill och har den lättaste samfärdseln med den ort, hvarest brottet blifvit begånget, enär bevisning vid denna domstol lättast anskaffas från det främmande landet. Härtill kan Kongl. Maj:t vid sitt beslut om forum taga hänsyn, medan det med anlitande af regeln i 10: 22 RB ofta måste inträffa, att behörighet tillkommer en Rätt, som endast med stora svårigheter förmår genomföra undersökningen.

Om också icke i enlighet med Rättegångsbalkens stadganden om laga domstol, är alltså den utväg, som valdes uti ifrågasvarande rättsfall, af praktiska skäl att föredraga. I lag grundad kan den ock sägas vara, om man i den Kongl. Maj:t tillkommande makt att, jemlikt 1: 1 Strl., förordna om åtal inlägger befogenheten att äfven afgöra, vid hvilken domstol åtal skall anställas, för hvilken tydning af sistberörda lagrum dess innehåll icke lägger hinder i vägen.¹⁾

På sätt nu är nämnt, har i vår rätt införts ett nytt forum, som för sin kompetens har att tacka ett förfogande, träffadt för det konkreta fallet, och som man skulle kunna kalla *forum ordinatum*.²⁾ Dess användning är gifvetvis icke inskränkt till den händelse, att, såsom i oförmålta rättsfall, *svensk* man utrikes förbryter sig mot utländing, utan inträder alltid, då åtal är beroende af Kongl. Maj:ts förordnande.

Ett särskildt stadgande om forum för brott, som svensk utom riket begår emot utländsk man, förekommer i K. K. den 5 December 1821 angående en emellan Sverige och Ryssland slutna konvention. Enligt denna skola brott, som endera maktens undersåtar föröfva invid gränsen på andra maktens territorium, så framt förbrytaren tager sin tillflykt till sitt eget land, göras till föremål för rannsaking och dom vid den Rätt inom den anklagades fädernesland, som är belägen närmast det ställe, där brottet blifvit föröfvadt.

¹⁾ Jfr Justitierådet Södergrens yttrande.

²⁾ *Forum ordinatum* föreligger, då en domstol tager befattning med ett mål, för hvilket behörig domstol saknas, på grund af ett utaf vederbörande gifvet förordnande; *forum delegatum* — som, därest den uppfattning godkännes, hvilken beträffande utsträckningen af det kongl. prerogativet enligt 1: 1 och 2 Strl. gjort sig gällande i ofvan omnämnda rättsfall, saknas i vår rätt — förutsätter däremot, att befattningen med ett mål fräntages den därför kompetenta domstolen och uppdrages åt annan Rätt genom ett speciellt beslut. Jfr härom VARGHA, sid. 63 not. 1.

Konungens förordnande om forum är således icke erforderligt, utan forum är en gång för alla bestämdt.

I detta sammanhang anmärka vi äfvenledes K. F. den 1 Juni 1819, så vidt den innehåller bestämmelser om forum. Enligt denna Förordning skall svensk undersåte, som begått brott i Norge och därefter afvikit till Sverige, utlemnas till Norge för att ställas till rätta för behörig domstol därstädes eller ock dit instämmas.

Hvad slutligen beträffar brott å fartyg, gäller, att en förbrytelse, som föröfvas, medan fartyget, vare sig svenskt eller utländskt, ¹⁾ befinner sig i svensk hamn, måste anses vara föröfvad här i landet; och målet upptages vid domstolen i gerningsorten. I fråga om brott å utländskt fartyg, som väl befinner sig i svenskt farvatten men icke i svensk hamn, har den fiktionen framträdt, att fartyget är att betrakta såsom en del af det land, hvars flagga föres; ²⁾ brottet är således att anse, såsom vore det begånget i utlandet, och de grundsatser angående forum för utrikes företagna straffbara handlingar, hvilka vi förut angifvit, lända till efterrättelse. En dylik fiktion kan däremot icke, mot ordalagen i 1: 2 Strl., ³⁾ upprätthållas med afseende å förbrytelser, som föröfvas å svenskt fartyg i utlandet, och i hvarje fall är den till ingen nytta, när man har att bestämma forum. Äfven här bör man dels direkt och dels analogt tillämpa 10: 22 RB och alltså fasthålla förberörda principer. — Angående forum för brott, som å svenskt fartyg föröfvas under sjöresa inrikes, märkes K. Bref den 16 Mars 1748. ⁴⁾

¹⁾ Undantag måste gifvetvis göras för det fall, att fartyget är krigsskepp.

²⁾ Se rättsfall i *N. T.* 1870, sid. 383.

³⁾ «Utländsk man, som här i riket finnes, varde efter Sveriges lag och vid svensk domstol dömd för brott, som han begått inom riket, eller å *svenskt fartyg utom riket*» etc. — Jfr härom EHRENSVÄRD, sid. 108.

⁴⁾ JUSLEEN, sid. 198.

Enligt detta Bref få sådana brott upptagas af den Rätt, hvarunder parterna i anseende till deras bo och hemvist lyda. Oss veterligen är Brefvet, hvars tillämpning enligt dess uttryckliga innehåll icke skolat inskränkas till det särskilda fall, med anledning hvaraf det utfärdats, ¹⁾ icke upphäfdt. ²⁾ Något ovillkorligt undantag från regeln om forum i 10: 21 RB föreskrifves icke; det heter endast, att ifrågavarande förbrytelser «måga hädanefter för parternes beqwämlighets skul få upptagas af then Rätt, hvarunder the, i anseende til theas bo och hemvist lyda». Alltså besitter äfven i förevarande fall forum delicti commissi kompetens, men rätt att välja emellan detta och svarandens ³⁾ forum domicilii har medgifvits. I betraktande af svårigheten, för att icke i många fall säga omöjligheten att afgöra, inom hvilken domsaga ett brott under ifrågakomna förutsättning blifvit begånget, är ock gifvet, att den allmänna regeln om gerningsortens forum icke är tillräcklig. Emellertid synes det knappast vara lämpligt att för brott, föröfvadt under inrikes sjöresa, bestämma forum efter andra grunder än för förbrytelse, begången under sjöresa utrikes, och vi föreställa oss därför, att man i praxis icke tvekar att jemväl beträffande förstberörda brott anlita forum deprehensionis. ⁴⁾

¹⁾ Slutet af Brefvet lyder: «Hvilket I hafwen, i thetta och thyllika förekommande mål, at ställa Eder til efterrättelse».

²⁾ Brefvet finnes icke anmärkt i lageditionerna. I BACKMANS lag-samling upptages det däremot, och detsamma gäller om SJÖROS' och SULINS finska lagedition. Tydligt är, att, så vidt de å fartyg föröfvade förbrytelseerna hemfalla under sjölagen, denna lags foraregler ensamma äro tillämpliga.

³⁾ Så får man väl tolka uttrycket: «then Rätt, hvarunder parterne, i anseende til theas bo och hemvist, lyda».

⁴⁾ Lagkommittéens (1: 17) och Lagberedningens (1: 18) förslag innehålla angående forum för brott, föröfvade utrikes eller å fartyg, följande bestämmelse: «Begår någon brott å utrikes ort, eller å fartyg under sjöresa in- eller utrikes; derfore må han tilltalas å den ort inom Riket, dit han först ankommit, eller der han eljest träffas kan». För

§ 3. Forum vid brottssammanhang.

a) Forum reconventionis (10: 24 RB).

I de båda föregående kapitlen har redogjorts för forum i sådana fall, i hvilka det brott, om hvars processuella behandling fråga är, icke står i ett förhållande till annat brott, som betingar särskilda regler. I detta och de båda följande kapitlen skola vi söka framställa hvad vår lag stadgar om laga domstol vid sammanhang emellan särskilda brott. Med ett generellt namn kalla vi det forum, som stöder sin kompetens på ett brottssammanhang, *forum continentiae causarum* och skilja inom detta begrepp emellan *forum reconventionis* och *forum connexitatis*. Närmast gå vi att sysselsätta oss med *forum reconventionis*.

Bestämmelsen därom förekommer i 10: 24 RB och är af följande innehåll: «Tillägger man annan något brott för Rätta, och finnes han saklös; döme ock samma Rätt, huru then plichta och skadan gälda bör, som ohemult angaf och tillvitte, äntå at han eljest under annan Rätt lyder. Är thes käran, som plicht emot angifvaren påstår, sådan, at then för särskilt hufvudmål hållas bör; eller en förgripelse i angifvarens embete, och som thes tjänst rör; varde dömd i then Rätt, ther under han i thy fall hörer.» — Lagrummet afser, enligt hvad dess innehåll gifver vid handen, reconventionstalan eller, såsom NEHRMAN ¹⁾ säger «thet påstående, som then, hvilken för något brott blifwit utan skäl

slagen innehålla därjemte välbehöflig bestämmelse om forum för embetsbrott, som någon i rikets tjänst anställd person utomlands begår. — I förbigående anmärka vi här, att K. Brevet den 14 Mars 1788 (UGGLAS, sid. 373; anm. i BACKMANS lagsamling V, sid. 411, och i nämnda finska lagedition) icke kan anses vålla undantag från de allmänna forareglerna, då det nemligen blott afser ett särskildt fall.

¹⁾ Processus crim., sid. 271.

tiltaldt och anklagad, gör emot honom, som anklagare, eller angifware varit, sedan then förre är funnen oskyldig, och therföre genom dom frikänd ifrå tilwitelsen.» Påståendet måste således för att innefatta rekonventionstalan vara riktadt emot den, som vid domstol väckt åtal för brott eller gjort angifvelse, så att åtal vid domstol följt. Med angifware förstås här, liksom i 17: 7 RB, den, som hos vederbörlig myndighet eller målsegande uppgifvit en person såsom skyldig till en förbrytelse och därigenom varit orsak till dennes åtalande; däremot har man att här, i likhet med hvad lagen sjelf gör i 17: 7, från angifvaren skilja den, som genom att utsprida rykte om brott åstadkommit åtal därför. ¹⁾ Ifrågasätts kan, om man icke är berättigad att utsträcka ifrågavarande lagrumms tillämplighet till andra ett brottmåls anhängiggörande vid domstol föregående åtgärder än angifvelse. Hvad angår häktning, bör man otvifvelaktigt göra detta. Häktning är ej blott ett medel att ernå säkerhet för en förbrytares närvaro vid rannsakingen utan har, där denna åtgärd gått före undersökningen vid domstol, enligt svensk rätt jemväl betydelse såsom det moment, hvilket betecknar åtalets början. Då häktning inledt processen, tager därför rekonventionstalan sig helt naturligt uttryck i ett yrkande om ansvar för olaga arrestering. Detta yrkande finner man ock NEHRMAN hänföra under begreppet *reconvention*. ²⁾ Lagkommittéens (1: 20) och Lagberedningens (1: 21) förslag innehålla äfven följande stadgande: «Tilltalar man annan för falsk angifvelse eller olaga häktning; döme deröfver den Rätt, der åtal efter sådan angifvelse eller häktning utfördes»; och att detta icke uppfattats såsom innehållande något från gällande lag afvikande, visar Tablåkommittéens jämförelse emellan kap. 1 i Lagkommittéens förslag till Rättegångsbalk i brottmål och 10 kap. RB i

¹⁾ Jfr för öfrigt HAMMARSKJÖLD, sid. 90 ff.

²⁾ Processus crim., sid. 112 § 36.

1734 års lag. — Praxis öfverensstämmer härmed.¹⁾ Denna regel är i processuellt afseende den lämpligaste. Då häktingen ledt till åtal, har domstolen att ingå i bedömande af den förmenta förbrytelsens verklighet och beskaffenhet, och samma pröfning måste ligga till grund för afgörandet af den tilltalades kontratalan emot åklagaren angående häktingens berättigande; i händelse de ömsesidiga påståendena samtidigt framställas, ligger det i öppen dag, att de lägligast förläggas till samma domstol.

I 16: 2 Strl. upptagas vissa gerningar, hvilka väl ej verkligen äro falsk angivelse men såsom sådan bestraffas. Äfven dessa — eller åtminstone säkerligen det med angivelseförbrytelsen mycket nära beslägtade förfarande, som

¹⁾ Se rättsfall i S. A. Bd 19, sid. 445. V. Kronofogden Hallengren häktade i egenskap af länsman inom Gälds härad åboen Nils Olsson i Östra Wråmb såsom misstänkt för delaktighet i stöld, begången inom Färs härad. Sedan Färs Häradsrätt frikänd Nils Olsson från ansvar, instämde denne Hallengren till Gälds Häradsrätt med påstående om ansvar för olaga häkting; men som ifrågavarande stöld förföfvats inom Färs härad, och Färs Häradsrätt, efter slutad rannsakning, angående Nils Olssons ansvarsskyldighet meddelat hufvudsakligt utlåtande, fann Gälds Häradsrätt, jemlikt 10: 12 RB, sig icke vara behörig att till pröfning upptaga Nils Olssons rekonsventionstalan. Därefter anhängiggjorde Nils Olsson sin talan vid Färs Häradsrätt, som emellertid, enär stämningen innefattade påstående om ansvar för förbrytelse, begången i Ö. Wråmb inom Gälds härad, förklarade sig icke vara rätter domstol att målet till pröfning upptaga. Hofrätten öfver Skåne och Blekinge, där Nils Olsson anförde besvär öfver Färs Häradsrätts sistnämnda utslag, hemställde i underdånig skrifvelse, att enär Gälds Häradsrätt, inom hvars domvärjo den åtalade häktingsåtgärden vore vidtagen, icke bort undandra sig att till pröfning upptaga det emot Hallengren i anledning af samma åtgärd yrkade ansvar, men samma Häradsrätts utslag tagit åt sig laga kraft, det måtte bemälda Rätt tillåtas att utan hinder af anmärkta förhållandet med målet lagligen förfara. Till denna hemställan fann Högsta Domstolen ej skal lemna bifall. — Högsta Domstolen ansåg alltså, att Färs Häradsrätt, inom hvars domvärjo det brott, hvarför häktingen skedde, timat, och där brottet varit föremål för åtal, var behörig att till pröfning upptaga den häktades påstående om ansvar för häktingsåtgärden, oakadt denna försiggått inom annan domsaga.

består däri, att en person, för att ådraga en annan straff, emot honom falskeligen förebringa besvärande omständigheter, så att åtal vid domstol därå följer — torde gå in under 10: 24 RB. Däremot synes man icke få hit hänföra sådana åtgärder som hus- och kroppsrannsakn, då de icke kunna sägas innefatta, att någon tillägges brott för rätta.

Sedan vi sålunda angifvit, beträffande hvilka handlingar forum reconventionis eger rum, bör anmärkas, att man icke i fråga om alla dessa kan säga, att den domstol, till hvilken rekonventionsmålet hör, grundar sin befogenhet att upptaga detsamma blott på målets beskaffenhet och förhållande till ett annat mål; den rekonventionstalan, som afser ansvar å den, hvilken själf för brott åtalat, har till sitt forum delicti commissi samma domstol, som handlagt hufvudmålet, ty där är det brott begånget, hvilket nämnda talan afser. Såsom föranledande undantag från regeln i 10: 21 har alltså 10: 24 ej i detta fall någon betydelse; och då forum privilegiatum i egentlig mening numera ej eger bestånd, ¹⁾ betinga ej heller orden: «äntå att han eljest under annan Rätt lyder», något undantagsförhållande. Då däremot rekonventionsyrkandet är riktadt emot angivelse eller häktning, hvilka företagits inom domsaga, lydande under annan domstol än den, där hufvudmålet utförts, är stadgandet i 10: 24 af nöden för att få yrkandet bedömdt af samma Rätt, som med sistnämnda mål haft befattning; brottsammanhanget är här kompetensgrund.

Om angivelse eller häktning icke ledt till åtal, är 10: 24 ej tillämplig, hvadan talan om ansvar därför måste anhängiggöras vid den Rätt, där angivelsen eller häktningen verkställdes, och icke vid den därifrån skilda domstol, hvar est det brott, hvarför angivelsen eller häktningen skedde, skolat åtalas. Lagkonmittéens och Lagberedningens förslag medgäfvit rätt att välja emellan dessa båda domstolar:

¹⁾ Genom K. F. den 12 Maj 1870 har, som bekant, forum privilegiatum i brottmål för frälsemän och deras vederlikar afskaffats.

«följde ej åtal å angifvelsen eller häktningen; då stånde den angifne eller häktade fritt att sin talan utföra, antingen å den ort, der angifvelsen eller häktningen gjordes, eller vid den Rätt, der han sjelf svara skolat för det brott, hvarföre han angifven eller häktad blef.» ¹⁾

Vi komma härefter till frågan, huruvida forum reconventionis förutsätter, att rekonventionstalan anhängiggöras. innan domstolen, som behandlat hufvudmålet, skilt detta från sig. För denna mening lemnar lagen ej något stöd; första punkten synes fastmer vara skrifven närmast med tanke på ett motsatt förhållande. ²⁾ Lagkommittéens och Lagberedningens ofvan anförda stadgande: «Tilltalar man annan» etc., gör uppenbarligen ingen skillnad, vare sig det ena eller andra är fallet, och stadgandet har icke ansetts härutinnan innehålla någon nyhet. ³⁾ Att man äfven i praxis uppfattat 10: 24 på detta sätt, visar det förut i detta kapitel anmärkta rättsfallet, i hvilket Högsta Domstolen ansåg forum reconventionis föreligga, ehuru hufvudmålet redan var fördt till slut, då rekonventionsyrkandet framställdes.

Men måhända kan man häremot åberopa andra delen af 10: 24, som börjar med orden: »Är thes käran»? Är rekonventionstalar af sådan beskaffenhet, att den för särskildt hufvudmål hållas bör. skall angifvaren dömas i den Rätt, därunder han i ty fall hörer. Det ligger nu nära till hands att anse uttrycket «särskildt hufvudmål» hänsyfta därpå, att rekonventionsyrkandet icke framkommer, medan hufvudmålet pågår. Mot denna tolkning talar dock redan det, att lagstiftaren på detta sätt skulle valt en mycket egendomlig form för att uttala sin mening; till grund för uttrycket «sådan, att then för särskildt hufvudmål hållas bör» ligger otrifvelaktigt den tanken, att ett bedömande af på-

¹⁾ 1: 21 i Lagberedningens förslag. — Jfr Tablåkommittéen, vid § 20 kap. 1 i Lagkommittéens förslag.

²⁾ Jfr ock NEHEMAN, Processus crim., sid. 274 ff.

³⁾ Jfr Tablåkommittéen.

ståendet emot angifvaren såsom särskildt hufvudmål förutsätter pröfning af påståendets innebörd, en pröfning, som, därest förberörda tolkning vore riktig, naturligtvis ej behöfde ifrågakomma. Med särskildt hufvudmål förstås här säkerligen detsamma som ett mål, i hvilket ansvar yrkas emot angifvaren för annat brott än åtalet eller angifvelsen. NEHRMAN är af denna mening; han säger, ¹⁾ sedan han strax förut yttrat sig om rekonvention enligt 10: 24: «Med thenna *Reconvention* bör man ej blanda *Recriminatio*, som består theruti, at then anklagade tilwiter angifvaren något annat brott; så at thenna hans käran för särskildt hufvudmål hållas bör, som ej eger så noga sammanhang med tilwitel-sen». Äfven Lagkommittéens förslag lemnar god ledning. Däri förekommer icke någon bestämmelse, motsvarande den, hvarom nu är fråga, påtagligen därför, att sådan ansetts öfverflödig; men däremot har Kommittéen föreslagit följande stadgande (1: 22), som delvis berör ifrågavarande lagbud och däri gör ändring: «Förer den tilltalade gentalan mot sin vederpart för brott, som äger sammanhang med det, hvarföre han sjelf tilltalas; vare ock då lag som i 21 § sägs». ²⁾

I andra punkten af 10: 24 upptages ett verkligt undantag från regeln, att rekonventionstalan skall handläggas af samma Rätt, som behandlar hufvudmålet. Undantaget ligger i orden: «eller en förgripelse i angifvarens embete, och som thes tjänst rör». Ordalagen äro försåtliga. Läser man denna passus i sammanhang med punktens föregående del, kommer man lätt på den tron, att här åsyftas ett rekonventionspåstående, som innebär en förgripelse *mot* angifvaren i dennes embete eller tjänst. Men meningen är helt säkert icke sådan, utan man har att tänka sig, att här

¹⁾ Processus criminalis, sid. 276.

²⁾ D. v. s. gentalan hör till den Rätt, som i hufvudmålet dömer.
— Se ock Lagberedningens förslag 1: 23. Jfr Tablåkommittéen.

står: eller angår den (thes käran etc.) en förgripelse i angifvarens embete. Detta framgår till full evidens af slutet: «varde dömd i then Rätt, therunder han i thy fall hörer», ty då med «han» ej kan afses annan än angifvaren, har lagstiftaren velat säga, att angifvaren skall dömas af den domstol, hvarunder han såsom embets- eller tjänsteman lyder. Undantaget blir alltså det, att om den, som åtalat, därigenom låtit en förseelse i sitt embete eller tjänst komma sig till last, rekonventionsmålet skall upptagas vid forum för åklagaren i hans egenskap af embetsman.¹⁾ Har åklagaren icke särskildt embetsforum, föreligger naturligtvis ej heller något undantag.²⁾

b) Forum vid subjektiv konnexitet.

Sedan lagstiftaren i 10: 21 RB första punkten uttalat den allmänna regeln för domstolskompetensen i brottmål, upptager han i fortsättningen af samma lagrum till behandling det svåra spörsmålet, huru förfaras skall, då en person

¹⁾ I de förut anmärkta anteckningarna efter CALONII föreläsningar förekommer följande utläggning af 10: 24 RB: «Om någon tilllägger någon annan något brott för rätta, då bör samma domstol, där sådant sker, däröfver ransaka och döma, därest det icke särskilt för hufvudmål bör hållas, då det förvisas till den Rätt, hvarunder angifvaren lyder, men är *angifvandet sådant, at det kan anses för en förgripelse i des ämbete*, så dömes han derföre i den rätt, hvarunder han i thy fall hörer. Således dömas Kongl. Befallningsh. och underdomarne i ämbetsbrott antingen i Kongl. Hof-R:tn el. någon annan Öfverdomstol, alt efter ty som ämbetsbrottet är begånget i mål, som hörer under Kongl. Hof-R:n el. någon annan Öfverrätt». — Tydligt uttrycker sig äfven Lagkommittéen (1: 20): «Var angifvelsen eller häktningen en förgripelse i dens embete eller tjänst, som den gjorde, och hörer han för embetet eller tjänsten under annan Rätt; varde der dömd». Lagberedningens förslag 1: 21 innehåller enahanda bestämmelse.

²⁾ Redogörelsen för fora vid embetsförbrytelser faller, såsom tillhörande den sakliga kompetensen, utom vårt gebit.

gjort sig skyldig till brott inom olika domkretsar. Den princip, på hvilken vår process är byggd, nemligen skriftlighetsprincipen, har medgifvit en ganska egendomlig lösning af de uppgifter, som härvid framstå. Då nemligen domen icke grundas omedelbart på sjelfva den förhandling, som eger rum inför domstolen, utan på samma förhandling, endast för så vidt dess resultat influtit i domstolens protokoll, har det varit möjligt att *skilja emellan* de båda frågor, hvilka utgöra föremål för rättskipningen i brottmål, nemligen *skuldfrågan och straffrågan*. Hvarje särskildt brott underkastas icke ett fullständigt förfarande vid sitt forum utan endast en undersökning, afseende att utröna, om den tilltalade har begått gerningen. Denna undersökning afslutas med ett förklarande, huruvida han är till gerningen *saker*. Sedan samma procedur upprepats vid de olika fora, åligger det den domstol, som sist rannsakar, att, på grund af hvad vid de särskilda rannsakningarna förekommit och med tillämpning af de föregående domstolarnas utslag, bestämma straff ej blott för den inom dess domkrets begångna handlingen utan äfven för alla de öfriga samt att sammanlägga straffen.

Detta system tillgodoser två viktiga synpunkter, hvilka göra anspråk på beaktande i förevarande materia: dels den, som har afseende på målens behöriga utredning, och dels den, som sammanhänger med den materiella straffrättens grundsatser om sammanträffande brotts bestraffande. Den hufvudsakliga grunden till det företräde, som i brottmål måste tillerkännas forum delicti commissi framför öfriga fora, ligger, efter hvad förut utvecklats, däri, att den bevisning, som hänför sig till brottet, säkrast och lättast står att finna, där gerningen är gjord; ingen domstol är bättre än gerningsortens i stånd till att leda undersökningen. I detta förhållande har man att söka det förnämsta skälet till att 1734 års lag icke, för det fall att flera brott ligga samma person till last, frångått regeln, att öfver hvarje brott skall

rannsakas, där det föröfvats; i samma förhållande ligger ett, såsom vi sett, äfven af de nyaste processlagstiftningarna beaktadt hinder för ett ovillkorligt stadgande om subjektivt konnexa brotts beifrande vid en enda domstol. Att den svenske lagstiftaren haft öppet öga för de svårigheter och kostnader att anskaffa bevisning samt olägenheter för vittnen m. m., som kunna vara förknippade med rannsakning inför annan domstol än forum delicti commissi, visa uttalanden i åtskilliga författningar.¹⁾ — Oafsedt de processuella skäl, som tala för ifrågavarande system, står för öfrigt regeln i 10: 21 RB första punkten, äfven för den händelse en person företagit straffbara handlingar inom olika domsagor, i så god samklang med den äldre, ännu i 1734 års lag framträdande uppfattningen af brott och straff, att det ej kan väcka förundran, att lagstiftaren icke velat under några förhållanden fullständigt bryta med samma regel. Så länge man i brottet väsentligen ser en kränkning af *enskild* rätt och i straffet upprättelse åt den förfördelade samt, så vidt det åsyftar upprätthållande af rättsordningen i dess helhet, ett medel att afskräcka andra från rättskränkningar; så länge straffet således är i egentligaste mening reaktion «gegen die That» och endast i underordnad grad betraktas såsom riktadt emot den brottsliga viljan och afseende dess förbättring — såsom reaktion «gegen den Thäter»,²⁾ sättas

¹⁾ T. ex. i förut anmärkta K. Brefvet den 22 Nov. 1749 om rättegången i mål, som röra uppror och orolighet i Riket; i K. Brefvet den 30 Juli och Svea Hofrätts Bref den 11 Aug. 1755 (MORÉE, p. 3684), hvori säges, att det i K. Resolutionen den 21 Okt. 1690 utsatta rättegångssätt (i resolutionen föreskrifves, att om brott af Militiäbetjent skall rannsakas i gerningsorten), som ej mindre vid Sjö- än Landt-Militien brukas bör, är så mycket nödigare, som i orten, där gerningen gjord blifvit, vittnen kunna vara att tillgå, och de icke kunna förpliktas, ej heller sådant utan svårighet och kostnad ske kan, att till långt aflägsne orter sig begifva och sin utsago i orten aflägga.

²⁾ Dessa uttryck känneteckna, som bekant, egentligen de idealistiska och realistiska skolornas inom den nutida straffrättsvetenskapen olika uppfattning af förhållandet emellan brott och straff.

de flera förbrytelser, hvilka ha samma subjekt, icke i relation till hvarandra; den tanken, att de ha sitt ursprung i en och samma rättsstridiga viljebeskaffenhet, utöfvar ej något inflytande -- då det gäller att reglera det processuella förfarandet -- i den riktningen, att samtliga brotten anses böra vara föremål för gemensam rannsaking och dom. Med nämnda uppfattning af brott och straff sammanhänger, att kumulationsprincipen är den herskande på straffrättens tidigare stadier, och ej en modifierad kumulationsprincip, hvilken vid förening af straffen för flera brott medgifver afdrag å straffens totalsumma, utan en konsekvent genomförd sådän princip, hvilken kräver fullt straff för hvarje brott och låter straffen, så vidt möjligt, utan förvandling utgå jemte hvarandra. På denna ståndpunkt qvarstår ännu hufvudsakligen 1734 års lag. Några mera allmänna stadganden om förening och förändring af straff innehåller den ej; endast i Straffbalkens kap. 5 §§ 2 och 4 förekomma bestämmelser, hvilka i fråga om spö och ris samt fängelse vid vatten och bröd sätta ett öfverskridbart maximum.¹⁾

I betraktande af hvad nu blifvit anfördt, väcker det snarare undran, att lagstiftaren i 10: 21 RB funnit anledning så till vida afvika från den i första punkten däraf uttalade regeln, att brott skola rannsakas och *dömas*, där geringen är gjord, som endast rannsakandet beträffande alla brotten bibehållits vid forum delicti commissi, medan dömandet förlagts till en och samma Rätt. Att så skett, har emellertid otvifvelaktigt sin grund däri, att ju äfven 1734 års lag, såsom nyss nämnts, icke är främmande för principen om sammanläggning af straff med viss begränsning af totalsumman, hvartill kommer, att lagen innehåller några särskilda föreskrifter om bestämmande af straff för brottsliga handlingar af enahanda slag. Begreppet fortsatt förbrytelse, hvilket har för sin uppkomst att tacka åsigten, att

¹⁾ Jfr WINROTH, sid. 108 ff.

principen: *quot delicta, tot poenae*, stundom leder till öfverdrifven stränghet, tillhör väl såsom sådant en nyare tid, men i några fall stadgade redan Missgernings-Balken, att flera likartade handlingar skulle beläggas med ett enda straff. Så säges i 3: 1, att den, som brister ut i eder och svordom «af öfverdåd, eller elak vana, i samqvem, krog eller källare, eller offentliga på almänna gator och platsar» skall böta fem daler hvarje gång han därför lagföres. Beträffande ett vida vigtigare brott, nemligen stöld, heter det i 40: 2, att om någon «stäl å flera ställen, än ett, eller på åtskilliga tider, och hafver ej förr varit för tiufnad lagförd och straffad», han skall plikta «som then ther första gången stulit». Och vidare gälde enligt 53: 8, att den, som aflat flera barn med *en* qvinna, skulle böta som för *ett* lägersmål, om lagföring däremellan ej skett. Lagstiftaren saknade alltså ingalunda all anledning att sörja för, att flera brott blefvo underkastade ett gemensamt domfällande. Därvid valdes ej den utvägen att låta hvarje domstol ej blott rannsaka om, utan äfven bestämma straffet för den inom dess domvärjo begångna missgerningen och, i händelse förändring af straffen vore af nöden, härför anordna ett särskildt efterförfarande; utan i stället skildes, på sätt förut är antydt, emellan skuld och straff, så att med det senares adömande fick anstå, till dess öfver alla brotten var slutrannsakt. Detta senare alternativ är ock det enda möjliga för det fall, att flera brottsliga handlingar skola beläggas med *ett* straff, förutsatt att angående hvarje handling undersökning skall anställas vid dess forum.

De tre sista punkterna i 10: 21 RB. om hvilka detta kapitel handlar, lyda som följer: «Hafver någor å flera ställen gjordt enabanda missgierning; runsake och pröfve Domaren å hvarje ort, om han til gierningen saker är; men varde dömd för alltsammans af then Rätt, ther han sidst lagföres. Hafver han flera slags missgierningar å särskilda orter gjordt, som svåra äro, eller å lif gå; tå skal om hvar-

thera ransakas ther thet skedt, och gånge sedan dom öfver then brottsliga, ther thet timadt, som grofvast är. Äro alla brotten ringa; dömes för hvarthera ther thet skedt, och varde ther dom i fullbordan stäld».

En jemförelse mellan de tre punkterna gifver vid handen, att endast i andra och tredje det system, som ofvau i korthet skildrats, vunnit tillämpning, men att för den händelse, hvarom fjerde punkten handlar, brottens sammanträffande icke har någon betydelse med hänsyn till forum och omfattningen af de särskilda domstolarnas domsrätt. Det blir därför vår första uppgift att bestämma området för fjerde punktens giltighet i förhållande till de båda andra.

I detta afseende framställer sig genast till besvarande frågan, om fjerde punkten står i motsats blott till den närmast föregående eller jemväl till andra punkten, eller med andra ord, om det endast, då de ringa brotten äro af *flera* slag, skall förfaras, på sätt i fjerde punkten sägs, eller om dess regel gäller, äfven då de ringa brotten äro af *enahanda* slag. Utgående därifrån, att lagstiftaren icke på ett synnerligen vilseledande sätt gifvit uttryck åt sin mening, antaga vi såsom säkert, att det förra är det riktiga. Det faller sig helt naturligt att ställa ordet «ringa» i fjerde punkten i motsats till ordet «svåra» i tredje, och då detta senare är attribut till uttrycket «flera slags missgerningar», frångår häraf, att jemväl ordet «ringa» hänför sig till nämnda uttryck. Men ej endast språkliga utan äfven sakliga grunder kunna åberopas till stöd för denna tolkning. För att visa detta ha vi först att afgöra, hvad begreppen svåra och ringa brott innebära. Kändt är, att dessa begrepp i 1734 års lag äro sväfvande; författare, hvilka härom yttra sig, antaga emellertid allmänt, att med svåra eller grofva brott i regeln menas urbota förbrytelser. ¹⁾ hvadan med ringa brott kommer att förstås sådana, för hvilka straffet är böter. Under

¹⁾ Jfr WILKANDER, sid. 102, och de af honom anförda författare.

den utan tvifvel riktiga förutsättning, att stiftaren af 1734 års lag i 10: 21 tillagt ifrågavarande begrepp sagda betydelse, skulle man, därest fjerde punkten ansåges göra inskränkning i andra punkten, komma till ohållbara slutsatser. Man skulle nemligen bryta mot den straffprincip, som finnes iakttagen i 3: 1 och 53: 8 MB, ¹⁾ om man på flera ringa brott af enahanda slag ville tillämpa den regel, som innehålles i fjerde punkten och säger: «dömes för hvarthera ther thet skedt, och varde ther dom i fullbordan stäld». Ty de i sistnämnda två lagrum omförmälda förbrytelser äro, såsom endast belagda med böter, *ringa*, så att äfven de skulle hemfalla under stadgandet i fjerde punkten, och detta är oantagligt, enär lagen härigenom skulle om samma sak på olika ställen innehålla motsatta bestämmelser. Vi komma alltså till det resultat, att i 10: 21 skiljes emellan å ena sidan flera brott af enahanda slag och å andra sidan flera brott af olika slag; inom dessa senare skiljes vidare emellan brott, som svåra äro eller å lif gå, och ringa brott. Endast angående de sistnämnda, d. v. s. ringa förbrytelser af olika slag, eger fjerde punkten giltighet, medan andra punkten afser enahanda brott, vare sig svåra eller ringa, och tredje punkten svåra missgerningar af olika slag.

Vid tolkningen af fjerde punkten ligger vikt på ordet «alla». *Alla* de olika brotten skola vara ringa; äro några svåra, andra ringa, blir tredje punkten tillämplig. Det gäller vidare att se till, huruvida begreppen svåra och ringa brott undergått förändring genom nya strafflagen. Att så i allmänhet är fallet, torde vara otvifvelaktigt. Men säkert är, att den betydelse, man enligt strafflagen tillagt dessa begrepp, ²⁾ icke är vid tillämpningen af 10: 21 relevant.

¹⁾ Hvad angår 40: 2 MB säges däri: «tå skal om hvarje tiufnad särskilt å sin ort ransakas, och ther pröfvas, om han til tiufnaden saker är; gånge sedan Dom öfver tiufven för altsamman, ther han sidst lagföres».

²⁾ Se härom WIKANDER, *anf. arb.*, sid. 102 ff.

Man kan icke göra användningen af tredje eller fjerde punkten beroende af den omständigheten, huruvida ett brott *in concreto* förskylt straffarbete eller lägre straff. Då fråga uppstår, om en domstol skall slutligen döma öfver brott, hvarom domstolen rannsakat, eller låta det stanna vid ett förklarande, att den tilltalade är saker, har undersökning ännu ej egt rum angående de förbrytelser, som denne begått inom andra domsagor, och domstolen är således ej i stånd att afgöra, hvilket straff dessa *in concreto* förskylla. Ej heller finnes någon anledning att taga hänsyn därtill, huruvida brottet är preskriptibelt eller ej. Afgörande för frågans besvarande måste gifvetvis vara det ändamål, som skall vinnas genom det i 10: 21 föreskrifna undantagsförfarandet vid sammanträffande af brott. Ändamålet är att tillgodose den materiella straffrättens regler för brottskonkurrensens bestraffande. Så vidt konkurrensen icke betingar afvikelse från principen, att hvart brott skall beläggas med fullt straff, och att detta skall verkställas utan någon förändring, föreligger ej någon grund till att göra brotten till föremål för gemensam dom. Vid granskning af stadgandena i 4 kap. Strl. befinnes, att kumulationsprincipen utan begränsning är genomförd i fråga om böter; och förvandling af flera sammanträffande bötesstraff till annan straffart ifrågakommer icke på domens stadium. Endast genom att fortfarande tolka uttrycket ringa brott i 10: 21 så, att därmed förstås straffbara handlingar, hvilka må med böter försonas, kommer man alltså till ett vid jämförelse med strafflagen tillfredsställande resultat. Ja, ordalagen i fjerde punkten kunna sägas rent af tvinga till denna utläggning. Stadgandet: «varde der dom i fullbordan stäld», kan nemligen icke öfver hufvud vinna efterföljd, utan så framt det ädömda straffet är böter, ty domar, lydande på urhota straff, få ej oberoende af hvarandra verkställas. Hvad angår frågan, om man för tillämpning af fjerde punkten måste fordra, att straffet *in abstracto* är böter, eller om det är till-

räckligt, att brottet *in concreto* förtjenar detta straff, är af hvad förut yttrats tydligt, att det ligger vikt på straffet *in abstracto*. Därest alltså i straffskalan ingår annat straff än böter, måste förfaras enligt tredje punkten.

I *alla* de fall, då en person gjort sig skyldig till enahanda missgerning å flera ställen, har domaren å hvarje ort att pröfva, om han till gerningen saker är, och den Rätt, där han sist lagföres, att öfver samtliga brotten döma. Andra punkten omfattar både reell konkurrens och fortsatt förbrytelse. Då reell konkurrens föreligger, är det dock uppenbarligen utan mening att, så framt de likartade handlingarna utgöra ringa brott, förfara annorledes, än fjerd punkten föreskrifver för den händelse, brotten äro af olika slag. Om t. ex. en person vid särskilda tillfällen varit å allmän väg öfverlastad af starka drycker, tjenar det ingenting till, att den domstol, vid hvilken han sist lagföres, slutligen dömer öfver alla fylleriförseelserna, under det att de förut verksamma domstolarna inskränka sig till att rannsaka och förklara saker. Oaktadt således detta fall går in under andra punkten, föreställa vi oss, att man i praxis icke skulle ~~vara böjd~~ för att gå till väga enligt fjerd punkten. Där emot måste alltid, då de likartade handlingarna utgöra fortsättning af ett och samma brott, oafsedt om detta är ringa eller ej, förfaras enligt andra punkten. Detta är en nödvändig följd af den princip, efter hvilken den fortsatta förbrytelsen bestraffas; då handlingarna gemensamt skola beläggas med ett enda straff, säger det sig sjelf, att de åtminstone hvad dömandet beträffar, måste vara föremål för ett gemensamt förfarande. Såsom vi redan haft tillfälle framhålla, vore det med den fortsatta förbrytelsens natur mest öfverensstämmande, att en enda domstol vore verksam icke blott vid det slutliga dömandet utan ock vid ranskandet. Men otvifvelaktigt är lagens mening ej sådan; den vill icke uti ifrågavarande afseende hafva de handlingar, hvilka skola bedömas såsom ett fortsatt brott, behandlade

efter annan regel än den, som gäller för de handlingar, hvilka äro att betrakta såsom sjelfständiga brott. Både teori och praxis ha också alltid på detta sätt uppfattat lagen.¹⁾

Vidkommande härefter missgerningar af flera slag, ha vi redan angifvit gränserna för tredje och fjerde punkternas tillämplighetsområden. Tredje punkten innehöll enligt dess ursprungliga, ofvan intagna lydelse den afvikelsen från andra punkten, att medan, enligt den senare, dom skall öfvergå den brottslige, där han sist lagföres, den förra stadgade, att detta skulle ske, där gröfsta brottet timat. Genom tredje momentet i K. Kung. den 18 December 1823 gjordes härutinnan ändring: «Den, som för olika brott vid flera domstolar undergått ransakning, må slutligen dömas af den Rätt, der han sist lagföres, utan afseende på brottens mer eller mindre svåra beskaffenhet». Några ord torde vara af nöden för att utreda, i hvad mån denna bestämmelse verkar ändring i 10: 21. Ser man blott på dess eget innehåll, synes däraf framgå, att den skillnad, som i § 21 förekommer emellan svåra och ringa brott, har bortfallit; *utan afseende på brottens mer eller mindre svåra beskaffenhet* — heter det — må den tilltalade slutligen dömas af den Rätt, där han sist lagföres. Men meningen är ej denna. Författningens förhistoria och ingress ställa detta utom allt tvifvel. Författningen tillkom efter motion vid 1823 års riksdag,²⁾ hvari föreslogs, att till förekommande af fångars onödiga forsling stadgandet i 10: 21 RB därom, att missgerningsman, som föröfvat flera brott, skulle för dem alla dömas, där det gröfsta timat, måtte så förändras, att dom finge honom öfvergå, där sista raunsakningen hölles. I ingressen såges ock: «Med ändring af stadgandet i 10: 21 RB, att den, som till flera missgerningar å särskilda orter sig skyldig gjort, borde därför dömas der gröfsta brottet timat, för-

¹⁾ Jfr ASSARSSON, i Nordisk Retsencyklopedi, sid. 250.

²⁾ Härom kan man utom af Riksdagshandlingarna vinna upplysning af en uppsats i S. A. Bd 17, sid. 117 ff.

ordnas som följer.« Då nämnda stadgande afser blott det fall, att någon begått flera slags missgärningar, som *svåra* äro, följer häraf, att förändringen endast går ut på att för denna händelse stadga, att den Rätt, där den brottslige sist lagföres, skall slutligen döma. Orden: «utan afseende på brottens mer eller mindre grofva beskaffenhet», innebära således, att, oafsedt om de i tredje punkten af § 21 åsyftade brotten äro *i förhållande till hvarandra* mer eller mindre grofva, den tilltalade skall för dem alla dömas, där han sist lagföres, och icke, att så skall ske, vare sig brotten äro i och för sig svåra eller ringa. Med andra ord: tredje momentet i K. Kung. 1823 hänför sig blott till tredje punkten i § 21 och berör ej alls andra och fjärde punkterna.

Då vi härefter öfvergå till att närmare redogöra för de särskilda domstolarnas uppgift enligt 10: 21 andra punkten samt tredje punkten, jemförd med K. Kung. 1823, fästa vi till en början uppmärksamheten på olikheten i uttryck uti nämnda båda punkter. I den förra säges, att domaren å hvarje ort skall *ramnsaka* och *pröfva*, om den tilltalade är till gärningen saker, och att denue skall dömas för alltsammans, där han sist lagföres; i den senare heter det blott, att om hvart brott skall *ramnsakas*, där det skett, och att dom skall öfvergå den brottslige, där det gröfsta brottet timat. Det skiljaktiga uttryckssättet har emellertid ingenting att betyda; blott för korthetens skull har lagstiftaren uraktlåtigt förklara, att samma pröfning, som i andra punkten är föreskrifven, jemväl enligt den tredje skall ega rum. Hvarje anledning till tvifvelsmål härutinnan försvinner, då man erinrar sig, det K. Kung. 1823 innehåller, att den tilltalade skall *slutligen dömas* af den Rätt, där han sist lagföres; ett *slutligt* dömande förutsätter, att ett icke slutligt föregått, och detta senare kan endast ha karaktären af en pröfning och ett uttalande, huruvida den tilltalade är saker. Förhållandet emellan domstolarna gestaltar sig alltså på samma sätt, vare sig brotten äro af samma eller olika slag. Samtliga dom-

stolar, utom den i sista hand verksamma, ha att samla processmaterial, en hvar angående den inom dess domkrets begångna handlingen, och att på grundvalen häraf afgifva ett utlåtande, huruvida den tilltalade är skyldig eller icke. Om han befinnes skyldig, är det tydligtvis ej tillräckligt, att domstolen blott förklarar, det en viss till tid, ort och öfriga omständigheter beskrifven handling ligger honom till last; domstolens plikt är att pröfva och utsäga, om ett *brott* föreligger, och detta förutsätter angifvande af det lagrum, enligt hvilket handlingen är med straff belagd. I enlighet härmed förfäres äfven i praxis; i *de. utslag*, hvarigenom fortsättning af *rannsaking* till annan Rätt hänskjutes förklaras den tilltalade saker till ansvar enligt visst uppgifvet lagrum. Men längre får domstolen icke gå; det är således icke riktigt att, såsom någon gång sker, förklara svaranden förfallen till visst konkret *straff*, till hvilket han dock icke fälles.¹⁾ Detta står uppenbarligen i strid med lag och kan för öfrigt knappast sägas innebära någon fördel. Väl undgås härigenom skenbarligen det radikala brott emot muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna, som ligger däri, att det slutliga afgörandet tillägges annan domstol än den, som handlagt målet; då den domstol, hvilken ledt rannsakingen, genom sin omedelbara befattning med processmaterialet fått ett vida mera lefvande och allsidigt intryck af förhandlingarna än som är möjligt vinna för en domstol, som endast genom skrift erhåller kännedom om desamma, synes den förre domstolen bäst skickad att rättvist bestämma straffet. Men i sjelfva verket förefinnes icke från ifrågakomna synpunkt någon vidare afsevärd skillnad emellan den ena eller andra domstolens förmåga att träffa ett rättvist slut. Merändels är, ej minst då det gäller gröfre brott, rannsakingen fördelad på flera rättegångstillfällen, emellan hvilka så pass

¹⁾ Frågan har varit föremål för diskussion inom Juridiska Föreningen i Finland. Se dess Tidskrift, Bd 13, sid. 122 ff.

lång tid förflyter, att det omedelbara intrycket, när en gång målet är moget till afgörande, försvunnit, och domaren är uteslutande hänvisad till hvad i protokollen influtit. Och därtill kommer, att till följd af det i vårt land i stor utsträckning herskande systemet med vikarier för underdomarne på landet ofta inträffar, att ej samma person handlägger och afgör ett mål. Dessutom förtjenar det samtida straffbestämmandet för alla de brott, till hvilka den tilltalade är skyldig, i det afseendet företräde framför straffmätning beträffande hvart särskildt brott vid dess forum, att med det förra systemet i högre grad hänsyn kan tagas till brottens subjektiva faktorer; med öfverblicken öfver en större del af den brottsliges lif följer en djupare inblick i hans karaktär.

Den sist verksamma domstolen har, jemte det den rannsakar och utlåter sig öfver den inom dess egen domkrets föröfvade förbrytelsen, att utsätta straff för samtliga brotten och meddela föreskrift om straffsammanläggning. Gifvet är, att domstolen icke eger ingå i någon som helst pröfning af de föregående domstolarnas utslag, hvarken hvad angår deras faktiska eller rättsliga sida; de äro i allo bindande, så att den sista domstolen är skyldig att med tillämpning af däri åberopade lagrum bestämma ansvar, äfven om domstolen vid granskning af protokollen skulle komma till den slutsatsen, att den tilltalade icke begått de honom till last förda handlingarna, eller att dessa bort karakteriseras på annat sätt, än som skett. Domstolens befattning med de förbrytelser, hvarom den icke själf rannsakat, är likväl icke helt och hållet inskränkt till att tillämpa redan gifna lagbud; så till vida åligger domstolen en själfständig uppgift, som den har att se till, i hvilket förhållande de vid de olika Rätterna pröfvade handlingarna stå till hvarandra, om de utgöra fortsättning af ett och samma brott eller äro hvar för sig till särskilda brott att hänföra. Skulle någon föregående domstol ha härom uttalat sig, är dock den sista domstolen äfven i detta afseende bunden.

Förutsättning för den sist rannsakande domstolens rätt och plikt att bestämma straff för de brott, till hvilka den tilltalade af föregående domstolar förklarats saker, är icke, att denne finnes skyldig till den förbrytelse, hvarför han vid den sista domstolen stått under tilltal; oafscdt om undersökningen angående denna förbrytelse leder till ett fällande eller ett frikännande, skall den sista domstolen öfver alla brotten slutligen döma. Anledning till olika meningar i denna del kunde möjligen finnas enligt andra och tredje punkterna i 10: 21, innan K. Kung. 1823 ändrat den senare, men ordalydelsen i nämnda Kungörelses tredje stycke lemna icke rum för något tvifvel. — För slutligt dömande vid den sista domstolen angående samtliga åtalade brott förutsättes vidare icke heller, att den pröfning, som domaren å hvarje ort skall anställa till utrönande, huruvida den tilltalade är saker, ledt till ett skyldigförklarande. Hvarken i 10: 21 eller Kung. 1823 finnes något, som gifver vid handen, att ordet döma är liktydigt med utsätta straff. De gerningar, beträffande hvilka föregående domstolar kommit till resultatet icke skyldig, skola således ej afsöndras från det fortlöpande, i en enda dom utmynnande rannsakningsförfarandet och göras till föremål för särskilda *slutliga* utslag. Spörsmålet är af betydelse med hänsyn till *fullföljd* af talan i högre Rätt. Tillkommer det den sista domstolen att slutligen döma öfver allt hvad vid de särskilda rannsakingarna förekommit, således äfven öfver sådana förbrytelser, till hvilka svaranden af föregående domstolar förklarats vara icke skyldig, så är däraf en gifven följd, att *besvär* eller underställning icke till någon del få förekomma, förrän det sista utslaget är meddeladt. Om däremot under det vid olika domstolar sig utvecklande förfarandet de missgerningar, hvilka anses icke ligga svaranden till last, blifva föremål för utslag, som beträffande dem tilläggas en slutlig karaktär, böra dessa utslag så till vida ock särskildt öfverklagas eller högre Rätt till granskning hemställas. Det förra

är gifvetvis det riktiga; med antagande af det senare alternativet skulle det ändamål. som med det vid subjektivt konnexa brott föreskrifna förfarandet afses, varla förfeladt. Och det låter sig med beaktande af den princip. enligt hvilken flera brottsliga handlingar skola tillhopa bedömas och bestraffas såsom *ett* brott, icke göra att draga någon af dem under högre Rätts pröfning, innan dom öfver de öfriga föreligger. Om en person vid domstolen A tilltalas för tre stölder, och domstolen finner honom icke vara förvunnen att hafva föröfvat den ena af dessa, men förklarar honom saker för de båda andra och förvisar honom till domstolen B för vidare rannsaking, kan det tydligtvis ej komma i fråga att anföra särskilda besvär öfver A:s utslag, så vidt den tilltalade därigenom förklarats icke vara öfvertygad om den ena stölden. Öfverdomstolen kommer måhända till annat resultat, och då enligt 20 kap. Strafflagen ett gemensamt straff skall bestämmas för flera å särskilda ställen och tider begångna tillgrepp, bör en enda domstol samtidigt utlåta sig öfver dem alla, hvilket sker därigenom, att alla sammanfattas i *ett* utslag, som sedan, i händelse af besvär, öfver utslaget i dess helhet eller till en del, framlägges för högre Rätt. Ännu tydligare framstår riktigheten af det sagda, om handlingarna icke blott skola bedömas såsom en fortsatt förbrytelse utan verkligen sinsemellan äro förenade genom ett sådant band, som konstituerar ett fortsatt brott. T. ex., en man gör sig vid flera tillfällen skyldig till äktenskapsbrott med samma qvinna; han öfvertygas om brottslighet vid ett af dessa tillfällen, men ej vid ett annat. Vare sig nu de olika handlingarna, såsom företagna inom samma domkrets, på en gång underkastas rannsaking, och förvisningen till annan Rätt sker med anledning af angivelse för ett helt annat brott, eller handlingarna äro begångna inom olika domkretsar, så att om en hvar skall rannsakas vid dess forum, få särskilda besvär ej anföras öfver föregående domstols utslag, så vidt det gått åklagaren emot;

handlingarna äro att betrakta såsom ett brottsligt helt, och detta får icke i processuellt afseende sprängas sönder, hvilket blefve förhållandet, därest de hvar för sig droges under högre Rätts bedömande. Men ej endast vid fortsatt förbrytelse eller därmed likstälda fall utan stundom äfven vid reell konkurrens nödvändiggör sjelfva samhörigheten emellan brotten, att de icke vid fullföljd af talan skiljas åt. Såsom exempel må nämnas försnillning och förfalskning.

Då en kedja af rannsakingar föreligger, tillkommer det alltså den sist verksamma domstolen att slutligen döma öfver alla de förbrytelser, för hvilka åtal egt rum, äfven öfver sådana, i fråga om hvilka föregående domstolar funnit den tilltalade icke skyldig. I enlighet härmed borde strängt taget — i analogi med hvad som sker, då en tilltalad förklaras saker — föregående domstol, som anser åtal icke kunna bifallas, inskränka sig till att förklara svaranden icke saker och öfverlemna sjelfva frikännandet till den sista domstolen. Så förfäres emellertid, så vidt oss är bekant, icke i praxis. Då förvisning eger rum, räknas väl klagotiden, jemväl beträffande de brott, om hvilka domstol sagt icke skyldig, från det sista utslagets meddelande, men de föregående utslagens karaktär af att, hvad angår nämnda brott, icke egentligen vara slutliga kommer ej till uttryck i de använda ordalagen, liksom ej heller den i sista hand verksamma domstolen i sitt utslag omnämner de brott, för hvilka svaranden af föregående domstolar icke förklarats saker. Möjligen kunde det i formellt afseende taga sig något egendomligt ut, om föregående domstol alltid skulle så affatta sitt friande uttalande, att dess icke slutliga egenskap framlyste, medan omvändt den sista domstolen skulle gifva form af dom åt hvarje uttalande från föregående domstols sida. Då det enligt vår lag förekommer tre olika slag af befrälsdomar: sådana, som innefatta rent frikännande, sådana, hvarigenom den tilltalade förklaras icke kunna åt saken fällas, och sådana, hvarigenom saken lemnas åt framtiden;

och då vidare den sista domstolen icke kan vara pliktig att pröfva den *bevisning*, som vid föregående domstol åvägbragts, hvadan denna senares uttalande måste vara så noga bestämdt, att däraf framgår, af hvilken art frikännandet är, skulle måhända, särskildt om det friande utslaget icke vore af förstnämnda art, ofvanberörda olika karaktär hos domstolarnas utlåtanden icke på ett fullt naturligt sätt kunna uttryckas. Hur domstolarnas utslag uti ifrågavarande hänseende formuleras, är nu emellertid gifvetvis en i och för sig ganska likgiltig sak; vigten ligger därpå, att tiden för rättsmedels användande räknas från det sista utslaget, och att så bör ske, är i praxis allmänt erkänt.

Hvad angår villkoren för att domstol, då flera brottsliga handlingar ligga en person till last, skall inskränka sig till att pröfva, om han är saker, och hänvisa honom för slutligt dömande till annan domstol, bör först anmärkas en åsigt härom, som torde vara ganska allmän, men som säkerligen icke är riktig. Man anser, att på nämnda sätt får förfaras, endast så framt svaranden sitter häktad. För så vidt denna mening stöddes på annat än det faktiska förhållandet, att hänvisning till annan Rätt så godt som aldrig förekommer, utom just när svaranden är häktad, lärers ej sällan till grund för densamma ligga en tolkning af 10: 21, enligt hvilken fjerde punkten, som sättes i motsats till både andra och tredje punkterna, skulle afse brott, som icke medfört häktning. Att en dylik tolkning är felaktig, framgår af hvad förut angående fjerde punktens innebörd yttrats. Skäl för öfrigt till att göra ifrågakomma skillnad emellan häktad och icke häktad kunna ej åberopas. Med hänsyn till reglerna om förening och förändring af straff är det i ena fallet ej mindre än i andra af nöden att låta de särskilda målen få sin afslutning i en gemensam dom. Och särskildt beträffande handlingar, hvilka bilda en fortsatt förbrytelse, är åsikten absolut förkastlig. Exempel, om än sällsynta, förekomma äfven därpå, att domstol i mål, i hvilket

svaranden varit på fri fot. öfverlemnadt det slutliga dömandet till annan Rätt. Ett sådant exempel förekommer i det rättsfall, som finnes refererad i *H. Å.* för 1881, sid. 370. E. yrkade vid Wäddö och Häfverö skeppslags Tingsrätt ansvar å B., för det han skulle dels vid två tillfällen i Mars 1878 inom skeppslaget och dels vid ett tillfälle i April samma år inom Lyhundra härad beskyllt E. för dråp. Tingsrätten fann i sitt utslag det vara styrkt, att B. vid ifrågasvarande tillfällen i Mars 1878 gjort sig skyldig till åtalade brottet, och förklarade B. saker till ansvar enligt 16: 7 mom. 3 och 7: 4 Strl., hvarjemte Tingsrätten yttrade, att vid det förhållande, att B. tillika vore angifven att hafva utom skeppslaget begått enahanda förbrytelse, ansåge Tingsrätten sig icke kunna mot stadgandet i 10: 21 RB bestämma det straff, hvartill B. genom det inom skeppslaget föröfvade brott gjort sig förfallen. Därefter stämde E. till Lyhundra Häradsrätt med påstående om ansvar å B. för den inom häradet emot E. framställda beskyllning. Häradsrätten ogillade detta påstående; men enär B. genom Tingsrättens utslag vore förklarad saker till ansvar enligt angifna lagrum, förty, i betraktande af förekomna omständigheter och med tillämpning af Tingsrättens utslag, dömdes B. att för ärekränkning undergå fängelse i en månad. Häröfver besvärade sig B., med hemställan, huruvida Häradsrätten varit behörig att döma honom till onförmälta ansvar. Svea Hofrätt ansåg Häradsrätten hafva saknat laglig anledning att, på sätt som skett, bestämma straffet för det brott, hvartill B. af Tingsrätten förklarats saker, och undanröjde Häradsrättens utslag, hvaremot Högsta Domstolen fann, till följd af föreskrifterna i 10: 21 RB och K. Kung. den 18 Dec. 1823, Häradsrätten hafva egt laglig befogenhet att, jemte meddelande af yttrande angående det emot B. vid Häradsrätten anhängiggjorda åtal, utsätta straffet för den förbrytelse, hvartill B. genom Tingsrättens utslag ansetts saker, och fördenskull, med upphäfvande af Hofrättens utslag, dit åter-

förvisade målet. — I detta rättsfall torde de handlingar, hvilka den tilltalade inom olika domkretsar företagit, ha utgjort *fortsättning* af ett och samma brott; men äfven om så icke varit förhållandet, och äfven om handlingarna hade innefattat olika slags brott, hade Tingsrätten varit befogad att förfara så, som den gjorde, och Häradsrätten hade bort öfver brotten slutligen döma.

Vidkommande frågan, om domstol eger *ex officio* förvisa en tilltalad till annan Rätt för vidare rannsaking, eller om sådan förvisning förutsätter yrkande därom af vederbörande, torde först och främst böra skiljas emellan brott, som endast af målsegande eller efter dennes angivelse af allmän åklagare få åtalas, och brott, som ovillkorligen äro underkastade offentligt åtal. Om det brott, med hänsyn till hvilket förvisning är i fråga, tillhör förra slaget, så, vare sig det är med den förbrytelse, hvarom rannsaking pågår, likartadt eller olikartadt, utgör utan allt tvifvel målsegandens yrkande om ansvar för förstberörda brott en nödvändig betingelse för hänvisning; målsegandens uteslutande befogenhet att taga initiativet till brottets beifrande kan icke gå förlorad därigenom, att den brottslige låtit andra straffbara handlingar komma sig till last.

Är den inom annan domkrets föröfvade förbrytelsen utan vidare hemfallen under allmän åklagares åtalsrätt, skilja vi, med fäst afseende på åtminstone äldre tidens praxis, emellan det fall, att svaranden är på fri fot, och det, att han sitter häktad. Under den förra förutsättningen bör hänvisning föregås af begäran därom af målsegande eller vederbörande åklagare, d. v. s. åklagaren i det distrikt, inom hvilket förbrytelsen är begången. Däremot hålla vi före, att afseende ej bör fästas vid ett yrkande af den åklagare, som förer talan beträffande brott, hvilket redan utgör föremål för rannsaking. Då hvarje åklagares behörighet att åtala omfattar endast de straffbara handlingar, vilkas forum competens är domstol, af hvars domkrets åklagarens

distrikt utgör en del, ligger ej uti en i fråga om visst brott icke åtalsberättigad åklagares förvisningsyrkande någon garanti för, att talan om ansvar för brottet verkligen blir anställd; måhända finner den till åtal behörige åklagaren ej skäl anhängiggöra sådant, och den domstol, till hvilken hänvisning skett, eger hvarken blott på grund däraf inleda och genomföra ett förfarande angående det förmenta, inom dess domvärjo begångna brottet, eller annorledes än i sammanhang med yttrande i en vid domstolen anhängiggjord rättegång slutligen döma öfver förbrytelse, till hvilken föregående domstol förklarar saker.

För det fall, att svaranden är häktad, har man i äldre tider ansett det vara en domstols både rättighet och plikt att, så snart någon anledning fanns att antaga, det den tilltalade föröfvat brott, hörande till annan domstols upptagande, dit förvisa honom för undergående af fortsatt rannsaking. En sådan anledning såg man framför allt i den anklagades egen bekännelse, hvilken, om ock alldeles obestyrkt, togs för god. Till hvilka missförhållanden detta ledde, är nogsamnt bekant.¹⁾ För brottslingar, särskildt grofva sådana, blef det en beqväm och mycket anlitad utväg att genom osanna bekännelser²⁾ så länge som möjligt uppskjuta ådömandet och verkställigheten af förskyldt straff eller måhända helt och hållet undgå straffet med begagnande af de utmärkta tillfällen till rymning, som forslandet från det ena tingsstället till det andra beredde. Att olägenheterna häraf antogo stora proportioner, därom vittna de många nya stadganden, som afsågo att förekomma förvisning, och de vid riksdagarna ständiga klagomålen, hvilka togo sig uttryck i motioner, gående i nämnda riktning. Bland ännu gällande

¹⁾ Jfr hörom Lagkommittéens Motiver till Rättegångsbalk, senare delen, sid. 92 ff.

²⁾ Hvilken utsträckning seden att padikta sig sjelf missgärningar vunnit, därom får man en klar föreställning, då man läser besvärsskrifter från början af detta århundrade.

hithörande författningar märkes K. Brevet den 29 Juli 1812, hvari föreskrifves, att då en häktad person, inför domstol för stöld tilltalad, uppgifver sig hafva ett eller flera dylika brott begått, eller rannsakingen därtill gifver anledning, må på domarens pröfning bero, huruvida han, innan den tilltalade förvisas till rannsaking under annan domstol, bör genom skriftvexling med vederbörande först söka inhemta upplysning om det föregifna brottets verklighet och tillvaro. Här gifves domaren rättighet att låta hänvisningen bero på de upplysningar om brottet, som han kan förskaffa sig. I andra momentet af K. Kung. den 18 Dec. 1823 lemnas, för den händelse brotten äro af flera slag, och den tilltalade blifvit af domstol till högsta kroppsplikt saker ansedd, bestämmelser i förevarande ämne: «Yppar sig under rannsakingen, att han utom Domsagan eller Länet begått annat brott, hvarföre han ännu ej undergått tilltal, skola upplysningar om brottets verklighet och beskaffenhet, jemte Målsägandens yttrande, i vanlig ordning infordras, och åligger det Domaren, som sednast dömt, att derefter bestämma, huruvida vidare rannsaking må företagas, eller om den brottslige bör till det straff, hvartill han redan blifvit dömd, genast befordras. Ej må rannsaking om det yppade brottet företagas, utan så är, att Målsäganden det fordrar, eller högre ansvar derå skulle följa, än det, hvartill redan dömdt blifvit, eller annan Domstol yrkar den brottsliges inställande, eller ock anledning är, att medbrottslige finnas, som genom rannsakingen kunde upptäckas.» Detta stadgande angick, såsom sagdt, blott det fall, att någon af domstol blifvit till högsta kroppsplikt ¹⁾ saker ansedd, ett fall, som efter nya strafflagens antagande icke längre kan förekomma, men det har funnit vidsträcktare användning, och detta med rätta, då stadgandet utan tvifvel endast är ett speciellt uttryck för en mera vidtomfattande tanke.

¹⁾ Uttrycket betecknar som bekant, maximum för straffen spö och ris samt fängelse vid vatten och bröd. Jfr kap. 5 Str. B.

som lagstiftaren velat gifva efterföljd. Jemte det domaren ålägges att inhemta upplysningar om brottets verklighet och beskaffenhet samt infordra målsegandens yttrande, göres hänvisning beroende af målsegandens eller den andra domstolens yrkande eller ock, därest förhöjdt ansvar kan komma i fråga, eller anledning finnes att antaga, det medbrottslige kunna upptäckas, af domstolens eget initiativ.

Den praxis, hvilken vi funnit vara allmän, nemligen att domstol, oaktadt begäran därom icke framstälts, förvisade till annan Rätt, kan sägas genom ofvan anförda två författningar ha vunnit bekräftelse. Båda utgå därifrån, att domstol egär *proprio motu* förvisa; hvad angår 1823 års Kung. är detta t. o. m. uttryckligen sagdt. Detta förhållande är af högt intresse från den synpunkten, att det lemna ett vittnesbörd därom, att straffprocessen enligt 1734 års lag fordöm, i fråga om svarare brott, tillades en inquisitorisk prägel, jemväl med hänsyn till processens inledande. I detta afseende har emellertid en märklig förändring i åsichter, åtminstone de af praxis hyllade, inträdt; man proklamerar allt mer afgjort grundsatsen: *Nemo iudex sine actore*, och anser det således vara en oundgänglig förutsättning för rättegång, att en åklagare uppträder och påstår ansvar. Huruvida denna grundsats skall anses utan undantag verkligen vara med gällande lag öfverensstämmande, beror på, huru man uppfattar 4: 1 RB sista punkten, på hvars tolkning vi emellertid icke här kunna närmare ingå; ¹⁾ så mycket torde vara säkert, att

¹⁾ Det tvistiga vid tolkningen af detta lagrum rör sig därom, huruvida det åsyftar endast en generalinquisition, d. v. s. en undersökning, hvilken icke är riktad emot en bestämd person såsom anklagad utan går ut på att få utrönt, huruvida ett brott verkligen är begånget, och hvem som bör misstänkas vara gerningsman, eller om lagrummet medgifver domstol att från generalinquisition skrida till genomförandet af verklig rättegång, hvori en person spelar rollen af anklagad men någon särskild representant för anklagelsen icke förekommer. Blott med antagande af den senare åsikten kan man i lag-

lagrummets faktiska betydelse numera är så godt som ingen.

Vid afgörandet af spörsmålet, huruvida domstol rätteligen bör på eget initiativ förordna om en vid domstolen under tilltal varande häktad persons förvisning till annan Rätt, får icke förbises, att, hur man än uppfattar 4: 1 RB, detta lagrum icke kan åberopas till stöd för en dylik befogenhet. I 4: 1 är fråga om undersökning angående förment brott af den domstol, inom hvars egen domkrets brottet föröfvats; den förvisning, hvarom här är tal, innebär, att en domstol anordnar rättegång vid annan domstol angående en inom den senares domvärjo timad förbrytelse. Vi kunna därför ej finna annat, än att omförmälta äldre praxis liksom 1812 och 1823 års författningar, för så vidt de utgå därifrån, att förvisningsbefogenheten tillkommer domstol ex officio, innefatta en egendomlig afvikelse från de principer för inledandet af ett straffprocessuellt förfarande, hvilka äro nedlagda i 1734 års lag. Man finner ock Lagkommittéen på det bestämdaste uttala sig emot denna praxis. I sin framställning af den gällande lagstiftningen för det fall, att en person begått brott inom särskilda domsagor, och på tal om dess brister säger Kommittéen: ¹⁾

rummet se ett undantag från principen: *Nemo iudex sine actore*; enligt den förra meningen är domstolens verksamhet att förlikna vid en polisundersökning. Ehuru skäl ej saknas för den uppfattningen, att 4: 1 afser endast generalinquisition — det förnämsta torde vara att hemta från 1: 1 Str. B., som synes låta sig synnerligen angeläget vara, att lifssaker och andra grofva missgerningar blifva af målsegande eller allmän åklagare åtalade — äro vi likväl mera böjda för den andra meningen hufvudsakligen af det skälet, att det är svårt att föreställa sig, det 1734 års lags stiftare skulle tillåtit, ja anbefallt domstol att öppna undersökning om ett brott och, sedan undersökningen ledt till bestämda misstankar emot en person såsom gerningsman, gjort fortsättningen af domstolens verksamhet beroende därpå, om målsegande eller allmän åklagare fann för godt framkomma med ansvarsyrkande; hade lagstiftaren verkligen velat så hafva det, hade han nog i uttryckligt stadgande uttalat sin vilja.

¹⁾ Motiver till Rättegångs Balk, senare delen, sid. 94.

«Felet ligger just deruti, att så mycket afseende fästes på de angifvelser eller bekännelser, anklagade personer göra emot sig sjelfva. Det är icke den brottsliges rätt, att bli ställd under tilltal; men det är åklagaremakten eller den enskilde målsägandens rätt att anklaga honom. För Domaren åter är det icke en rättighet, och följaktligen icke heller en pligt, att befatta sig med hvad som ej hörer under hans dom. Betraktar man saken ur denna synpunkt, så finner man, att det bör bero endast på åklagaremakten eller målsäganden, huruvida åtal skall ega rum för ett brott, som den anklagade möjligtvis kan hafva begått å annan ort, än der han står under tilltal, eller för hvilket han eljest lyder under annan Domstol: att Domaren uppfyller sitt åliggande, då han inskränker sin ransakning och dom till det brott, som inför honom åtalas — —». De åsigter, för hvilka Kommittéen här gjort sig till tolk, ha allt mer funnit insteg i praxis, så att det nu för tiden knappast torde förekomma, eller åtminstone icke anses riktigt, att domstol annorledes än efter yrkande af allmän åklagare eller målsägande förvisar häktad till annan Rätt för vidare rannsaking. Äfven hvad angår frågan, hvilken åklagare är behörig att framställa yrkande härom, gör sig en förändrad uppfattning märkbar; om det ock ännu lärer vara allmänt, att man nöjer sig med en begäran af åklagaren i det mål, i hvilket rannsaking pågår, så betraktas detta likväl icke såsom *god* praxis. Med rätta gör man gällande, att det tillhör åklagaren i den ort, där ett brott förmenas ha egt rum, att afgöra, huruvida åtal därför skall anställas.

Utom på yrkande af vederbörande åklagare eller målsägande måste förvisning i visst fall beslutas, då den domstol, till hvilken den fortsatta rannsakingen skall hänskjutas, sådant påkallar. Anser man, att domstol på grund af förut anmärkta stadgandet i 4: 1 RB eger, oberoende af åklagares ansvarsyrkande, inleda och med dom afsluta rannsaking emot en person, kan man ej undgå att under samma

förutsättningar, vid hvilka nämnda befogenhet är bunden, tillerkänna domstol rätt att påfordra förvisning från annan domstol. Då stadgandet i 4: 1 angår endast *grofva* brott, och detta uttryck här ej gerna kan identifieras med urbotta brott öfver hufvud, utan torde hänsyfta på de i 25: 5 RB enligt dess ursprungliga lydelse såsom «grofvare brott» be- tecknade förbrytelser af underställningsnatur, kommer — med fäst afseende på den förändring, som 25: 5 i under- ställningsmaterian undergått — ifrågavarande domstolsini- tiativ att omfatta brott af sådan beskaffenhet, att domen angående dem bör högre Rätt till granskning hemställas.

Enligt K. Brefvet den 22 Maj 1816 åligger det under- domare, som förvisat häktad till rannsakning vid annan domstol, att inom samma tid, som i underställningsmål för insändande af rannsakningshandlingarna till öfverrätt är föreskrifven, aflenna protokoll och utslag till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande eller den domstol, till hvilken fullfölj- den af rannsakingen blifvit hänskjuten; denna tid är för underrätt i stad fjorton dagar och för underrätt på landet en månad, efter det utslag meddelats. Något motsvarande stadgande finnes ej för det fall, att den tilltalade icke är häktad, men äfven här är det säkerligen riktigast, att den domstol, som öfverlemnad det slutliga dömandet, i ett af domstolen handlagdt mål till annan Rätt, öfversänder till denna senare protokollen i målet.

Förut är antydt, att under ett vid flere Rätter fortlö- pande rannsakningsförfarande karaktären af slutligt utslag tillkommer endast den sist verksamma domstolens uttalande. Således blir det denna domstols öfverdomare, hos hvilken besvär skola anföras eller underställning göras, jemväl be- träffande sådana förbrytelser, hvilka varit föremål för rann- sakning vid underrätt, lydande under annan öfverrätts dom- värjo. Detta är uttryckligen uttaladt i K. Brefvet den 19 December 1798, ¹⁾ hvilket tillkommit för att afgöra emellan

¹⁾ NOBELI, sid. 365.

ypade skiljaktiga meningar, huruvida en öfverrätt vore behörig att ingå i pröfning af hvad domstolar, lydande under annan öfverrätt, åtgjort. I nämnda K. Bref heter det: «Kongl. Maj:t finner det i allmänhet vara så mycket mera otvifvelaktigt, at då någon å flere ställen brott begått, hvarföre han vid särskilde Underdomstolar är vorden tiltalad, och Lagen i sådane händelser utsträckt den Under Rätts Domsrätt, som sidst öfver den anklagade döma skall, äfven til de brott, som uti andre Under Rätters Domsaga af honom föröfvade blifvit, det likaledes tillkommer den sista Under Rättens Öfver Domare at på andragne besvär eller skedd hemställan pröfva alt hvad jemväl vid de öfrige utom dess Domsaga belägna Under Rätters åtgärd i saken kunde vara at anmärka, som Lagen icke tillåtit besvär eller befalt hemställan i dylika fall, förr än hela målet vid sista Under Rätten blifvit med slutligt utslag afhulpit.» — Två K. Bref till Göta Hofrätt, af den 1 Maj 1826 och den 26 Januari 1837, inskräpa ytterligare samma grundsats. ¹⁾ —

¹⁾ Intagna i BACKMANS lagsamling, V, sid. 471. Till belysning af ämnet anføres här det föras innehåll. J. Bergman undergick rannsaking dels för åtskilliga stöldar vid domstolar under Göta Hofrätt, bland dem Rådstufvurätten i Vadstena, där jemte Bergman en qvinna Lena Catharina Sjögren, stod under tilltal, och dels, likaledes jemte Sjögren, för kyrkostöld vid Tröjds Häradsrätt, lydande under Svea Hofrätt. Sedan nämnda Häradsrätt frikänd Bergman och Sjögren för kyrkostölden men för deras öfriga brott bestämt straff, samt Häradsrättens utslag, jemf. 25: 5 RB, understälts Svea Hofrätt, meddelade Hofrätten utslag, däri, jemte det Häradsrättens angående kyrkostölden gifna beslut gillades, Hofrätten förklarade, att som det brott af tredje resan stöld, hvarför Bergman i öfrigt varit stild under tilltal, vore af den grofva beskaffenhet, att underrätternas rannsaking och beslut därom samt om Sjögrens delaktighet däruti, jemlikt sagda lagrum, borde, underställningsvis till öfverrätt insända, där pröfvas och skärskådas, men en sådan skärskådning och pröfning af hvad domstolar, lydande under Göta Hofrätt, åtgjort och beslutit, icke hos Svea Hofrätt kunde ega rum, skulle till beredande af laga beslut i målet, utan hinder af den handläggning Tröjds Häradsrätt därå meddelat och som endast sträckt sig därhän att bestämma den bestraffning, hvartill Bergman och Sjögren redan ansetts skyldige, handlingarna till Göta Hof-

Hvad särskildt beträffar underställning, när en person undergått rannsaking vid flera domstolar, så torde vara tydligt, att den i praxis godkända princip, enligt hvilken underretts utslag, hvarigenom dömts angående flera, ej alla af underställningsnatur varande brott, i hela sin vidd skall underställas.¹⁾ sträcker sig äfven till det fall, att om brotten rannsakats vid olika domstolar, och straff för alla bestämts vid den sista domstolen. Men underställningen skall omfatta äfven de förbrytelser, beträffande hvilka föregående domstolar meddelat frikännande utslag; äfven för deras del anses slutligt utslag gifvet af den domstol, hvilken sist dömt. I enlighet härmed bör otvifvelaktigt underställning afse samtliga de handlingar, hvarför åtal egt rum, t. o. m. för

rätt öfversändas. På grund af stadgandena i K. Kung. den 18 Dec. 1823 därom, att den brottslige borde slutligen dömas, där han sist lagfördes, till följd hvaraf Tröjds Häradsrätt utsatt det ansvar, hvartill de tilltalade för alla deras kända förbrytelser gjort sig skyldige, och i K. F. den 6 Mars 1751 därom, att då brottmål vore sådant, att det ej borde vid underretts dom stanna, utan rannsakingen och domen af öfverrätt skärskådas, sådant borde ske af den öfverrätt, hvarunder domstolen hörde, som i saken dömt, samt vid jemförelse med K. Brefvet den 19 Dec. 1798 ansåg emellertid Göta Hofrätt, att Svea Hofrätt bort till hufvudsaklig granskning upptaga målet i hela dess vidd och hemstälde därför hos Kongl. Maj:t, huru därmed i dess närvarande skick borde förhållas. Lika med Göta Hofrätt fann Kongl. Maj:t, att det rätteligen tillhört Svea Hofrätt att målet i hela dess vidd upptaga och pröfva, hvadan Göta Hofrätt egde att handlingarna i målet till Svea Hofrätt aflemna. — I detta sammanhang bör ock Kongl. Maj:ts utslag den 23 Januari 1826 anmärkas. (Se BACKMANS lagsamling, V, sid. 470). En person, som af Häradsrätt förklarats saker till ansvar för brott och förvisats till annan Rätt att undergå rannsaking för dit hörande förbrytelse, anförde besvär öfver detta beslut, som emellertid af Hofrätten fastställdes. Den sakfäld fullföljde talan hos Kongl. Maj:t; och då hvarken Häradsrätten bort förvisa klaganden att särskildt öfver Häradsrättens utslag sig besvära, eller Hofrätten egt besvären upptaga, blef, med undanröjljande af Hofrättens utslag, målet försatt i det skick det egde, innan Häradsrättens oriktiga besvärshänvisning meddelades.

¹⁾ Jfr därom MONTAN, Underställning af gröfre brottmål, och där anförda rättsfall.

den händelse, att bland dem icke finnes mer än ett enda brott af underställningsnatur, och detta af föregående domstol gjorts till föremål för frikännande utslag; i fråga om rättsmedels användande har man att vid förvisning från en domstol till en annan genomgående betrakta de särskilda rannsakingarna såsom tillhoppa bildande ett enda stort mål.¹⁾

De regler för den processuella behandlingen af subjektivt konnexa brott, hvilka ofvan utvecklats, gälla ej blott, då alla förbrytelserna höra under allmän domstol, utan äfven då ett lyder under allmän, ett annat under särskild domstol. Förut har i detta afseende rådt olika meningar. Ett i *S. A.* utförligt refererad²⁾ rättsfall,²⁾ i hvilket Krigshofrätten hemställde till Kongl. Maj:t om lagförklaring, samt utlåtanden med anledning häraf infordrades från Rikets tre Hofrätter, visar, att åsigterna voro mycket delade därom, huruvida tredje momentet i 1823 års Kung. borde tillämpas på det fall, att en person begått brott, hörande till både allmän domstol och krigsdomstol. Tager man hänsyn till stadgandets grund, synes undantag icke kunna göras; men å andra sidan säges i författningens ingress, att dess bestämmelser innefatta ändring i 10: 21 RB, och då 10: 21 angår endast allmänna domstolar, kunde häraf dragas den slutsats, att beträffande mål, hörande till särskild domstol, det föreskrifna förvisningsförfarandet icke borde komma till användning. Numera är genom K. F. den 6 Februari 1849 all anledning till tvekan undanröjd, så långt Förordningen

¹⁾ Hvad angår praxis' ställning till denna fråga, ha vi af de utaf Hofrätten öfver Skåne och Blekinge i underställningsmål meddelade utslag funnit, att Hofrätten under de sista sextio åren städes pröfvat åtalerna för samtliga brott, äfven för sådana, hvilka icke varit af underställningsnatur, och beträffande hvilka föregående domstolar gifvit frikännande utslag. Tidigare var vanligt, att Hofrätten, som i rubriken till sina utslag redogjorde för hela serien af åtal, pröfvade endast dem, som angingo brott af underställningsnatur, och lät bero vid underrätternas utslag i fråga om öfriga förbrytelser.

²⁾ Bd 17, sid. 123 ff.

sträcker sig. Däri stadgas, att mom. 3 i Kung. 1823 skall äfven tillämpas i det fall, att en person, jemte det han begått förbrytelse, hörande till allmän domstol, tillika blifvit stäld under tiltal för brott, som bör vid krigsdomstol upptagas. Och samma regel är antagen, då brotten äro fördelade på allmän och annan särskild domstol än krigsdomstol.¹⁾

I K. Brefvet den 14 November 1798²⁾ lemnas föreskrift om, huru förhållas skall, då en vid underrätt anklagad person finnes jemväl hafva föröfvat brott, som tillhör öfverrätts omedelbara pröfning. Härom stadgas, att det åligger underrätten att, sedan om den till dess jurisdiktion hörande förbrytelse därstädes blifvit rannsakadt, och Rätten sig däröfver utlåtitt, då, ehvad samma mål enligt lag och särskilda författningar bort underställas eller ej, sådan sin rannsakning jemte utslaget till sin öfverdomstol insända, hvarefter emellan båda öfverrätterna vidare förhållas, på sätt i allmänhet är stadgadt i de händelser, då den anklagade föröfvat brott, som lyda under flera domstolars jurisdiktion. Brefvet angår, såsom synes, det fall, att en person, som undergår rannsakning vid underrätt, angifves för brott, hvilket öfverrätt såsom första instans har att upptaga och pröfva; vidare afses närmast det förhållandet, att under-

¹⁾ Se *H. A.*, 1881 not. B 492, hvaraf framgår, att sedan Hofrätt rannsakat om och förklarat landskamrerare saker till embetsbrott, Kamrarrätten rannsakat om andra därunder lydande embetsbrott samt dömt angående samtliga förbrytelserna; 1891 not. B 539, utvisande, att Häradsrätt rannsakat rörande sådana af kronofogde under uppbördsmanansvar omhänderhafda medel, för hvilka redogörelse ej skulle ingå till Kamrarrättens revisionsafdelning, samt förklarat saker enligt angifna lagrum, hvarefter Kamrarrätten rannsakat om uppbördsbrist i afseende å åtskilliga under nämnda revisionsafdelnings inseende stående kassor och slutligen dömt om alltsammans; 1893 not. B 671, m. fl.

²⁾ NORELL, sid. 340; BACKMANS lagsamling, II, sid. 199, hvarest Brefvets datum uppgifves vara den 19 November. Anmärkt i SKARINS lagedition vid 10: 21 RB.

rätten lyder icke under nämnda utan under annan öfverdomstol. Underrätten skall, därom kan ej råda något tvifvel, på vanligt sätt rannsaka och pröfva, om den tilltalade är saker, hvarefter protokoll och utslag insändas till underrettens egen öfverdomstol. Hvad det föreskrifna insändandet innebär, är emellertid ingalunda klart. Man kan möjligen hålla före, att ändamålet därmed är endast och allenast, att handlingarna skola genom den egna öfverrettens försorg tillställas den andra öfverrätten. Men man kan ock ause, att insändandet innebär en verklig underställning. Antages det senare, så har man här ett stadgande om underställning, som icke går in under det allmänna i 25: 5 RB förekommande och är olikt detta därutinnan, att underställningen dels icke är inskränkt till vissa brott och dels afser blott skuldfrågan. Enligt vår åsigt skall insändandet ha karaktären af underställning. Härför tala ordalagen i det K. Brefvet; hade blott en expeditionsåtgärd åsyftats, så hade uttrycket: «ehvad samma mål enligt lag och särskilda författningar bort underställas eller ej», säkerligen icke begagnats. Och hyllar man den andra meningen, kommer man till otillfredsställande slutsatser. I fråga om det resultat, hvartill underrätten kommit, eller, med andra ord, dess utslag i skuldfrågan får man nemligen blott två instanser. Då underrättens egen öfverinstans icke får ingå i pröfning af dess utslag, samt denna befogenhet icke står den andra öfverrätten till buds, och då vidare talan emot det af sistnämnda öfverrätt meddelade utslag, hvari slutligen dömts i det mål, som vid underrätten varit före, fullföljes i vanlig ordning, så framgår häraf, att antalet instanser för pröfning af skuldspörsmålet blir endast två. — För den händelse målet vid underrätten angår brott af sådan beskaffenhet, att underställning enligt 25: 5 RB kan ifrågakomma, bereder ock den af oss förkastade åsigten svårigheter, hardt när olösliga. Enligt detta lagrum skall underställning ske, dels då någon är tilltalad för brott, som i lagen är belagd med

dödsstraff, och dels då någon är dömd till straffarbete på lifstid eller förlust af medborgerligt förtroende för alltid. I förra fallet — då underställning sker, vare sig den tilltalade sakfäls eller frikänts — afser den företrädesvis tillvaragandet af samhällets intresse; i det senare åsyftar den närmast att skydda den tilltalade. Den pröfning af saken i hela dess vidd, som i nämnda syften vid underställning eger rum, bör nu icke falla bort, därför att en öfverrätt delvis sjelf har domsrätt i underställningsmålet; dess åtgörande såsom den sista af efter hvarandra verksamma domstolar att med tillämpning af föregående utslag bestämma straff för den saker förklarade ersätter tydligtvis icke ofvanberörda pröfning. Anser man emellertid, att underrättens utslag icke i allmänhet bör enligt K. Brevfet 1798 underställas, men medgifver, att så bör ske, då 25: 5 RB därtill gifver anledning, har man att se till, huru detta skall kunna iakttagas. Har den från under- till öfverrätt förvisade vid underrätten stått under tilltal för ett med dödsstraff belagdt brott, är det från början tydligt, att målet är af underställningsegenskap, och hinder för öfverrätten, till hvilken rannsakningshandlingarna insändas, att pröfva underrättens utslag förefinnes ej. Men annorlunda ställer sig saken, om den förvisade vid underrätten förklarats förfallen till ansvar för brott, hvarå icke dödsstraff, men straffarbete på lifstid kan följa, t. ex. för mordförsök eller dråp. Då i straffskalorna för dessa förbrytelser ingår ej blott lifstids straffarbete utan äfven straffarbete på viss tid, och då frågan, om underställning skall ske, är beroende på straffet *in concreto*, är det, då målet kommer till öfverrätten, åtminstone formellt ännu icke gifvet, om det har eller icke har egenskapen af underställningsmål. Vill öfverrätten icke äfven i detta fall undandraga sig granskningen af underrättens utslag, så måste öfverrätten anställa en provisorisk pröfning, afseende att utröna, hvilket straff den af underrätten saker förklarade

förskyldt; för en dylik pröfning saknas dock helt och hållet stöd af lag. ¹⁾)

Enligt den uppfattning af K. Brevet 1798, hvilken vi hylla, har således underrätten att rannsaka och pröfva, om den tilltalade är saker, samt derefter underställa utslaget sin egen öfverrätt; sedan denna pröfvat utslaget, öfversändas handlingarna i målet till den öfverrätt, som beträffande annat brott har att döma såsom första instans, och som nu, jemte det den utlåter sig öfver sistberörda brott, bestämmer straff för det, hvartill den andra öfverrätten förklarar saker, och meddelar erforderlig föreskrift om straffsammanläggning.

På samma sätt förfares, om underrätten lyder under den öfverrätt, hvilken dömer såsom första instans; äfven under denna i Brevet icke omedelbart afsedda förutsättning har öfverrätten att skärskåda det resultat, hvartill underrätten i skuldfrågan kommit.)

I Brevet nämnes ej det fall, att ordningen emellan under- och öfverrätt är omvänd, så att det brott, som tillhör underrätts pröfning, upptäckes, sedan åtal vid öfverrätt börjat. Det kan icke härvid ifrågasättas, att öfverrätten skulle, med förklarande, att den anklagade vore saker, förvisa honom till underrätten att slutligen dömas. Detta skulle, för att begagna ett i ifrågavarande Bref förekom-

¹⁾ Håller man sig strängt till orden i 25: 5 RB, kan väl synas, som om vårt resonnemang saknade reell grund. Ty då det säges, att om någon är dömd till straffarbete på lifstid eller förlust af medborgerligt förtroende för alltid, domen skall underställas Hofrättens pröfning, förutsättes naturligtvis, att den brottslige är dömd af underrätt, hvilket den ej är, som, efter att af underrätt ha förklarats saker, förvisats till Hofrätt. Men då den underställning, hvilken i förevarande fall är föreskrifven, såsom redan är nämndt, afser den tilltalades skydd, och detta syfte kräfver ej mindre, att öfverrätt skärskådar ett underrättsutslag, hvarigenom en person förklarats förvunnen till brott, som öfverrätten sedan sjelf finner förtjena lifstids straffarbete, än att pröfning öfvergår ett utslag, hvilket afgör ej endast skuld utan äfven straffrågan, torde inses, att resonnemanget är grundadt i lagens anda och mening.

mande uttryck, icke instämna med den ordning och det förhållande, som emellan öfver- och underdomstolar bör iakttagas, och skulle dessutom stå i afgjord strid med grunden därtill, att vissa brott undantagits från underrätts behörighet och tillagts öfverrätt. Denna grund kan ej vara annan än den, att vissa brott med hänsyn till sin svåra beskaffenhet eller den brottsliges särskilda ställning ansetts böra tilldelas domstol, hvars organisation erbjuder säkrare garantier för ett riktigt afgörande än den, en underrätt lemnar. Äfven om därför öfverrätten först trädte i verksamhet, måste iakttagas, att den slutliga befattningen med samtliga brotten stannar hos öfverrätt. Med den tolkning af Brevet, hvilken ofvan gjorts gällande, blir dess bestämmelse tillämplig äfven på förevarande fall. Öfverrätten pröfvar, om den tilltalade är saker, samt förvisar därefter till underrätten, som likaledes pröfvar skuldfrågan och hemställer sitt utslag sin egen öfverrätt till granskning; denna skärskådar det underställda utslaget och utsätter straff för de förbrytelser, till hvilka den tilltalade är skyldig befunnen.¹⁾

¹⁾ Då tillämpning af K. Brevet den 14 Nov. 1798 ej ofta torde ifrågakomma, tro vi det ej vara utan intresse att anföra ett rättsfall, som lemnar exempel derpå. Kämnarsrätten i Landskrona, där häktade förre arbetsfången Petter Jansson undergått rannsaking för utprångling af en falsk bancotransportsedel, öfverlemnade, jemlikt K. Brevet den 13 Juli 1748 och 4 § i Riksdagsbeslutet den 22 Sept. 1668, målet till Svea Hofrätts omedelbara afgörande i den ordning K. Brevet den 14 Nov. 1798 föreskrifver, samtidigt hvarmed J. vid Harjagers Häradsrätt ställdes under tilltal för stöld. Häradsrätten förklarade J. saker till laga bestraffning för 3:dje gången föröfvad inbrottsstöld samt förvisade honom till vederbörlig domstol i Malmö för undergående af rannsaking för därstädes begången stöld under förklarande tillika, att med afseende å Kämnarsrättens utlåtande handlingarna skulle insändas till vederbörande Hofrätt, hvars pröfning Häradsrättens utslag i hela dess vidd underställdes. Rådstufvurätten i Malmö ansåg J. saker till bestraffning för stöld och stadgade, att jemlikt K. Brevet 1798 Rådstufvurättens utslag, jemte samtliga rannsakningshandlingar skulle insändas till Hofrätten öfver Skåne och Blekinge för den vidare åtgärd, som med målet kunde erfordras, hvarjemte utslaget enligt 25

Innan vi afsluta detta kapitel, vilja vi egna några betraktelser åt det sätt, hvarpå det af vår lag antagna system för behandlingen af subjektivt konnexa brott fyller sin uppgift, och i sammanhang härmed redogöra för framkomna

5 RB underställdes Hofrättens pröfning. Hos Hofrätten angaf J. uti besvärsskrift sig hafva föröfvat mord inom Tveta härad i Jönköpings län. Hofrätten yttrade i utslag den 7 Okt. 1822, att då det brott, hvilket J. erkänt sig hafva föröfvat, verkligen timat, och han enligt 10: 21 RB borde för detsamma å vederbörlig ort undergå rannsaking och därefter i behörig ordning för alla sina brott dömas, blefve, med undanrödjande af Häradsrättens och Rådstufvurättens utslag, så vidt pröfningen af desamma blifvit till Hofrätten öfverlemnad, frågan angående nämnda mord förvisad till vederbörlig domstol. Tveta Häradsrätt förklarade, att J:s ofvanberörda erkännande, såsom diktadt, icke förtjenade afscende, och hemstälde detta till pröfning af Göta Hofrätt, som i utslag den 16 April 1823 med fastställande däraf förordnade, att då J:s föregifna delaktighet i det brott, för hvilket han under Göta Hofrätts domvärjo undergått rannsaking, icke kunnat leda till någon för honom ansvarig påföljd, skulle ett exemplar af utslaget jemte samtliga rannsakningshandlingar angående J. öfversändas till Hofrätten öfver Skåne och Blekinge till den vidare åtgärd, som med J. kunde erfordras. Genom utslag den 3 Juni 1823 fastställde slutligen sistbemälda Hofrätt Harjagers Häradsrätts och Rådstufvurättens i Malmö utslag, hvarigenom J. ansetts saker till ansvar för ifrågakomna stölder; men som J. tillika varit stäld under åtal för utprångling af en falsk bancotransportsedel och pröfningen däraf blifvit till Svea Hofrätt öfverlemnad, skulle ett exemplar af utslaget jemte de till målet hörande handlingar öfversändas till Svea Hofrätt för vidare åtgärd. — Af detta rättsfall finner man, att underrätternas utslag i skuldfrågan underställningsvis pröfvats af öfverrätten, som därefter öfverlemnad handlingarna till den öfverrätt, hvilken hade att såsom första instans döma; anmärkas bör likväl, att de brott, hvarför underrätterna förklarade saker, enligt 25: 5 RB i dess dåvarande lydelse, voro af underställningsnatur. (Anledningen till att Hofrätten öfver Skåne och Blekinge i sitt första utslag i viss mån undanröjde Harjagers Häradsrätts och Rådstufvurättens i Malmö utslag är uppenbar; då J. förvisades till Tveta Häradsrätt, tillkom det nemligen Göta Hofrätt att i underställningsväg ingå i pröfning af samtliga underrätternas utslag. Göta Hofrätts utslag, hvilket kan förefalla egendomligt, har antagligen berott därpå, att J. icke ansetts ha varit stäld under tilltal vid Tveta Häradsrätt.) — Jfr ock för tolkningen af K. Brefvet den 14 Nov. 1798 ett i *N. T.* för 1864 sid. 506 refererad rättsfall, som visar, att Svea och Göta Hofrätter varit af olika mening.

förslag till förändring af lagstiftningen härutinnan. Sedan lång tid tillbaka torde ganska allmänt just förevarande del af rättegångsordningen i brottmål anses såsom en af de mest bristfälliga, och detta omdöme är säkerligen ej oförtjent. Systemets hufvudfel har sin grund i ett öfverskattande af den betydelse, forum delicti commissi eger i processuellt afseende. Det är ingalunda, så att säga, en naturnödvändighet, att en brottslig handling skall åtalas vid den domstol, inom hvars rättskipningsområde handlingen är begången. Då nämnda forum gemenligen erbjuder större fördelar än något annat i fråga om bevisningen, bör det väl vara regel, men därmed är ej sagdt, att det skall vara en regel utan undantag. Fall förekomma ej sällan, då det från antydda synpunkt är likgiltigt, hvar åtal eger rum, såsom t. ex. då den tilltalade erkänner, och annat bevis ej anses erforderligt. Och för öfrigt finnas, särskildt då, såsom nu, fråga är om flera inom olika domkretsar af en person föröfvade straffbara handlingar, andra synpunkter, som göra anspråk på beaktande. Fördelarna af forum delicti commissi köpas stundom härvid med oproportionerliga kostnader för staten och betydliga lidanden för den tilltalade. I förra hänseendet märkas utgifterna till häktad persons underhåll och forslande från den ena landsändan till den andra; i senare den långa tid, denne, i afbidan på att varda slutligen dömd, går förlustig sin frihet. Företrädesvis med hänsyn till sistberörda förhållande springa det gällande systemets brister i ögonen och ha dragit uppmärksamheten till sig. Jemlikt förut anmärkta K. Brefvet den 22 Maj 1816 har underrätt i stad en tid af fjorton dagar och underdomare på landet en månad sig medgifven för aflemnande af protokoll och utslag till den domstol, till hvilken fullföljden af rannsaking med häktad blifvit hänskjuten. Då vidare enligt K. F. den 10 April 1810 stadsdomstol skall inom åtta dagar och domare på landet inom tre veckor, efter det de fått underrättelse om ett till deras åtgärd hörande brottmål,

hvari någon är häktad. företaga rannsaking, frångår häraf, att ganska rundlig tid kan förflyta, innan häktad, som förvisats, blir instäld inför den domstol, som har att fortsätta rannsakingen. Har den tilltalade inom ett större antal domsagor begått brott, kan han på detta sätt — då hans inställande för hvarje domstol alltid, oafsedt om detta är af nöden för målens behöriga utredning, skall ega rum — komma att såsom rannsakningsfånge vara beröfvad friheten under en tidrymd, som öfverstiger de honom slutligen ådömda straffens sammanlagda belopp. Särskildt i betraktande däraf, att vår strafflag icke, i likhet med nyare utländska lagar, innehåller någon föreskrift, att den tid, en till brott förvunnen person suttit häktad, får tagas i beräkning vid straffets bestämmande, framstår sågda förhållande såsom en upprörande orättvisa.

Olägenheterna af förvisningsförfarandet voro ännu mera kännbara i äldre tider, då domstolarna, såsom redan är nämnt, plägade på grund af obestyrkta bekännelser af de tilltalade besluta om förvisning, och då tredje punkten i 10: 21 RB ej undergått förändring. Genom K. Brevet den 29 Juli 1812 och K. Kung. den 18 December 1823, för hvars innehåll förut redogjorts, ernåddes härutinnan förbättring. Förslag ha emellertid icke saknats att frångå sjelfva den i 10: 21 nedlagda principen. Vid 1809 års riksdag väcktes motion om, ¹⁾ att rannsaking angående flera, på olika ställen föröfvade brott skulle kunna på ett ställe försiggå, och den brottslige där dömas; såsom skäl härför framhöll motionären de faror, för hvilka samhället utsattes, därigenom att de häktade under de ständiga forslingarna från det ena rannsakningsstället till det andra finge tillfälle rymma, äfvensom tidsutdräkten med målens afgörande och de med fångtransporterna för staten förenade kostnaderna.

¹⁾ Se Riksdagshandlingarna å ställen, som angifvas under uppslagsordet «Rannsaking» i Sakregister till Rikets Ständers Protokoll för tiden 1809—1866. Stockholm 1892—1893.

Motionen blef af riksdagen afslagen efter ett afstyrkande utlåtande af lagutskottet, som bland annat yttrade, att utskottet funne det vara både svårigheter och obilligheter underkastadt, om målsegare och vittnen i allmänhet skulle förpliktas att infinna sig å andra orter, än där de vore boende, samt att många andra indiciers och omständigheters uppdagande, de där oftast bero af lokalen, möjligen kunde förfelas, i fall rannsaking på aflägsse ställen finge förrättas. — Vid riksdagen 1828—1830 väcktes åter motioner, åsyftande att förekomma rannsakningsfångars kringforslande. Med anledning af dessa motioner föreslog lagutskottet och antog riksdagen för sin del en författning, däri för de fall, att en person, som blifvit till dödsstraff eller högsta kroppsplikt saker ansedd eller för grof missgerning undergick fästningsstraff, angafs för brott, hvarför han ännu ej stått under tilltal, medgafs, att rannsaking om det yppade brottet finge försiggå, utan att den anklagade blefve instäld för domstolen. Kongl. Maj:t fann dock ej skäl att till förslaget lemna bifall, då det stode i strid med en hufvudprincip i vår straffprocess, nemligen den, att rannsaking ej får i den tilltalades frånvaro ega rum.

Lagkommittéen har egnat förevarande ämne mycken uppmärksamhet. I dess förslag till Rättegångsbalk i brottmål förekommer (1: 23) följande, sedermera af Lagberedningen (1: 24) accepterade stadgande: «Är någon till brott förvunnen; sätte Rätten, der han tilltalad blifvit, ansvaret för det brott ut, ändå att han är angifven att hafva begått enahanda eller olika brott, hvaröfver annan Rätt döma skall. Varder någon vid särskilda Rätter dömd till straff, och kunna ej straffen förenas, efter ty i 6 kap. Straff-Balken sägs; då skall den Rätt, som sist dömde, bestämma, huru straffen sammanläggas må.» Af motiverna till detta stadgande synes, att dess premisser ligga i Kommittéens förut anförda åsikter om hvem som har att taga initiativet till beifrande af brott, som en person uppgifves hafva föröfvat

å annan ort, än där han för tillfället undergår rannsaking. Om sjelfva stadgandet säger Kommittéen: «På detta sätt förebygges det uppehåll, som oftast måste äga rum, så länge lagen förbjuder åklagaren att äska, och Domaren att fälla, slutlig dom, innan rannsaking öfver alla brotten hunnit fullbordas. Hvarje dom blir ett fullständigt helt för sig sjelf, och kan till verkställighet befordras, när det befinner sig vara utan ändamål att anställa vidare åtal. Detta får, som sig bör, ankomma på åklagaremakten eller målsäganden. Domaren kan ej ingripa deri, utan att aflägsna sig från hvad till hans embete rätteligen hör. Anställes nytt åtal, så faller deröfver ny dom; och skulle de bestraffningar, som af särskilda Domstolar blifvit ålagde, ej vara i verkställigheten förenlige, efter de derom i allmänhet gifna regler, så är det lika lätt att bestämma, huru de skola sammanläggas efter flera domar, som att utsätta straffen i en enda dom, då någon på samma gång blifvit för särskilda brott tilltalad, eller att mäta bestraffningen för den, som, efter att redan vara för vissa brott dömd, öfvertygas att förut hafva begått andra brott.»

De premisser, från hvilka Lagkommittéen utgått, äro utan tvifvel i och för sig alldeles riktiga. Det är åklagaremakten eller målsägandens sak att afgöra, om åtal skall ega rum för ett brott, som den tilltalade begått å annan ort, än där han står under tilltal. Däraf följer, att domstol icke oberoende af, om yrkande framställes eller ej, eger ex officio förvisa till annan Rätt. Men af premisserna behöfver ingalunda dragas den slutsatsen, att domstol skall, oaktadt åtal för annorstädes begånget brott vederbörligen påkallas, utsätta straff för den handling, hvarom domstolen rannsakat. Med den teoretiska utgångspunkten låter ett förvisningssystem, som erkänner förestående, därtill knutna sats, lika väl förena sig som det af Kommittéen förordade systemet. Det senare må väl såsom det enklaste tillerkännas företrädet, framför allt så vidt angår en tilltalad, som ej är häktad, men någon tillräcklig lösning af de svårigheter, som

förevarande ämne bereder, innefattar det ej. Förvisning blefve med antagande af Kommittéens förslag lika nödvändig som nu; enda skillnaden vore den, att förvisningen icke gjordes till föremål för beslut af domstol. En verklig reform måste lemna möjligheten öppen att för flera, inom olika domkretsar begångna brott anställa åtal vid en och samma domstol, således ansluta sig till den nyare utländska lagstiftningen härutinnan.

c) **Forum vid objektiv konnexitet.**

De grunder, som i allmänhet tala för objektivt konnexa straffbara handlingars gemensamma processuella behandling vid en och samma domstol, ha vi förut utvecklat och skola här blott utreda den svenska rättens ställning i denna fråga. Vid genomläsning af 10 kap. RB i 1734 års lag finner man, att bestämmelser uti ifrågavarande afseende helt och hållet saknas. Det enda stadgande, som kunde synas egnadt att tjena till stöd för flere delaktiges gemensamma lagföring, nemligen det i 7 § innehållna, angår enligt sitt eget innehåll endast tvistemål. Vid denna undersökning torde det därför vara riktigast att utgå från den allmänna i 10: 21 förekommande regeln om forum och först med ledning af denna se till, huruvida de i ett brott delaktige, i främsta rummet gerningsmän samt delaktige i trängre mening, anstiftare och medhjelpare, hafva att för hvad dem ligger till last svara vid samma domstol. I sammanhang härmed erinras om hvad förut yttrats, att, så framt man med forum connexitatis förstår det forum, som grundar sin kompetens i fråga om en brottslig handling på dess sammanhang med en annan handling, nämnda forum icke föreligger, därest hufvudgerningen och delaktighetshandlingarna alla anses ha samma gerningsort. Ty i sådan händelse är det ej sammanhanget, emellan de särskilda handlingarna, som utgör domstolens kompetensgrund, utan domstolen har för sin be-

hörighet att tacka samma förhållande, som öfver hufvud inom straffprocessen spelar rolen af princip för arbetsfördelningen domstolarna emellan.

För att komma till insigt om 1734 års lags uppfattning angående hvar den egentliga delaktigheten, anstiftan och medhjelp, skall anses begången, är nödigt att uppmärksamma lagens ståndpunkt i den omtvistade frågan, huruvida det från objektiv synpunkt förefinnes någon principiell olikhet emellan gerningsmannens och den delaktiges verksamhet. 61 kap. MB innehåller, som bekant, de generella bestämmelserna om delaktighet i brott. De där använda uttrycken gifva vid handen, att den af straffrättsvetenskapen uppkonstruerade läran om bristande kausalsammanhang emellan den delaktiges verksamhet och hufvudhandlingens effekt var för lagstiftaren främmande. Enligt 1 § bestraffas lika med gerningsman den, som bjuder eller leger, hjälper eller råder annan till någon missgerning, «så at then ther igenom sker», och i 2 § talas om den, som «eljest är till gierningen mindre vållande»: uttryck, af hvilka framgår, att hvad det nu än må vara, som betingar artåtskillnaden emellan gerningsmannaskap och delaktighet, denna skillnad åtminstone icke beror på förefintlighet eller frånvaro af antydda kausalsammanhang. Lika tydligt synes detta af ordalagen i K. Brevet den 29 Juli 1698, ¹⁾ hvilket ligger till grund för 61 kap. MB. ²⁾ Här angifves såsom kännetecken, på den svårare arten af delaktighet, hvilken belägges med gerningsmannastraff, att misgerningen skall vara «therigenom timad och förorsakad». Den åsigt om delaktighetens objektiva natur, som i dessa ordalag framträder, är den enda naturliga; den andra, ofvan anmärkta är produkten af en misslyckad filosofisk spekulation och leder, om den skall tagas på fullt allvar, till orimliga slutsatser. Fasthålla vi det resultat, till hvilket vi sålunda kommit, och vidare er-

¹⁾ SCHMEDEMAN, Justitiæverk, sid. 1516.

²⁾ Jfr FORSMAN, sid. 40 ff.

inra oss, att i enlighet med det för vår äldre rätt karakteristiska betonet af brottets objektiva sida lagstiftaren låtit effektorten eller, närmare bestämdt, den ort, där «skadan timade», afgöra forum, blir uppenbart, att emellan gerningsmannaskap och delaktighet icke enligt 1734 års lag råder någon olikhet med hänsyn till gerningsorten. Då den ena så väl som den andra arten af brottslig verksamhet är straffbar på grund af sin relation till den skedda rättskränknin-gen, och orten, där denna inträffat, afgör forum, följer häraf, att den delaktige ej mindre än gerningsmannen har att svara vid den domstol, inom hvars domkrets ingreppet i det rättsligen skyddade intresset egt rum, — eller, hvilket är det-samma, gerningsmannens forum är forum jemväl för de delaktige.

Är det, ofvan sagda riktigt, kan det ej längre väcka förvåning, att delaktigheten icke i 10 kap. RB föranledt särskilda stadganden. Detta har ingalunda sin orsak däri, att lagstiftaren förbisett lämpligheten af gemensam rannsaking beträffande gerningsmannen och den delaktige, utan finner sin naturliga förklaring i den omständigheten, att särskilda bestämmelser i sådant ändamål voro öfverflödiga. Lagstif-taren har ansett det vara en gifven sak, att delaktighets-handlingen på grund af regeln i 10: 21, jämförd med 10: 23, hörde till hufvudgerningens forum. Att denna åsigt träffat det rätta, synes vinna bekräftelse genom K. F. den 6 Mars 1751.¹⁾ Denna förordning bestämmer forum för det fall, att flere personer, hvilka gemensamt äro för en be-gången förbrytelse ansvarige, höra till olika särskilda dom-stolar eller somliga till allmän, andra till särskild domstol. Förordningen berör däremot icke det fall, att de medskyl-dige samtliga lyda under allmän domstol. För sådan hän-delse erfordrades, som sagdt, ej någon föreskrift, medan sådan var af nöden under den i förordningen antagna för-

¹⁾ BACKMANS Lagsamling V, sid. 407.

utsättning. Redan om man ser på bestämmelsernas affattning, kan näppeligen ifrågasättas, att förordningens innebörd är annan än den här angifna. Öfverallt talas om den domstol, hvarunder *den brottslige* hörer; då det i allmänhet icke är den brottsliges personliga ställning, som afgör forum, beror nämnda uttryckssätt påtagligen därpå, att det här är tal om motsatsen emellan allmän och särskild domstol eller emellan olika särskilda domstolar. För öfrigt sätter förordningens ingress utom allt tvifvel, att den måste så uppfattas. Kongl. Maj:t har inhämtat, heter det, huruledes flere personer, hvilka höra under särskilda domstolar, föröfvat tillsammans ett brott och varit däruti delaktige, samt att de, som hört under en privilegierad domstol, icke velat sig inställa vid den ordinarie domstolen, som begynt om målet rannsaka, och när åter de, som lyda under det privilegierade forum, blifvit ditkallade, hafva de andre, som höra under ordinarie domstolen, sig undandragit, att där svara, hvarigenom Fiskalen, som häruti embetstalan fört, ej kunnat saken fullfölja, utan hafver den kommit att afstanna. Och alldenstund angeläget är, det brott- och missgerningsmål skyndsammeligent afgöras, och att alla de, som ett brott tillsammans begått, varda, jemte de däruti åberopade vittnen, på ett ställe hörde; fördenskull har Kongl. Maj:t på samma grund, hvarpå K. F. den 25 Maj. 1739, ¹⁾ angående rannsaking och dömande öfver dem, som för stöld eller delaktighet däruti blifva angifne och höra under särskilda fora, redan faststäld är, velat förordna etc. — I denna motivering utgår därifrån, att gerningsman och delaktige höra till samma domstol, och lagstiftaren finner det vara så angeläget, att alla de, som ett brott tillsammans begått, varda på ett ställe hörda, att föreskrift därom gifvits äfven för den händelse, då enligt gällande lag möjlighet för gemensam rannsaking ej var för handen.

¹⁾ MODÉE II, sid. 1523.

Hvad angår den så kallade efterföljande delaktigheten och dess forum innehåller ej heller 1734 års lag något stadgande. Det kan tyckas, som om man häraf borde draga den slutsatsen, att meningen var, det nämnda art af brottslig verksamhet skulle i fråga om forum behandlas, på sätt dess egen straffrättsliga natur bjuder. Och då efterföljande delaktighet icke innefattar ett medverkande till hufvudhandlingens rättsstridiga effekt, är denna utan betydelse, när det gäller att afgöra, hvar delaktigheten skall anses begången. Icke förty äro vi af den öfvertygelsen, att 1734 års lag ej afsåg, det den efterföljande delaktigheten skulle i ifrågavarande hänseende intaga en fullt sjelfständig ställning. 61 kap. MB handlar, såsom dess rubrik angifver, «om delaktighet i missgierningar». Då lagstiftaren här sammanfört egentlig och efterföljande delaktighet, har detta berott därpå, att han, utan att vara blind för väsensskillnaden dem emellan, likväl företrädesvis fäst sig vid det gemensamma draget, att båda hemta sin straffbara karaktär från sitt förhållande till en annan persons brottsliga gerning. Och har denna omständighet kunnat föranleda bådas sammanförande under *en* benämning i lagbokens straffrättsliga del, talar onekligen mycket för det antagandet, att lagstiftaren med hänsyn till forum, där berörda omständighet förnämligast kan göras gällande till förmån för ett likställe, verkligen också funnit detta, i den mån det är af lämplighetshänsyn påkalladt, vara en sjelfklar sak. I K. F. den 6 Mars 1751 inbegripes säkerligen under ordet delaktighet jemväl efterföljande sådan. Man kan nemligen icke antaga, att detta ord här har en annan eller mindre vidsträckt betydelse än i MB. Hvad som emellertid i förordningen af 1751 uttryckligen stadgats beträffande förhållandet emellan privilegierade fora eller emellan allmänt och privilegieradt forum, måste ega giltighet, äfven då allmänna domstolar konkurrera.

I 61 kap. MB upptages äfven det fall, att någon «hvarken rådt, eller hulpit til gierningen; men vetat förut, at then var å färde, och thet ej uppenbaradt». På enahanda skäl, som nyss angående efterföljande delaktighet framlagts, tro vi lagens mening vara, att en dylik uraktlåtenhet att uppenbara brott skall göras till föremål för rannsaking och dom vid hufvudbrottets forum. Äfven härom handlar 1751 års förordning.

Det bör icke lemnas oanmärkt, att man ¹⁾ i 2 § af K. F. den 1 Juni 1819 angående huru förfaras skall med sådana personers anhållande och tilltalande, hvilka begå förbrytelser i ett af de förenade rikena Sverige och Norge samt därefter afvika till det andra, velat finna ett bevis för en uppfattning om, hvar delaktigheten i egentlig mening skall anses begången, som avviker från den, vi förmenat vara 1734 års lags. Sedan § 1 i denna förordning föreskrifvit, att svensk undersåte, som begår brott i Norge och därefter avviker till Sverige, skall, allt efter förbrytelsens beskaffenhet, antingen gripas och till norsk myndighet utlemnas eller ock lagligen instämmas för att ställas till rätta inför behörig norsk domstol, gör § 2 här i den inskränkning, att, om «någon deltagit i förbrytelsen genom handlingar, utöfvade i Sverige, och för hvilka, efter svensk lag, offentligt tilltal bör ega rum, då skall han derföre dömas här i Riket» Sistnämnda lagrum afser dock säkerligen ~~ingen~~ ~~mindre än~~ att öfver hufvud afgöra frågan om delaktighetens deliktsort. Förordningen faller för öfrigt inom den internationella straffrättens område, och om man också skulle ega rätt gå så långt, att man på grund af § 2 tillskrifver lagstiftaren den åsigten, att det för den internationella straffrättens hela gebit kommer an icke på hufvudhandlingens effekt utan på den ort, hvarest den delaktige sjelf varit verksam, så får häraf i alla händelser, emot de grunder,

¹⁾ ASSARSSON, Svenska straffrättens allmänna del, sid. 220 f.; EHRENSVÄRD, sid. 105 f.

som tala för annan mening, icke dragas några slutsatser med afseende på delaktighetens processuella locus delicti.

Den föregående undersökningen gifver till resultat, att 1734 års lag icke känner till något forum connexitatis beträffande egentlig delaktighet; det är ej så, att af rent processuella skäl anstiftan och medhjelp hänföras till ett forum, till hvilket de enligt den allmänna regeln i 10: 21 ej höra, utan just i enlighet med denna regel gäller för den samma forum som för hufvudgerningen. Annorlunda förhåller det sig med de äfvenledes under rubriken delaktighet upptagna delicta sui generis, som omnämnas i §§ 3 och 4 af 61 kap. MB, d. v. s. underlåtenhet att uppenbara brott jemte efterföljande delaktighet. Väl närmast till följd af deras sammanförande på straffrättens område med den egentliga delaktigheten har hvad som gälde om den senare utan vidare ansetts gälla äfven om de förra, men den innersta, verkliga grunden till likställandet i fråga om forum är, att det till beredande af en fullständig och allsidig utredning i regeln är nödigt, att gerningsmannen jemte alla de, hvilkas verksamhet ansluter sig till det af honom föröfvade brottet, varda på en gång hörde. Beträffande den oegentliga delaktigheten antager lagen alltså forum connexitatis. Den olika grunden till gerningsmannens forums kompetens, hvad angår de båda delaktighetsarterna, är, såsom nedan skall visas, icke utan betydelse, då man har att för särskilda fall afgöra, hvilken domstol behörighet tillkommer.

De slutsatser, till hvilka vi nu kommit, rubbas icke i någon mån därigenom, att strafflagen trädte i stället för missgerningsbalken. Äfven om man finge antaga, att strafflagens delaktighetskapitel ytterst vore bygd på den teorien, att anstiftan och medhjelp äro att betrakta uteslutande såsom deltagande i annan persons brottsliga gerning och icke såsom ett själfständigt, fastän medelbart förorsakande af den rättsstridiga effekten, så har dock denna, i och för sig onaturliga åsigt icke öfverskridit teoriens sfer med anspråk

på att genomgående läggas till grund för den praktiska uppfattningen af delaktighetsläran; den terminologi, hvaraf lagen betjenar sig, utgör det bästa beviset härför. Enligt strafflagen lika väl som enligt missgjerningsbalken är man alltså berättigad till påståendet, att anstiftan och medhjelp äro processuellt sedt *begångna* å samma ort, som anses såsom hufvudgerningens deliktsort. Hvad beträffar de förbrytelser, som omförmälas i 3: 7—10 Strl., gäller om dem alldeles detsamma som om motsvarande brott i MB.

Vid den härefter följande närmare utredningen af forum enligt svensk rätt vid objektiv konnexitet bör med anslutning till K. F. 1751 skiljas emellan det fall, att flere äro medgerningsmän eller, såsom förordningen uttrycker sig, hufvudmän till en förbrytelse, och det, att en eller flere äro *delaktige* i ett af annan person begånget brott. Begreppet medgerningsman kräver bestämning, och sådan erhåller det genom att begränsas å ena sidan från begreppet medhjelpare och å andra sidan från begreppet om dem, som äro jemte hvarandra gerningsmän utan att därför vara medgerningsmän. Vidkommande först den senare sammanställningen, så kan man, då en rättskränkning framstår såsom resultatet af fysisk samverkan emellan flere personer, hvilka alla i *utförandet* af brottet tagit del, tänka sig förhållandet dem emellan antingen så, att denna samverkan ingår i deras medvetande och vilja, eller ock så, att de i subjektivt hänseende oberoende af hvarandra verka för samma mål. Blott öfverensstämmelse i ändamål gifver icke begreppet medgerningsmän och betingar ej några särskilda spörsmål med hänsyn till forum. Om t. ex. personer i olika delar af landet, missnöjde med en utfärdad lag, utan föregående öfverenskommelse, ja utan vetskap om hvarandras förhållande, genom upphetsande tal söka åvägabringa motstånd mot lagens genomförande med den påföljd, att befolkningen verkligen lägger hinder i vägen för de med lagens tillämpning sysselsatta myndigheterna, kan icke den tillfälliga om-

ständigheten, att flere samtidigt fullföljt samma brottsliga syfte, föranleda allas lagförande vid samma domstol. Då en hvar handlat fullt sjelfständigt, är han både i straffrättsligt och straffprocessuellt afseende att bedöma såsom enkel gerningsman. — Hvad åter angår skillnaden emellan medgerningsman och fysisk medhjelpare, så är denna otvifvelaktigt enligt svensk rätt ej af blott subjektiv natur — den sammanfaller icke därmed, att den förre vill brottet såsom sitt eget, den senare såsom en annans — utan medgerningsman är den, som tagit del i brottets *utförande*, hvilken alltså en verkställighetshandling ligger till last, medan medhjelparen endast befordrat, hulptit till vid utförandet.

Medgerningsmän äro enligt det föregående de, som taga del i utförandet af ett och samma brott på sådant sätt, att den ene blir ansvarig för hvad den andre gör. Detta förutsätter samförstånd dem emellan. För så vidt icke samförståndet har karaktären af komplott, kan det ej gerna ha tillkommit annorledes, än att personer tillfälligtvis träffa samman och utan vidare aftal ömsesidigt understödja hvarandra vid verkställandet af en förbrytelse. Under denna förutsättning är blott *ett* forum delicti commissi. I regel beror emellertid samförståndet på föregående aftal, som resulterat i ett gemensamt beslut, d. v. s. tillämpning af de lagrum, §§ 5 och 6 i 3 kap. Strl. som handla om komplott, är i fråga. Att alla de, hvilka äro invecklade i komplotten, skola svara vid domstolen i den ort, där det beslutade brottet kommit till utförande, följer af hvad förut angående anstiftan och medhjelp samt deras gerningsort yttrats. Hvarje komplottant är nemligen delaktig i brottet enligt någon af de fyra första §§ i 3 kap. Strl. och skulle således, äfven om 5 och 6 §§ hade saknats, icke undgått ansvar. — Om för stämplings utförande inom flera domsagor företagits straffbara handlingar, af hvilka icke någon kan vid jemförelse med de öfriga för hufvudgerning anses, kan det synas tveksamt, hvar åtal skall anställas. Sammanhanget emellan

handlingarna kräfver äfven i detta fall samfäld rannsaking och dom. Här bör man otvifvelaktigt analogt tillämpa K. F. 1751. I denna stadgas, att om flere tillsammans begått ett brott, och de varda på en gång röjde, då skall därom rannsakas och dömas af den domstol, hvarunder flere af hufvudmännen höra; höra lika många af dem under en ordinarie domstol, som under en eller flera särskilda domstolar, då bör öfver alla, som i brottet på ett eller annat sätt delaktige äro, rannsakas och dömas af den ordinarie domstolen. I enlighet härmed skall, äfven om endast allmänna domstolar konkurrera, målet anhängiggöras, vid den Rätt, som är behörig för de fleste gerningsmännen: är val af domstol icke möjligt efter denna regel, afgör prevention företrädet domstolarna emellan, ty i och för sig kan den ena domstolen icke, såsom vid konkurrens emellan allmän och särskild domstol, göra anspråk på försteg framför den andra. Om däremot, heter det vidare i K. F. 1751, en af hufvudmännen blefve för begånget brott angifven, och domaren i det foro, hvarunder den anklagade hörer, begynt att rannsaka, och tvenne eller flere hufvudmän sedan där upptäckte blefvo, som under annan domstol lyda, då bör ej dess mindre med rannsakingen fortfaras, och de alla där dömas. Har således forum med tillämpning af föregående regler en gång blifvit bestämdt, så går den domstol, som trädt i verksamhet, icke förlustig sin behörighet, därför att flere hufvudmän upptäckas, hvilka, om de från början varit kände, skulle gjort, att annan domstol blifvit kompetent. ¹⁾

¹⁾ Lagberedningen, som i likhet med Lagkommittéen föreslog en bestämmelse af innehåll, att den Rätt, som i hufvudmålet dömer, eger ock döma öfver delaktighet däri, ändå att den inom annan Rätts domsaga tillkommit, tillade (1: 22), för att i förevarande fall af stämpling bereda möjlighet för gemensam rannsaking, följande stadgande: «äro flere delaktige i stämpling, — — och hafva, till den stämplings utförande straffbara gerningar i särskilda domsagor begångna blifvit; varen då alla, som i stämplingen del togo, skyldiga att svara i den

Då anstiftan och medhjelp, enligt hvad förut är utveckladt, måste anses begångna å samma ort som hufvudgerningen, är forum för gerningsmannen forum äfven för anstiftaren och medhjelparen, oberoende däraf, om desse åtalas samtidigt med gerningsmannen eller före eller efter det denne varit föremål för lagföring. Det normala är gifvetvis, att gemensam lagföring eger rum, men ej alltid är sådan möjlig. Anstiftaren eller medhjelparen upptäckes måhända, först sedan målet beträffande gerningsmannen är fördt till slut, hvilket emellertid icke får föranleda, att den domstol, inom hvars domvärjo den delaktiges verksamhet företagits, tillskrifver sig behörighet att öfver honom rannsaka och döma. Ensamt kompetent är äfven i denna händelse gerningsmannens forum. Från praktisk synpunkt är detta synnerligen lämpligt, ty behof af ett gemensamt forum i och för samfäld rannsaking och dom förefinnes ej blott, när det gäller gerningsman och delaktig, utan äfven när blott delaktige skola lagföras. K. F. 1751 synes däremot förutsätta, att den delaktige skall mista sitt eget forum endast i det fall, att rannsaking tillsammans med gerningsmannen kan ega rum; denna mening ligger närmast till hands att inlägga i stadgandet: när någon, som är för brott eller delaktighet däruti misstänkt, varder vid den Rätt angifven, derunder han hörer, då skall samma Rätt därom rannsaka, och när upphofsmannen till gerningen blifvit där veterlig, och han lyder under annan jurisdiktion, bör saken dit förvisas till vidare rannsaking och dom, så väl öfver upphofsmannen, som alla i gerningen delaktige, ehvad domstol de eljest höra under. Men i betraktande af hvad i förordningens ingress yttras om angelägenheten af, att alla de, som ett brott tillsammans begått, varda, jemte de däruti åberopade vittnen, på ett ställe hörde, torde man vara be-

af dessa domsagor, der åtal först anställes». Endast delvis kan, såsom af texten framgår, detta stadgande anses öfverensstämma med gällande lag.

rättigad att antaga, det med förordningens andemening öfverensstämmer att indraga alla de egentligen delaktige i ett enda förfarande, äfven om icke gerningsmannen kan tillika blifva föremål därför. Fråga uppstår då, vid hvilket forum förfarandet bör anhängiggöras. Då gerningsmannen icke skall åtalas, gifver förordningen ej anledning till att anse dennes forum såsom uteslutande behörigt; fast hellre synes man böra betrakta de delaktige såsom i förhållande till hvarandra hufvudmän och tillämpa de för det fall, att flere hufvudmän finnas, i förordningen träffade bestämmelser. Detta är äfven det mest praktiska, ty på sådant sätt undgås inkompetensförklaringar. Emellertid har med upphäfvandet af de många fordom bestående särskilda brottmålsdomstolarna K. F. 1751 hufvudsakligen förlorat sin betydelse.

Angående forum för efterföljande delaktighet säger ASSARSSON: ¹⁾ «Efter samma regler [som den, hvilka gälla för egentlig delaktighet] har man i lagskipningen behandlat så kallad efterföljande delaktighet i brott, ehuru den från straffrättslig synpunkt bör betraktas såsom ett själfständigt brott. Såsom sådant framstår den äfven i processuellt afseende, i fall åtal mot den på sådant sätt brottslige anställes utan sammanhang med åtal mot annan person. Då är den domstol behörig, under hvars domvärjo det åtalade brottet är begånget; der t. ex. stulet gods blifvit förytttrad». I likhet med ASSARSSON anse vi, att forum för den, som gör sig skyldig till efterföljande delaktighet, icke under alla förhållanden är detsamma som forum för hufvudgerningsmannen; härpå syftades, då det öfvan yttrades, att den olika grunden för den egentliga och oegentliga delaktighetens hänförande till gerningsmannens forum ej är utan praktisk betydelse. De vanligen intima relationerna emellan gerningsmannen och den, som, sedan brottet timat, med vetskap därom honom tillhandagår, göra det nödigt eller åtminstone

¹⁾ I Nordisk Retsencyklopedi, sid. 251.

ändamålsenligt, att de tillsammans undergå rannsaking, och rättfärdiga för den senares del undantag från regeln om forum delicti commissi; där åter icke gemensam lagföring eger rum, bör regeln upprätthållas. Åtal för efterföljande delaktighet, hvilket anställes samtidigt med åtal för hufvudbrottet, hör alltså till dettas forum; likaledes skall, därest i ett angående efterföljande delaktighet vid dess forum anhängigt mål upphofsmannen till hufvudbrottet blir veterlig och vid behörig domstol ställes under tilltal, den delaktige dit förvisas till vidare rannsaking och dom.¹⁾ Har däremot hufvudbrottet redan varit under åtal, kan det icke komma i fråga att åtala för efterföljande delaktighet annorstädes än vid dess eget forum. Därför saknas både stöd af lag och praktiska skäl. Om t. ex. ett brott är begånget i Skåne, och en person med vetskap härom i Norrland hulpit att dölja den brottslige, vore det under ifrågasvarande förutsättning allt utom lämpligt att tilltala den sålunda delaktige i Skåne.

Med några ord må särskildt påpekas det i praxis så välbekanta fallet, att någon befinnes å en ort vara i besittning af gods, som stulits å en annan. Då åtal för innehaf af stulet gods väl alltid, så framt naturligtvis annan icke redan blifvit om stölden öfvertygad, innebär, åtminstone eventuellt, påstående om ansvar för stöld.²⁾ och då härtill kommer, att ansvar för olofligt innehaf förutsätter, att det står fast, att godset olofligen fränhändts, hvarom svårigen kan åvägabringas tillfredsställande utredning utom vid stöld-

¹⁾ Uttrycket förvisa till vidare rannsaking och dom, hvilket hemtats från K. F. 1751, begagnas gifvetvis hvarken där eller af oss här i texten i samma betydelse, som i 10: 21 RB eller K. Kung. 1823. Den förvisning, hvarom nu är tal, innebär en inkompetensförklaring, och om domstolen därvid hänvisar till annan domstol såsom behörig, har detta endast karaktären af skäl för den egna inkompetensförklaringen.

²⁾ Se det i Pr. F. Strl. § 16 mom. 5 förekommande, från 49: 2 MB ordagrant bibehållna stadgandet.

forum, är domstolen i den ort, där stölden skett, forum kompetens för mål af ifrågavarande beskaffenhet. Har där- emot annan redan blifvit dömd för tillgreppet, är det ej riktigt att undandraga den, som med det stulna tagit olof- lig befattning, hans eget forum.

På den i 3 kap. §§ 7 och 8 Strl. omförmälda brotts- lighet torde i fråga om forum samma grundsatser böra till- lämpas som de, hvilka utvecklats med afseende på efter- följande delaktighet.

Särskild bestämmelse angående forum för delaktighet är gifven i § 26 af K. F. den 11 Juni 1868 om krigsdom- stolar. Om någon, som ej lyder under krigslag, angifves för delaktighet i brott, hvilket vid krigsdomstol åtalas, eger krigsdomstolen väl rannsaka äfven angående den delaktige, men skall insända protokollen i målet till vederbörande all- männa domstol, som öfver honom dömer; detsamma gäller dessutom om den, som, tilltalad vid krigsdomstol, gör gäl- lande rekonventionstalan emot person, som ej lyder under krigslag. Af stadgandets affattning synes framgå, att det krigsdomstolen åliggande rannsakandet endast bör afse att samla processmaterial och ej tillika innefatta pröfning, huru- vida den tilltalade är saker.

d) **Konkurrens emellan subjektiv och objektiv konnexitet.**

I Rättegångsbalken förekomma ej några särskilda stad- ganden om, huru förfaras skall, då subjektiv och objektiv konnexitet konkurrera. Denna konkurrens föreligger i det fall, att af flere för en förbrytelse gemensamt tilltalade per- soner någon eller några därjemte föröfvat brott, i hvilka de öfriga icke hafva del. De lagbud, från hvilka man vid hithörande spörsmål har att utgå, innehållas i 10: 21 RB jemte K. Kung. den 18 Dec. 1823 samt K. F. den 6 Mars 1751. Å ena sidan föreskrifves i förstnämnda § och för- fattning — utan att undantag göres — att den, som för

brott vid flere domstolar undergått rannsaking, må slutligen dömas af den Rätt, där han sist lagföres, och å andra sidan innehåller 1751 års förordning, att de, som äro medskyldige i samma brott, skola gemensamt rannsakas och dömas, hvarefter, i den händelse målet är sådant, att det ej vid underrätts dom stanna bör, utan rannsakingen och domen af öfverrätten först pröfvas och skärskådas, detta skall ske af den öfverrätt, hvarunder domstolen hör, som i saken dömt. Frågan blir nu, om dessa bestämmelser kunua jemte hvarandra vinna tillämpning vid sammanträffande af subjektiv och objektiv konnexitet. Vi antaga, att tre personer, A, B och C, äro vid domstolen x ställda under tilltal, och att A dessutom är angifven för brott, föröfvade å orter, lydande under domstolarna y, z etc. Då A begått brott inom olika jurisdiktioner, måste x utan allt tvifvel, efter att ha pröfvat, om A är saker, på grund af 10: 21 och K. K. 1823 förvisa honom för vidare rannsaking till domstolen y. Men beträffande B och C kan man tänka sig olika möjligheter. För att åstadkomma, att det brott, hvarför de jemte A äro tilltalade, kommer i fråga om dem alla under samma domstols slutliga pröfning, skulle man kunna låta med domen öfver B och C anstå, till dess A undergått slutrannsaking, samt därefter döma alla antingen af den Rätt, där A sist lagförts, eller snarare af domstolen x, dit A i så fall skulle visas tillbaka. Ett dylikt tillvägagångssätt kan dock icke försvaras. Dels skulle därigenom B och C utan sin förskyllan komma att kanske lång tid sitta häktade, och dels stode det säkerligen ej i öfverensstämmelse med lag. 1751 års förordning afser påtagligen icke i minsta mån att göra ändring uti bestämmelserna i 10: 21 angående huru förfaras skall, då flera brott ligga en person till last. Tillämpningen af nämnda förordning och den princip, som i den kommit till uttryck, kan således icke hindra, att då subjektiv konnexitet sammanträffar med objektiv, de objektiva konnexa målen vinna slutlig behand-

ling vid olika underdomstolar. — Domstolen x har alltså att på samma gång som den förvisar A till annan domstol, slutligen döma B och C. På detta sätt undgår man emellertid långt ifrån alla olägenheter. Om A är gerningsman samt B och C delaktige, kommer straffet för de delaktige att bestämmas, innan straffet för gerningsmannen blifvit fastställt, hvilket ej är fullt tilfredsställande, då ansvaret, särskildt för medhjelpare, bör stå i lämpligt förhållande till ansvaret för gerningsmannen. Vidare märkas de missförhållanden, som sammanhånga med fullföljden af talan emot de olika slutliga utslag, som i fråga om ett och samma brott blifva meddelade. Utslaget angående B och C skall dragas under domstolen x:s öfverrätt, medan domen öfver A går till pröfning af den högre Rätt, som är öfverordnad domstolen, vid hvilken A slutligen lagföres. Öfverrätterna komma måhända till skilda resultat; den ena anser brottet bevisadt, den andra icke. Detta oaktadt är likväl nu ifrågavariando förfaringssätt det enda acceptabla af dem, emellan hvilka det kan blifva tal att välja. ¹⁾

¹⁾ Ett rättsfall, refererad i S. A. (Bd 17, sid. 135 ff.) berör delvis detta ämne. Kronoarbetareskarlarna Lindgren och Svan samt förre Båtsmannen Wass tilltalades vid Bräkne Håradsrätt för gemensamt föröfvadt rån. Håradsrätten frikände dem från ansvar för nämnda brott, men då de innehafte en del målseganden olofligen fränhändt gods, dömdes Wass till ansvar såsom för stöld, hvarjemte Lindgren och Svan, hvilka vidgått, att de rymt från kronoarbetareskorpser och försörjningsrat kronopersedlar, förklarades för obehörigt innehaf saker till ansvar samt förvisades att undergå vidare rannsaking vid Kongl. Maj:ts Flottas Krigsrätt i Carlskrona. Håradsrättens utslag blef, i hvad det rörde Wass, underställt Hofrätten öfver Skåne och Blekinge, som förklarade Wass icke kunna fällas till ansvar för rån, men i öfrigt fastställde utslaget angående denne. Sedan Krigsrätten dömt Lindgren och Svan till straff så väl för de af dem begångna förbrytelser, hvilka tillhörde Krigsrättens upptagande, som för de brott, hvarför de af Håradsrätten förklarats saker, underställde Krigsrätten sitt utslag Krigshofrättens pröfning. I skrifvelse till Kongl. Maj:t hemställde nu Krigshofrätten, huruvida allmänna domstolarna rätteligen förfarit i detta mål, och anförde härvid hufvudsakligen, att då, vid det förhål-

§ 4. Om kompetensreglernas rättsliga natur och processuella behandling.

Inledningsvis har framhållits nödvändigheten af att i den processuella ordningen ingå såsom ett led regler för

lande, att Wass i och för uppgifna rånet tillhörde Bräkne Häradsrätt, inom hvars domvärjo brottet skulle hafva skett, men Lindgren och Svan i anseende till den af dem därjemte föröfvade militärförbrytelse lydte under Kongl. Maj:ts Flotta i Carlskrona, den händelse vore för handen, att personer, hörande under olika slags domstolar, skulle tillsammans begått ett brott, hade, enligt Krigshofrättens åsigt, grundad på K. F. den 6 Mars 1751 samt 14 kap. 17 § i Krigsart. den 31 Mars 1798 [af följande lydelse: Äro flere delaktige i brott, ransake och döne deröfver den domstol, hvarunder hufvudmannen lyder. Yppa sig under ransakningen flere hufvudmän, eller äro de alle i brottet lika delaktige; fortfarande att döma den Domstol, som med målet börjat.] Bräkne Häradsrätt, som begynt att rannsaka angående rånet, och hvarest upptäckt blifvit, att tvenne af de personer, som uppgifvit sig hafva detsamma begått, lydte under annan Domstol, icke desto mindre bort, sedan Lindgren och Svan vid Krigsrätten undergått rannsakning för rynningsbrottet och förskingring af kronopersedlar samt deras brottslighet därutinnan blifvit pröfvad, öfver alla de brottslige jemväl döma och sitt utslag Hofrättens öfver Skåne och Blekinge skärskådande underställa; *samt att* genom det sätt, hvarpå med målet förfarits, det förhållande inträffat, att samma brott, ehuru föröfvadt af personer, lydande under särskilda domstolar, emot tydliga stadgandet i ofvannämnda K. F. blifvit föremål för olika öfverdomstolars skärskådande. I infordradt utlåtande förklarade sig Hofrätten öfver Skåne och Blekinge anse Bräkne Héradsrätts förfarande icke stå i strid med gällande lagbud och anförde till stöd härför, bland annat, att föreskrifterna i K. F. 1751 egentligen syntes afse att, för den händelse flere under särskilda domstolar lydande personer blifvit för gemensamt begånget brott tilltalade, stadga, det rannsakningen skulle i hela dess vidd af en enda domstol behandlas och därifrån till dess öfverrätt fullföljas, men däremot icke upptaga någon bestämmelse, huru förfaras borde, i fall en del af de tilltalade äfven begått andra brott, i hvilka icke alla angifvits såsom deltagande, därom ej heller 14: 17 Krigsart. innefattade föreskrift. (Högsta Domstolens yttrande i ärendet är icke för nu förevarande fråga upplysande.) — Den uppfattning af förhållandet emellan 1751 års förordning samt 10: 21 och K. K. 1823, hvilken Hofrätten öfver Skåne och Blekinge här gjort gällande, är, såsom synes, densamma, som den vi ofvan förfäktat.

kompetensfördelningen emellan hvarandra jemnställda domstolar. Vi ha här att närmast undersöka, hvilken betydelse tillkommer dessa regler, om och i hvad mån deras iakttagande utgör betingelse för giltig process.

Som bekant, kallar man förutsättningarna för en giltig rättegång eller närmare bestämdt förutsättningarna för en rättegång, som har till ändamål pröfning af det materiella anspråket, processförutsättningar.¹⁾ Tydligt är, att iakttagandet af kompetensreglerna måste på ett eller annat sätt framstå såsom en processförutsättning, så framt icke dessa regler skola sakna hvarje annan innebörd än att utgöra af lagstiftaren gifna råd, hvilka käranden efter behag får sätta sig öfver. En större uppgift har emellertid, efter hvad förut utvecklats, kompetensordningen sig tilldelad med hänsyn därtill, att det från statens eller den angräpnas partens synpunkt ej är likgiltigt, hvar rättegångarna försiggå. En processförutsättning kan nu vara af antingen absolut eller dispositiv natur. Den är af det förra slaget, om den ovillkorligen, alltså oberoende af process-subjektens vilja i detta hänseende, måste vara för handen; den är åter af det senare, om dess frånvaro gör rättegången ogiltig, endast så framt bristen göres gällande af den därtill berättigade parten. Allt efter som det ena eller andra är fallet, gestaltar sig domstolens rätt och plikt att öfvervaka, om den ifrågasvarande förutsättningen förefinnes eller ej, olika. Är processförutsättningen absolut, måste domstolen ex officio tillse, att den iakttages, och har att, därest förutsättningen skulle befinnas brista, afvisa det anhängiggjorda anspråket, d. v. s. förklara det icke kunna till pröfning upptagas. Äfven part eger naturligtvis påpeka, att förutsättningen saknas, framställa invändning därom, men af betingelsens natur följer, att invändningen spelar en jämförelsevis blygsam rol; den fäster endast domstolens uppmärksamhet på en omständig-

¹⁾ WREDE, Processinvändningarna, särskildt sid. 55 ff.

het, som domstolen äfven utan anmärkning från partens sida är skyldig att beakta. Annorlunda vid den dispositiva processförutsättningen. Då här förutsättningens nödvändighet är beroende af partens vilja, blir invändningen den grund, hvarpå domstolen bygger sitt afvisande utslag; någon pröfning uti förevarande hänseende får ej förekomma, för så vidt ej partens anmaning gifver därtill anledning.

Processlagarna i olika land intaga ej samma ställning till frågan, huruvida domstolens behörighet utgör en processförutsättning af det ena eller andra slaget. I allmänhet kan man emellertid säga, att tendensen allt mer afgjordt går ut på att försvaga kompetensordningens betydelse. Härvid har man likväl att göra skillnad emellan saklig och lokal kompetens samt emellan civil- och straff-process. Till belysning af vårt ämne beröra vi äfven de synpunkter, som röra den sakliga kompetensen och civilprocessen.

Hvad angår domstolarnas olika kompetens i **sakligt afseende**, sammanhänger denna därmed, att ej alla mål ha objektivt sedt samma värde eller erbjuda samma svårighet vid afgörandet, eller att vissa måls riktiga bedömande kräver domstolar med en alldeles särskild sammansättning. I den moderna processen ha dessa synpunkter ledt därtill, att dels vissa mål förlagts till specialdomstolar, och dels målen i allmänhet tilldelats olika klasser af domstolar och det så, att de viktigare och svårare målen hänskjutits till domstolar, hvilkas organisation erbjuder större garantier för ett säkert afgörande, och hvilka äro bundna vid ett mera inveckladt men också pålitligare förfarande. Är nu detta grunden till, att domstolarnas behörighetssfer är med hänsyn till målens beskaffenhet olika bestämd, synes häraf böra dragas den slutsatsen, att de lagbud, som reglera den sakliga kompetensen, måste ega en absolut karaktär åtminstone så till vida, som ett mål, hvilket tillhör en domstol af förnämligare art, icke bör få vinna behandling vid en domstol af lägre ordning. En afvikelse från kompetensordningen i denna rikt-

ning kan tyckas innebära kränkning af en fundamentalnorm, i det att rättegången kommer att undvara de garantier för ett rättvist domslut, som lagstiftaren ansett nödvändiga. Ej så farligt är påtagligen ett afsteg i motsatt riktning; att ett mål drages inför en domstol af högre ordning, än vederbör, kan omöjligen medföra någon fara för ett mindre riktigt afgörande men ter sig såsom ett användande af en större och mera kostsam rättskipningsapparat, än behovet påkallar. I den utländska processen finner man prorogationsrätten eller rättigheten för parterna att välja domstol vara beträffande den sakliga kompetensen utesluten eller underkastad inskränkningar. Mindre dock inom civil- än inom straff-processen, beroende därpå, att det offentliga intresset i kompetensordningens upprätthållande är inom den förra processarten mindre starkt. Om lagstiftaren beredt möjlighet för, att å ena sidan de mera betydande målen vinna en efter sin beskaffenhet afpassad handläggning inför kollegial Rätt, samt att å andra sidan de ringare och merändels enklare tvisterna blifva behandlade inför en svagare besatt domstol och enligt ett förfarande, som kräver mindre och i rimligt förhållande till tvisteföremålets värde stående uppoffringar af parterna, men desse i det särskilda fallet anse för sig förmånligare att efter andra grunder välja domstol, så är detta något, som till följd af parternas dispositionsrätt öfver tvisteföremålet närmast kommer dem sjelfva vid. Det kan i betraktande häraf ej sägas öfver hufvud möta några principiella betänkligheter att i civilprocessen tillåta prorogation jemväl inom området för den sakliga kompetensen; begränsning af prorogationsrätten torde dock vara oundgänglig dels med afseende å vissa, dels särskilda beskaffenhet och dels med hänsyn till faran, att de förnämligare domstolarna blifva belastade med för mycket arbete. ¹⁾

¹⁾ Angående den utländska lagstiftningens ståndpunkt se AFZELIUS, Grunddragen, sid. 15 f.

Större helgd bör otvifvelaktigt tillerkännas de bestämmelser, som inom straffprocessen reglera den sakliga kompetensen. Här är staten omedelbart och på det närmaste intresserad af, att domen innehåller materiell rättvisa; det gäller ett anspråk, som staten sjelf framställer, och hvars riktiga bedömande spelar den mest betydelsefulla rol för hela rättstillståndets betryggande. Statens intresse i kompetensordningens vidmakthållande sammanhänger således här med statens omsorg om beredande af all möjlig säkerhet för, att den till brott skyldige verkligen får sin förtjenta lön, och att å andra sidan den oskyldigt tilltalade icke blir till straff fäld. Ju svårare brottet och det därmed följande, i straffet liggande ingreppet i förbrytarens rättssfer är, desto större vikt ligger nu därpå, att de faktorer, som betinga domens materiella rättvisa, komma att förefinnas i fullkomligaste måtto. Där alltså, såsom i den reformerade utländska straffprocessen, de gröfre brotten hänvisats till domstolar af förnämligare beskaffenhet, medan de ringare tilldelats domstolar af lägre art, får icke från den stadgade ordningen göras någon afvikelse på det sätt, att en lägre domstol tager befattning med ett mål, som hör en högre till. På denna tankegång hvila de i straffprocesslagarna förekommande förbuden emot förskjutande af gränserna för domstolarnas sakliga kompetens, hvilken tillagts egenskapen af en absolut processförutsättning.¹⁾

Hvad angår den lokala kompetensen inom civilprocessen, torde följande ord af WACH i allmänhet ega full giltighet:²⁾ «Das öffentliche Interesse an der Aufrechterhal-

¹⁾ *T. S. O.* stadgar i § 6: Das Gericht hat seine sachliche Zuständigkeit in jeder Lage des Verfahrens von Amtswegen zu prüfen; dock att enligt § 269: Das Gericht darf sich nicht für unzuständig erklären, weil die Sache vor ein Gericht niederer Ordnung gehöre. Samma princip är uttalad i *Ö. S. O.*, §§ 261 och 450, *D. F.*, § 13, samt *N. S. P. L.*, § 25, hvilken sistnämnda dock till fromma för ett snabbt afgörande föreskrifver ett vidtgående undantag från hufvudprincipen.

²⁾ Das Princip des gewillkürten Gerichtsstandes, sid. 380.

tung der Competenzordnung, losgelöst von dem der Parteien, besteht allein in der Vermeidung zu grosser Geschäftsüberlastung der Gerichte, und dieses Interesse dürfte schwerlich mehr mitsprechen, wenn der Richter bereits in die Verhandlung der Sache eingetreten ist.» I enlighet härmed är prorogationsrätten i stor utsträckning erkänd inom den nyare civilprocessen.¹⁾

Inom straffprocessen ställer sig saken väsentligen annorlunda. Äfven om den lokala kompetensen icke heller här kan tillmätas samma vikt och betydelse som den sakliga så är det dock för visso ej rätt att vilja på den förra tillämpa Wachs ofvan citerade, på civilprocessen syftande yttrande. Väl är det, då valet endast gäller likartade domstolar, ligkiltigt, vid hvilken domstol ett mål handlägges, om man tager hänsyn till de villkor för ett rättvist domslut, som bestå i en riktig pröfning från domarens sida af det faktiska materialet och i en riktig tillämpning af lag på detta material. Den ena domstolen kan i detta afseende icke tillerkännas något företräde framför den andra. Men ett annat förhållande eger rum, om man ser på den betingelse, som ligger i utredningen af de faktiska omständigheterna. Då till grund för de föreskrifter, som angå den

¹⁾ Jfr AFZELIUS, Grunddragen, sid. 15 f., WREDE, Processinvändningarna, sid. 78 f. — Enligt vår gällande Rättegångs-Balk utgör kompetensreglernas iakttagande, utan att skillnad göres emellan den sakliga och den lokala kompetensen samt civil- och straffprocess, en parternas disposition, helt och hållet undandragen processföresättning. Lagförslagen ha däremot gått i riktning åt att beträffande den lokala kompetensen inom civilprocessen tillåta prorogation. Enligt Lagkommitéens (10: 7) och Lagberedningens (10: 7) förslag till Rättegångs-Balk i tvistemål kunde vid skriftligt aftal kontrahenterna öfverenskomma, att tvist på grund af aftalet skulle handläggas vid annan domstol, än där svaranden hade sitt hemvist. Nya Lagberedningen har ock ansett, att det med vissa undantag borde stå parterna fritt att i tvistemål genom öfverenskommelse inför eller utom domstolen bestämma forum; till följd häraf skulle domstolen icke ex officio ega ingå i pröfning af sin behörighet. Se Nya Lagberedningens Betänkande, första delen, sid. 150 ff., 252 ff.

lokala kompetensen inom straffprocessen, ligger principen, att ett brott skall beifras inför den domstol, där det faller sig ändamålsenligast, och då ändamålsenligheten beror på den säkerhet och lätthet, hvarmed erforderligt processmaterial kan åvägabringas, innefattar ett brottmåls utförande vid annan Rätt än den, till hvilken det enligt lagens bestämmelser om forum hör, en minskning af de garantier för ett lyckligt resultat, hvilka lagstiftaren uppställt, eller i alla händelser ett försvåradt, mera kostsamt ernående af ett sådant resultat. Staten, som själf är part i en straffprocess, kan tydligen icke låta sig nöja med, att genom öfverenskommelse emellan den, som anställer åtalet, och den tilltalade eller genom deras faktiska underlåtenhet att underkasta sig den gifna kompetensordningen denna rubbas. Häråf framgår, att med straffprocessens väsen icke väl låter förena sig erkännandet af *forum prorogatum* eller det forum, hvars enda kompetensgrund är parternas öfverensstämmande vilja. Rätten till prorogation utesluter domstolens befogenhet att ex officio pröfva sin behörighet, men detta är, då sålunda kompetensordningen hemfaller åt parternas disposition, principiellt oriktigt. Emellertid kan man, äfven med fasthållande af den lokala kompetensens egenskap att vara en absolut processförutsättning, tillägga densamma en större eller mindre betydelse. Man kan gå så långt, att man gifver domstolen rätt och ålägger den såsom en plikt att under hvarje stadium af förfarandet, vare sig proprio motu eller med anledning af framställd invändning, pröfva, huruvida kompetensreglerna iakttagits, eller man kan inskränka denna rätt och plikt till processens tidigare skede. Vi skola nu se till, hvilket är att föredraga.

Härvid tages till utgångspunkt den säkerligen obestriddliga satsen, att om också utredning och bevisning i ett mål lättare, snabbare och billigare stå att vinna vid en domstol än vid en annan, det likväl icke är någon omöjlighet att snart sagdt vid hvilken som helst af flere sidoställda dom-

stolar komma till ett tillfredsställande resultat. Det säger sig följaktligen själf, att i samma mån som undersökningen längre fortskridit vid en inkompetent domstol, skälen för att hänvisa målet till annan Rätt bli allt svagare. Olägenheterna af en inkompetensförklaring, sedan domstolen redan hunnit öfver de förberedande åtgärderna, skola i regeln öfverväga de fördelar, som stå att ernå därigenom, att målet förvisas till sitt rätta forum. Dröjsmål med afgörandet blir alltid häraf en följd; samma bevisning, som en gång förebragts, måste åter företes, i synnerhet om den grundsatsen gäller, att allt, hvad den inkompetenta domstolen åtgjort, är ogiltigt, och kostnaderna för målets bringande till slut komma att afsevärdt stegras. Framför allt synes det ej kunna försvaras, att högre Rätt, om underrätts kompetens ifrågasattes först där, är ovillkorligen pliktig undanrödja det af underrätten meddelade utslaget blott på den grund, att underrätten icke varit behörig. Om målet är vederbörligen utredt, är öfverrätten, hur det nu än förhåller sig med underrättens behörighet, lika väl i stånd att döma; och hvad angår det fall, att rättsmedlet emot underrättens utslag, såsom i utlandets process förekommer, gifver anledning till en fullständig, ny förhandling inför öfverrätten, så torde ännu mindre grund finnas för målets återförvisande till annan underrätt. Särskildt framstår ett dylikt tillvägagångssätt såsom en eftergift åt ett tomt formalitetsväsen, för den händelse både den behöriga och den obehöriga underrätten lyda under samma öfverdomstol. ¹⁾

¹⁾ Motiverna till *T. S. O.* (Materialien, sid. 79) bringa till klart uttryck den uppfattning, som för närvarande i allmänhet gör sig gällande i detta ämne. «Bei den Vorschriften darüber, wie die Zuständigkeit des Gerichts im Strafverfahren zu erörtern und festzustellen sei, musste der Gesichtspunkt leiten, dass nach bereits eröffneter Untersuchung Unzuständigkeitserklärungen möglichst zu vermeiden seien, da solche immer zur Verzögerung des Verfahrens, zur Wiederholung bereits erfolgter Untersuchungshandlungen und zu sonstigen Uebelständen führen. — Der Staat, der seine Gerichte in allen Be-

Innan vi efter dessa allmänna anmärkningar öfvergå till framställningen af den svenska rätten, kasta vi, då en jemförelse ej torde vara utan sitt intresse, i förbigående en blick på nyare utländsk lagstiftning. Enligt de principer, hvilka tyska och österrikiska straffprocessordningarna samt öfver hufvud äfven danska förslaget hylla, är prorogationsrätt utesluten. Utan hänsyn till öfverenskommelse emellan parterna är domstolen befogad och skyldig att ex officio pröfva sin behörighet, dock att en viss tidsgräns härför är stadgad, liksom äfven rätten att framställa exceptio fori är underkastad preklusion. Den moderna processen med dess sönderdelning af förfarandet i från hvarandra skilda stadier samt stränga fornbundenhet, hvad hufvudförhandlingen angår, lider ej brist på moment, hvilkas inträdande kan till-

zirken gleichmässig einrichtet und überall die gleiche Gewähr für die Rechtsprechung bietet, wird regelmässig kein Interesse dabei haben, ob die Entscheidung in einer Strafsache gerade durch das vom Gesetz bezeichnete örtlich zuständige Gericht oder durch ein anderes Gericht gleicher Ordnung erfolgt. Daher ist es, soweit es sich lediglich um die Rücksicht auf die öffentliche Ordnung handelt, genügend, wenn das Recht und die Pflicht der Gerichte, von Amtswegen ihre örtliche Zuständigkeit zu prüfen, nicht über die Eröffnung des Hauptverfahrens hinaus erstreckt wird. Was das Interesse des Beschuldigten betrifft, so ist zwar sein Recht auf Beurtheilung durch den ordentlichen, d. h. den zuständigen, Richter theoretisch gewiss ein wichtiges Recht zu nennen. Allein thatsächlich hat dieses Recht in den seltensten Fällen eine praktische Bedeutung, und es unterliegt daher keinem Bedenken, dass dieses Recht dem ausdrücklichen oder stillschweigenden *Verzicht des Beschuldigten* gesetzlich unterworfen werden kann. Es ist vollkommen zulässig, die Ausübung dieses Rechts, d. h. das Vorbringen der Einrede der Unzuständigkeit des Gerichts, an eine Frist zu knüpfen oder auf einen gewissen Zeitpunkt einzuschränken — — —. Es müsste namentlich als etwas mit der Ordnung des Verfahrens Unverträgliches erscheinen, wenn es dem Beschuldigten gestattet wäre, eine Hauptverhandlung vor dem seiner Meinung nach unzuständigen Gericht ungerügt fortschreiten zu lassen demnächst aber vor der Entscheidung mit der Einrede der Unzuständigkeit aufzutreten und dadurch seine Beurtheilung hinauszuhalten.» — I samma anda uttala sig motiverna till *D. F.*, sid. 47 ff.

erkännas verkan att utestänga vidare ifrågaställande af behörigheten.

I tyska straffprocessordningen har domstolens officialpröfning förlagts före hufvudförfarandet.¹⁾ När förundersökning eger rum, har domstolen tillfälle att ex officio förklara sig obehörig, ej blott då begäran om förundersökningen framställes samt under dennas hela fortvaro, utan äfven då, efter förundersökningens afslutande, beslut skall fattas om hufvudförfarandets öppnande. Förekommer ej förundersökning, är officialpröfningen inskränkt till sistberörda moment. Att märka är, att om under förundersökningen behörigheten blifvit ifrågasatt och genom uttryckligt beslut fastställd, så är därmed denna fråga definitivt afgjord och får således icke vidare under rättegången uppkastas.²⁾ Den tilltalade måste, i händelse af förundersökning, begagna sig af sin befogenhet att göra invändning om bristande behörighet, medan undersökningen ännu pågår.³⁾ Förkastas framställd invändning, eger den tilltalade däremot anföra besvär.⁴⁾ Om åter förundersökning ej anställes, kan han göra invändningen gällande, dels då anklagelseskriften — genom hvilken åklagaren begär inledande af ett hufvudförfarande — honom tillställas i och för afgifvande af förklaring, och dels under sjelfva hufvudförfarandet till det moment däraf, som består i uppläsningen af beslutet om förfarandets inledande.⁵⁾ Öfver beslut, hvarigenom en under hufvudförfarandet framställd invändning förkastats, få särskilda besvär ej anfö-

¹⁾ § 18.

²⁾ § 17.

³⁾ § 16. — På den omtvistade frågan om förhållandet emellan § 16 och § 179 abs. 2 ingå vi naturligtvis ej här.

⁴⁾ § 180.

⁵⁾ Detta moment är förlagdt till hufvudförfarandets början. Förhandlingen begynner nemligen, enligt § 242, med upprop af vittnen och sakkunniga, hvartill sluter sig ett förhör med den anklagade angående hans lefnadsomständigheter och därefter ifrågavarande uppläsning.

ras; ¹⁾ det slutliga utslaget kan i detta fall på grund af domstolens inkompetens anfäktas genom de vanliga, mot slutliga utslag till buds stående rättsmedlen.

Det danska förslagets bestämmelser förete stor likhet med tyska straffprocessordningens. Äfven enligt det förra är pröfning *ex officio* utesluten, sedan det kommit till hufvudförhandling; endast i anledning af invändning får där-efter målets afvisande af kompetensskäl ske, och invändningsrätten är underkastad snar preklusion. ²⁾ Om den tilltalade haft tillfälle att före hufvudförhandlingen framkomma med invändning men underlåtit göra detta, får t. o. m. i intet fall afseende fästas vid en af honom under förhandlingen gjord *exceptio fori*. Har han inom stadgad tid framställt invändning, som icke vunnit godkännande, står det honom öppet att med åberopande af domstolens förmenta inkompetens använda rättsmedel emot dess slutliga, hufvudsakliga utslag. — Beträffande mål, i hvilka åtalsrätten tillhör enskild person, intager förslaget en annan ståndpunkt; här är prorogation medgifven. ³⁾ En konsekvens häraf är föreskriften, att «Afvisning paa Grund af Værnethingsreglernes Tilslidesættelse kun kan finde Sted, naar Indsigelse gjøres.» Uraktlåtenhet att göra invändning gäller i detta fall helt naturligt såsom bevis på, att parterna äro öfverens om afvikelsen från kompetensreglerna.

Den österrikiska straffprocessordningens hithörande stadganden hvilat på samma principer, som förut blifvit utvecklade. Å ena sidan betraktas den lokala kompetensen såsom ett så viktigt led i den processuella ordningen, att domstolen bör *ex officio* tillse, det denna kompetens är för

¹⁾ § 347. — Motiverna säga härom: «Die Gewährung eines solchen Rechtsmittels, welchem, wenn es überhaupt Bedeutung haben sollte, eine aufschiebende Wirkung beigelegt werden müsste, würde für den Beschuldigten nur eine Handhabe werden, das Verfahren mit nichtigen Einreden verzögern zu können.» (Materialien, sid. 80).

²⁾ § 68.

³⁾ § 67 mom. 3.

handen; å andra sidan skattas ej kompetensens betydelse så högt. att den får under hvarje stadium af rättegången ifrågakställas. I sistberörda afseende afviker österrikiska lagen från det tyska och det danska förslaget. Ett hufvudsakligt utslag kan nemligen icke anfäktas på grund af bristande lokal behörighet; kompetensfrågan är genom den tilltalades försättande i anklagelsetillstånd inför en bestämd domstol definitivt afgjord.¹⁾ Detta är likväl förhållandet endast i det förfarande, som angår «Verbrechen» och «Vergehen»; «in Uebertretungsfällen» förer den summariska proceduren med sig, att domstolens obehörighet måste, sedan målet blifvit fördt till slut, genom rättsmedel emot det slutliga utslaget af parten göras gällande.²⁾

Ett annat system än det, till hvilket förenämnda lagar och lagförslag anslutit sig, har Norges nya straffprocesslag valt. Kompetensreglerna ha icke tillerkänts större betydelse, än att de underkastats parternas disposition. I § 141 säges sålunda: «Med Modpartens Samtykke kan Afvigelse fra Værnethingsreglerne finde Sted. — Naar Sigtede møder, prøver Retten ikke paa Embeds Vegne, hvorvidt Sagen er indbragt for ret Værnething.» Med invändning får äfven enligt norska lagen ej anstå så länge som helst; bestämelse är i detta hänseende gifven, åsyftande att förekomma de med en inkompetensförklaring, sedan målet långt framskridit, förbundna olägenheter.³⁾

I svenska rätten har sedan gammalt iakttagandet af kompetensreglerna varit en absolut processförutsättning. Lagen har bestämt, af hvilken domstol ett mål skall upptagas, och gentemot dess bud har öfverenskommelse emellan parterna om annat forum varit utan betydelse; proro-

¹⁾ § 219.

²⁾ § 468, 1.

³⁾ § 323 mom. 3.

gationsrätt har således icke varit dem medgifven. ¹⁾ Samma ståndpunkt måste 1734 års lag sägas intaga.

Vid fastställandet af kompetensordningens rättsliga natur enligt gällande svensk rätt har man att utgå från stadgandet i 10: 11 RB: «Ej må någon sak, utan i rätten domstol, upptagas, äntå at parterne sielfve om annan Rätt åsamjas vilja; utan Konungen finner skiäl at gifva ther lof til.» Detta stadgande har man, som bekant, velat anse uppläfdt genom 16 § Regeringsformen, ²⁾ men denna mening är, såsom numera väl allmänt erkännes, icke riktig. Konungen kan icke hänvisa något mål till annan än «laga domstol», men laglig är under de i 10: 11 RB omförmälda förutsättningar den Rätt, vid hvilken målet anhängiggöres. Vidare bör anmärkas, att ifrågavarande lagbud afser brottmål ej mindre än tvistemål. För en motsatt mening saknas giltiga skäl; stadgandet har visserligen fått sin plats bland bestämmelserna om forum i tvistemål, men denna omständighet har påtagligen ingenting att betyda, då det är inpassadt midt ibland dessa, utan att någon skulle vilja häraf draga den slutsatsen, att det gäller endast om de tvistemål, för hvilka vare sig i kapitlets föregående eller efterföljande §§ bestämts forum. 10: 11 RB har också, utan att någon tvekan därvid försports, tillämpats inom straffprocessen. ³⁾

¹⁾ Se ABRAHAMSSON, Tgb. XXV anm. a: «Ey kan någon Part prorogera Jurisdiction för en obefogad Domare, ty at Jurisdiction hör wederbörande Domaren til utaf Öfwerheten;» ARNELL, Kgb. X anm. g och där anförda författningar. Jfr ock WREDE, Processinwändningarna, sid. 79.

²⁾ «Konungen låte en hvar blifva dömd af den domstol, hvar under han rätteligen hör och lyder.» -- Jfr härom NAUMANN, sid. 226 RYDIN, Om konungens rätt att göra nåd, sid. 6; BROOMÉ, sid. 98.

³⁾ S. A., Bd 22, sid. 471: För utprängling af depositionsbevis, som eftergjorts de af Östgöta privatbank utfärdade, grepos några personer i Köpenhamn. Sedan de utlemnats till Sverige och förpassats till länshäktet i Linköping, påkallades rannsaking vid Kämnersrätten därstädes, som emellertid förklarade sig ej vara behörig. Kämnersrättens beslut, hvaröfver stadsfiskalen i Linköping jemte privatbankens

Stadgandet i 10: 11 RB har dels positiv, dels negativ innebörd. I förstberörda hänseende framgår af lagrummet, att annan domstol än den, som enligt 10 kapitlets öfriga innehåll är «laga», kan under vissa villkor vara behörig att handlägga ett mål. Härför erfordras först och främst, att parterna äro öfverens om att afvika från de vanliga reglerna. Och åsämjandet emellan parterna måste ha karaktären af en uttrycklig öfverenskommelse; en öfverenskommelse får således icke anses ligga däri, att målet anhängiggöres vid obehörig domstol, utan att svaranden däremot framställer invändning. Det senare kan så mycket mindre antagas, som invändningsrätten, enligt hvad längre fram skall närmare visas, icke är inskränkt till något visst stadium af processen. Öfverenskommelsen måste vidare, såsom lagrummets affattning synes gifva vid handen, hänföra sig till ett visst mål och gå ut på dess utförande vid en viss uppgifven domstol. Ett generellt aftal, åsyftande — något som endast kan tänkas ega rum, hvad civilprocessen angår — att tvister i allmänhet ¹⁾ emellan två personer skola hand-

ombud anförde besvär, blef af Göta Hofrätt fastställt. Konungens Befallningshafvande ingick nu till Kongl. Maj:t med anhållan om förordnande, vid hvilken domstol målet skulle företagas. Vid ärendets föredragning i Högsta Domstolen yttrade dess flesté ledamöter, att då ej mindre privathankens ombud än de i målet tilltalade (i sin förklaring öfver de till Hofrätten ingifna besvären) förklarat sig önska, att den rannsaking och domareåtgärd, som kunde finnas böra i Sverige ega rum angående ifrågavarande brott, finge af domstol i Linköping, där privatbanken vore belägen, vidtagas, tillstyrkte Justitieråden, med stöd af 10: 11 RB, att Kongl. Maj:t täcktes till parternas åsämjande lemna bifall. I enlighet med hvad Högsta Domstolens fleste ledamöter sålunda tillstyrkt, blef Kongl. Maj:ts Bref den 18 Dec. 1849 affattadt. — FLINTBERG anmärker vid 10: 11 RB (sid. 186): «Konungabrefwen til Kongl. Swea HofRätt lägga ådaga, at Kongl. Maj:t flera gånger, både i äldre och nyare tider, i synnerhet uti brottmål, til processens förkortande, i Näder tillåtit annan domstol döma, än efter Författningar wederbordt»; och anför åtskilliga exempel härpå.

¹⁾ Om aftalet hänför sig till ett bestämdt rättsförhållande och däraf uppkommande tvister, torde det dock böra anses uppfylla villkoren.

läggas vid annat än lagbestämdt forum, eller icke angifvande den Rätt, vid hvilken parterna vilja processa, kan icke konstituera någon kompetensgrund enligt 10: 11 RB.

Såsom berättigade att sluta sådan öfverenskommelse, hvarom nu är fråga, nämnas «parterna»; under detta uttryck bör otvifvelaktigt målseganden inbegripas, äfven om han icke förer ansvarstalan, ty af kompetensreglernas iakttagande är han icke desto mindre intresserad, och detta hans intresse får icke kränkas genom ett aftal, hvilket han icke biträdt. Rättegångsfullmäktig torde icke vara befogad att ingå öfverenskommelse enligt 10: 11, för så vidt ej fullmakten gifver därtill lof. Då öfverenskommelsen nemligen innebär förfogande öfver en processuell rättighet, kan till stöd för denna mening åberopas 15: 7 RB, som förbjuder fullmäktig att utan uttryckligt bemyndigande vidtaga vissa så beskaffade åtgärder, hvilka icke kunna anses vara af mera ingripande natur än förändring af forum.

Det andra villkoret för behörighet enligt 10: 11 är, att konungen gifver den domstol, hvilken parterna aftalat att anlita, lof att upptaga målet. Det är detta villkor, som berättigar ull påståendet, att vår lag icke medgifver parterna prorogationsrätt. På deras sammanstämmande vilja ensamt kan domstolen icke bygga sin kompetens, utan konungens samtycke är ett lika viktigt konstituerande moment som parternas öfverenskommelse. Konungens samtycke meddelas i Statsrådet efter Högsta domstolens hörande.

Gifvet är, att enigheten emellan parterna i fråga om forum icke utgör en förutsättning för domstolens behörighet på det sätt, att domstolen, i och med det att enigheten upphör, mister sin kompetens. Förhölle det sig så, kunde endera parten, då han funne målet gå sig emot, uppskjuta ett obehagligt afgörande genom att förklara sig icke längre stå fast vid åsämjandet. Detta har, enligt hvad redan är antydt, karaktären af ett aftal, och kan såsom sådant icke ensidigt af någondera kontrahenten brytas. Att den dom-

stol, som med stöd af 10: 11 en gång upptagit ett mål, icke vidare får af antyddas anledning skjuta målet ifrån sig, kan för öfrigt anses följa af den princip, som är uttryckt i 10: 13 RB.

Betraktar man förevarande lagrum blott från den synpunkten, att det möjliggör undantag från kompetensreglerna, så är dess betydelse icke stor, ty tillämpning af lagrummet i detta afseende kommer sällan i fråga. Dess negativa innehåll är däremot af så mycket större vikt. Orden: Ej må någon sak utan i rättan domstol upptagas, äro påtagligen liktydiga med: Annan än rätt domstol får ej upptaga någon sak. Därmed är domstolens officialpröfningsplikt i vidsträcktaste omfång erkänd. ¹⁾

Hvad innebär nu denna skyldighet för domstol att ex officio pröfva sin behörighet? Skall domstolen utan vidare antaga sig vara kompetent, till dess motsatt förhållande är klarligen ådagalagdt, och då, utan att invänta något yrkande därom af part, sjelfmant förklara sig icke kunna med målet taga befattning, eller skall domstolen, i ängslig omsorg om, att icke något mål i strid med kompetensordningen vinner handläggning, fordra bevis för sin behörighet och endast om sådan bevisning presteras, anse sig berättigad och pliktig att upptaga målet? Frågan synes oss böra besvaras snarare i riktning åt det förra än det senare alternativet, men icke fullt i öfverensstämmelse med någotdera af dem. Då kompetensordningen är vidtagen ej blott i parternas utan äfven, framför allt hvad straffprocessen angår, i det allmännas intresse, får domstolen i intet fall förhålla sig helt och hållet passiv med hänsyn till kompetensspörsmålet. Den har alltid att efterhöra, på hvad grund saken anhän- giggöres vid domstolen sjelf. I ett vanligt krafsmål bör domstolen således utfråga, huruvida svaranden inom domstolens domkrets sitt bo och hemvist hafver; i ett mål rö-

¹⁾ ANNERSTEDT, sid. 31.

rande redovisning för förvaltning bör spörjas, om svaranden där godset förvaltadt och förestått o. s. v. Om domstolen ej ens gör sig denna möda, blir det i 10: 11 förekommande förbudet emot hvarje förskjutning af gränserna för kompetensfördelningen illusoriskt. Särskildt beträffande förmögenhetsrättsliga anspråk komme det nästan helt och hållet att stå i parternas skön att genom öfverenskommelse sinsemellan få sina tvister afgjorda af den domstol, för hvilken de hyste förtroende eller af annan orsak ansåge för sig förmånligast. Det moment, som grundar domstolens behörighet, är nemligen här så beskaffadt, att det icke nödvändigtvis behöfver ingå i den utredning, som i och för sjelfva sakens afdömande är erforderlig; det går förträffligt för sig att pröfva, om en fordran existerar, utan att man därför behöfver ha reda på, hvar svaranden bor. I annan ställning står däremot i straffprocessen kompetensmomentet till utredningen i målet. Här är det, för så vidt gerningsorten bestämmer forum, ett från sjelfva brottet hemtadt element, på hvilket domstolen stöder sin befogenhet; redan af den beskrifning på förbrytelsen, som actor har att lemna, finner domstolen, huruvida målet hör densamma till. Besitter således anklagelseakten nödig fullständighet, kräfves i allmänhet ej någon särskild åtgärd från domstolens sida i och för kompetensens fastställande. — Sedan domstolen fått kännedom om grunden till att målet blifvit vid domstolen anhängiggjordt, har den att ex officio pröfva, om den uppgifna grunden är sådan, att den gör det till en rättighet och plikt att upptaga målet. Befinnes så icke vara förhållandet, afvisas målet; men om den åberopade omständigheten utgör en giltig kompetensgrund, kan domstolen icke undandraga sig den uppgift, som ålagts den. Vi tro således icke, att domstolen måste påkalla bevis för sin behörighet. Med andra ord, icke endast den domstol är forum competens, hvars behörighetsgrund är konstaterad. Förhölle det sig så, skulle däraf följa, att domstolen icke finge inlåta sig på ett för-

farande beträffande hufvudsaken, förrän dess befogenhet därtill fastslagits. Den undersökning, som har till föremål det materiella anspråket, skulle alltid föregås af en särskild undersökning, afseende att utröna, det icke en uppgift, som faller utom domstolens gebit, förelagts densamma. Vår lag känner emellertid icke till en dylik tvådelning af processen. Kompetensspörsmålet kan när som helst under rättegången bringas å bane, vare sig på yrkande af part eller på domstolens eget initiativ; och någon viss tidrymd är hvarken för invändningsrätten eller för officialpröfningsplikten bestämd. Att icke till behörigheten sig hänförande tvifvel utesluta ett förfarande i hufvudsaken, kan man i fråga om straffprocessen finna däraf, att en exceptio fori, om den ogillas, icke medför, att hufvudsaken afstannar, till dess behörighetsbeslutet vunnit laga kraft eller, öfverklagadt, blifvit fastställt; förfarandet skall tvärtom fortsättas och föras fram till ett slutligt afgörande, hvarefter invändningsfrågan på en gång med hufvudsaken drages under högre Rätt.

För att icke missförstås tarfvar vårt ofvan framställda påstående, det behörigheten icke behöfver styrkas, för att domstol skall ega rätt och plikt att upptaga ett mål, närmare utveckling. Häri innefattas ingalunda, att domstolen under alla händelser skall låta sig nöja med en obekräftad utsaga, det en omständighet föreligger, på grund hvaraf domstolen har att träda i verksamhet. Om svaranden bestrider denna utsagas riktighet eller utredningen i målet gifver anledning att betvifla dess sanufärdighet, bör gifvetvis material för frågans bedömande anskaffas. Det åligger af parterna kändanden att anskaffa sådant material, då det är han, som påyrkar rättegångens företagande.¹⁾ Men domstolen är otvifvelaktigt, om också ej skyldig, så åtminstone oförhindrad att sjelf inhemta nödiga upplysningar; inom straffprocessen, där domaren enligt vår rätt är fritt verksam

¹⁾ Jfr WREDE, Processinvändningarna, sid. 169 f.

för utrednings åstadkommande, framgår för öfrigt i allmänhet af den bevisning, som hänför sig till brottet, huruvida behörighet förefinnes.

Domstolens officialpröfningsplikt innebär enligt det föregående, att domstolen icke får upptaga ett mål utan att ha någon uppgifven grund att bygga sin behörighet på. Denna grund eger domstolen taga för god, till dess anledning yppar sig att betvifla dess tillförlitlighet; därmed inträder för domstolen nödvändigheten att fordra bevis för sin kompetens. Frågas kan emellertid vidare, huru förhållas skall, för den händelse den undersökning, som har kompetensen till föremål, icke lemna något resultat. Enligt vår åsigt bör domstolen betrakta sig såsom behörig, till dess någon omständighet är ådagalagd, hvaraf dess inkompetens tydligen framgår.¹⁾ Denna regel är den enda, som tillgodoser den materiella straffrättens behof. Ett brott kan icke få bli obeifradt, därför att det ej är möjligt komma till full visshet om, hvilken domstol enligt processrättens regler är forum kompetens. Ej sällan inträffa fall, då full utredning om hvar brottet är begånget, icke står att vinna; med antagande af annan princip än den ofvannämnda skulle det här kunna hända, att det icke funnes någon domstol, som ville taga bördan på sig. I vår rätt med dess långt ifrån uttömmande bestämmelser om forum är framför allt sagda regel nödvändig.

Domstolens plikt att, på sätt förut är utveckladt, ex officio öfvervaka kompetensordningens vidmakthållande förefinnes i hvarje rättegång. Men detta öfvervakande tager sig naturligtvis icke yttre form, om domstolen kommer till det resultat, att ingen brist är för handen. Däri, att dom-

¹⁾ Denna princip är uttalad i Ö. S. O. 53: «Demjenigen Strafgerichte, welches zuerst von einer in den im Reichsrathe vertretenen Ländern verübten strafbaren Handlung Kenntniss erlangt, steht das Verfahren wegen derselben so lange zu, bis ein Umstand erhoben ist, welcher — — die Zuständigkeit eines anderen Gerichtes begründet.»

stolen låter processen ostörd skrida fram, ligger uttryckt, att enligt domstolens mening allt är väl bestäldt. En annan åsigt måste däremot uttryckligen uttalas, och därmed det afvisande af målet, som af bristen blir en följd, motiveras. Oafsedt hur långt målet avancerat, kan ett inkompetensutslag meddelas, och i detta afseende råder ingen skillnad emellan en första instans och en rättsmedelsinstans. Ett utmärkt bevis på att man i praxis anser sig oförhindrad att, ända till dess slutligen blifvit dömdt, visa mål ifrån sig, erbjuder ett rättsfall, ¹⁾ i hvilket domstol, efter att ha dömt till värjemålsed, förklarade sig inkompetent.

Liksom domstolens plikt att ex officio se till, det bestämmelserna om forum icke öfverträdas, ej är till tiden begränsad, så gäller detsamma om parts rätt att göra invändning emot domstolens behörighet. Det senare är ej annat än en direkt följd af det förra, så vidt rörer domstolens skyldighet att skänka invändningen beaktande; denna måste nemligen alltid utgöra en maning för domstolen att ytterligare ingå i pröfning af kompetensfrågan. Det är dock ej nog, att domstolen fäster afseende vid invändningen. Domstolen eger icke, därest den finner invändningen obefogad, utan att härom yttra sig låta förfarandet fortgå och slutligen utmyнна i ett hufvudsakligt utslag, hvaraf dess uppfattning af invändningens värde kunde anses med tillräcklig tydlighet framgå. Invändningen måste alltid föranleda ett uttryckligt uttalande, vare sig detta innefattar gillande eller förkastande; den part, som framställt invändningen, har rätt att fordra, det domstolen expressis verbis gifver till känna, att den egnat invändningen sin uppmärksamhet. Detta framgår egentligen icke af domstolens officialpröfningsplikt, men säges i 16: 1 RB, hvarest stadgas för det fall, att svaranden framställer exceptio fori: «pröfve thet Domaren, och gifve sitt utslag ther öfver». Ifrågasättas

¹⁾ H. A. 1884, sid. 115.

kan emellertid, om denna rätt att fordra utslag enligt 16 kap. RB är oberoende af tiden, då invändningen framkommer. I § 1 omtalas exceptio fori i ordalag, som tyda på, att lagstiftaren förutsatt, att den genast skall framställas: «Nu kommer svaranden för Rätta, men säger, at saken til then Domstol ej hörer»; härunder ligger otvifvelaktigt den tanken, att anmärkningen emot domstolens behörighet går före svaromål i sjelfva saken. I § 5 säges vidare: «Alla invändningar skola i rättegångens början på en gång företes, ther the sådana äro, at thet ske kan,» hvarmed lagstiftaren vill säga, att processinvändningar, således framför allt exceptio fori såsom den mest beaktade af dem, böra framställas, innan parten inlåter sig i saken.¹⁾ Detta oakadt saknas tillräckligt giltiga skäl för antagandet, att en exceptio fori, hvilken part uppskjutit, till dess rättegången hunnit öfver sin början, skulle i något fall kunna formaler behandlas med mindre uppmärksamhet, än om den genast framkommit. I § 1 har lagstiftaren, såsom ej sällan sker, valt uttryckssätt med hänsyn till hvad som vanligen eger rum, men icke velat föreskrifva någon preklusionstid, och hvad angår § 5 är att märka, det ingen påföljd af processuell natur förknippats med försummelsen att i rätt tid förebringa invändningen. Afgörande för frågans besvarande är 25: 21 RB. Bland de omständigheter, som lagstiftaren ansett gifva rätt till nullitetsklagan, uppräknas i detta lagrum: «at Rätten dömdt i hufvudsaken, innan parten fått utslag öfver thet, som han förut invändt och påmint.» Här af framgår alldeles uppenbart, att det ej är nog med, att Rätten icke förbiser invändningen, utan att utslag i anledning af densamma alltid måste meddelas. Och utslaget skall vara ett utslag *öfver det, som parten invändt och påmint*, d. v. s. ingå i bedömande af sjelfva invändningsspörsmålets realitet. Detta gäller således ej blott, om invänd-

¹⁾ Jfr WREDE, Processinvändningarna, sid. 160.

ningen är befogad, under hvilken förutsättning redan af domstolens officialpröfningsplikt följer, att målet skall afvisas, utan äfven om invändningen är obefogad; ett förklarande, att invändningen, såsom för sent framställd, icke kan upptagas till pröfning, är ej heller i sistberörda fall tillräckligt. ¹⁾

En invändning om domstols behörighet föranleder icke endast ett utslag utan ett *särskildt* utslag. Domstolen skall, innan den skrider vidare i behandlingen af hufvudsaken, pröfva invändningen och däröfver gifva sitt utlåtande. Den olikhet, som, i ändamål att bringa undersökningen i brottmål till snar afslutning, genom 35:e punkten i K. Förkl. den 23 Mars 1807 införts emellan civil- och straffprocess därutinnan, att missnöje öfver utslag, hvarigenom ifrågavarande invändning ogillats, i civilprocessen fullföljes genom särskilda besvär, hvarunder hufvudsaken hvilar, medan i straffprocessen undersökningen omedelbart efter sådant utslag fortsättes, till dess slutligt utslag meddelats, hvarefter invändningsfrågan på en gång med hufvudsaken drages under högre Rätt, sträcker sig, så vidt nämnda K. Förkl. uttryckligen gifver vid handen, icke därhän, att i brottmål invändningen ej

¹⁾ Nya Lagberedningen föreslog å ena sidan, att domstol i vissa tvistemål och i brottmål utan undantag skulle å embetets vägnar, när helst anledning därtill förekomme, ingå i pröfning af kompetensfrågan (Betänkande, del. 1, §§ 5 och 6 i kap. 15 om domstols behörighet), och å andra sidan, att exceptio fori skulle göras vid det rättegångstillfälle, då den talan, hvarom fråga vore, första gången vore före till handläggning, vid påföljd, att invändningen eljest icke upptoges till pröfning (Betänkande, del. 2, §§ 2 och 4 i kap. 3 om vissa invändningar i rättegången; del. 3, § 7 i kap. 8 om rannsakingen och hvad därtill hörer). Den för uraktlåtenhet att i rätt tid framkomma med invändning sätta påföljd skulle emellertid, oaktadt domstolens obegränsade officialpröfningsplikt, icke vara af blott formell betydelse; ty om en invändning, hvilken vore obefogad och alltså icke kunde gifva anledning till målets afvisande, såsom för sent framställd, förklarades icke kunna till pröfning upptagas, skulle invändningen enligt förslaget (Betänkande, del. 2, § 10 i kap. 3) icke hafva samma processhinderande verkan, som om den i behörig tid framkommit.

ens skall föranleda afbrott i hufvudsaken, till dess afgörande öfver invändningen fallit. Emellertid torde det, i betraktande af den månhet, lagstiftaren visat om att påskynda strafförfarandet, vara med lagens mening mest öfverensstämmande, att domstolen icke till följd af invändningen vägrar upptaga den bevisning, parterna vilja prestera. Det sagda gäller naturligtvis endast den händelse, att utslag öfver invändningen ej kan vid samma rättegångstillfälle, vid hvilket invändningen framkommit, afkunnas. I dylikt fall torde man i praxis ej tveka att emottaga erbjuden bevisning i hufvudsaken, åtminstone så framt dröjsmålet med invändningsutslagets meddelande har sin grund däri, att uppskof för invändningens styrkande är påkalladt. Alla praktiska skäl tala härför. Ingen skada kan under några förhållanden ske därmed, att t. ex. vittnen, hvilka parterna inkallat, få afhöras. Finner domstolen sig sedan icke vara behörig, så blir visserligen hela rättegången ogiltig, men, såsom vi längre fram få tillfälle visa, innebär denna ogiltighet icke, att den domstol, vid hvilken målet därefter rätteligen anhängiggöres, ej kan fästa något afseende vid den bevisning, som vid den obehöriga domstolen förebragts. Äfven om invändningen föranleder ett inkompetensutslag, är därför vittnenas afhörande ej utan sin nytta, och om tvärtom invändningen ogillas, har domstolen besparat partkostnaden att mer än en gång tillhandahålla samma bevismedel.

Vi öfvergå härefter till att skärskåla de förhållanden, under hvilka högre instans blir satt i tillfälle att pröfva underrätts behörighet. Till behandling upptagas först de fall, då målet genom besvär öfver underrättens däri meddelade slutliga utslag eller genom underställning kommer till öfverrätten. Hvad angår ett understäldt mål, kunna här ej yppa sig några tvistefrågor. Öfverrättens befogenhet är vid underställning den allra vidsträcktaste; den har att pröfva allt hvad i målet förekommit, och således kan, därest un-

derrätten befinnes inkompetent, ej annat ifrågasättas, än att allt, hvad underrätten åtgjort, undanrödjes.

Vid besvär öfver underrättens utslag har man att skilja emellan olika fall. Besvären kunna uteslutande afse ändring eller upphäfvande af utslaget på materiella grunder. Af öfverrättens skyldighet att tillse, det i underlydande domstolar «rätt skipas efter Lag och thes rätta förstånd» (8: 1 RB) följer, att, såsom redan är antydt, öfverrätten proprio motu skall pröfva underrättens behörighet. Oafsedt således att den klagande icke i någon mån hänsyftat på kompetensfrågan eller yrkat, att utslaget skall af inkompetensskäl ogillas, eger öfverrätten på sådan grund undanröjda utslaget. Öfverrättens befogenhet i sådant hänseende sträcker sig dock ej utöfver den del af utslaget, hvari ändring söks. Af denna mening torde praxis vara, och vi kunna ej finna annat, än att densamma bäst öfverensstämmer med lag.¹⁾ Inkompetensen medför visserligen, att det processu-

¹⁾ Ett i *H. A.* 1892 sid. 66 refereradtt rättsfall bör här anmärkas. I mål angående klander å af- och tillträdessyn emellan enskild jordegare och hans arrendator förrättade häradshöfding med fyra nämndemän häradsyn, hvarefter målet genom dom afgjordes. Svea Hofrätt, där ena parten sökte ändring i domen, så vidt den gått honom emot, yttrade, att, enär i handläggningen af tvisten äfvensom i tvistens slutliga afgörande deltagit, utom Häradsrättens ordförande, allenast fyra nämndemän, samt vid sådant förhållande Häradsrätten icke varit domför, blefve i anseende till sålunda förelupet rättegångsfel såväl Häradsrättens dom *i fullföljda delar af saken* som ock alla de öfriga åtgärder, hvilka af Häradsrätten med icke domfört antal ledamöter i nämnda delar vidtagits, till all kraft och verkan undanröjda och saken därutinnan visad åter till Häradsrätten. Enligt 30: 18 RB fullföljdes saken till Kongl. Maj:t, hvarvid söktes göras gällande, att Hofrätt icke i annan ordning, än i 25: 21 RB föreskrefves, och således icke proprio motu egde ingå i pröfning, huruvida rättegångsfel vid underrätt förelupit, och att, om Hofrätt verkligen kunde anses ega en dylik befogenhet, Svea Hofrätt bort undanröjda de af underrätten såsom icke domför vidtagna beslut och åtgärder i saken i dess helhet och ej allenast i de delar, i hvilka klagan förts. Vore domen en nullitet i en del, vore den det i allt. *H. D.* fann besvären icke förtjena afseende, då det ej visats, att fel i rättegången hos Hofrätten förelupit, så att

ella förfarandet och det utslag, hvori det utmynnat, bli ogiltiga, men denna ogiltighet är ingalunda att uppfatta såsom en ipso jure gifven nullitet, så att hvarje försök att göra utslaget gällande utan vidare kan mötas af en invändning. det domstolen icke varit behörig. Skall inkompetensen få någon betydelse, måste högre rätt i behörig ordning sättas i tillfälle att skärskåda underrättens utslag och dess ifrågasvarande processuella förutsättning. Detta sker, så vidt nu är i fråga, därigenom att materiell pröfning af utslaget påkallas. I den del af målet, hvori sådan pröfning icke begärts, saknar öfverrätten grund till att ingå i bedömande af kompetensspörsmålet. Då materiell rättskraft kan åkomma ett af obehörig lika väl som ett af behörig domstol meddeladt utslag i dess helhet, måste rättskraft kunna åkomma äfven ett af obehörig domstol gifvet utslag till en del.

Besvären öfver underrättens slutliga utslag kunna vidare gå ut på dess undanrödjande uteslutande på grund af bristande behörighet. I sådant fall äro de att rubricera såsom nullitetsbesvär. Fastän obehörigheten icke är uppräknad bland de i 25: 21 nämnda nullitetsgrunder, bör den utan tvifvel rätteligen till dem hänföras.¹⁾ Den går in under satsen: «eller mera thylikt, som emot en laga rättegång

dess dom förty ogillas borde. — Af hvad vi ofvan i texten yttrat, framgår, att enligt vår åsigt Hofrätten — oafsedt om dess uppfattning, det Häradsrätten icke varit domför, var riktig (angående ifrågasvarande rättsfall från denna synpunkt se en uppsats af TRYGGÉR i *H. A.* 1892 N:r 5) — rätteligen förfarit, då Hofrätten dels ex officio inlät sig i bedömandet af Häradsrättens domförhet och dels inskränkte sitt undanrödjande till öfverklagade delar af målet. Angående det förra kan ej gerna råda tvifvel, hvaremot visserligen den senare frågan är mera tvifvelaktig. I förevarande rättsfall var, såsom synes, ej tal om domstolens kompetens utan om dess sammansättning, men då kompetensen ej mindre än domförheten kommer i betraktande enligt 25: 21 RB, är fallet af omedelbart intresse för vårt ämne.

¹⁾ NEHRMAN, *Processus civ.*, sid. 390 § 40, upptager domstolens inkompetens såsom nullitetsgrund. Se ock WREDE, *Processinvändningarna*, sid. 193 ff.

strider.» I sjelfva målet erfordras således icke ändrings-sökande, för att kompetensfrågan, sedan målet blifvit slutligen afgjort, skall kunna komma under högre Rätt. Anses obehörighet vara nullitetsgrund, så kan den emellertid för-
anleda ett utslags undanrödjande, utan att besvären afse vare sig materiell pröfning af utslaget eller dess undanröd-
jande på grund af bristande kompetens. Detta inträffar, om den klagande åberopar en *annan* nullitetsgrund, och öfverrätten vid pröfning af besvären finner, att utslaget bör till följd af underdomstolens obehörighet ogillas. Det torde nemligen få antagas, att öfverrätt vid nullitetsbesvär icke är nödsakad att taga hänsyn blott till den grund, som klaganden framhållit; detta följer af de i 25: 21 omför-mälda omständigheternas egenskap att böra ex officio af domaren beaktas.

Det återstår att omtala besvär öfver ett utslag, som just afgör kompetensfrågan. I det föregående ha vi icke haft för ögonen detta sätt att bringa nämnda fråga under bedömande af högre instans. Såsom redan är antydt, utta-
lar en domstol sig icke ex officio om sin kompetens, för så vidt ej domstolen förmenar, att kompetens icke är för han-
den. Ett ex officio meddeladt, till behörigheten sig hänfö-
rande utslag innefattar således alltid ett negerande af ifråga-
varande processföresättning. Utslag å exceptio fori kunna däremot gå ut på ett fastställande af behörigheten lika väl som på ett underkännande däraf. I senare fallet får ej mindre, än då utslag gifves ex officio, talan fullföljas genom särskilda besvär, i ty att bestämmelsen i punkt 35 af 1807 års Förkl. ej är tillämplig. Detta är i och för sig alldeles uppenbart, enär, för den händelse domstolen förklarar sig obehörig, något afgörande i hufvudsaken icke kommer till stånd, men då tvekan ändock synes ha yppat sig, har ge-
nom K. Förkl. den 3 Sept. 1812 uttryckligen uttalats, att öfverrätt är oförhindrad afgöra de öfver underdomstols så beskaffade utslag i laga ordning anförda besvär. Om dom-

stol däremot ogillar den emot dess behörighet framställda invändningen, länder 1807 års Förkl. till efterrättelse. Denna författnings föreskrift om invändningsfrågans utförande på en gång med hufvudsaken är icke så klar, att den ej förtjenar någon belysning. Af densamma kan det se ut, som om ändringssökande i hufvudsaken vore en nödvändig förutsättning, för att klaganden skulle kunna fortsätta invändningen, eller, rättare sagdt, klaganden skulle behöfva lägga sjelfva saken under högre Rätts bedömande och icke kunna inskränka sig till att påkalla pröfning af invändningen. Men denna mening får man gifvetvis icke inlägga i stadgandet. Om inkompetensen är en nullitetsgrund och såsom sådan gifver rätt att anföra nullitetsbesvär, så kan denna rätt rimligtvis icke vara beroende däraf, huruvida invändning framstälts eller ej; den, som anser en brist föreligga i förutsättningarna för den afslutade rättegångens giltighet, kan icke ega mindre vidsträckt rätt att i högre instans göra nullitetsgrunden gällande, om han redan i underrätten framhållit densamma, än om han underlåtit göra detta. Bestämmelsen i 1807 års Förkl. innebär alltså, så vidt nu är i fråga, ej annat, än att den, som är missnöjd med utslag, hvarigenom af honom gjord exceptio fori ogillats, först sedan utslag i hufvudsaken fallit, får genom besvär däremot draga invändningen under högre Rätt. Därutöfver innehåller bestämmelsen, att part, hvilkens yrkande i behörighetsfrågan icke vunnit godkännande, måste vid klagan i sak påkalla pröfning jemväl af behörighetsbeslutet, så framt han vill, att öfverrätten däröfver skall utlåta sig. Och vidare torde man vara berättigad att tillämpa bestämmelsen på det fall, att sistnämnda part, utan att sjelf besvara sig, i sin förklaring öfver motpartens besvär fullföljer invändningen. Man kan ej gerna fordra, att den part, hvilkens invändning ogillats, under alla förhållanden skall sjelf besvara sig för att ernå, att öfverrätten till invändningen tager hänsyn. Om han är nöjd i sak, har han ej något intresse af att få rätt beträf-

fande sin invändning, utom just för den händelse motparten klagar, då ju öfverrätten möjligen kan i saken komma till annat resultat än underdomstolen. Det vore nu onekligen en nästan löjlig formalism, om den med det hufvudsakliga afgörandet nöjde skulle vara tvungen att eventuellt — för det fall att motparten klagar — anföra besvär. Af ordalagen i 1807 års Förkl. synes motsatsen uppenbart framgå; den som vidhåller sin invändning, då han afgifver svaromål å motpartens klagan i hufvudsaken, måste sägas ha fullgjort budet att på en gång med hufvudsaken utföra invändningsfrågan.

Beträffande kompetensspörsmålets bringande från Hofrätt till högsta instans, har man att märka 16: 2 RB. Det däri förekommande stadgandet: «Ej må hos Konungen i thet utslag ändring sökas», utgår från den förutsättningen, att kompetensfrågan varit föremål för särskildt afgörande både i första och andra instans.¹⁾ Besvär skulle således enligt lagens ord icke få anföras öfver ett Hofrätts utslag, hvarigenom dömts öfver ett af underrätt vare sig ex officio eller på grund af invändning meddeladt behörighetsbeslut.²⁾ Därvid synes ej någon skillnad göras emellan det fall, att öfverrätten förnekar underrättens kompetens, och det, att kompetens anses föreligga. Stadgandet är åter efter dess ordalydelse icke afsedt att utestänga besvär öfver utslag, hvarigenom Hofrätt i ett från underrätt dit kommet mål, i hvilket kompetensfrågan icke förut varit på tal, finner underrätten icke ha varit behörig.

Praxis afviker emellertid i någon mån från hvad vi nu yttrat. Man fasthåller sålunda, för den händelse Hofrätt förnekar forum, icke vid regeln, att besvär öfver behö-

¹⁾ Jfr WREDE, Processinvändningarna, sid. 199.

²⁾ 16 kap. handlar enligt sin öfverskrift om invändningar och utslag därå, men tydligtvis är ett rörande en processförutsättning ex officio gifvet utslag af enahanda beskaffenhet och underkastadt samma behandling som ett efter invändning tillkommet dylikt utslag.

righetsbeslut ej få fullföljas i mer än en instans. Om underrätt genom utslag, som Hofrätt fastställer, förklarar sig obehörig, upptagas besvär öfver Hofrättens utslag af Kongl. Maj:t.¹⁾ Likaså, därest underrätt ogillar invändning om behörighet, men Hofrätten är af annan mening.²⁾ Skulle däremot Hofrätt, vare sig i likhet med underrätt eller i strid med dess åsigt, finna underrätten behörig, så anses vidare besvär icke kunna medgifvas.³⁾ Slutligen har Högsta Domstolen i det af oss ofvan nämnda fall, att behörighetsfrågan först i Hofrätt uppkastas och besvaras nekande, funnit föreskrifterna i 16: 2 icke tillämpliga och således tillåtit ändringsökande.⁴⁾

¹⁾ Se *H. A.* 1891, sid. 137, 1892, sid. 250. Praxis har dock härutinnan varit vacklande; äldre prejudikat gå i annan riktning. Så *H. A.* 1875, not. b 417: I mål angående ansvar och skadestånd för kraf af veterligen gulden gäld förklarade sig underrätten icke behörig, hvilket utslag vann Hofrättens fastställelse. Däröfver anförda besvär förklarade sig Högsta Domstolen icke kunna mot stadgandet i 16: 2 RB till pröfning upptaga. *H. A.* 1875, sid. 108: Utslag, hvarigenom magistrat funnit sig obehörig att till pröfning upptaga ansökning om förlagsinteckning, blef af Hofrätten fastställt, hvarefter Hofrätten förklarade sig icke kunna mot 16: 2 meddela begärd hänvisning för fullföljd af talan. H. D. fann ej skäl att i sistberörda resolution göra ändring. — I det uti *H. A.* 1876, sid. 238, refererade rättsfall upptogs däremot af H. D. besvär öfver Hofrätts utslag, innefattande fastställelse af det slut, hvartill underrätt, som ansett sig obehörig, kommit. Här var dock fråga, om ärendet tillhörde *domstols* pröfning eller ej.

²⁾ *H. A.* 1878, not. b 307.

³⁾ *H. A.* 1892, sid. 253. Sedan underrätt förklarat sig obehörig, men Hofrätt varit af annan uppfattning och återförvisat målet, har H. D. funnit däröfver anförda besvär, jemlikt grunderna för 16 kap. RB, icke kunna till pröfning upptagas.

⁴⁾ *H. A.* 1892, sid. 505. Se ock *H. A.* 1892, sid. 316. — För den uppfattning, som i praxis gjort sig gällande, nemligen att förbudet i 16: 2 RB emot ändringssökande hos Kongl. Maj:t endast afser det fall, att Hofrättens utslag i behörighetsfrågan innefattar ett bejakande af att behörighet är för handen, kunna goda skäl åberopas, och denna uppfattning torde böra anses såsom den där bäst står i öfverensstämmelse med lagens mening. Grunden till förbudet måste vara att förekomma dröjsmål med hufvudsaken, hvilken enligt 16: 1 RB

Den satsen. att kompetensfrågan kan när som helst under en rättegång både i första och högre instans samt både ex officio och efter invändning göras till föremål för pröfning, är underkastad inskränkning med hänsyn därtill, att beslut. hvarigenom behörighet förklarats föreligga. förut meddelats. Därom, huru långt denna inskränkning sträcker sig, äro emellertid meningarna delade. Först och främst torde det vara tydligt, att ett utslag, som konstaterar, att kompetens är för handen, är för den domstol, som gifvit detsamma. bindande; utslaget är i denna mening genast oföränderligt. ¹⁾ Något likställande med sådana beslut. i hvilka domarens reut processledande verksamhet kommer till uttryck, kan icke ifrågakomma; dessa säga ej annat, än hvad domaren i det ögonblick. de meddelas, anser lämpligt med afseende på rättegångens gestaltande. och utesluta således icke, att samme domare därefter träffar en afvikande anordning. Af annan natur är ifrågavarande utslag; här i fastställes, huruvida en faktisk omständighet föranleder målets afvisande, och så vidt på den domstol ankommer, som gifvit utslaget, måste detta fastställande vara definitivt. Detta innebär naturligtvis icke. att en domstol, som en gång haft före frågan om sin behörighet och funnit sig ej böra

skall hvila, till dess kompetensspörsmålet är afgjort; och denna grund träffar ej det fall, att Hofrätten förklarar underrätten obehörig, och dess utslag således har en slutlig karaktär.

¹⁾ Från olika synpunkter talar man om föränderliga utslag. Är domaren, som gifvit utslaget, befogad att af egen drift däri vidtaga ändring, föreligger hvad man inom tyska doktrinen kallar »Widerrutlichkeit.» «Anfechtbarkeit» innebär åter, att utslaget kan genom rättsmedel, således blott efter yrkande af part angripas; ett utslag, som ernått »Unanfechtbarkeit», säges i vår rätt ha vunnit laga kraft. Sistberörda rättskraft, den s. k. *formella rättskraften*, är en förutsättning för den *materiella rättskraften*, men de båda begreppen äro ej identiska. Ett utslag är materiellt rättskraftigt, då det utöfvar inverkan på den materiella rätten därigenom, att det rättsförhållande, som blifvit fastställt, icke vidare får i rättegångsväg göras till föremål för pröfning. — Jfr härom HUSBERG, sid. 1 ff.; SCHANZE, sid. 458 f.; WREDE, Processinvändningarna, sid. 108 ff.

visa målet ifrån sig, sedan skulle vara öfver hufvud taget utestängd från att förklara sig inkompetent; om t. ex. i ett brottmål en af svaranden gjord invändning, att han, såsom icke mantalsskrifven inom domstolens jurisdiktionsområde, ej är skyldig ingå i svaromål, ogillats, ligger häri ej något hinder för domstolen att, då den kommit till insigt om, att gerningen är begången utom dess domvärjo, undandraga sig befattning med målet. Domstolen får blott icke på grund af förändrad uppfattning om betydelsen af ett visst faktiskt förhållande meddela ett utslag, som står i strid med ett förut gifvet. Vi hålla således äfven före, att om invändningens ogillande berott därpå, att den utredning hvar till invändningen gifvit anledning, icke lemnat något resultat angående det förhållandets existens, på hvilket invändningen grundats, men fakta sedermera komma i dagen, af hvilka framgår, att berörda förhållande verkligen eger bestånd och utesluter domstolens behörighet, domstolen är befogad att ex officio taga hänsyn till dessa fakta och med stöd af dem förklara sig inkompetent. Rätt uppfattadt, råder i detta fall ingen motsats emellan det förra och senare utslaget; det förra står i full öfverensstämmelse med principen, att en domstol har att anse sig behörig, tills dess obehörighet blifvit klarligen ådagalagd, och har förty endast provisorisk karaktär.

Då det i 16: 1 RB heter, att om den med ett utslag å exceptio föri missnöjde försummar iakttaga hvad i lagrummet är föreskrifvet för missnöjets fullföljande, han icke vidare har talan emot utslaget, är häraf tydligt, att formell rättskraft kan åkomma samma utslag. Hvad betydelse har nu detta, att ett behörighetsbeslut vunnit laga kraft, ernått «Unanfechtbarkeit», i fråga om den pröfningsrätt, som med afseende på behörigheten tillkommer högre instans? Upphör dennas befogenhet och plikt att ex officio pröfva tillvaron af ifrågavarande processförutsättning därmed, att underrätt i ett med anledning af framställd invändning med-

deladt utslag, som icke blifvit öfverklagadt, funnit sig behörig? En dylik åsigt kan efter vårt förmenande icke förvaras. Det saknas giltiga skäl för att göra den uttryckliga pröfning, som innefattas i ett af underrätt gifvet utslag, mera bindande för öfverrätten än den pröfning, som tacite ligger däri, att underrätten upptagit målet och fört det samma till slut. Öfverrättens plikt att vaka öfver iakttagandet af de regler, som betinga laga rättegång, är en följd af dess ställning i förhållande till underrätten och kan såsom varande af offentligt-rättslig natur omöjligen tillintetgöras genom en sådan omständighet, som att en part uraktlåter att med honom till buds stående rättsmedel angripa underrättens utslag. Partens försummelse härutinnan kan väl för honom sjelf medföra rättspåföljder och gör också detta enligt lag, men på den öfverdomstolen i det allmännas intresse åliggande förpliktelsen förmår ej denna försummelse utöfva någon verkan. Stadgandet i 31: 1 RB bör därför icke anses utgöra hinder för öfverrätten att tillse, det förbudet i 10: 11 mot måls upptagande i annan än rättan domstol icke öfverträdes.¹⁾

¹⁾ Vi ha här sökt svar på de i texten uppställda frågorna från den synpunkten, att kompetensen i vår rätt är en absolut processförsättning, som under hvarje stadium af rättegången skall beaktas. Angående frågan, huruvida ett kompetensutslag kan vinna materiell rättskraft, se WREDE, Processinvändningarna, sid. 190 ff. — Hvad beträffar betydelsen af uttrycket i 16: 1 RB: «hafve i ty mål ej vidare talan», säger denne författare med afseende på civilprocessen (anf. arb. sid. 193 not. 7), att detta uttryck innebär, att parten icke mer kan öfver utslaget fullfölja särskilda besvär. «Har åter hufvudsaken af någon orsak blifvit dragen under högre Rätts pröfning, kan parten visserligen ej förmenas att ännu bringa bristen till domstolens kännedom, men han eger icke öfver denna anmärkning fordra särskildt utslag, utan får nöja sig med att hafva fäst domstolens uppmärksamhet på den i fråga varande omständigheten.» — Juridiska Föreningen i Finland har till diskussion förehått frågan: «Sedan invändning emot domstols behörighet af underrätt förkastats genom utslag, som vunnit laga kraft, samt sjelfva saken därefter drages under Hofrätts pröfning, kan Hofrätten dåmera pröfva sagda invändning eller tillse, att stad-

I praxis har emellertid annan åsigt gjort sig gällande. Om underrätt, hvars behörighet ifrågasatts, ogillat framställd invändning, och målet, sedan slutligt utslag fallit, kommer till högre Rätt, anses underrättens angående behörigheten gifna, icke öfverklagade utslag vara bindande för öfverrätten, så att denna icke eger utan vidare förklara underrätten hafva varit inkompetent. Man stödjer sig härvidlag på 31: 1 RB, hvilket lagrum förmenas vara tillämpligt ej blott på utslag i sak utan äfven på utslag rörande processinvändningar. Ett rättsfall, hänförligt till civilprocessen, visar detta.¹⁾

gandet i 11 § 10 kap. RB iakttages? (Se Föreningens tidskrift Bd 14—15, sid. 37 ff.) Meningarna om frågans rätta besvarande voro delade. Under det somliga gjorde gällande, att Hofrätten utan hinder af det laga kraft vunna utslaget egde fritt pröfva underrättens behörighet, ansågo andra, att Hofrätten först borde ingå till kejsaren med hemställan om utslagets undanrödjande. En ledamot menade, att samstämmighet emellan 16: 1 och 10: 11 RB ej kunde åstadkommas med mindre än att orden: »hafve ej vidare talan», uppfattades som om det stått: hafve ej någon särskild talan.

¹⁾ S. A. Bd 19, sid. 124. Utslag, hvarigenom Rådstufvurätt ogillat af part framställd invändning emot Rättens behörighet, vann laga kraft. Sedan Rådstufvurätten meddelat hufvudsakligt utslag, samt parten efter vad fullföljt talan med vidhållande af sin invändning, hemställde Göta Hofrätt, som ansåg målet ej tillhöra Rådstufvurätten, om icke, utan hinder af den laga kraft, som åkommit först omförmälda utslag, Hofrätten finge med målet lagligen förfara; och blef denna hemställan af Högsta Domstolen bifallen. — I ett annat rättsfall blef utgången olika, men att märka är, att det här ej gälde val emellan en eller annan domstol utan emellan domstol och administrativ myndighet. Se *N. T.* 1866, sid. 182. Ut i vid Härederätt anhängig tvist emellan rotehållare och soldat angående deras inhördes rättigheter och skyldigheter förklarade Härederätten sig i särskildt under rättegången meddeladt beslut vara behörig. Efter erlagdt vad fullföljde ena parten talan emot Härederättens slutliga utslag. Göta Hofrätt fann, att målet hörde till Konungens Befallningshafvande och hemställde fördenskull, om det icke kunde Hofrätten tillåtas, att utan hinder af den laga kraft, som åkommit Härederättens berörda beslut, med målet lagligen förfara. Vid ärendets föredragning i H. D. funno två ledamöter skäligt att till Hofrättens hemställan lemna bifall, hvaremot fem ledamöter funno denna ej till annat yttrande föranleda, än att Hofrätten egde med målet lagligen förfara. Två af sistnämnda ledamöter bifogade den motivering,

Den förut anmärkta olikheten emellan fullföljd af talan emot behörighetsbeslut i civila mål och i brottmål kan gifvetvis icke betinga någon skiljaktighet i fråga om ett sådant, ej öfverklagadt besluts bindande verkan för öfverrätt. Af den i praxis hyllade uppfattningen följer därför, hvad angår straffprocessen, att om den part, hvilkens invändning ogillats, vid klagan i sak icke påkallar pröfning af behörighetsbeslutet, detta ej kan på annan väg, än beträffande tvistemål är antydt, ändras. Öfverrätten måste, därest den vill fränkänna underrätten kompetens, hos Kongl. Maj:t söka brytande af beslutets rättskraft.

Äfven om man ställer sig på den ståndpunkt, praxis uti ifrågavarande hänseende intager, har dock satsen, att domstol skall ex officio under hvarje stadium af rättegången ingå i kompetenspröfning, giltighet så till vida, att öfverrätten eger af eget initiativ vända sig till Kongl. Maj:t med den i 31: 1 RB åsyftade hemställan. I det från *S. A.* anförda rättsfall fortsatte den väldjande parten sin invändning i vadeinlagan, men naturligtvis hade denna omständighet ej något att betyda för Hofrättens befogenhet att förfara så, som den gjorde. Då nemligen det särskilda öfver invändningen gifna utslaget icke behörigen öfverklagats, var det senare fullföljandet af invändningsfrågan utan verkan och kunde ej gifva öfverrätten en rättighet, som den därförutan skulle saknat. — Längre, än nu är sagdt, sträcker sig enligt praxis icke öfverrättens makt; så framt således Högsta Domstolen icke finner skäl bifalla Hofrättens hemställan, står underrättens beslut fast, så att Hofrätten måste ingå i bedömande af sjelfva saken.

att då fråga icke vore, hvilkendera af två eller flere domstolar hade behörighet att målet handlägga, utan huruvida detsamma borde betraktas såsom ett rättegångsmål eller tillhörande förvaltningsmyndighets åtgärd, Hofrätten utan hemställan till Kongl. Maj:t varit oförhindrad att undanrödja det förfaringsätt, som Hofrätten funnit vara med lag och författningar stridande, helst laga kraft icke kunde åkomma Hæradsrättens beslut i denna del.

Af det föregående framgår, att, om Hofrätten i likhet med underrätten finner denna senare behörig, Högsta Domstolen, därest den är af annan åsigt, eger, oberoende af laga kraft vunnet behörighetsbeslut, med undanrödjande af domstolarnas utslag förklara underrätten obehörig. Denna rättighet är en följd af Högsta Domstolens makt att bryta rättskraft.

Med några ord beröra vi härefter det fall, att ett mål från behörig underrätt fullföljes till obehörig Hofrätt. Några tvistiga spörsmål äro ej här att lösa, hvadan vi kunna fatta oss kort. Har underrätten lemnat felaktig besvärshänvisning, och denna ländt till efterrättelse, gäller, att parten icke får bli lidande genom domstolens oriktiga åtgärd; öfverrätten kan väl ej i strid med kompetensreglerna upptaga målet, men den kan och bör undanrödja besvärshänvisningen och hänvisa klaganden att vända sig till underrätten för erhållande af ny hänvisning. Har underrätten icke lemnat någon hänvisning alls och ej heller varit skyldig göra detta. ¹⁾ blir det klagandens sak att se till, det han iakttagit hvad honom till talans bevarande åligger, hvaremot, för den händelse underrätten underlåtit lemna hänvisning i ett fall, då det bort ske, riktigast torde vara att tillämpa samma förfaringssätt, som då hänvisningen är felaktig.

Vi gå härefter till att redogöra för behandlingen af kompetenskonflikter. En kompetenskonflikt säges föreligga, då domstolar äro af olika mening om, hvar laga forum för ett mål är att finna. Konflikten kan vara antingen positiv eller negativ; den är af det förra slaget, då två (eller flere) domstolar tillägga en hvar sig sjelf behörighet i fråga om ett mål, och af negativ natur, om domstolarna ömsesidigt tillskrifva hvarandra behörighet. ²⁾

¹⁾ Af punkt 38 i K. Förkl. den 23 Mars 1807 synes, att underrätt icke i alla brottmål är skyldig lemna besvärshänvisning.

²⁾ GLASER, Handbuch II, sid. 170.

Vidkommande först den positiva kompetenskonflikten, säger det sig själf, att flere domstolar icke kunna samtidigt taga befattning med ett och samma mål. En konflikt af ifrågavarande art bör ock enligt gällande lag icke kunna uppkomma. Den omständigheten, att ett mål är vid en Rätt anhängigt, utgör hinder för annan Rätt att upptaga samma mål till pröfning. Detta framgår af 25: 21 RB, som bland nullitetsgrunder upptager det fall, att Rätten dömt, «tå saken varit in stemd till annan domstol.» Om således ett mål efter hvartannat anhängiggöres vid olika domstolar, så måste den domstol, till hvilken det sist instämmas, på grund af målets anhängighet vid annan Rätt vägra upptaga detsamma, och detta, äfven om domstolen anser sig själf behörig och den andra Rätten obehörig. Bifall till *exceptio litis pendentis* förutsätter ej annat, än att det faktum konstateras, att målet redan är till annan Rätt instämt. Något ytterligare villkor uppställes ej i 25: 21, och för öfrigt ligger det i sakens natur, att en domstol icke får ingå i bedömande af annan domstols behörighet under andra förhållanden, än att den förra är den senare öfverordnad och i vederbörlig ordning med behörighetsfrågan fått befattning. I lagförslagen var detta uttryckligen utsagdt, i det att i kap. om behörig domstol inryckts det stadgandet, att en sak, som vid en Rätt vore anhängig, icke finge vid annan Rätt upptagas, utan att den förra Rätten visade den ifrån sig.¹⁾

Då vi yttrade, att den negativa kompetenskonflikten består däri, att domstolar ömsesidigt tillägga hvarandra behörighet, bör detta icke förstås så, som om denna konflikt innebär, att domstolarna med anspråk på bindande verkan förklara hvarandra behöriga. Konflikten ligger däri, att en hvar af domstolarna förklarar sig själf obehörig, och om domstolen därvid för att motivera sitt beslut anför, att målet

¹⁾ Se Lagberedningens förslag till Rättegångsbalk, 10: 35 i förra delen och 1: 35 i senare delen.

hör den andra domstolen till, så har detta uttalande naturligtvis endast betydelsen af domskäl och kan därför icke lägga hinder i vägen för denna senare att fritt pröfva sin behörighet. Rättegångsbalken innehåller ej något stadgande, som direkt hänför sig till ifrågavarande konfliktsfall, men i praxis har man icke af denna anledning varit i förlägenhet för utvägar att lösa konflikten.¹⁾ — Vi antaga till en början, att domstolen A förklarar sig obehörig och utslaget vinner laga kraft, hvarefter domstolen B, vid hvilken samma mål anhängiggöres, likaledes finner sig inkompetent; öfver B:s utslag klagas nu. Finner Hofrätten utslaget lagligen grundadt, behöfver den tydligtvis ej göra annat än att fastställa detsamma.²⁾ Men vanligen inskränker Hofrätten sig ej härtill utan ingår, därest den anser domstolen A vara forum competens, till Högsta Domstolen med anhållan att få utan hinder af den laga kraft, som åkommit A:s utslag, fritt bestämma domstol för målets upptagande.³⁾ Högsta Domstolens svar på denna hemställan är gifvetvis beroende på, huruvida Domstolen anser underrätten B behörig eller

¹⁾ Utländska lagar innehålla stadgande härom. *T. S. O.* §§ 14 och 19; *Ö. S. O.* § 64; *D. F.* § 68.

²⁾ Se rättsfall i *N. T.* 1873, sid. 302.

³⁾ *S. A.*, Bd 22, sid. 475. I Hofrätten öfver Skåne och Blekinge anförde en person, hvilkens yrkande om äktenskapsskillnad först Rådstufvurätt och därpå Häradsrätt funnit sig icke vara behöriga att upptaga, besvär öfver det senare utslaget under anhållan tillika, att i händelse utslaget skulle finnas lagligen grundadt, det måtte tillåtas klaganden att anhängiggöra sin talan vid Rådstufvurätten. Hofrätten, som ansåg Rådstufvurätten vara rätter domstol, hemställde, det Hofrätten måtte tillåtas att utan hinder däraf, att Rådstufvurättens utslag tagit åt sig laga kraft, bestämma behörig domstol i målet; och fann Högsta Domstolen skäligt till denna hemställan lemna bifall, så att Hofrätten egde utan hinder af den laga kraft, som åkommit Rådstufvurättens utslag, i ämnet sig utlåta. — Se ock *N. T.* 1872, sid. 501; *S. A.*, Bd 13, sid. 449. Sistberörda rättsfall är olikl därutinnan, att den senare domstolen ingick i bedömande af saken, så att Hofrätten gjorde sin hemställan utan att vara därtill föranledd af klagan öfver obehörighetsbeslut.

ej. I senare fallet bifalles, i förra afslås framställningen. Går svaret ut på afslag, binder det likväl icke Hofrätten, hvadan denna fortfarande kan med fasthållande af sin mening förklara B inkompetent.

En egentlig negativ kompetenskonflikt kan emellertid sägas föreligga först i det fall, att de beslut, hvarigenom domstolarna förklarat sig obehöriga, vinna laga kraft. Under denna förutsättning måste utväg finnas för parten att få konflikten afgjord, ty man kan omöjligen stanna därvid, att han i brist på behörig domstol skulle gå förlustig sin rätt. Man anser därför parten berättigad att erhålla resning enligt 31: 1 RB, äfven om han icke visar sig ha egt laga förfall. I *N. T.* för 1864, sid. 427, refereras ett hithörande rättsfall. Rådstufvurätten i Jönköping förklarade sig inkompetent att handlägga ett mål angående otillåtet byggande å tomt i staden, hvarefter målet anhängiggjordes hos Magistraten, som däri meddelade utslag. Detta blef emellertid undanröjdt af Konungens Befallningshafvande, som ansåg, att målet tillhörde domstol. På ansökan om resning resolverade Högsta Domstolen, att, så vida sökanden inom en månad efter erhållen del af Kongl. Maj:ts utslag sig hos Rådstufvurätten anmälde, Rådstufvurätten egde, utan hinder af den laga kraft, som åkommit dess utslag, meddela sökanden hänvisning, om hvad han för att i Hofrätten söka ändring i samma utslag hade att iakttaga. Enligt detta med resningens natur att innefatta återställande af försuten fatalitetid öfverensstämmande tillvägagångssätt försattes således målet i alldeles samma skick, som det egde, då det utslag meddelades, som anses innehålla en oriktig inkompetensförklaring. Hos högre Rätt får parten söka ändring i utslaget. Denna procedur är alltså ganska omständlig. En mera praktisk har föreslagits af Lagkommittéen och Lagberedningarna. Nya Lagberedningens principbetänkande ¹⁾ innehåller

¹⁾ Del 1, kap. 15, § 7.

härom följande stadgande: «Hafva laga kraft egande beslut fallit, hvarigenom två eller flera domstolar förklarats obehöriga att upptaga ett tviste- eller brottmål, eger Högsta Domstolen att, der någon bland dessa domstolar finnes behörig, förordna, att målet skall vid denna upptagas.» Enligt denna föreskrift skulle Högsta Domstolen direkt förklara någon af domstolarna behörig, och hos denna hade parten att å nyo anhängiggöra målet. Af några i prejudikatsamlingarna omförmälda rättsfall finner man, att Högsta Domstolen redan någon gång så förfarit. Enligt *N. T.* 1873, sid. 302, blef nemligen, sedan två Häradsrätter genom laga kraft egande beslut förklarats obehöriga, sökt resning beviljad sålunda, att ena Häradsrättens, af Hofrätten gillade beslut förklarades icke utgöra hinder för Häradsrätten att till behandling och afgörande upptaga ifrågavarande af sökanden till Häradsrätten instämnda tvistemål.¹⁾

Den ogiltighet, som vidlåder ett processuellt förfarande inför obehörig domstol och dess utslag, är, efter hvad vi redan antydtt, icke att uppfatta, som om förfarandet och utslaget vore under alla förhållanden en nullitet, som, när helst anledning därtill yppade sig, kunde göras gällande; tvärtom är domstolens inkompetens en omständighet, som i likhet med andra fel emot rättegångsreglerna, måste konstateras af domstolen sjelf eller af högre Rätt, hvars pröfning i behörig ordning påkallats. Men har det emellertid en gång blifvit definitivt fastslaget, att domstolen icke är behörig, så har detta den verkan, att hela det förfarande, som egt rum, är ogiltigt. Den regelmässiga följdén af en inkompetensförklaring är gifvetvis den, att det mål, som vid den inkompetenta domstolen handlagts, å nyo vid annan behörig Rätt anhängiggöres. Härvid framställer sig till besvarande frågan, om och i hvad mån den bevisning, som framburits inför förra domstolen och i dess protokoll upp-

¹⁾ Liknande fall i *H. A.* 1887, sid. 212.

tagits, kan under den nya rättegången tillerkännas betydelse.¹⁾ Skilda åsigter ha häröf gjort sig gällande. De båda motsatta polerna bilda å ena sidan den uppfattning, som håller före, att den bevisning, som vid den obehöriga domstolen förebragts, icke kan vid samma måls senare handläggning af kompetent domstol vinna beaktande, och å andra sidan den mening, som finner berörda bevisning förtjena samma vitsord, som om den framkommit under den senare handläggningen. Den första åsigten utgår därifrån, att en inkompetensförklaring innefattar ogillande af allt, hvad i målet åtgjorts; då behörigheten är en processförutsättning, en nödvändig betingelse för giltig rättegång öfver hufvud och ej endast för meddelande af en giltig dom, följer häraf, att ej blott domen, om sådan meddelats, utan hela det förfarande, som föregått den, bli betydelselösa. Denna åsigt går utan tvifvel för långt i sitt underskattande af den tidigare framställda bevisningen. Inkompetensförklaringen förstår icke bringa ur verlden hvad som en gång inför domstolen försiggått; för så vidt det upptagits i dess protokoll och med detta framlägges inför den rätta domstolen, låter det sig ej göra för denna att bortse därifrån. För öfrigt vore det orimligt, om en domstol vore nödsakad att fränkänna fakta, hvilka tilldragit sig inför annan, låt vara inkompetent Rätt, all betydelse men tillägga vikt åt samma fakta, därest de egt rum utom rätta. Längre i riktning åt underkännande af det inför inkompetent forum åvägabragta bevismaterialet kan man ej gå än att betrakta detsamma, som om det egde en extra judiciell karaktär. Däremot är det för visso ej berättigadt att i motsatt riktning gå ända

¹⁾ Jfr Juridiska Föreningens i Finland diskussion öfver frågan: «Om domstol, som i ett mål emottagit bevisning, förklaras obehörig att handlägga detsamma, och dess protokoll sedermera under sakens handläggning vid vederbörlig domstol af någondera parten åberopas, kan och bör den senare domstolen tillmäta bevisningen samma kraft och verkan, som om densamma blifvit där förestäld?» (Föreningens Tidskrift för 1894, sid. 123 ff.)

därhän, att man vid sagda bevismaterial fäster samma afseende, som det skulle förtjena, därest det blifvit vid den rätta domstolen förestäldt. Med stöd af 25: 21 RB har man velat göra detta. I detta lagrum sättes såsom påföljd af fel vid rättgången, att *domen* förty ogillas bör, och detta uttryck har man ansett gifva vid handen, att ogiltigheten icke sträcker sig till utredningen och bevisningen. I och för sig ligger det ej något orimligt däri, att en dom såsom gifven af en Rätt, hvilken saknat behörighet, hålles för ogiltig, medan de särskilda undersökningshandlingar, hvarpå domen grundats, bibehålla sin betydelse, då det gäller att vid annan, behörig domstol bringa till stånd ett afgörande. Förfarandet vid den inkompetenta domstolen kan naturligtvis, sedt såsom ett helt, ej anses såsom en laga rättgång, men de bevisakter, hvilka däri ingått, kunna mycket väl såsom sådana tilläggas vitsord, då behof däraf uppstår.¹⁾ Praktiska skäl synas tala härför, men med vår lag är dock denna mening icke förenlig; [då nemligen lagstiftaren i 10: 11 RB förbjudit måls upptagande i annan än rätt domstol, måste häraf i saknad af motsatt stadgande dragas den slutsats, att hvad vid inkompetent domstol åtgöres icke kan ega samma betydelse, som om domstolen varit behörig.

Det riktiga är utan allt tvifvel att vid besvarandet af ifrågavarande spörsmål utgå därifrån, att de bevismedel, som vid den obehöriga domstolen förebragts, äro att betrakta

¹⁾ Tyska straffprocessordningen innehåller härom, § 20: «Die einzelnen Untersuchungshandlungen eines unzuständigen Gerichts sind nicht schon dieser Unzuständigkeit wegen ungültig.» Härom säger GLASER, Handbuch II, sid. 175: «Die Verhandlung in ihrer Gänze ist, als wäre sie nicht geschehen, oder vielmehr sie wird ein blosser Stoff in der Hand des unzuständigen Gerichtes. Ist die Untersuchung (bei dem zuständigen Gericht) eröffnet, so steht es dem Gericht frei, die Untersuchungshandlungen des unzuständigen Gerichtes, welche nach § 20 nicht schon wegen dieser Unzuständigkeit ungültig sind, zu benutzen, zu überprüfen, zu ergänzen, nicht aber sie als nicht geschehen zu behandeln, die darüber aufgenommenen Protokolle aus dem Prozessakten auszuschneiden.»

såsom framkomna utom rätta. De konstituera därför öfver hufvud taget endast indicier. Detta är således fallet med bekännelse af den tilltalade. Bekännelsen kan icke upprätthållas enligt 17: 36 RB och utgöra fullt bevis. Dess beviskraft såsom indicium är emellertid synnerligen stor. I hvarje fall bör en bekännelse, som aflagts inför annan domstol, tillerkännas större vikt än ett inför enskild person afgifvet erkännande, icke som om dess processrättsliga natur skulle vara en annan, utan helt naturligt på grund af de omständigheter, hvarunder den förre tillkommit. Såsom indiciebevis framstå ock de vittnesutsagor, hvilka afgifvits inför den inkompetenta domstolen. Deras verkan får ej uppskattas efter de för vittnesmål såsom sådana gällande regler utan beror fullständigt af domarens pröfning i det konkreta fallet med den begränsning, enligt lag, som sammanhänger därmed, att indicier aldrig ensamma kunna bilda fullt bevis.

Den utveckling till fri bevispröfning, som genom praxis, företrädesvis inom straffprocessen och i fråga om det indirekta beviset, egt rum, gör sig gifvetvis gällande äfven i förevarande afseende. Därför torde bevisstyrkan hos det vid obehörig domstol samlade materialet ej längre anses inskränkt till något visst mått. Praktiskt sedt får på detta sätt med hänsyn till bevisningen förfarandets på domstolens inkompetens beroende ogiltighet ej så synnerligen mycket att betyda.

§ 5. Forum för skadeståndstalan.

I den föregående framställningen af de forum i brottmål rörande principer, hvilka beherska svenska rätten, ha vi med brottmål förstått, hvad sakens natur gifver vid handen eller sådana mål, i hvilka ett straffanspråk göres gäl-

lande. Skillnaden emellan straff- och civil-process har således berott därpå, huruvida ansvar påstås emot svaranden eller ej. En brottslig handling kan emellertid gifva upphof till andra anspråk än straffanspråk; den framstår ofta såsom rättsbildande faktum äfven inom civilrättens område. De privata rättigheter, som härflyta af ett brott, kunna hafva mycket olika innehåll, men gå merändels ut på skadestånd.

Enligt vår lag möter ej hinder att framställa anspråk på ersättning för skada, som någon genom brott tillskyndat, i sammanhang därmed, att yrkande göres om straff för brottet. Adhæsions- i motsats mot separations-grundsatsen har antagits i 1734 års lag, såsom — oafsedt de processuella skäl, hvilka tala för den förra — var att vänta i betraktande däraf, att lagen ännu icke fullt frigjort sig från den äldre, privaträttsliga uppfattningen af straffet och alltså ej heller kunde göra samma stränga skillnad emellan det civil- och straff-processuella förfarandet, som i modern processrättsvetenskap och lagstiftning är genomförd. Men lagen ej endast tillåter en sammanknytning af straff- och skadeståndsanspråk utan anser otvifvelaktigt dessa anspråks förening i en rättegång vara det normala. Detta torde framgå af 10: 12 RB. Här räknas skadestånd, hvarmed man väl får förstå ej endast processuell skada utan äfven skada genom brott, till «thet som af någon hufvudsak flyter»; talan om skadestånd anses således såsom ett accessorium till talan om straff och för särskildt utkräfvande af skadestånd förutsättes enligt lagrummet, att man förbehållit sig att särskildt därå kära. Synnerligen betecknande för, huru nära man vid 1734 års lags tillkomst tänkt sig anspråken på straff och skadestånd förenade, äro några uttalanden af NEHRMAN, hvilka vi längre fram få anledning anföra. Då nu, på sätt i vår lag är fallet, rättigheten till skadeersättning betraktas såsom ett accessorium till straffanspråket, måste, därest båda rättigheterna samfäldt göras gällande, det förfarande, som är tillämpligt på hufvudfrågan, äfven komma till användning på

bifrågan. Skadeersättningsyrkandet kommer alltså att behandlas enligt straffprocessens regler.¹⁾ och hvad angår forum, skall naturligtvis målet anhängiggöras vid forum delicti. Adhæsionen gifver ej anledning till några inom vårt ämne fallande spörsmål utom för ett enda fall, nemligen det, då en person begått brott inom olika domsagor och enligt 10: 21 RB förvisas från den ena domsagan till den andra. Till besvarande framställer sig härvid frågan, om det särskiljande emellan skuld och straff, som enligt 10: 21 eger rum beträffande handlingens kriminella sida, skall finna sin motsvarighet beträffande den civila, så att föregående domstolar ha att pröfva, om svaranden är ersättningsskuldig, och väl äfven bestämma ersättningsbeloppet, medan den i sista hand verksamma domstolen slutligen dömer öfver skadeståndsyrkandena, d. v. s. ogillar dem eller förpliktar svaranden att utgifva de fastställda beloppen. Af 10: 21 synes man icke kunna hemta stöd för ett jakande svar på denna fråga. Det är alldeles uppenbart, att lagstiftaren vid lagrummets affattande endast tänkt på brotten såsom gifvande upphof till straffanspråk; detta är så mycket säkrare, som det ändamål, hvilket förvisningsförfarandet är ämnadt att tjena, har afseende blott på ådömandet af straff. Det enda skäl, som kan åberopas för att låta straff och skadestånd i allo undergå enahanda behandling, sammanhänger därmed, att på detta sätt tydligt bringas till uttryck, att den sista domstolens utslag är slutligt, äfven hvad angår samtliga ersättningsfrågor, hvadan dessa genom besvär emot det sista utslaget skola fullföljas till högre Rätt. Ty, att det sista utslaget måste tillerkännas en slutlig karaktär beträffande ersättningsfrågorna, är satt utom allt tvifvel; adhæsionsgrundsatsen innebär gemensam handläggning och dom öfver de af brottet härflytande straff- och ersättningsanspråken ej endast i första

¹⁾ 3: 4 RB lemna exempel på ett motsatt förhållande, nemligen att ett yrkande om straff anses såsom ett accessorium till en civil sak och följer de på denna tillämpliga processuella reglerna.

utan, äfven i högre instanser och härför förutsättes, att anspråken icke bli föremål för verkliga slutliga afgöranden i olika utslag. I praxis är man fullt på det klara härmed, men liksom föregående domstol, hvilken, då det gäller straff, kommer till resultatet icke skyldig, ej inskränker sig till att förklara svaranden icke saker utan frikänner honom från ansvar, så stannar ej föregående domstol, då det gäller ersättning, vid ett förklarande, att svaranden är resp. icke är saker till ersättnings utgifvande, utan dömer honom att gälda visst skadeståndsbelopp eller ogillar skadeståndsyrkandet.¹⁾ Om man nu förfar på det ena eller andra sättet, är i och för sig skäligen betydelselöst, blott man fasthåller därvid, att det sista utslaget skall läggas till grund för användande af rättsmedel emot afgörandet i skadeståndsförfrågan;²⁾ då så sker i praxis, reducerar sig egentligen skillaktigheten emellan det af domstolarna använda förfaringsättet och det, som vi ofvan ifrågasatt skola följas i analogi med hvad i 10: 21 är föreskrifvet, till en olikhet i skriftsätt, hvarvid till försvar för den rådande praxis kan anföras, att den icke står i strid med något lagrum.³⁾

Adhæsiionsprincipen innefattar icke någon utsträckning af begreppet brottmål till fall, hvilka enligt sakens natur icke höra under detta begrepp; att vid förening af ett straff- och ett skadeståndsyrkande det senare behandlas i straff-

¹⁾ På 1820-talet var det vid de under Hofrätten öfver Skåne och Blekinge lydande domstolar mycket vanligt, att då en person efter hvartannat undergick rannsaking vid olika domstolar, den sista domstolen dömde helt och hållet öfver svarandens skyldighet att gälda skadestånd för brott, hvarom föregående domstolar rannsakat. Detta tillvägagångssätt kan icke lagligen försvaras.

²⁾ Hvad beträffar verkställigheten, måste dessutom iakttagas, att sådan icke får förekomma, förrän det sista utslaget meddelats och vunnit laga kraft. Jfr anm. vid § 39 Utsökn. L. i HERSLOWS edition af samma lag (Stockholm 1895).

³⁾ En uppsats af SIGFRID SKARSTEDT i *H. A.* 1893, Afd. 2 Nr 4 rörer förevarande spörsmål. Författaren anser det oriktigt att i formellt hänseende behandla skadeståndsförfrågan annorlunda än straffförfrågan.

processens former, behöfver icke ha sin grund däri, att skadeståndstalan betraktas såsom brottmål, utan finner sin fulla förklaring från den synpunkten, att det förfarande, som rör det viktigaste anspråket, uttränger det förfarande, som rör det mindre viktiga. Men om ett påstående angående ersättning för skada genom brott anhängiggöres för sig, d. v. s. utan sammanhang med ansvarstalan, har man att afgöra, huruvida ett brottmål eller ett tvistemål föreligger. Detta afgörande har ej blott teoretiskt intresse utan ett betydande praktiskt, ty ehuru vår rättegångslag i mycket icke gör någon skillnad emellan civil- och straffprocess, så gäller detta långt ifrån om processens alla moment; i flere afseenden äro olika regler antagna för de båda processarterna, och bland dessa regler äro de, som angå forum, ej de minst väsentliga.

Det lider intet tvifvel, att vår lag i fråga om begränsningen emellan civil- och straff-process intager en säregen ställning. Bestämmande för ett måls hänförande till den ena eller andra kategorien är ej sjelfva det anspråks beskaffenhet, som framställes, utan detta anspråks grund. Är grunden en brottslig gerning, så är målet att anse såsom brottmål, om ock ansvar för gerningen ej påstås. Egenomligt nog innehåller rättegångsbalken icke något enda lagrum, hvaraf denna menings riktighet otvetydigt framgår. 10: 12 RB, som det ligger närmast till hands att åberopa, afser säkerligen icke att öfver hufvud tillägga talan om skadestånd brottmålskaraktär utan blott fastslår för vår rätt adhæsiionsgrundsatsen, och hvad angår 25: 5 RB, som man velat anse i förevarande afseende alldeles afgörande,¹⁾ så

¹⁾ SKARSTEDT, Straffprocessuella tvångsmedel, sid. 204 ff. — Lika med denne författare anse vi otvifvelaktigt, att 25: 5 RB afser — då lagstället bestämmer besvär såsom remedium juris för fullföljd af talan angående skada — icke blott det fall, att skadestandsfrågan jemte straffyrkande drages under högre Rätt, utan äfven det fall, att endast skadestandsfrågan fullföljes. Men däraf framgår ingalunda, enligt vårt förmenande, att ifrågavarande lagrum «förnuftigtvis måste

utesluter detta lagställe icke antagandet, att då det här stadgas, att i brottmål ingen har lof att vädja emot kostnad och skada, endast sådan skada afses, hvarför ersättning yrkats i samband med påstående om ansvar. Icke förty måste fasthållas, att vår lags ståndpunkt är den ofvannämnda. Till stöd härför kunna framför allt åberopas historiska grunder. För den äldre, förut antydda uppfattning, enligt hvilken den genom ett brott förorättade var subjekt för de olika rättigheter, rättigheten till straff och skadestånd, som i brottet hade sitt upphof, fans ingen anledning att låta anspråkets beskaffenhet draga gränsen emellan processarterna, utan om en sådan gräns skulle dragas, måste anspråkets grund — brottslig gerning eller ej -- varda bestämmande. Ingen-ting finnes, som antyder, att 1734 års lag kommit ifrån denna äldre ståndpunkt. — Ser man vidare saken, hvad nu speciellt beträffar forum, från en mera allmän synpunkt, så måste medgifvas, att allt talar för att låta målseganden, hvilkens intressen, då yrkandet har sin grund i en honom tillfogad rättskränkning, mest förtjena tillgodoseende, anhå- giggöra sin talan vid domstolen i den ort, där brottet timat. Håri ligger nemligen för honom en förmån; i regeln sam- manfaller forum delicti, särskildt när gerningsorten bestäm- mes, på sätt i vår lag sker, med målsegandens forum domi- cili, och för käranden är det gifvetvis synnerligen fördel- aktigt att få vända sig till sitt eget forum och ej behöfva

anses omfatta äfven fullföljd af talan emot underrätts beslut rörande yrkad skadestånd på grund af ett brott, som *icke därjemte* uppkallat något anspråk på straffadömande. Att lagstiftaren vill ha ett yrkande, som vid underrätt behandlats enligt straffprocessens former i öfver- rätt behandladt på samma sätt och alltså föreskrifver, att skadestånds- talan, hvilken såsom ett accessorium till påstående om ansvar varit före vid underrätt, skall under alla förhållanden besvärsvägen gå till högre Rätt, är temligen naturligt; en nödvändig konsekvens af denna ståndpunkt är emellertid icke, att skadeståndstalan i sig förklaras vara af brottmålsnatur. En slutsats i angifna riktningen förefaller vara något förhastad.

taga reda på den brottsliges kanske långt aflägsna forum personæ och vid detta utföra sin talan. Framför allt med hänsyn därtill, att den bevisning, som hänför sig till brottet, lättast presteras vid gerningsortens forum, kan den förorättade bäst komma till sin rätt, om det tillåtes honom att vid detta forum anställa rättegången.¹⁾ Tänker man särskildt på den utredning, som, då ersättningstalan grundas på en af svaranden begången förbrytelse, skall föreläggas, visar sig, att äfven statens intresse i någon mån bjuder, att målet förläggas till den domstol, som lemna de bästa garantierna för sanningens utletande. Ett mål af ifrågavarande beskaffenhet innehåller i sig ett kriminellt moment; för käranden är det, så framt hans yrkande skall vinna godkännande, nödvändigt att bevisa tillvaron af den straffbara rättskränkningen, och domstolen kan ej undgå att såsom skäl för bifall till käromålet anföras, att svaranden låtit förbrytelsen komma sig till last. Men i det blotta förklarandet, att en person begått en brottslig gerning, ligger, oafsedt därtill icke knytes ett ådömande af straff, något som ej lemna staten i dess straffrättskipande funktion oberörd; detta förklarande måste sägas i och för sig innehålla ett straff och får för den skull lika litet som ett egentligt sådant öfvergå en oskyldig. Skadeståndsmålets kriminella natur framlyser klart af innehållet i 16: 13 Strafflagen. Det medgifves här den, som gjort tillmäle om bestämdt brott

¹⁾ Dessa synpunkter ligga till grund för den tyska civilprocessordningens antagande af ett forum »der unerlaubten Handlung.» (§ 32. Für Klagen aus unerlaubten Handlungen ist das Gericht zuständig, in dessen Bezirke die Handlung begangen ist.) Att märka är, det med »unerlaubte Handlungen» här icke förstås endast sådana rättsstridiga handlingar, hvilka äro belagda med straff, utan äfven sådana handlingar, hvilka falla inom det civilt orättas område. Jfr Korn, sid. 13 ff., 30 ff. — I svensk rätt, där ett på en rättsstridig handling grundadt yrkande, som afser annat än straff, endast såsom brottmål kan anhängiggöras vid gerningsortens forum, måste följaktligen handlingen vara straffbar.

eller visst slag af brott, att till sitt fredande från ansvar framvisa dom på, att den person, emot hvilken tillmälet gjordes, är till sådant brott saker; och i detta afseende är en dom, hvarigenom den senare blifvit ålagdt att utgifva skadestånd, tillräcklig.

Ett synnerligen kraftigt stöd för riktigheten af den åsigt, som i yrkandets grund finner skiljemärket emellan civil- och straffprocess, lemnar den omständigheten, att sådana auktoriteter som NEHRMAN samt efter honom *Lagkommittéen* och *Lagberedningarna* varit af denna mening. I sin *Inledning til then swenska Processum criminalem* säger NEHRMAN uti 2 kapitlet: «Om åtskilnaden emellan twist- och brottmåls processen» (§§ 10 och 11): «Then som tager en sådan olofflig gierning (ett brott), hwilken han tilwiter sin wederpact, til grund i sin talan, och i anledning theraf påstår straff, hans actio är criminalis och saken hörer til brottmål: Men fordrar käranden hwad han menar sig wara berättigad til, efter Lag eller aftal; är thet et twistemål.» Närmare preciserar NEHRMAN sin uppfattning, då han längre fram tillägger: «Thet kan väl hända at någon enfaldig part, som ej förstådt thenna åtskilnaden, eller wet hwad brott är, och hwad lagen stadgar härom, påstår straff, när sådant ej kan hafwa rum, efter then grund han anfördt til sin talan, eller ock begiärer allenast sitt åter; när wederdelomannens gierning förtjent straff efter Lag. Thet händer wäl ock, at then som stenmma låtit, emot bättre wett, för sina afsichter upsåteligen gör et så förwändt påstående. Men thetta rättas af Domaren — — — . Causa är Criminalis, när käranden är berättigad at påstå straff, fast han thet ej gör; men Civilis när then klagande förnämligast påstår straff, men then anklagade ej är ther til förfallen.» Det sista yttrande gör NEHRMANS uppfattning af förhållandet emellan civil- och straffprocess alldeles otvifvelaktig.

Lagkommittéen yttrar i sina motiver till 3 kapitlet RB senare delen, på tal om adhesionprocess, som Kommittéen

tillåter: «Derigenom att talan om skadestånd ej utföres på en gång med frågan om sjelfva straffet, anser Kommittéen denna talan ej kunna förändra sin natur, efter hvilken den utgör ett bihang till brottmålet, eller en följd deraf. Skadeståndsrättegången bör således ej antaga annan form, än brottmålsproceduren. — —» Och äldre Lagberedningen står på samma ståndpunkt. — Nya Lagberedningen föreslår följande bestämmelse: ¹⁾ «Talan om skadestånd på grund af straffbar gerning skall — — handläggas och pröfvas enligt rättegångsordningen i brottmål»; och motiverar detta därmed, att skadestandsfrågans kriminella moment nödvändiggör undersökning, huruvida ett brott är begånget eller ej.

Från regeln, att skadeståndstalan skall anhängiggöras vid forum delicti föreskrefvo Lagkommittéen och Lagberedningen undantag; och vi vilja nu se till, huruvida dessa stå i öfverensstämmelse med gällande rätt. I 1: 24 af Lagkommittéens förslag stadgas: «Den Rätt, som i brottmålet dömer, vare ock behörig att pröfva fråga om skadestånd, som derifrån sig härleder — —. Vill den, som skadestånd söker, sedan dom i brottmål fälld är, heldre sin talan utföra vid den Rätt, hvarunder svaranden för sin person lyder; äge der rätt till: har straffet genom häfd förfallit; vare lag samma». För två fall, nemligen att dom i strafffrågan meddelats, och att straffet genom preskription (häfd) förfallit, uppläts således åt kåranden valrätt emellan forum delicti commissi och svarandens forum domicilii. I sin motivering säger Kommittéen, att «då skadestånd är att betrakta såsom en följd af det begångna brottet, har Kommittéen också ansett frågan derom tillhöra den domstol, som behandlar brottmålet, så länge nemligen, som denna behandling fortfar. Nu kan det åter hända, att skadestånd sökes, sedan dom i brottmålet redan fallit. Om kåranden då anser förmånligare att få utföra sin talan vid den Rätt.

¹⁾ Betänkandet III, kap. 2, § 4, mom. 1.

hvarunder svaranden för sin person lyder, har Kommittéen trott detta böra stå honom öppet. Svaranden kan ej i sådant fall skäligen undandraga sig den Domstol, vid hvilken man äger söka honom i alla andra fordrings- och skadeståndsmål; och den princip. att bestraffning bör ådömas i den ort, där brottet timat, gäller ej för den civila påföljden af brottet. Samma förhållande, som i denna del inträffar, sedan dom i brottmålet är gifven, äger ock rum, då straffet förfallit genom häfd, hvarföre ett lika stadgande, med hänsigt dertill, blifvit i förslaget intaget.» -- Äldre Lagberedningen bibehöll i sitt förslag (1: 25) samma stadgande, hvaremot Nya Lagberedningen i sitt principbetänkande ¹⁾ i två afseenden därifrån afvikit. Dels lemnas nemligen icke käranden rätt att välja emellan forum delicti commissi och svarandens forum domicilii, för den händelse att straffyrkandet redan är föremål för laga kraft egande beslut. ²⁾ Skadeståndsmålet skulle under denna förutsättning, äfven beträffande forum, behandlas såsom tvistemål. Och vidare har från regeln, att talan om skadestånd på grund af brottslig gerning är att till brottmål hänföra, icke gjorts undantag för det fall, att straffet preskriberats, då nämnda talan anställes. «Anledning att frångå denna regel», heter det i motiverna, «finnes icke ens i det fall, att straffet för gerningen är genom preskription förfallet, enär äfven då undersökning af den ifrågavarande gerningens verklighet och gerningsmannens skuld bör föregå, fastän den icke vidare kan leda till någon straffpåföljd.»

Häri kan man ej annat än instämma, och med gällande rätt förenligt är icke att låta den omständigheten, att straffet preskriberats, betinga särskilda regler för talan om

¹⁾ Del 3, kap. 2.

²⁾ § 4 mom. 2 föreskrifver: «Varder skadeståndstalan väckt eller, om den förut lemnats hvilande, åter gjord anhängig efter det sjelfva åtalet blifvit genom laga kraft egande beslut afdömdt, handlägges sådan talan i den för tvistemål stadgade ordning.»

skadestånd. Förslagen torde, äfven hvad det andra undan-
taget beträffar, skilja sig från gällande rätt,¹⁾ ehuru saken
här ställer sig väsentligen annorlunda. Om laga kraft egande
dom i straffrågan föreligger, så kommer utredningen i skade-
ståndsmålet att afse endast skadans belopp; undersökning
om brottets verklighet och gerningsmannens skuld är ute-
sluten, i ty att straffdomen är bindande i skadeståndsmålet
enligt den uppfattning, som i svensk praxis gjort sig gäl-
lande, och till hvilken Nya Lagberedningen slutit sig.²⁾
Där, hvarest den af ett brott förorsakade skadan timat (10:
23 RB), skall emellertid under alla förhållanden gernings-
mannen för sin handling svara, vare sig det gäller straff
eller ersättning för skadan. Praxis har ej härifrån afvikit
för nu förevarande fall. Härom erhåller man upplysning
i motiverna till Nya Lagberedningens förslag till lag angå-
ende vissa bestämmelser om rättegången i brottmål.³⁾ Om
det anförda stadgandet i principbetänkandet (del. 3 kap. 2
§ 4 mom. 2) säger Beredningen, att det innefattar ändring
af hvad i praxis, åtminstone sådan den allmännast före-
kommer, blifvit följdt. Beredningen finner ej längre skäl
till denna ändring, i enlighet med hvilken åsigt i 1: 12 uti
lagförslaget helt generellt föreskrifvits, att talan om skade-
stånd på grund af gerning, som i lag är belagd med straff,
skall handläggas i den för brottmål stadgade ordning, äfven
då sådan talan särskildt föres utan åtal å brottet.

Af NEHRMANS förut citerade uttalanden synes, att denne
författare, som låter yrkandets grund afgöra ett måls egen-
skap af tviste- eller brottmål, anser, att det härvid icke
kommer an på, om kåranden betecknar den handling, hvarpå

¹⁾ Jfr Tablåkommittéen, sid. 11 f.

²⁾ I 2: 3 (Betänkandet, del. 3) föreslår Beredningen: «Sedan åtal
å brott blifvit genom laga kraft egande beslut afdömdt, skall, äfven
om målseganden ej varit deri hörd, domen, i hvad den innefattar
pröfning af brottets verklighet och den tilltalades skuld, ega bindande
verkan, jemväl i fråga om målsegandens rätt till skadestånd.»

³⁾ Sid. 34.

det framställda straff- eller skadeståndsanspråket grundas, såsom brottslig eller ej, utan att domaren har att ingå i pröfning, huruvida anspråkets grund verkligen är sådan, att käranden enligt lag är berättigad att påstå straff. NERMAN går dock utan tvifvel för långt i denna sin åsigt. Tydligt torde vara, att alltid, då käranden yrkar ansvar för en handling, som han förmenar hemfalla under strafflagen, målet måste betraktas och behandlas såsom brottmål; man kan icke tillämpa civilprocessens regler på ett mål, som rör sig om framställt straffpåstående. Knytes till handlingen yrkande om både straff och skadestånd, så, enär det senare yrkandet enligt lag är att uppfatta såsom ett accessorium till det förre, skola straffprocessens former på målet i dess helhet användas. Sätter man förevarande spörsmål i samband med reglerna om forum, kan det möjligen tyckas, som om det med antagande af vår mening stode den, som förmenar sig ha lidit skada genom en annan persons rättsstridiga, men icke straffbara handling, öppet att utkräfvat skadestånd vid domstolen i den ort, där handlingen företagits, därigenom att han påstode straff jemte skadestånd; kompetensreglerna skulle sålunda på ett bekvämt sätt kunna kringgå. Men vid närmare eftersinnande finner man, att härför är ingen fara. Kommer nemligen domstolen till det resultat, att det faktum, hvarpå kärandens talan stöder sig, icke är en brottslig gerning, så måste denna talan i allo, ej endast beträffande ansvaret utan äfven i hvad den rör skadeståndet, ogillas, detta oberoende däraf, om domstolen anser ersättningsanspråket i och för sig berättigadt.¹⁾ I

¹⁾ Oriktigt är det gifvetvis, att domstolen blott förklarar sig icke kunna upptaga målet till pröfning. Jfr rättsfall i *H. A.* 1880, not. B 359: «Enär de åtgärder, af hvilka skadan i fråga skulle förorsakats, ej vore af sådan beskaffenhet, att de kunnat medföra ansvar för A och B, samt målet således finge anses såsom tvistemål, men A och B bodde utom Häradsrättens domvärjo, ansåg Hofrätten jemlikt 10: 1 RB, målet icke hafva tillhört Häradsrättens upptagande; hvaremot Högsta Domstolen förklarade, att, då talan afsåge ansvar och

den ordning det blifvit väckt, kan det i alla händelser icke bifallas. Hvad vi nu yttrat, gäller uppenbarligen äfven det fall, att blott ersättning för skada fordras. Om krafvet grundas på en förment brottslig handling och anhängiggöres såsom brottmål vid forum delicti commissi, måste det, så framt handlingen pröfvas icke vara brottslig, underkännas, ehuru anspråket, framställt i tvistemålsväg vid forum domicilii, förtjenar bifall.

För att talan om skadestånd skall behandlas såsom brottmål och vinna handläggning vid forum delicti commissi förutsattes, att den brottsliga handlingen utgör yrkandets omedelbara rättsgrund och ej blott medelbara orsak. Exempel på annat förhållande synes oss ett i *H. A.* för 1887, sid. 24 refereradts rättsfall lemna. P. Carlsson yrkade, efter stämning till Östra Häradsrätt å K. A. Ström, att, som denne i Carlssons namn och med åberopande af en fullmakt, som Carlsson icke visste sig hafva till Ström utfärdat, till Häradsrätten instämt A. Gertensson med påstående att utfå ett Carlsson tillhörigt skuldebref eller, liqvid, därför, men Ström uteblifvit, då målet skolat af Häradsrätten handläggas, i anseende hvartill Häradsrätten i utslag föreskrifvit, att, om Carlsson icke stämde saken in och den fullföljde vid nästa allmänna sammanträde, Gertensson blefve från krafvet fri, samt Ström således vållat, att Carlsson, hvilken om nämnda förhållande icke fått kännedom förr än långt därefter, förlorat all rätt att om förenämnda sak föra talan, Ström måtte fällas till ansvar jemlikt 12: 4 och 22: 14 Strafflagen samt förpliktas ersätta den skada och förlust, Carlsson genom Ströms berörda förfarande lidit. Häradsrätten frikände Ström från ansvar i målet samt yttrade, beträffande Carlssons ersättningsanspråk, att enär den skada, hvarpå nämnda anspråk grundats, icke hade sådant sam-

ersättning för ett inom häradet begånget förment brottsligt förfarande, Häradsrätten vore behörig.

manhang med de af Carlsson åtalade brotten, att ersättning därför af desamma kunnat blifva en följd, funne Häreadsrätten vid det förhållande, att Ström för sin person icke lydde under Häreadsrättens domvärjo, sig icke behörig att käromålet i denna del till pröfning upptaga. Hofrätten öfver Skåne och Blekinge fann skäl icke hafva förekommit, ledande till ändring i Häreadsrättens utslag, hvaremot H. D. (tre Justitieråd emot tre) fann domstolarna hafva saknat laglig anledning att, på sätt som skett, undandraga sig pröfning af den utaf Carlsson emot Ström i sammanhang med det emot honom framställda ansvarsyrkande förda talan om skadestånd, hvadan och då målet i hela dess vidd lämpligen borde i ett sammanhang pröfvas, detsamma återförvisades till Häreadsrätten. Afgörande för den åsigt, som kom till uttryck i Högsta Domstolens utslag, var, så vidt motiveringens gifver vid handen, den omständigheten, att skadeståndsyrkandet framkom i sammanhang med ausvarstalan. Men det torde med skäl kunna ifrågasättas, huruvida man under denna förutsättning är berättigad uppgifva den fordran, som, för den händelse endast anspråk på skadestånd framställles, är oeftergiftig — nemligen att nämnda yrkande skall i brottet hafva sin omedelbara rättsgrund. 10: 12 RB kan åtminstone icke åberopas till stöd för en dylik åsigt, ty då det här talas om skadestånd, som af någon hufvudsak flyter, förutsättes gifvetvis, till den del lagrummet afser icke processuell skada utan skada genom brott, att brottet icke blott möjliggjort utan förorsakat skadan.

Hvad angår den ställning, som praxis öfverhufvud intagit till frågan, huruvida skadeståndsmål, så väl i allmänhet som speciellt beträffande forum, skola anses vara af kriminell eller civil natur, har, som bekant, ganska mycken tvekan försports om det riktiga härvidlag, ¹⁾ en

¹⁾ Se ock WINROTH, Strödda uppsatser, IV, Skadegörelse i utomobligatoriska rättsförhållanden, Lund 1895, sid. 42.

tvekan, ganska förklarlig i betraktande af bristen på uttryckligt lagbud. Den mening, som vi tro vara med lag öfverensstämmande, har dock städse varit den förherskande. Numera lärer väl denna allmäneligen finna anslutning, sedan Högsta Domstolen för ej länge sedan i ett par fall förklarat sig för densamma. De antydda prejudikaten röra väl ej skadestånd utan annan civil påföljd af brottslig gerning, men samma principer måste tydligtvis vara tillämpliga. Det ena rättsfallet (*H. A.* 1893, sid. 153) angår yrkande om äktenskapsskillnad på grund af horsbrott. Lika med Hofrätten öfver Skåne och Blekinge fann Högsta Domstolen Rådstufvurätten i Christianstad obehörig, enär det horsbrott, hvarpå yrkandet grundats, blifvit begånget å annan ort än nämnda stad (makarna voro där mantalsskrifna). ¹⁾ I ett annat fall (*H. A.* 1894, sid. 3) ansåg Högsta Domstolen, att mål rörande barnuppfostringsbidrag, som fullföljts revisionsvägen, bort fullföljas i den för brottmål stadgade ordning. ²⁾

Upprepade gånger har frågan om jernvägsinnehafvares skyldighet att godtgöra skada i följd af jernvägs drift varit föremål för domstolarnas pröfning. Innan lagen den 12 Mars 1886 utkom, var praxis i dessa mål mycket vacklande. Detta berodde därpå, att någon civilrättslig förpliktelse icke var jernvägsinnehafvaren ålagd, medan likväl rättsmedvetandet fordrade skadeersättningsskyldighet för denne, äfven om kriminellt ansvar icke kunde honom ådömas; häraf följde ganska naturligt en viss oklarhet i uppfattningen af

¹⁾ Se ock *S. A.* Bd 22, sid. 475.

²⁾ Nya Lagberedningen undantog uttryckligen talan om underhåll af barn, afladt i lönskaläge, från att hänföras till skadeståndstalan i brottmål och åberopade till stöd härför 8: 7 ÄB och 18: 9 Strl. Nekas kan väl ej, att mål af ifrågavarande beskaffenhet till sin natur icke äro kriminella, men å andra sidan måste medgifvas, att, hvad särskildt fullföljd till högre Rätt beträffar, goda skäl kunna åberopas för att låta käranden (och följaktligen äfven vederparten) komma i åtnjutande af straffprocessens snabbare former.

dessas måls processuella natur. Vidkommande forum kom denna ståndpunkt till synes däri, att ifrågavarande mål handlädes än vid domstolen i den ort, där skadan timat, och än vid jernvägsinnehafvarens personliga forum.¹⁾ Ett efter ofvannämnda lags tillkomst meddeladt Kongl. Maj:ts utslag (*H. A.* 1893, sid. 426) visar, huru man numera tänker sig saken. Högsta Domstolen ansåg, i likhet med Svea Hofrätt, att talan om ersättning för å skogsområde genom gnistor från jernvägslokomotiv förorsakad brandskada borde jemlikt 10: 14 RB, upptagas af domstolen i den ort, där skadan timat. Af hänvisningen till 10: 14 RB framgår, att domstolarna betraktat målet såsom civilt. Det torde ock vara gifvet, att skadeståndstalan icke under annan förutsättning kan betraktas såsom brottmål och upptagas vid forum delicti commissi, än att straffbart vållande till skadan ligger *den, emot hvilken påståendet riktas*, till last. Är detta fallet, hör målet till sistberörda forum. Men om en person på grund af ett visst förhållande till en annan är, oafsedt att ingen förebråelse träffar honom sjelf, skyldig godtgöra den skada, denne senare tillskyndar tredje man, kan det mål, hvari ansvarsskyldigheten göres gällande, icke tilläggas brottmålssegenskap. Grunden till yrkandet är ju icke en brottslig gerning af svaranden utan ett visst rättsligt förhållande, som lagen tillerkänt verkan uti ifrågavarande hänseende. Lagen den 12 Mars 1886 gifver exempel på en dylik ansvarsskyldighet. Jernvägsinnehafvaren är ansvarig för hvad jernvägens förvaltning och betjening göra och låta, ja han är enligt §§ 3 och 5 pliktig ersätta skada, till hvilken icke någon kan anses vållande. Då ansvarigheten är af civilrättslig natur, blir därför forum om skadan drabbat fast egendom, i enlighet med den uppfattning, som i ofvan anförda prejudikat framträdt, forum rei sitæ och i andra fall jernvägsinnehafvarens forum persone.

¹⁾ Se å ena sidan *H. A.* 1879, sid. 179; 1884, sid. 429, samt å andra sidan *H. A.* 1875, sid. 462; 1878, sid. 211; 1880, sid. 365, m. fl.

Rättelser:

Sid. 20 not. 4	<i>står</i> revendique,	<i>läs</i> revendique
» 77 » 1	» Subjektet. konnexitet	» Subjektiv konnexitet
» 121 » 2 rad. 11	» utföra	» utföra;
» 156 rad. 16 f. nedifr.	» att man i praxis icke skulle vara böjd för att	» att man i praxis icke skulle tväka att
» 173 not. 1 r. 9 uppf.	» jemf.	» jeml.
» 191 rad. 9 f. nedifr.	» ingenting mindre än	» icke
» 214 not. 2	» NAUMANN, sid. 29;	» NAUMANN, sid. 156 ff;
» 256 rad. 8 nedifr.	» förutsätter	» förutsättes

